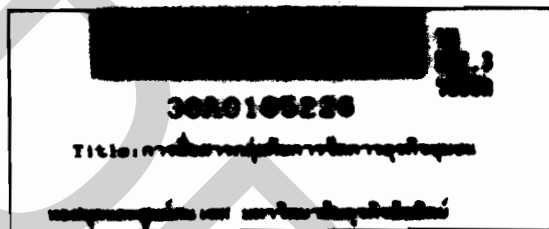




**การสื่อสารกลุ่มกับการจัดการธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา
ในพื้นที่โครงการพัฒนาคลองขุดฯ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย**



รัฐพงศ์ ปานเชื้อ

**วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวิทยาศาสตรธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์**

พ.ศ. 2547

ISBN 974-281-902-5

**Group Communication and Management of Community Business
of Handicraft Group of Baan Khaa Yang Pattana in Doi Tung Development
Project Area, Mae Pha Luang District, Chaing Rai Province**

Rathapong Panchure

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirement
for the Degree of Master of Arts
Department of Business Communication
Graduate School of Dhurakijpundit University**

2004

ISBN 974-281-902-5

เลขทะเบียน	0165226
วันลงทะเบียน	24 เม.ย. 2547
เลขเรียกหนังสือ	302.3
	ว. 3557 (1546) ค.3



ใบรับรองวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ปริญญา นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต

ชื่อวิทยานิพนธ์ การสื่อสารกลุ่มกับการจัดการธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห้ง
พัฒนา ในพื้นที่โครงการพัฒนาโดยตุงฯ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย


เสนอโดย นายรัฐพงศ์ ปานเชื้อ


สาขาวิชา นิเทศศาสตรธุรกิจ

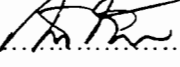
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดร.อัญชลี จุฬ่าพิมพ์พันธุ์

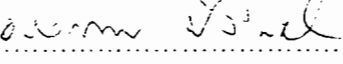
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ได้พิจารณาเห็นชอบโดยคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์แล้ว

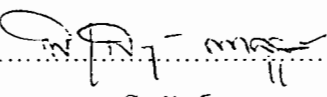

..... ประธานกรรมการ
(ศ.สุกัญญา สดบรรทัด)


..... กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(ดร.อัญชลี จุฬ่าพิมพ์พันธุ์)


..... กรรมการ
(ผศ.ดร.กิตติ กัญภัย)


..... กรรมการ
(รศ.ดร.อรรรณ ปิลันธน์โอวาท)

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว


..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ดร.พีรพันธุ์ พาลุสุข)

วันที่ ๒๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2547

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสื่อสารกลุ่มกับการจัดการธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมบ้าน
ขาเหย่งพัฒนา ในพื้นที่โครงการพัฒนาโดยตุงฯ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย” สำเร็จลงได้
ด้วยพระคุณและความร่วมมือจากบุคคลหลายท่าน

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำและ
ชี้ทางจนวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จสมบูรณ์ อันประกอบด้วย ศาสตราจารย์สุกัญญา สุตบรรทัด
รศ.ดร.อรรธรณ ปิลันธน์โอวาท ผศ.ดร.กิตติ กัญภัย และ ดร.อัญชลี จุฬาทิมพ์พันธ์ อาจารย์
ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่เสียสละเวลาอย่างมากในการให้คำปรึกษา ช่วยตรวจงานให้อย่าง
ละเอียดและคำแนะนำดี ๆ มีประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นอย่างมาก

ขอขอบพระคุณ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตที่ให้การสนับสนุนทุนการศึกษา
และทุนสนับสนุนการวิจัยแก่ผู้วิจัย และขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ให้วิชาความรู้
ตลอดระยะเวลาการศึกษา

ขอขอบพระคุณ ดร.ฤกษ์ ศยามานนท์ รองผู้อำนวยการโครงการพัฒนาโดยตุงฯ
คุณอนุชา มูลคำ ปลัดอำเภอแม่ฟ้าหลวง คุณสมเกียรติ ปินน้ำ หัวหน้าฝ่ายข้อมูลส่วนพัฒนา
สังคมโครงการพัฒนาโดยตุงฯ คุณอารีวรรณ คุณพงษ์ศักดิ์ และเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนา
โดยตุงฯ ทุกท่านที่ช่วยประสานงานและอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูล

ขอขอบพระคุณ คุณศักดิ์ดา ฮะสุวรรณ ผู้จัดการศูนย์หัตถกรรมชาวเขาจังหวัด
เชียงใหม่ คุณลุงทองแก้ว หิริชัยกุล คุณอาไฟโรจน์ คุณอาเจริญพร คุณพีนิภา และสมาชิก
กลุ่มหัตถกรรมฯ และชาวบ้านขาเหย่งพัฒนาทุกท่าน ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลและน้ำใจมหาศาล
ในการดำเนินงานวิจัย

กราบขอบพระคุณป้ากับแม่ ผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จทุก ๆ อย่าง และพี่สาว
กับเอ้ ผู้ที่เป็นกำลังใจให้ตลอดมา

ความมุ่งมั่นตั้งใจแรกเมื่อได้มีโอกาสเรียนระดับปริญญาโทของผู้วิจัยคือการทำ
วิทยานิพนธ์ ซึ่งบัดนี้คงกล่าวได้ว่าสำเร็จลุล่วงตามที่ได้ตั้งใจไว้แล้ว แม้จะใช้ระยะเวลา
ค่อนข้างนาน (มาก) หากว่าวิทยานิพนธ์นี้ก่อให้เกิดคุณค่าหรือประโยชน์ประการใดต่อผู้ที่
สนใจ ผู้วิจัยขออุทิศความดีทั้งหมดนี้แด่บุพการี ครูบาอาจารย์ และท่านผู้มีพระคุณต่อ
วิทยานิพนธ์เล่มนี้ทุกท่าน และพร้อมน้อมรับความผิดพลาดไว้แต่เพียงผู้เดียว

รัฐพงศ์ ปานเชื้อ

ตุลาคม 2546

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	๙
กิตติกรรมประกาศ	๗
สารบัญภาพ	๘
สารบัญตาราง	๘
บทที่	หน้า
1. บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
ปัญหานำการวิจัย	11
วัตถุประสงค์	11
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	12
ขอบเขตในการวิจัย	12
นิยามศัพท์	13
2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	17
การสื่อสารกลุ่มย่อย (Small Group Communication)	17
แนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจชุมชน (Community Business)	40
แนวคิดเรื่องสินค้าทางวัฒนธรรม (Cultural Product)	62
แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์	66
ทฤษฎีระบบ (System Theory)	71
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	85
3. ระเบียบวิธีวิจัย	94
หน่วยของการวิเคราะห์ (Unit of Analysis)	94
การกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย	95
การกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	97
ขั้นตอนการดำเนินการ	100
การนำเสนอข้อมูล	102
4. ผลการดำเนินการวิจัย	103
ส่วนที่ 1 ความเป็นมาและพัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่่งพัฒนา ...	103
1.1 ความเป็นมาของหมู่บ้านเขาแห่่งพัฒนา	103

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
1.2 การดำเนินงานของโครงการพัฒนาโดยตุงฯ	106
1.3 วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวละหู่ที่บ้านชาแห่่งพัฒนา	108
1.4 กิจกรรมหลักของชุมชน.....	110
1.5 งานเทศกาลสำคัญของชุมชน	112
1.6 การเกิดขึ้นของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่่งพัฒนา	114
1.7 เป้าหมายของการรวมกลุ่ม.....	115
1.8 พัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่่งพัฒนา	117
1.9 ลำดับพัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่่งพัฒนา.....	120
ส่วนที่ 2 กระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยของกลุ่มหัตถกรรมฯ	
ในการจัดการธุรกิจชุมชน	127
2.1 โครงสร้างการสื่อสารกลุ่ม	128
2.2 ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มดำรงอยู่และดำเนินไปได้	131
2.3 รูปแบบการสื่อสารของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่่งพัฒนา.....	146
ส่วนที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มในกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อย	
เพื่อจัดการธุรกิจชุมชน	153
3.1 ปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม	155
3.2 ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม	166
5. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	176
ส่วนที่ 1 ความเป็นมาและพัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่่งพัฒนา ...	176
1.1 ความเป็นมาของหมู่บ้านชาแห่่งพัฒนา	176
1.2 ลักษณะของชุมชน.....	177
1.3 วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวละหู่.....	178
1.4 การเกิดขึ้นของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่่งพัฒนา	178
1.5 ประเภทของกลุ่ม	179
1.6 พัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่่งพัฒนา	181
ส่วนที่ 2 กระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่่งพัฒนา	
ในการจัดการธุรกิจชุมชน	184
2.1 โครงสร้างทางการสื่อสารของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่่งพัฒนา.....	185
2.2 ปัจจัยทางการสื่อสารที่ทำให้กลุ่มดำรงอยู่ได้.....	185
2.3 รูปแบบการสื่อสารของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่่งพัฒนา.....	188

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ส่วนที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มในกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อย เพื่อจัดการธุรกิจชุมชน	190
อภิปรายผล	195
ข้อเสนอแนะ	209
งานวิจัยต่อเนื่อง	210
บรรณานุกรม	212
ประวัติผู้วิจัย	219

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 แสดงโครงสร้างการสื่อสารในกลุ่มในลักษณะเครือข่ายแบบทุกช่องทาง	18
2 แสดงขั้นตอนการพัฒนากลุ่มทั้ง 5 ขั้นตอน	21
3 แสดงโครงสร้างการสื่อสารในกลุ่มในลักษณะเครือข่ายแบบมีศูนย์กลาง	34
4 แสดงโครงสร้างการสื่อสารในกลุ่มในลักษณะเครือข่ายแบบไม่มีศูนย์กลาง	35
5 แสดงปัจจัยกำหนดความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชน	60
6 แสดงปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ของ 4 สถาบันที่มีต่อธุรกิจชุมชน	62
7 แสดงปฏิสัมพันธ์ขององค์กรภายนอกต่อธุรกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรม	63
8 แสดงความสัมพันธ์ทางโครงสร้างของธุรกิจชุมชน	67
9 แสดงรูปแบบการเข้าร่วมในธุรกิจชุมชนในลักษณะชาวบ้านถือครองปัจจัย การผลิตทั้งหมด	68
10 แสดงรูปแบบมีการเข้าร่วมจากสถาบันภายนอกแบบองค์กรพัฒนาเอกชนที่ ไม่มุ่งเน้นการแสวงหากำไร	68
11 แสดงรูปแบบการเข้าร่วมจากสถาบันภายนอกแบบกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ และ มีการถือครองปัจจัยการผลิตร่วมกัน	69
12 แสดงรูปแบบมีการเข้าร่วมจากสถาบันภายนอกและสถาบันจากภายนอกถือครอง ปัจจัยการผลิตทั้งหมด	69
13 แสดงตัวอย่างความสัมพันธ์ในระบบตามทฤษฎีกระบวนการระบบ	75
14 กรอบทฤษฎีในการวิจัย (Theoretical Framework)	84
15 แสดงสภาพทั่วไปของหมู่บ้านชาแห่งพัฒนา	105
16 แสดงบรรยากาศช่วงที่ชาวบ้านกำลังเดินทางไปเข้าโบสถ์	110
17 แสดงบรรยากาศภายในโบสถ์	111
18 แสดงบรรยากาศในงานประเพณีกินข้าวใหม่ของชาวละหู่	113
19 แสดงตัวอย่างสินค้าหัตถกรรมของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา	115
20 แสดงโครงสร้างการสื่อสารของกลุ่มผู้นำกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา	129
21 แสดงโครงสร้างการสื่อสารระหว่างประธานกลุ่มย่อยกับสมาชิกกลุ่มหัตถกรรม บ้านชาแห่งพัฒนา	130
22 แสดงโครงสร้างการสื่อสารในกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา	131
23 แสดงโครงสร้างการบริหารงานของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา	132
24 แสดงการทำงานร่วมกันของสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา	134
25 แสดงลำดับขั้นตอนการสื่อสารในกลุ่มเพื่อการดำเนินงานธุรกิจชุมชน ของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา	149
26 แสดงลวดลายผ้าปักของชาวละหู่	163

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงคุณลักษณะของการสื่อสารตามรูปแบบการติดต่อสื่อสาร	36
2 แสดงข้อแตกต่างระหว่างธุรกิจชุมชนและธุรกิจขนาดย่อม	54
3 ลำดับความเป็นมา พัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมฯ ควบคู่กับการ เปลี่ยนแปลงในชุมชน	121
4 แสดงความเป็นระบบเปิดของกลุ่มหัตถกรรมฯ ในยุคแรกเริ่ม	181
5 แสดงความเป็นระบบเปิดของกลุ่มหัตถกรรมฯ ในยุคแห่งการพัฒนา	182
6 แสดงความเป็นระบบเปิดของกลุ่มหัตถกรรมฯ ในยุคปัจจุบัน	184
7 แสดงกระบวนการระบบของการสื่อสารกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา	189
8 แสดงกระบวนการระบบของกลุ่มต่อปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม	194

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การสื่อสารกลุ่มกับการจัดการธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่่งพัฒนา ในพื้นที่โครงการพัฒนาตอยตุงฯ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย
ชื่อนักศึกษา	รัฐพงศ์ ปานเชื้อ
อาจารย์ที่ปรึกษา	ดร.อัญชลี จุฬาพิมพ์พันธ์ุ
สาขาวิชา	นิเทศศาสตร์
ปีการศึกษา	2546

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยในการจัดการธุรกิจชุมชนของชาวเขาเผ่าละหู่ โดยมุ่งประเด็นไปที่พัฒนาการและความเป็นมาของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่่งพัฒนา กระบวนการสื่อสารกลุ่มในการจัดการธุรกิจชุมชน ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มในกระบวนการสื่อสารเพื่อจัดการธุรกิจชุมชน ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

โดยที่พัฒนาการของกลุ่มแบ่งออกเป็น 3 ยุค คือ ยุคแรกเริ่ม อันเป็นยุคที่ชาวบ้านรวมตัวกันผลิตสินค้าหัตถกรรมประเภทผ้าพื้นเมืองเพื่อแสวงหารายได้ ซึ่งรวมกลุ่มกันเพื่อลดข้อจำกัดด้านภาษาและสัญชาติของชาวเขาที่เป็นอุปสรรคในการทำมาหากิน นอกจากนี้ยังใช้กลุ่มเป็นช่องทางในการเข้าถึงสังคมอีกด้วย ยุคแห่งการพัฒนา อันเป็นยุคที่เริ่มมีการจัดระบบและโครงสร้างการทำงาน และยุคปัจจุบันที่ได้มีการพัฒนาจนเป็นธุรกิจชุมชน

เนื่องจากกลุ่มมีโครงสร้างการสื่อสารแบบครบทุกช่องทาง ทำให้สามารถสื่อสารได้ทั่วถึงกัน จนเกิดเป็นกระบวนการสื่อสารของกลุ่มที่ใช้ วิธีการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการเป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการกลุ่มให้เกิดความเข้มแข็ง สำหรับปัจจัยที่ทำให้กลุ่มดำรงอยู่ได้ประกอบด้วยการจัดระบบภายในกลุ่มด้วยการกำหนดโครงสร้างบทบาทหน้าที่ของสมาชิกกลุ่ม และกำหนดขนาดของกลุ่มเพื่อรักษาคุณภาพในการสื่อสาร มีการลดระยะห่างระหว่างกันด้วยการหมุนเวียนสถานที่ทำงานไปตามบ้านของสมาชิก ก่อให้เกิดความสนิทสนมและไว้วางใจ ภายใต้บรรทัดฐานของกลุ่มที่เน้นความสามัคคีเป็นหลัก อันจะนำมาซึ่งความผืนแน่นในกลุ่ม กระบวนการดังกล่าวเป็นผลมาจากความมีระเบียบภายในชุมชนด้วยกฎข้อบังคับ และความเชื่อทางศาสนาที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่่งพัฒนานั้น แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นปัจจัยที่ทำให้กระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อย

มีประสิทธิภาพสามารถขับเคลื่อนกระบวนการกลุ่มให้ดำเนินงานได้อย่างราบรื่นนั้นมาจากพื้นฐานความสัมพันธ์ในชุมชนที่มีการเชื่อมโยงในลักษณะของการเป็นเครือข่าย ภายใต้อัตลักษณ์เดียวกันคือการเป็นคนเผ่าละหู่ที่มีวัฒนธรรม มีวิถีชีวิต ภาษาพูด และนับถือศาสนาคริสต์เช่นเดียวกัน ทำให้มีการสื่อสารที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน กระบวนการสื่อสารจึงสัมฤทธิ์ผลแม้จะไม่ใช่ไปตามระบบหรือขั้นตอนที่กลุ่มกำหนดไว้ก็ตาม

และปัจจัยอีกส่วนหนึ่งคือ ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มเข้มแข็งและสามารถดำเนินงานธุรกิจชุมชนได้อย่างมั่นคง คือการสนับสนุนของศาสนาคริสต์ผ่านทางศูนย์หัตถกรรม ชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ ที่ใช้มิชชันนารีเป็นเครือข่ายในต่างประเทศ ทำให้ถึงแม้ว่ากลุ่มหัตถกรรมฯ จะมีช่องทางการตลาดเดียว แต่ก็ยังเป็นช่องทางที่เข้มแข็งมาก การดำเนินงานธุรกิจชุมชนจึงไม่ล่มสลายหรือยุติไป

Thesis title Group Communication and Management of Community
Business of Handicraft Group of Baan Khaa Yang Pattana in
Doi Tung Development Project Area, Ma Fha Luang District,
Chiang Rai Province

Name Rathapong Panchure

Thesis Advisor Dr. Anchalee Chulapimpan

Department Business Communication Arts

Academic Year 2003

ABSTRACT

The objective of this research is to study small group communication process in the management of community business of La hu tribe. The issues focus on the history and development of Handicraft group of Baan Khaa Yang Pattana, dynamics of group communication in the management of community business, including the factor which gives effect to empowerment of group in the management of community business, and the capability of the group to maintain self sufficiency. The research uses a qualitative approach employing in-depth interview and participant observation techniques. The analysis of the research is descriptive in nature.

The development of group can be categorized into 3 eras. The first era began from the gathering of locals to produce handicraft work utilizing local textile in order to earn revenue. The second era can be considered as the development era where work became more systematized and structured. The third era is the present era that things are developed into community business.

The integrated communication structure in the group allows communication process to form group dynamic communication. The informal communication becomes a key driver in group process to build empowerment. Factors that help to sustain the group consist of internal management that outlines structure, role, duty of group members and the group size in order to maintain the effectiveness of communication. The reduced spatial distance between group members have helped in the circulation of work location, which allowed members to build more trust and closeness with each other under the norm that emphasizes unity

leading to group cohesiveness. The mentioned communication process is the effect that derived from the orderliness of the community via rules, regulations and religious practice which is being upheld dedicatedly.

The factors that effect group empowerment can be divided into two parts. First, the group communication process that has been driven harmoniously is due to the cousin-related system under the same ethnic identity that shows all Lahu tribes to have the same culture, language and region, which has effected communication to be in the same direction.

Second factor that empowered community business is Christian Religion where Christianity gains support in the past through the utilization of missionary as a foreign network. Although the group has only one marketing channel, its empowering channel supports group to operate community business harmoniously, and to sustain rather than dissolve.

บทที่ 1

บทนำ

“กระดูกของเราเป็นก้อนหิน เนื้อหนังของเราเป็นดิน สายเลือดเป็นน้ำ
ลมหายใจเป็นอากาศ และความอบอุ่นในกายเป็นแสงแดด”

คำสอนของผู้นำทางศาสนาชาวละหู่ (โกลด์ สตรีไลย์, 2539 : 26)

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

คำสอนดั้งเดิมของชาวเขาเผ่าละหู่แสดงให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตที่ผูกพันและเกี่ยวข้องกับธรรมชาติมาตั้งแต่ครั้งอดีต แม้ปัจจุบันความเชื่อและวิถีชีวิตของกลุ่มคนดังกล่าวจะเปลี่ยนแปลงไปแล้วก็ตาม แต่ผู้คนเหล่านี้ก็ยังคงดำรงชีพด้วยการเกษตรบนที่สูง การผลิตงานฝีมือ เลี้ยงสัตว์ มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นของตัวเอง อีกทั้งยังมีภาษา เครื่องแต่งกาย ศาสนา ตลอดจนพิธีกรรมและความเป็นอยู่อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะเผ่าพันธุ์ จึงนับได้ว่าชุมชนบนพื้นที่สูงในภาคเหนือของประเทศไทยมีลักษณะเฉพาะ มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์บนพื้นฐานของความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรม

ด้วยเหตุที่ภาคเหนือหรือที่เรียกว่าแผ่นดินล้านนานั้นเป็นดินแดนที่มีอาณาเขตกว้างขวางมีศิลปวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง หากแบ่งผู้คนที่อาศัยอยู่ในดินแดนนี้ตามการตั้งถิ่นฐานจะพบว่าประกอบด้วยกลุ่มคน 2 กลุ่มใหญ่ คือ คนเมืองและชาวเขากลุ่มแรกคือกลุ่มที่อยู่พื้นราบ เรียกรวม ๆ ว่า “คนเมือง” กับกลุ่มที่อยู่บนที่สูงตามที่คนทั่วไปเรียกว่า “ชาวเขา” ทั้งสองกลุ่มต่างมีวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อที่แตกต่างกัน (กรรณิการ์ พรหมเสาร์ ใน ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ, 2542 : 41) โดยที่ชาวเขานั้นมีอยู่ 6 เผ่าใหญ่ คือ ปากะญอ ม้ง เมี่ยน ละหู่ อาข่า และลีซอ

แต่ในช่วงสามสิบปีที่ผ่านมาชุมชนบนพื้นที่สูงเหล่านี้มีสภาพเป็นกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาของรัฐและหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือระหว่างประเทศ โดยมีสาเหตุจากปัญหาหลักคือปัญหาการเพาะปลูกฝิ่นและการแพร่ระบาดของเฮโรอีนและยาบ้า ปัญหาความมั่นคงของชาติ และการแพร่ระบาดของลัทธิคอมมิวนิสต์ และปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม (ประเทือง นรินทรางกูร ณ อยุธยา, 2545) การแก้ไขปัญหาดังกล่าวนอกจากการใช้มาตรการทางกฎหมายและการเมืองแล้ว ยังได้ใช้มาตรการทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนพื้นที่สูง โดยที่ผ่านมามีการดำเนินการในลักษณะของการเข้าไปให้ความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการยกระดับคุณภาพชีวิต และจัดสวัสดิการต่าง ๆ ด้วยการให้การสงเคราะห์และกระตุ้นให้เกิดกระบวนการค้าขึ้นในชุมชน โดยพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นที่สูงด้วยการกระตุ้นให้เกิดการผลิตเพื่อการค้า แต่การ

ดำเนินการดังกล่าวยังได้ก่อให้เกิดปัญหาอื่นตามมา เช่น ปัญหาด้านการสะสมทุน ปัญหา ด้านการผลิต ปัญหาด้านการตลาด ปัญหาการทำลายสภาพแวดล้อม เป็นต้น

นอกจากปัญหาดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ผลกระทบที่ตามมาจากวิถีการ พัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงที่ส่วนใหญ่รับมาจากภายนอก ยังส่งผลให้เกิดความล้มเหลวด้าน วัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชนชนบทอีกด้วย จากเดิมที่ชาวบ้านเคยอยู่ร่วมกับธรรมชาติ มีวิถี การผลิตเพื่อยังชีพและพึ่งพาอาศัยกันตามขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม แต่เมื่อมีการนำ เอาสิ่งที่เรียกว่าความเจริญทางวัตถุเข้ามา ผู้คนในท้องถิ่นเริ่มเปิดรับและสัมผัสกับความ เจริญที่เฝ้าหวงและวัฒนธรรมใหม่ ๆ จนเริ่มละเลยวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน ตลอดจน ความภูมิใจในวิถีชีวิตและภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษสืบทอดต่อกันมา สิ่งที่เกิดขึ้นไม่ต่างไป จากกระแสโลกาภิวัตน์ที่นำเอาวัฒนธรรมตะวันตกหลังไหลเข้ามายังชาวไทยพื้นราบส่งผล ให้ค่านิยมทางสังคมเปลี่ยนผันไป เช่นเดียวกันชุมชนบนพื้นที่สูง ปัจจุบันก็กำลังตกอยู่ใน สภาพการณ์เดียวกัน ซึ่งเป็นเรื่องที่กำลังเกิดขึ้นกับทุกสังคม เพียงแต่การสูญเสียความ สามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนบนพื้นที่สูงอาจจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงผลของการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมวัฒนธรรมที่กระแสทุนนิยม¹ และอำนาจรัฐกระทำต่อชนกลุ่มน้อย

ถึงแม้ว่าแนวทางการพัฒนาในระดับชุมชนจะมีมานานแล้วก็ตาม แต่เป็นการ ดำเนินงานในลักษณะของการให้ความสงเคราะห์มากกว่าการสร้างควมยั่งยืนให้กับ ชุมชน ที่ผ่านมาสภาพการดำรงอยู่ของคนในชุมชนโดยเฉพาะชุมชนชนบทเป็นการดำรงอยู่ ในลักษณะของการต่อสู้ดิ้นรนในการทำมาหากินเพื่อความอยู่รอดของตนเอง การต่อสู้ ดิ้นรนที่ว่านี้มีทั้งต่อสู้ดิ้นรนจากสภาพทางธรรมชาติแวดล้อม การทำมาหากินหรือถูกเอารัด เอาเปรียบ ตลอดจนการขาดการเหลียวแลเอาใจใส่จากภาครัฐ ส่งผลให้ชุมชนในชนบท ต้องอยู่ในสภาวะปากกัดตีนถีบอย่างต่อเนื่องตลอดมา และส่วนใหญ่ก็ไม่พื้นที่ที่จะต้อง กลับกลายมาเป็นแรงงานราคาถูก หรือถูกเอารัดเอาเปรียบทางแรงงานในเมืองใหญ่

ทางออกหนึ่งของการพัฒนาจึงควรมุ่งเน้นไปที่การสร้างความสามารถในการพึ่งตนเอง ของชาวบ้านในแต่ละชุมชน ซึ่งในชุมชนต่าง ๆ นั้นสามารถมองเห็นองค์ประกอบอย่างน้อย

¹ **ทุนนิยม** เป็นแบบวิถีการผลิต (Model of production) แบบหนึ่งที่ได้พัฒนาขึ้นในยุโรปตะวันตกมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 ลักษณะ คือระบบการผลิตหลักหรือโดยทั่วไปเป็นการผลิตเพื่อขาย สิ่งทีผลิตขึ้นมาทุกอย่างได้ถูกทำให้เป็นสินค้าที่ไม่ได้มีแต่มูลค่าใช้สอยเท่านั้น แต่มีมูลค่าแลกเปลี่ยนด้วย ในระบบการผลิตแบบนี้ ผู้ทำงานไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (เช่น โรงงาน เครื่องจักร ทุน ฯลฯ) และพลัง แรงงานของผู้ทำงานเองกลายเป็นสินค้าอย่างหนึ่ง คือผู้ทำงานขายพลังแรงงานของตนเป็นชั่วโมง วัน เดือน หรือวัดตามผลของงาน การที่ ผู้ทำงานไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบที่มีการผลิตมูลค่าส่วนเกิน (surplus value) บนพื้นฐาน ของการใช้แรงงานรับจ้าง มูลค่าส่วนเกินที่เจ้าของทุนได้รับจากแบบวิถีการผลิตชนิดนี้มาจากการที่คนงานสร้างมูลค่าผลผลิตได้มากกว่าค่าจ้าง แรงงานที่เขาได้รับ ทำให้นายทุน (เจ้าของปัจจัยการผลิต) ใช้กำไรนี้ก่อให้เกิดการสะสมทุนที่จะนำไปใช้ในการผลิตขึ้นใหม่ (reproduction) ของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมต่อไป (วิทยากร เชียงกูล, 2542 : 59)

3 องค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนเกิดการรวมตัว เกิดกระบวนการเรียนรู้ เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้น เพื่อพึ่งพากันในชุมชน และแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นได้ ดังนี้ (อุทัย หลีกเมือง, แหล่งเดิม)

1. คน ในชุมชนจะมีผู้นำที่มีความคิดก้าวหน้า ผู้นำที่มีจิตสาธารณะอยากทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนและส่วนรวมอยู่ ไม่เฉพาะผู้นำอย่างเป็นทางการเท่านั้น

2. ความรู้ในชุมชนต่าง ๆ จะทรงคุณค่าความรู้มีอยู่หลายด้านหากสามารถนำศักยภาพและภูมิความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ก็จะมีบังเกิดผลของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในชุมชนได้เป็นอย่างดี

3. ทรัพยากร ในแต่ละชุมชนมีทรัพยากรต่าง ๆ อย่างน้อยก็เป็นทรัพยากรที่ทำให้ชุมชนนั้น ๆ ดำรงอยู่และมีวิถีชีวิตเพื่อความอยู่รอดของตน

อย่างไรก็ตามเรื่องแปลกประหลาดยังเกิดขึ้นท่ามกลางกระแสแห่งความเสื่อมสลายของชุมชน เมื่อปรากฏว่าในทุกภาคของประเทศนั้นมีชุมชนหรือหมู่บ้านจำนวนหนึ่ง ที่ได้พัฒนาตัวเองจนมีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สามารถช่วยเหลือพึ่งพิงกันได้ บ้างก็ยกระดับถึงขั้นประกันสวัสดิการสังคมให้แก่สมาชิกทุกคน ขณะที่ภาครัฐไม่สามารถให้หลักประกันอย่างทั่วถึงแก่ประชาชนได้ บางแห่งกำลังฟื้นฟูพัฒนาชุมชนให้หลุดพ้นจากหนี้สิน บางแห่งประสบปัญหามากมายจนอาจต้องเลิกกันไป และบางแห่งก็ยุติการพัฒนาชุมชนเนื่องจากการทุจริตภายในกลุ่มผู้นำ หรือมาจากเหตุปัจจัยอื่น ๆ (พิทยา ว่องกุล, 2542 : 102)

รูปแบบการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนรูปแบบหนึ่งที่เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชนก็คือ การรวมกลุ่มของชาวบ้านในการจัดตั้ง “กลุ่มธุรกิจชุมชน” ขึ้น เพราะถึงแม้ว่าในขณะนี้บ้านเมืองจะตกอยู่ในสภาล่มสลายทางเศรษฐกิจ แต่โอกาสที่จะฟื้นฟูท้องถิ่นและชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมก็ยังมีอยู่ ในขณะเดียวกันก็มีบางท้องถิ่นที่ผู้คนซึ่งเคยอาศัยอยู่และต่อมาได้โยกย้ายออกไปทำงานด้านอุตสาหกรรมนั้น ได้พากันเดินทางกลับคืนสู่บ้านเกิดของตน และหันมาฟื้นฟูการเกษตรเพื่อยังชีพ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2543 : 68) และธุรกิจชุมชน ถือเป็นแนวทางเลือกหนึ่งที่มุ่งหวังจะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะปัญหาด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นการให้โอกาสสมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบทั้งในแง่ของการผลิต การตลาด และการบริหารจัดการ อีกทั้งยังเป็นการก่อเกิดของกระบวนการกลุ่มอันนำไปสู่การรวมตัว และยังเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมกลุ่มให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางเอาไว้

และการรวมกลุ่มก็เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของบทบาทหน้าที่ของสมาชิกภายในกลุ่ม และสังคม ดังนั้นกลุ่มจึงรับเอาผลกระทบและมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมซึ่งมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การศึกษาเรื่องกลุ่มและ

ธุรกิจชุมชนจึงเป็นการศึกษาถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกภายในกลุ่มที่ถูกกำหนดตามความเป็นระบบของกลุ่ม ซึ่งถือว่ามีกระบวนการ (process) ของการนำเข้า (input) เพื่อให้ได้สิ่งนำออก (output) สู่ภายนอกตามแนวทางการดำเนินงานธุรกิจชุมชน นั่นคือการแปลงองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่สั่งสมมาเป็นวัตถุดิบในการผลิตสร้างให้เป็นผลิตภัณฑ์เพื่อนำไปจำหน่ายให้เป็นรายได้กลับคืนสู่กลุ่มและชุมชน และศึกษาถึงการติดต่อกับสิ่งแวดล้อมภายนอกของกลุ่ม ในการมีปฏิสัมพันธ์ทั้งทางบวกและทางลบ โดยที่กระบวนการขั้นตอนทั้งหมดนี้จะเกิดขึ้นได้โดยการสื่อสาร (communication) ระหว่างกันทั้งภายในและภายนอกกลุ่ม

ถึงแม้ว่ารูปแบบการรวมกลุ่มจัดตั้งธุรกิจชุมชนจะมีความแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละชุมชนก็ตาม แต่การใช้ธุรกิจชุมชนเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนนั้น ยังเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจชุมชนได้ เพื่อให้โอกาสแก่ภาคชนบทได้ดึงดูดเอารายได้จากภาคเมืองคืนสู่ชนบทบ้าง รวมถึงเป็นภูมิคุ้มกันและเพิ่มความสามารถในการเจรจาต่อรองระหว่างภาคชนบทกับภาคเมืองให้มีความเป็นธรรมมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ประกอบกับมีการส่งเสริมตลาดให้แก่สินค้าจากชุมชนตามนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Tambon One product :OTOP) เพื่อพัฒนาการส่งเสริมการผลิตของชุมชน โดยใช้กลยุทธ์ตลาดนำการผลิต ซึ่งเป็นสัญญาณบ่งบอกถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจชุมชนของภาครัฐด้วยการให้ความสำคัญต่อชุมชนในชนบทมากขึ้น (กองส่งเสริมธุรกิจเกษตร, 2543 : 4)

แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนาธุรกิจชุมชนส่วนใหญ่ยังมีอุปสรรคทั้งด้านการบริหารจัดการการผลิตและการตลาด ทำให้ที่ผ่านมามีการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมักจะไม่ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนในแต่ละท้องถิ่นต่างมีจุดมุ่งหมายในการประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอดของตนเองเท่านั้น ดังนั้นการรวมกลุ่มของคนในแต่ละชุมชนจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งทั้งต่อตัวสมาชิกเองและต่อชุมชน (อารีย์ เชื้อเมืองพาน, 2540, อัดสำเนา) ท่ามกลางสภาพปัญหาที่รุมล้อมอยู่ในปัจจุบันนี้ทางรอดของสังคมไทยจึงควรเริ่มต้นที่การสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจพื้นฐานหรือที่รากฐานของสังคม (ประเวศ วะสี, 2542: 12) เพราะเศรษฐกิจพื้นฐานดั้งเดิมของชุมชนชนบทนั้น ส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อการยังชีพ นั่นก็คือเป็นกระบวนการการผลิตที่มีขึ้นเพื่อการใช้สอย มิใช่เพื่อการแลกเปลี่ยนเป็นหลักการผลิตสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นการผลิตเพื่อพึ่งตัวเองในระดับครัวเรือน และนำไปสู่ความร่วมมือกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านแรงงาน การพึ่งพากันระหว่างครอบครัวในหมู่บ้านจึงเป็นสิ่งจำเป็น การรวมตัวเป็นหมู่บ้านก็เป็นผลมาจากการครอบครองพื้นที่เพาะปลูกและทรัพยากรในบริเวณหมู่บ้านร่วมกัน ดังนั้นการที่บุคคลใดจะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในหมู่บ้านได้ จำเป็นจะต้องเป็นสมาชิกของหมู่บ้านนั้น หรือมีความเป็นสมาชิกของกลุ่มนั่นเอง

อย่างไรก็ดี ในชุมชนชนบทยังคงความดิงามในความสัมพันธ์ของชุมชนไว้ไม่เสื่อมคลาย นั่นคือ ชุมชนชนบทยังคงมีความสัมพันธ์อยู่ 2 อย่าง คือ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติโดยสายเลือด หรือโดยบรรพบุรุษจากการตั้งบ้านเรือนและชุมชนของตน จากกลุ่มเล็ก ๆ ที่อพยพมาจากชุมชนเดียวกันและมาตั้งบ้านเรือนใหม่ และความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนหนึ่งกับอีกชุมชนหนึ่ง โดยการนำสิ่งของที่ตนมีอยู่ไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของชุมชนอื่น นอกจากนั้นในชุมชนชนบทยังมีการแลกเปลี่ยนหรือพึ่งพาแรงงานกันระหว่างญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน เช่น การลงแขกในภาคกลาง การออกปากกินวานในภาคใต้ การเอามือในภาคเหนือ และการเองแ่งในภาคอีสาน² เป็นต้น (วุฒิชัย หลีกเมือง, ประชาสังคมเพื่อการพัฒนาระบบการชุมชนเข้มแข็ง, <http://www.rakbankerd.com>)

ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติและความสัมพันธ์ทางสายเลือดของสมาชิกส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน ยิ่งทำให้การรวมกลุ่มในระดับชุมชนมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น (อภิชาต พันธเสน, 2539 : 57) และความสัมพันธ์ทั้งสองประการนี้เองที่เป็นฐานที่ดีสำหรับการเริ่มต้นรวมกลุ่มธุรกิจชุมชน เพราะการรวมตัวจัดตั้งธุรกิจชุมชนนั้น มีหลักการสำคัญคือเป็นการรวมตัวที่เน้นที่ตัวสมาชิกของชุมชนหรือสมาชิกของกลุ่มเป็นหลัก โดยอาศัยทั้งความสัมพันธ์ระบบเครือญาติและความสัมพันธ์ทางสายเลือดในชุมชนต่อการมีปฏิสัมพันธ์กันควบคู่ไปกับกระบวนการกลุ่ม ในอันที่จะกำหนดแนวทางและรูปแบบของธุรกิจชุมชน ซึ่งมีทั้งการจัดตั้งในรูปแบบของกลุ่มสังจะออมทรัพย์ ร้านค้าชุมชน กลุ่มสวัสดิการชุมชน ธนาคารหมู่บ้าน อุตสาหกรรมชุมชน กลุ่มหัตถกรรมและงานฝีมือ ฯลฯ จึงเป็นภาพสะท้อนในมุมมองของการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมที่เป็นกระแสหลักของรัฐ ซึ่งเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบแยกส่วนหรือเป็นไปตามแนวคิดเศรษฐกิจกระแสหลัก³ ที่มองว่าถ้าจะพัฒนาเศรษฐกิจก็มองที่เศรษฐกิจอย่างเดียวไม่ได้มองสังคม ไม่ได้มองสิ่งแวดล้อมด้วยความเชื่อที่ว่าถ้าเศรษฐกิจดีขึ้นแล้ว สังคมและสิ่งแวดล้อมจะดีขึ้นเอง ถ้าเศรษฐกิจของ

² การลงแขก การออกปากกินวาน หรือกินวาน การเอามือ และการเองแ่ง เหล่านี้เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านแต่ละภาคของประเทศไทย ซึ่งแสดงถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการแบ่งปันสิ่งที่ทำมาหาได้ในหมู่เพื่อนบ้าน ถึงแม้แต่ละภาคของประเทศจะมีชื่อเรียกไม่เหมือนกัน แต่ทั้งหมดเป็นกิจกรรมที่เป็นการร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน ในยามที่แรงงานเฉพาะที่ได้จากสมาชิกในครอบครัวไม่เพียงพอ ต้องการแรงงานเพิ่มครั้งละมาก ๆ เช่น ในการเกี่ยวเกี่ยวพืชผล การขึ้นบ้านใหม่ การบุกเบิกที่ใหม่ ฯลฯ เป็นการหมุนเวียนแลกเปลี่ยนแรงงานในชุมชน โดยไม่มีการเรียกร้องสินจ้างรางวัล เจ้าของบ้านหรือเจ้าของงานเพียงทำหน้าที่ดูแลอาหารการกินไม่ให้ขาดตกบกพร่อง ผลัดกันเป็นเจ้าของบ้าน ผู้ขอแรงงานและเป็นเพื่อนบ้านผู้ให้แรงงานอยู่ในชุมชนของตน ซึ่งบางครั้งก็อาจจะมีการขอแรงจากสมาชิกระหว่างชุมชนใกล้เคียง (วรรณานาวิกรม ใน ยุพร แสงทักษิณ, 2541 : 189)

³ แนวคิดเศรษฐกิจกระแสหลัก (Main stream economics) เป็นคำที่นิยมใช้ในสหรัฐฯ ในทศวรรษ 1960 เพื่อเรียกเศรษฐศาสตร์ตะวันตกแบบดั้งเดิม ซึ่งสนใจเกี่ยวกับการทำงานของกลไกตลาดระบบราคา ทฤษฎีการจ้างงาน ดอกเบี้ยและเงิน ความสมดุล การวิเคราะห์เรื่องหน่วยสุดท้าย (marginal) ประสิทธิภาพของเศรษฐศาสตร์จุลภาค และคตินิยมกระแสหลัก แนวคิดนี้สนใจแต่การวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเหมือนกับว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและเป็นสากล ไม่มีทางจะเป็นแบบอื่นไปได้อีกแล้ว (วิทยาการ เชียงกุล, 2542 : 19)

ประเทศรวยขึ้น คนไทยรวยขึ้น สังคมก็จะดีเอง สิ่งแวดล้อมก็จะดีเอง เพราะฉะนั้นการพัฒนาจะมุ่งที่เศรษฐกิจเป็นหลัก (ณรงค์ โชควัฒนา, 2542 : 2) ซึ่งการดำเนินการตามแนวทางดังกล่าววันวันจะส่งผลให้เกิดความเสื่อมสลายของชุมชนโดยทั่วไป

การขยายตัวเติบโตใหญ่ของธุรกิจชุมชนนั้นสามารถเป็นหลักประกันความมั่นคงแก่ชีวิตชาวบ้าน และสร้างความมั่นใจในการพัฒนาตัวเองด้วยศักยภาพของชุมชน (พิทยา ว่องกุล, 2542 : 103) แต่เนื่องจากธุรกิจชุมชนนั้นไม่มีรูปแบบที่ตายตัว ขึ้นอยู่กับลักษณะและสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน จึงทำให้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชุมชนที่มีการรวมตัวจัดตั้งธุรกิจชุมชน บ้างก็ประสบความสำเร็จสามารถสร้างศักยภาพให้แก่กลุ่มและพัฒนาชุมชนได้ แต่ก็มีอีกไม่น้อยที่ต้องประสบปัญหาพบกับความล้มเหลวและยุติไปในที่สุด จึงนำไปสู่ความพยายามค้นหาและการศึกษาถึงรูปแบบของการรวมกลุ่มในแต่ละชุมชน ด้วยการจัดตั้งธุรกิจชุมชน ว่ามีรูปแบบหรือองค์ประกอบในลักษณะใดที่จะมีความเหมาะสม และสามารถเป็นต้นแบบให้กับกลุ่มธุรกิจชุมชนในท้องถิ่นอื่น เพื่อสร้างศักยภาพและความมั่นคงให้กับธุรกิจชุมชนในอันที่จะดำรงอยู่ได้ในภาวะปัจจุบัน

โดยที่มีการศึกษาธุรกิจชุมชนทั้งที่ประสบกับความสำเร็จและประสบความล้มเหลวในการรวมกลุ่มตามพื้นที่ต่าง ๆ เช่น *กลุ่มผลิตยางตำบลไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช* ที่เริ่มต้นจากชาวบ้านกลุ่มเล็ก ๆ ทำโรงงานยางพาราจนประสบความสำเร็จ และต่อมาได้กลายเป็นตัวอย่างของการจัดตั้งโรงงานยางพาราในอีกหลายจังหวัด (อรวรรณ สุทธิพิทักษ์, 2545 : 110) หรือความสำเร็จของ *กลุ่มพรรณไม้ จังหวัดร้อยเอ็ด* ที่เริ่มต้นจากกลุ่มแม่บ้านทำผ้าทอพื้นเมือง และเติบโตจนสามารถขยายกิจการของกลุ่มไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ เช่น ธุรกิจป้อน้ำมัน เป็นต้น (รังสรรค์ ปิติปัญญา, 2541 : 82)

ขณะเดียวกันก็มีการศึกษาธุรกิจชุมชนที่กำลังเริ่มต้นและกำลังพัฒนาศักยภาพเพื่อการดำรงอยู่ เช่น *บริษัทธุรกิจชุมชนหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช* ซึ่งเป็นโครงการทดลองจัดตั้งบริษัทธุรกิจชุมชนขึ้นจริง (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2541 : 163) นอกจากนี้การศึกษาภาพของความล้มเหลวจากการรวมกลุ่มธุรกิจชุมชน เช่น *บริษัทอุทัยศึกษาอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดยโสธร* ที่ชาวบ้านรวมตัวกันทำธุรกิจเกี่ยวกับโรงสีข้าวและผลิตข้าวหอมมะลิ แต่ประสบปัญหาหลายด้านจนการดำเนินการต้องหยุดชะงัก (ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ ใน ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, แหล่งเดิม : 167) ตัวอย่างเหล่านี้อาจเป็นการนำเสนอภาพแห่งความสำเร็จของธุรกิจชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นภาพลักษณะที่น่าชื่นชม แต่ในความเป็นจริงแล้วจะมีชุมชนสักกี่แห่งที่สามารถดำเนินกิจการจนประสบความสำเร็จได้โดยไม่มีอุปสรรค หรือสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตัวเอง และจะมีสักกี่แห่งที่ต้องล้มเลิกไป

ที่ผ่านมาการศึกษาเกี่ยวกับธุรกิจชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมุ่งศึกษาไปที่การ ค้นหาแนวทางที่เหมาะสมและค้นหารูปแบบกระบวนการดำเนินงาน หรือปัจจัยที่มีผล ต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชนทั้งที่เกิดจากตัวชุมชนเองหรือจากองค์กร ภายนอก โดยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาตามแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งพยายามจะตอบ คำถามเกี่ยวกับทางเลือกในการพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบัน แต่เมื่อพิจารณาในอีก แง่มุมหนึ่งแล้ว จะเห็นว่ายังมีองค์ประกอบหลักสำคัญอีกประการหนึ่งที่ไม่ควรมองข้ามคือ ศักยภาพของทรัพยากรบุคคลแต่ละชุมชนในการที่จะนำเอาองค์ความรู้ และภูมิปัญญา ที่สั่งสมกันมาแต่อดีตมาใช้จัดการกลุ่มจนเกิดพลังขับเคลื่อนให้ดำเนินการได้ตาม เป้าหมาย ประกอบกับการที่กลุ่มขนาดเล็กถือได้ว่าเป็นกลุ่มย่อย (subgroup) ของระบบ สังคมมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่มและ ปฏิสัมพันธ์ทางการสื่อสารที่เกิดขึ้น จึงเป็นการศึกษาถึงระบบการสื่อสารของกลุ่มย่อย ในสังคมหรือในชุมชนที่จะสามารถเชื่อมโยงไปสู่กลุ่มที่ใหญ่ขึ้น และขยายผลไปยังการ ศึกษาของระบบของสังคมโดยรวมได้

ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเรื่องการสื่อสารกลุ่มกับการจัดการธุรกิจชุมชนในพื้นที่โครงการ พัฒนาออยตุง ทั้งนี้เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยประกอบกับความเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ทางการสื่อสารที่เกิดขึ้นทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ กับกระบวนการกลุ่มในการจัดการธุรกิจชุมชน เพื่อให้กลุ่มพัฒนาไปสู่เป้าหมาย โดยที่ ปัจจัยต่าง ๆ ในที่นี้ได้แก่ ปัจจัยภายในกลุ่มและชุมชนเอง เช่น ระบบการสื่อสาร และ ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การแสดงบทบาทหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคนตาม โครงสร้างกลุ่ม การสื่อสารระหว่างกลุ่มกับองค์กรภายนอกหรือกลุ่มอื่น และกระบวนการ ของการนำเข้า (input) เพื่อให้ได้สิ่งนำออก (output) ตามแนวทางการดำเนินการธุรกิจ ชุมชน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอกกลุ่มซึ่งถือได้ว่าเป็นปัจจัยแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์ กับระบบของกลุ่ม เช่น ปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อองค์กรภายนอก เช่น องค์กรศาสนาหรือโรงเรียน ในฐานะสถาบันวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน การให้การสนับสนุนจากภาครัฐ และการ ประสานกับภาคธุรกิจ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ถือได้ว่ามีอิทธิพลต่อระบบการสื่อสารของกลุ่ม ในการที่จะพัฒนางานธุรกิจชุมชนให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายให้ประสบความสำเร็จหรือ ความล้มเหลวได้

ทั้งนี้ชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาคือ ชุมชนชาวเขาเผ่าละหู่ (Lahu)⁴ หรือที่เรียกอีกชื่อ

⁴ ชื่อของชนเผ่า "ละหู่" (ลาฮู, ลาฮู่ หรือลาหู่) เป็นชื่อเรียกที่ไม่ค่อยคุ้นหู แต่หากเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "มุเซอ" ก็อาจจะเป็นที่รู้จักของ ชาวไทยพื้นราบและชาวต่างประเทศได้ตั้งขึ้น คำว่า "ละหู่" แปลว่า "คน" ซึ่งชาวตะวันตกใช้อักษรโรมันเขียนคำ ละหู่ ว่า Lahu ส่วนคำว่า "มุเซอ" นั้น คำรากภาษาอังฤษจะเขียนแตกต่างกันออกไป เช่น Mussuh, Musoh, Musso ส่วนที่มาของคำว่ามุเซอนั้น Frank M. Lebar (ศิลป. 2539, น.6-31) กล่าวว่า เป็นคำที่มาจากภาษาไทยใหญ่ซึ่งขอยืมมาจากพม่าซึ่งแปลว่า "นายพราน" และภาษาพม่าเรียกนายพรานว่า "มกไซ" และในภาษาไทยเรียกเป็น "มุเซอ" แต่สำหรับคนพม่าแล้วจะออกเสียงว่า "มุเซ"

หนึ่งว่า มูเซอ (Musoh) อันเป็นกลุ่มชาวเขาที่อาศัยอยู่ในบริเวณประเทศจีนตอนใต้ พม่า และไทย มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนเมืองหรือคนไทยในภาคเหนือ และมีลักษณะคล้ายคลึงกับคนไทยพื้นราบมาก (อมรา พงศาพิชญ์, 2541 : 141) โดยชุมชนดังกล่าวคือ **หมู่บ้านชาแห่งพัฒนา** ซึ่งเป็นหมู่ที่ 5 ในตำบลแม่ฟ้าหลวง อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวอยู่ในเขตความดูแลของ **โครงการพัฒนาตอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ** ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากพระราชดำริของ สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี หรือ “สมเด็จพระย่า” ของปวงชนชาวไทย และได้รับการขานพระนามอย่างเทิดทูนจากชาวเขาว่า “แม่ฟ้าหลวง” ซึ่งมีความหมายว่า “แม่สุวรรณดี เบื้อบนประทานมาให้” เนื่องจากการเสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมราษฎรตามป่าเขาทุรกันดารด้วย เครื่องเฮลิคอปเตอร์ที่ลงมาจากฟ้า สมญาพระนามนี้เริ่มมาจากปี พ.ศ. 2507 เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านกองก่อย อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน (ชินษฐา สุวรรณชาติ, 2543 : 56)

โครงการพัฒนาตอยตุงฯ ดำเนินงานครอบคลุมพื้นที่ชายแดนไทยประมาณ 150 ตารางกิโลเมตร ในพื้นที่ปัจจุบันจัดอยู่ในเขตอำเภอแม่ฟ้าหลวง เป็นโครงการพัฒนาที่ร่วมมือดำเนินงานโดยภาครัฐและภาคเอกชน มีมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานกับหน่วยราชการ และพลเรือน รัฐวิสาหกิจและองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ จำนวนมาก ที่เข้ามามีมือปฏิบัติงานพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของโครงการ (ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล, 2543 : 76) โดยโครงการนี้ได้กำหนดระยะเวลาไว้ 30 ปี แบ่งขั้นตอนการดำเนินงานเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะแรก ใช้เวลา 6 ปีระหว่าง พ.ศ.2531-พ.ศ.2536 เน้นการจัดทำโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่ออำนวยความสะดวกแก่งานอื่น ๆ ได้แก่ การปลูกป่า การทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนเหล่านี้ให้ดีขึ้นตามอัธยาศัย

ระยะที่สอง ใช้เวลา 9 ปี ระหว่าง พ.ศ.2537-2545 เน้นการเพิ่มและการกระจายรายได้ของประชาชนในพื้นที่ การจัดสรรที่ดินทำกินให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน การพัฒนาอาชีพ ทั้งทางด้านเกษตรและอุตสาหกรรมครัวเรือนที่ไม่เป็นอันตรายต่อสภาพแวดล้อม รวมทั้งการพัฒนาคอยตุงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ระยะที่สาม ใช้เวลา 15 ปี ระหว่าง พ.ศ.2546-2560 ซึ่งตั้งเป้าหมายว่า ประชาชนในพื้นที่มีความเป็นอยู่และรายได้ดีขึ้นขั้นที่เสียภาษีให้รัฐได้และพึ่งตนเองได้

โครงการพัฒนาตอยตุงฯ มีวัตถุประสงค์หลักในการพัฒนาพื้นที่ให้มีความอุดมสมบูรณ์ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม พร้อมทั้งยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากรตามแผนพัฒนาที่สมบูรณ์ต่อเนื่องอย่างเป็นระบบจนกระทั่งเสร็จสิ้นโครงการ

จุดประสงค์ต่อมาคือการหารูปแบบการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ที่จะเป็นประโยชน์และเป็นแบบอย่างในการพัฒนาพื้นที่อื่น ๆ ต่อไปในอนาคต และวัตถุประสงค์สำคัญคือเพื่อให้ ดอยตุงอันเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศมีความมั่นคงยิ่งขึ้น เป้าหมาย การพัฒนา ดอยตุงคือลดการตัดไม้ทำลายป่า การทำไร่เลื่อนลอย และการปลูกฝิ่น มีการ ส่งเสริมและพัฒนาด้านการเกษตรในพื้นที่อย่างเป็นระบบ และสร้างสำนึกในการอนุรักษ์ ธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ มีการแสวงหาวิธีการเพิ่มผลผลิตทางการ เกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ และพัฒนาการเกษตรไปสู่อุตสาหกรรมขนาดย่อม พร้อมทั้ง ส่งเสริมการตลาด พัฒนาประชากรในท้องถิ่นให้มีคุณภาพ สามารถร่วมกับส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาพื้นที่ดอยตุง ด้วยวิธีการที่สอดคล้อง กับวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม และสุดท้ายมุ่งพัฒนาบริเวณพื้นที่โครงการพัฒนา ดอยตุง ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับประเทศ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541 : 99-100)

สำหรับชาวบ้านหมู่บ้านชาแห่งพัฒนาซึ่งเป็นชาวเขาเผ่าละหู่นี้ ได้มีการรวมตัว กันจัดตั้งเป็น “กลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา” มาก่อนที่โครงการพัฒนา ดอยตุงฯ จะ เข้ามาดำเนินการ ในลักษณะของชาวบ้านเพียงไม่กี่คนรวมกันผลิตงานหัตถกรรมทอผ้า โดยที่การรวมตัวนั้นเริ่มต้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2518 ได้มี ดร.พอล โลวิส และครอบครัว ซึ่งเป็น มิชชันนารีจากประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นผู้ติดต่อกับตัวแทนชาวละหู่เพื่อส่งเสริมให้ทำงาน หัตถกรรมเย็บปักถักทอผ้าเป็นอาชีพ ซึ่งแต่เดิมนั้นในหมู่บ้านมีคนทำหัตถกรรมทอผ้า จำนวนเพียง 5 คน และนำสินค้าที่ผลิตได้ไปจำหน่ายตามร้านค้าในอำเภอแม่สาย และใน ตัวเมืองจังหวัดเชียงราย หลังจากนั้นได้มีสมาชิกกลุ่มเพิ่มขึ้น ทำให้การดำเนินการจึงเริ่ม พัฒนาเป็นระบบมากขึ้น จนปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่มจำนวนทั้งสิ้น 46 คน แบ่งสมาชิกออก เป็น 4 กลุ่มย่อย คือ กลุ่มเย็บจักร กลุ่มทอผ้าไม่มีลวดลาย กลุ่มทอผ้ามีลวดลาย และกลุ่ม ปักผ้า โดยทั้งหมดนี้ร่วมกันผลิตสินค้าหัตถกรรมประเภทผ้าทอและเย็บปักผ้าเป็นหลัก ด้านการตลาดมีการประสานกับศูนย์หัตถกรรมชาวเขาที่จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นตัวแทน จำหน่ายไปยังต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และสวีเดน เป็นต้น (ประวัติหมู่บ้าน ชาแห่งพัฒนา, อัดสำเนา)

ดังนั้นการศึกษานี้จึงเป็นการศึกษาถึงรูปแบบการรวมกลุ่ม กระบวนการกลุ่ม และการสื่อสารกลุ่มของชาวเขาเผ่าละหู่ในการดำเนินการธุรกิจชุมชน โดยมีทั้งหน่วยงาน จากภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ให้ความสนับสนุน ซึ่ง ชุมชนชาวเขาดังกล่าวมีความแตกต่างจากชุมชนพื้นราบ เนื่องจากเป็นความแตกต่างทั้ง ทางด้านกายภาพ เช่น สภาพหมู่บ้าน ความเป็นอยู่ของชุมชนบนพื้นที่สูง และความต่าง ในด้านสังคมวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณี หรือวิถีชีวิตและ ความเชื่อของชุมชน เป็นต้น ซึ่งที่ผ่านมามีผลจากการศึกษาเกี่ยวกับธุรกิจชุมชนที่ประสบ ความสำเร็จชี้ให้เห็นว่าธุรกิจชุมชน ไม่อาจแยกออกจาก “วิถีชุมชน” โดยรวมได้ และไม่อาจ

แยกออกจากสังคม วัฒนธรรม ประเพณี การผลิต อาชีพหลัก ประสบการณ์ และคนได้ (เสรี พงศ์พิศ, 2542 : 49) เพราะองค์ประกอบดังกล่าวคือจุดแข็งหรือพื้นฐานสำคัญที่สุดที่ทำให้ธุรกิจชุมชนดำรงอยู่ได้ และชุมชนก็สามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้นชุมชนในการศึกษานี้จึงเป็นชุมชนที่มีบรรยากาศของความเป็นล้านนาซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของชาวเขา แต่ทั้งนี้ชาวบ้านในสังคมล้านนายังไม่คุ้นเคยกับคำว่า “ชุมชน” มากนัก เพราะเป็นคำใหม่ หากค้นหาความหมายเทียบเคียงในภาษาคำเมือง จะพบว่ามีอยู่หลายคำ แต่ที่ชัดเจนที่สุดก็คือคำว่า “บ้าน” ซึ่งน่าจะหมายถึงลักษณะของการรวมหมู่รูปแบบหนึ่งในหลาย ๆ รูปแบบของสังคมล้านนา (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544 : 118) ดังจะเห็นได้จากการตั้งชื่อของกลุ่มว่า “กลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา” ซึ่งใช้คำว่าบ้านในลักษณะเทียบเคียงความหมายเดียวกับคำว่าชุมชน

หากพิจารณาในภาพรวมแล้วจะเห็นว่า ที่ผ่านมารัฐบาลส่งเสริมอุตสาหกรรมและธุรกิจชุมชนโดยไม่มีนโยบายและแบบแผนที่ชัดเจน ทั้งนี้เพราะขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ความเป็นจริงในชุมชน ไม่เข้าใจปัญหาของชาวบ้าน ไม่เข้าใจถึงศักยภาพชุมชน คิดแต่เพียงว่าถ้าหากให้ทุน ให้เครื่องมือเครื่องจักรโรงงานแล้วจะสามารถทำธุรกิจชุมชนได้ (เสรี พงศ์พิศ, 2542 : 55-53) แต่สำหรับ “กลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา” นั้นสภาพการณ์มีความแตกต่างออกไป คือมีองค์ประกอบสำคัญซึ่งทำให้ธุรกิจชุมชนที่เกิดขึ้นมีศักยภาพ สามารถดำรงอยู่ได้ ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้มีกระบวนการเคลื่อนไหวผลักดันให้กลุ่มดำเนินไปสู่เป้าหมายได้ องค์ประกอบดังกล่าว แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน ได้แก่ องค์ประกอบจากภายในชุมชนซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ของชาวบ้าน รูปแบบการสื่อสารภายในกลุ่มซึ่งก่อให้เกิดความผืนกันแน่น (Cohesiveness) และองค์ประกอบจากภายนอกชุมชน คือการเข้ามาให้ความสนับสนุนของโครงการพัฒนาออยตุงฯ และปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับองค์กรภายนอกอื่นที่เข้ามาเกี่ยวข้องและให้การสนับสนุนการดำเนินงานธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมฯ โดยมุ่งประเด็นของการศึกษาไปที่กระบวนการสื่อสารกลุ่มในการจัดการธุรกิจชุมชน ที่ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มมีความเข้มแข็งจนเป็นหลักพึ่งพิงให้แก่ชุมชนได้ โดยพิจารณาประกอบกับสภาพแวดล้อมของชุมชนและปฏิสัมพันธ์ทางการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน

แต่เนื่องจากการแนวทางดำเนินการธุรกิจชุมชนไม่มีรูปแบบตายตัว ขึ้นอยู่กับลักษณะและสภาพแวดล้อมของแต่ละชุมชน นอกจากนี้ปัจจัยภายในและภายนอกชุมชนยังมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา รูปแบบของธุรกิจชุมชนจึงต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วย การพัฒนาธุรกิจชุมชนจึงควรให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้และการจัดการร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เพราะเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาธุรกิจชุมชนคือ “คุณภาพชีวิตที่ดี” ของทุกคนในสังคม (ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ ใน เสรี พงศ์พิศ 2542 : 68-69) ถ้าการพัฒนาธุรกิจ

ชุมชนทำให้คนมีสติปัญญาดี ร่างกายแข็งแรงและจิตใจดี สังคมโดยรวมย่อมดีขึ้น และคนเหล่านี้ก็ฝึกกำลังกันทำการพัฒนาธุรกิจชุมชนต่อไป ย่อมสามารถผลิตสินค้าและบริการที่มีคุณภาพสูงขึ้น แต่ต้นทุนจะต่ำลง เนื่องจากชุมชนจะปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตได้อย่างต่อเนื่อง จึงสามารถส่งสมองค์ความรู้และประสบการณ์เพื่อนำมาพัฒนาระบบการจัดการชุมชนของตนเอง และระดมทุนภายในชุมชนได้

ดังนั้นการศึกษาการสื่อสารกลุ่มในการจัดการธุรกิจชุมชนจึงเป็นไปตามหลักการศึกษาระบบการสื่อสารในกลุ่มย่อยของสังคม เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความเข้าใจต่อกระบวนการสื่อสารเพื่อพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง กระทั่งชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ จากกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยในการดำเนินงานธุรกิจชุมชน อันจะเป็นภาพสะท้อนระบบของกลุ่มและชุมชน ซึ่งจะเป็แนวทางที่จะขยายผลไปสู่การภาพรวมเบื้องต้นของแนวทางการพัฒนาชุมชน และการสร้างความสามารถในการพึ่งตนเองให้แก่ชุมชนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อันจะเป็นการเชื่อมโยงสู่ประเด็นสำคัญทางยุทธศาสตร์ของการพัฒนา โดยคาดหวังว่าเมื่อชุมชนสามารถทำธุรกิจได้ ชุมชนก็จะมีศักยภาพเพิ่มขึ้น มีความเป็นอยู่พอมือพอกิน และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ปัญหานำการวิจัย

1. กลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา มีพัฒนาการและความเป็นมาอย่างไร
2. กระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยในการดำเนินงานธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา มีขั้นตอนและกระบวนการอย่างไร
3. มีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม ในกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อย เพื่อจัดการธุรกิจชุมชน ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการและความเป็นมาของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา อันจะสามารถนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาแนวทางการก่อตั้ง การดำเนินงานธุรกิจชุมชน การสื่อสารในกลุ่ม และรูปแบบของกลุ่มธุรกิจชุมชนให้มีระบบจนกระทั่งชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้
2. เพื่อศึกษาถึงขั้นตอนและกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อย ในการดำเนินงานธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา เพื่อนำรูปแบบที่มีประสิทธิภาพต่อการสื่อสารในการดำเนินงานธุรกิจชุมชนไปปรับใช้หรือเป็นแนวทางให้กับกลุ่มอื่น ๆ ต่อไป
3. เพื่อค้นหาปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งกลุ่มในกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อย เพื่อจัดการธุรกิจชุมชน ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการศึกษาที่ได้สามารถนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษา เพื่อก่อตั้งกลุ่มธุรกิจชุมชนอื่น ๆ ตลอดจนการดำเนินการธุรกิจชุมชน การดำเนินการสื่อสารในกลุ่ม การจัดรูปแบบของธุรกิจชุมชนให้มีระบบจนกระทั่งชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้
2. ผลจากการศึกษาสามารถนำเอารูปแบบการสื่อสาร กระบวนการสื่อสาร และกระบวนการกลุ่มที่มีประสิทธิภาพต่อการจัดการธุรกิจชุมชนไปปรับใช้ หรือเป็นแนวทางต่อกลุ่มอื่น ๆ ต่อไป
3. สามารถนำเอาปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มในกระบวนการสื่อสาร กลุ่มย่อย เพื่อจัดการธุรกิจชุมชน ไปเป็นแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มธุรกิจชุมชนอื่น อันเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้เกิดความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนต่อไป

ขอบเขตในการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดระยะเวลาในการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึก ในช่วงระหว่างเดือนตุลาคม 2545 - กุมภาพันธ์ 2546 ใช้เวลาประมาณ 5 เดือน โดยเดินทางเข้าพื้นที่ 15 ครั้ง เพื่อให้ได้ข้อมูลและรายละเอียดที่ครบถ้วน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของโบสถ์ในวันอาทิตย์ การสวดขอพรคุณพระเจ้า และร่วมกิจกรรมตามเทศกาลสำคัญของชุมชนคือ เทศกาลกินข้าวใหม่ (ปีใหม่) ทั้งนี้เพื่อสังเกตการณ์บรรยากาศในชุมชน และสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้าน สำหรับพื้นที่ศึกษาคือหมู่บ้านชาแห้งพัฒนา อันเป็นที่ตั้งของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห้งพัฒนา อยู่ในเขตพื้นที่การดำเนินงานของโครงการพัฒนาดอยตุงฯ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

โดยงานวิจัยนี้มุ่งประเด็นของการศึกษาไปที่กระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห้งพัฒนา ปัจจัยทางการสื่อสารในกลุ่มที่ส่งผลต่อการดำเนินงานธุรกิจชุมชนให้มีประสิทธิภาพ จนทำให้กลุ่มเข้มแข็งสามารถเป็นหลักพึ่งพิงแก่ชาวบ้านได้

นิยามศัพท์

กลุ่ม (Group) หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมกัน โดยมีการติดต่อเกี่ยวข้อกัน มีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ต่อกัน และมีจุดหมายที่จะกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน โดยในการศึกษานี้กลุ่มหมายถึงการรวมตัวของชาวบ้านชุมชนบ้านเขาแห่งพัฒนาเป็นกลุ่มหัตถกรรมที่มีการร่วมกิจกรรมกันดำเนินการผลิตสินค้าประเภทเย็บปักถักทอผ้าพื้นเมือง เพื่อจำหน่ายและมีรายได้จากการทำกิจกรรมนั้น

การสื่อสารกลุ่ม (Group Communication) หมายถึง การสื่อสารระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมกันเป็นกลุ่ม โดยมีการติดต่อเกี่ยวข้อกัน (Interaction) และมีจุดหมายที่จะกระทำพฤติกรรมร่วมกัน (ทิตันท์ อนุวัชศิริวงศ์, 2534: 18) โดยในการวิจัยนี้ระบุให้เป็นการสื่อสารระหว่างสมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนาที่มีต่อกัน และเป็นการสื่อสารระหว่างกลุ่มกับบุคคล หน่วยงาน หรือองค์กรที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์ด้วย

การจัดการ หมายถึง กระบวนการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่าง ๆ ดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอน โดยอาศัยความร่วมมือหรือร่วมใจของสมาชิก และจะต้องตระหนักถึงความสามารถ ความถนัด ความต้องการ และความมุ่งหวังของกลุ่มและสมาชิกกลุ่มควบคู่กัน ในอันที่จะก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้า (พยอม วงศ์สารศรี, 2534 : 33) ซึ่งการจัดการในการวิจัยนี้ เป็นการจัดการธุรกิจชุมชนโดยบุคคลที่มีบทบาทและความรับผิดชอบทั้งที่เป็นผู้นำตามระบบหรือเป็นผู้นำตามธรรมชาติก็ได้ โดยเน้นการมีส่วนร่วมกับสมาชิกกลุ่ม

ธุรกิจชุมชน (Community Business) หมายถึง การรวมตัวของสมาชิกเป็นกลุ่มในชุมชน ในการที่จะมีส่วนร่วมและมีบทบาทต่อการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหรือการบริการ การแลกเปลี่ยนซื้อขาย โดยในการดำเนินกิจกรรมนั้นได้ใช้ทรัพยากรและปัจจัยพื้นฐานที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่นนั้น ๆ อันจะก่อให้เกิดกระบวนการติดต่อสื่อสารกระบวนการกลุ่ม อันเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของกลุ่ม และระหว่างกลุ่มธุรกิจชุมชนกับองค์กรภายนอก มีการเรียนรู้ และการพึ่งพาตนเองอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น กระบวนการดังกล่าวมีผู้นำทั้งตามธรรมชาติหรือผู้นำตามระบบก็ได้ ทั้งหมดนี้ไม่มีรูปแบบตายตัว ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของชุมชนนั้น ๆ และสามารถปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลา ซึ่งในชุมชนหนึ่งอาจมีการรวมตัวจัดตั้งกลุ่มธุรกิจชุมชนมากกว่าหนึ่งกลุ่ม โดยที่เป็นการริเริ่มโดยสมาชิกของชุมชนเอง หรือโดยหน่วยงานองค์กรจากภายนอกเข้ามาให้การสนับสนุนก็ได้ สำหรับการวิจัยนี้กลุ่มธุรกิจชุมชนหมายถึง **กลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา**

การจัดการธุรกิจชุมชน หมายถึง กระบวนการจัดระบบของกลุ่มเพื่อดำเนินงานธุรกิจชุมชนให้เป็นไปอย่างราบรื่น ทั้งในส่วนของการทำงานและการสื่อสารต่อกัน เพื่อให้

กระบวนการของการดำเนินงานธุรกิจชุมชนร่วมกันสามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิก และส่งผลให้กลุ่มมีความมั่นคง โดยการวิจัยนี้ระบุให้เป็นการจัดการธุรกิจชุมชนของกลุ่ม ทัศนกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา

ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) หมายถึง การปฏิบัติต่อกันเช่น การช่วยเหลือเกื้อกูล การประสานความร่วมมือ ซึ่งสำหรับการศึกษาที่ระบุให้เป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านในกลุ่ม และปฏิสัมพันธ์ของชาวบ้านที่มีต่อองค์กรภายนอกชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการ ดำเนินการธุรกิจชุมชน โดยเน้นปฏิสัมพันธ์ในบริบทของการสื่อสารกลุ่มย่อยเป็นหลัก

กระบวนการกลุ่ม (Group process) หมายถึงการดำเนินการของกลุ่มที่มุ่งให้เกิด ความสำเร็จหรือที่เรียกว่าเป็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม (Product) ด้วยการทำงานร่วมกันของ สมาชิกในกลุ่ม (Process) เพราะในการดำเนินงานกลุ่มนั้นสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มจะเกิด ปฏิสัมพันธ์ มีการแก้ปัญหา มีความร่วมมือกัน มีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ในระหว่างกัน ผลลัพธ์ที่กลุ่มได้รับคือเป็นแรงจูงใจให้แก่สมาชิก และกลุ่มมีทิศทางใน การดำเนินการไปสู่ความสำเร็จร่วมกัน ซึ่งนับเป็นความรู้สึกอย่างหนึ่งที่ดีถือว่าเป็นที่มาแห่ง ความพึงพอใจของสมาชิก ซึ่งในการศึกษานี้กระบวนการกลุ่มเป็นการดำเนินการร่วมกัน ของสมาชิกกลุ่มทัศนกรรมบ้านชาแห่งพัฒนาในการดำเนินการธุรกิจชุมชน

ดอยตุง หมายถึง พื้นที่บนเทือกเขานางนอน อยู่ในเขตอำเภอแม่ฟ้าหลวงและ อำเภอแม่สาย มีความสูง 900-1,300 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ตั้งอยู่ใกล้หน่วยอนุรักษ์ต้นน้ำ 31 ของกรมป่าไม้ อ.แม่จัน จ.เชียงราย

- ทิศเหนือ จรดอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
- ทิศใต้ จรดตำบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย
- ทิศตะวันออก จรดอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย
- ทิศตะวันตก จรดตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

โครงการพัฒนาดอยตุงฯ หมายถึง “โครงการพัฒนาดอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ” เป็นโครงการพัฒนาชนบท อันเนื่องมาจากพระราชดำริของ สมเด็จพระศรีนครินทร์บรมราชชนนี โครงการนี้ได้กำหนดระยะเวลาดำเนินงานไว้ 30 ปี แบ่งขั้นตอนการพัฒนาออกเป็น 3 ระยะ (พ.ศ. 2531-2560) ดูแลพื้นที่ประมาณ 150 ตาราง กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 26 หมู่บ้าน

หมู่บ้านชาแห่งพัฒนา หมายถึง พื้นที่ที่ใช้เป็นกรณีศึกษาอันเป็นที่ตั้งของกลุ่ม ทัศนกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา อยู่ในหมู่ที่ 5 ต.แม่ฟ้าหลวง อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย อยู่ห่างจากพระตำหนักดอยตุงประมาณ 2.3 กิโลเมตร ประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่าละหู่ (มุเซอ) จำนวนทั้งสิ้น 478 คน (ข้อมูลจากฝ่ายพัฒนาสังคม โครงการพัฒนาดอยตุงฯ สัรวจเมื่อปี พ.ศ.2545)

กลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา หมายถึง การรวมกลุ่มของชาวบ้านหมู่บ้านชาแห่งพัฒนาในการผลิตสินค้าประเภทหัตถกรรมผ้าทอพื้นเมือง โดยแบ่งการดำเนินการออกเป็น 4 กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มเย็บจักร กลุ่มทอผ้า(ไม่มีลวดลาย) กลุ่มทอผ้า(มีลวดลาย) และกลุ่มปักผ้า มีสมาชิกทั้งหมดจำนวน 46 คน มีคณะกรรมการและประธานกลุ่มดูแลบริหารงาน ซึ่งในรายงานผลการวิจัย ผู้วิจัยจะใช้คำแทนว่า “กลุ่มหัตถกรรมฯ”

พัฒนาการ หมายถึง ลำดับขั้นการเจริญเติบโตของกลุ่มหัตถกรรมฯ สำหรับงานวิจัยนี้ระบุให้เป็นการพัฒนาทั้งในแง่ของระบบโครงสร้างการสื่อสารและกระบวนการดำเนินงานของกลุ่มธุรกิจชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลาและสิ่งแวดล้อม โดยเป็นพัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา

ความเข้มแข็งของกลุ่ม การระบุความหมายของความเข้มแข็งของกลุ่มหรือชุมชนนั้น *สุกัญญา สุตบรรทัด (2546)* ได้เสนอไว้ว่า เป็นการที่กลุ่มมีพลังในด้านต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นการมองจากตัวของกลุ่มเอง หรือมองจากภายนอกในเชิงวิชาการก็ได้ งานวิจัยนี้จึงใช้นิยามของความเข้มแข็งซึ่งเป็นการมองจากตัวของกลุ่มเอง โดยเน้นความเข้มแข็งที่เกิดจากการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในงานธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา ดังนั้นความเข้มแข็งของกลุ่มในที่นี้จึงเป็นความเข้มแข็งของกลุ่มในการดำเนินงานธุรกิจชุมชน จนกลุ่มสามารถดำรงอยู่ได้ ไม่ล่มสลายไป ทั้งยังรักษาสัมพันธภาพของสมาชิกในทุกระดับ และก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์กับองค์การภายนอกในแง่ของการสนับสนุนการดำเนินงานให้กลุ่มมีความเจริญก้าวหน้า และมีพัฒนาการในตัวเอง

สินค้าทางวัฒนธรรม (Cultural product) หมายถึง สินค้าและบริการที่วัฒนธรรมฝังตัวในสินค้าหรือบริการนั้น เป็นสินค้าบริการที่มี Embodiment Culture ซึ่งหมายถึง การที่สินค้าหรือบริการนั้น ๆ มีการฝังตัวของวัฒนธรรมแฝงอยู่ สำหรับงานวิจัยนี้หมายถึงสินค้าหัตถกรรมงานเย็บปักถักทอผ้าพื้นเมืองอันเป็นผลิตผลจากการดำเนินงานธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา ซึ่งแฝงไว้ด้วยภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของชนเผ่าละหู่ไว้ในลวดลายของตัวสินค้า

อัตลักษณ์ หมายถึง การกำหนดและให้ความหมายเกี่ยวกับตัวตนว่าตนเองเป็นใคร แตกต่างจากคนอื่นอย่างไร (*สุกัญญา สุตบรรทัด, 2546 :7*) ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้ใช้อัตลักษณ์ในความหมายของการสื่อความเป็นตัวตนของชาวเขาเผ่าละหู่ผ่านสินค้าหัตถกรรมในฐานะที่เป็นสินค้าทางวัฒนธรรม (Cultural product)

ชาวเขาเผ่าละหู่ หรือ ลาฮู ลาหู่ เป็นคำที่ใช้เรียกตามอักษรโรมันว่า Lahu ซึ่งในการวิจัยนี้ใช้คำว่า ละหู่ ตามชื่อที่โครงการพัฒนาดอยตุงฯ ใช้เรียก หมายถึงชนเผ่าหนึ่งที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง มีชื่อเรียกสากลว่า มูเซอ (Musoh) เดิมมีถิ่นฐานกำเนิดอยู่ในแถบ

ที่ราบสูงของธิเบต ต่อมาจึงอพยพโยกย้ายไปอยู่ในจีน พม่า ลาว และไทย กระจายอยู่ใน
จังหวัดตาก เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน และกำแพงเพชร มีจำนวนประชากรละหู่ใน
จังหวัดเชียงราย 39,039 คน คิดเป็นร้อยละ 46.33 ของจำนวนประชากรชาวเขาใน
ประเทศไทย โดยที่ชนเผ่าละหู่หรือมูเซอแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยได้หลายกลุ่ม แต่เท่าที่พบ
ในประเทศไทย แบ่งเป็น 5 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ มูเซอแดงหรือละหู่ญี, มูเซอดำหรือละหู่ณะ,
มูเซอเหลืองหรือละหู่ซี, มูเซอขาวหรือละหู่พู และมูเซอนะหมียวหรือละหู่เฒ่า (ผู้คนและผืนป่า, [http://
doitung.org/2545](http://doitung.org/2545))

คนเมือง หมายถึง ชาวไทยพื้นราบหรือคนไทยพื้นบ้านที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือ
เหตุที่เรียกคนเมืองเพื่อเป็นการแบ่งแยกระหว่างชาวเขากับชาวไทยภาคเหนือและชาวไทย
ภาคกลาง นับเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุด มีภาษาพูดท้องถิ่นซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่เรียกว่า “คำเมือง”

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

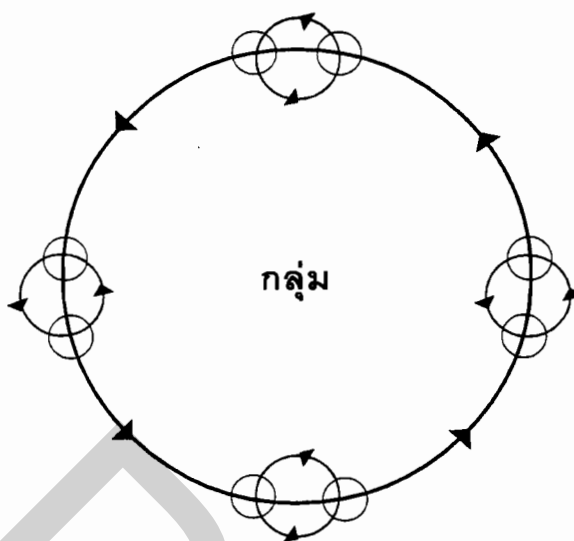
ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารกลุ่มกับการจัดการธุรกิจชุมชนของกลุ่ม
หัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา ในพื้นที่โครงการพัฒนาโดยตุงฯ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัด
เชียงราย” นี้เป็นการศึกษาถึงพัฒนาการและความเป็นมาของกลุ่มธุรกิจชุมชน การสื่อสาร
กลุ่มย่อย และกระบวนการกลุ่มในการจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นที่โดยตุง ตลอดจนปัจจัย
ที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน
ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางประกอบ
การวิจัยดังต่อไปนี้

1. การสื่อสารกลุ่มย่อย (Small group Communication)
2. แนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจชุมชน (Business Community)
3. แนวคิดสินค้าทางวัฒนธรรม (Cultural product)
4. แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ (Identity)
5. ทฤษฎีระบบ (System Theory)

การสื่อสารกลุ่มย่อย (Small Group Communication)

การศึกษาเรื่องของกลุ่มเป็นเรื่องที่มีประวัติย้อนหลังมานานนับพันปี นับตั้งแต่
มนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม การศึกษาค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับกลุ่มได้กระทำต่อเนื่องกัน
มาหลายรูปแบบ และต่างแง่มุมกันออกไป สำหรับในยุคปัจจุบันเรื่องของกลุ่มนับได้ว่า
ได้รับความสนใจจากบุคคลทั่วไปอย่างกว้างขวาง มีผู้นำเอากระบวนการกลุ่มไปใช้เป็น
เครื่องมือในการพัฒนากิจการต่าง ๆ มากมาย เช่น การพัฒนานุเคราะห์ การฝึกอบรม การ
พัฒนาองค์กร เป็นต้น โดยดัดแปลงรูปแบบและวิธีให้ต่างกันออกไปตามความเหมาะสม
(พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา, 2542 : 3-7) สำหรับการสื่อสารในกลุ่มนั้นเกิดขึ้นจากพฤติกรรมของ
มนุษย์ที่มีอาจดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ความต้องการมีความ
สัมพันธ์กับบุคคลอื่นนี้เป็นที่มาของการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communi-
cation) และการสื่อสารระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น
คือเกิดเป็นการสื่อสารกลุ่มย่อย (Small Group Communication) ซึ่งต้องมีการสื่อสาร
ระหว่างบุคคลเป็นพื้นฐานของการมีปฏิสัมพันธ์ ดังแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงโครงสร้างการสื่อสารในกลุ่มในลักษณะเครือข่ายแบบทุกช่องทาง



ที่มา : ธีรนนท์ อนวัชศิริวงศ์, 2533 : 21

จากแผนภาพจะเห็นได้ว่า วงกลมเล็กในวงกลมใหญ่แทนความหมายถึงกลุ่มย่อย (Subgroup) ที่มีอยู่ในกลุ่มใหญ่ เครื่องหมายลูกศรแสดงการรับและส่งข่าวสาร ซึ่งก็ไม่ได้หมายถึงเฉพาะการสื่อสารต่อบุคคลคนเดียว แต่เป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารของสมาชิกทั้งหมดในกลุ่ม แต่ละคนแต่ละกลุ่มมีการสื่อสารที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน

สำหรับคำว่า "กลุ่ม" (Group) ได้มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย ซึ่งกลุ่มในที่นี้มิใช่เป็นการที่คนมารวมตัวกันเฉย ๆ แต่มีความหมายลึกซึ้งกว้างขวางกว่านั้น โดยมีนักวิชาการแสดงทัศนะเกี่ยวกับความหมายกลุ่มไว้ดังนี้ (วินิจ เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรศุภกุล, 2522 : 1-8)

บรอดเบรค (Broadbeck) ได้ให้ความหมายของกลุ่มในมุมมองนักจิตวิทยาว่าเป็นการรวมตัวกันของบุคคลที่ตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันที่แน่นอน และความสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับชนิดของกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว คณะกรรมการ หรือฝูงชน นั้นจึงหมายความว่าความคล้ายหรือเหมือนกันของบุคคลในกลุ่มไม่ใช่สิ่งสำคัญของการรวมกลุ่ม แต่อยู่ที่ความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มหรือปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ของกลุ่ม

เลวิน (Lewin) แสดงทัศนะว่า ความเหมือนหรือความแตกต่างไม่ได้เป็นเครื่องตัดสินว่า คนสองคนอยู่ในกลุ่มเดียวกันหรือต่างกลุ่มกัน แต่อยู่ที่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) หรือการพึ่งพาอาศัยกันในรูปแบบอื่น ๆ มากกว่า

โฮแมนส์ (Homans) ให้ความหมายว่า กลุ่มหมายถึงการมีปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่ม (Interaction of its member) มากกว่าคนนอกกลุ่ม

เมอร์ตัน (Merton) ได้ให้ความหมายในเรื่องของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มไว้ว่า ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมหรือความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มนั้นมีเกณฑ์พิจารณาอยู่ 3 เกณฑ์ คือ ความถี่ของปฏิสัมพันธ์ การคิดว่าตนเป็นสมาชิกของกลุ่ม และการที่คนอื่นยอมรับว่าเป็นสมาชิก

นิวโคมบี้ (Newcomb) ให้ความหมายว่า ในทางจิตวิทยาสังคมนั้นกลุ่มก็คือสมาชิกที่มีปทัสถานหรือแบบแผนสำหรับยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกัน (Shared norms) ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไม่ว่าปทัสถานนั้นจะมีขนาดใหญ่หรือเล็ก หรือแม้จะเป็นเพียงความสนใจเล็กน้อยร่วมกันก็ตาม

เคมปี (Kemp) นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ให้ความหมายว่ากลุ่มประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมกัน มีการพึ่งพาอาศัยและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน มีความพึงพอใจ มีการยอมรับและเคารพในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม

กัลลี (Gully) นักจิตวิทยาอีกท่านหนึ่งให้ความหมายที่สอดคล้องกันและยังเห็นว่ากลุ่มมีความหมายลึกซึ้งมากกว่าการที่บุคคลมาร่วมกิจกรรมกันเท่านั้น แต่กลุ่มจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ 3 ประการ คือ

1. สมาชิกจะต้องมีวัตถุประสงค์ร่วมกันและต้องสนองความต้องการของสมาชิก
2. ผลงานที่เกิดขึ้นจะต้องมาจากความร่วมมือของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม
3. มีการสื่อสารทางวาจาหรือมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกโดยวิธีใดวิธีหนึ่งก็ได้

ลอสเซอร์ (Loeser) ได้กล่าวถึงลักษณะของ “กลุ่ม” ไว้ว่าสมาชิกในกลุ่มจะต้องมีการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน มีความสัมพันธ์ต่อกันราวกับเป็นหน้าที่สำคัญ มีสิทธิที่จะกระทำสิ่งใด ๆ ด้วยความสมัครใจ และกำหนดทิศทางของกลุ่มได้

แมคควอล (Mcquail, 1984; ใน อรรถรรณ ปิรันธน์โอวาท, 2542 : 285) ได้ให้ความหมายของกลุ่มว่าเป็นการรวมตัวของบุคคลซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) มีความสนใจร่วมกันหรือการแสดงออกร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยรับอิทธิพลหรือผลกระทบจากกันและกัน

คาร์แกนและไรท์ (Cragan and Wright, 1999) กล่าวว่ากลุ่มหมายถึงการที่คนจำนวนหนึ่งมารวมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งมีการสื่อสารกันแบบเห็นหน้ากัน (Face to face) โดยมีเป้าหมายและมีการพัฒนารูปแบบการสื่อสารร่วมกัน

จะเห็นได้ว่าความหมายของ “กลุ่ม” ตามที่ได้กล่าวมานั้นมีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย แต่ทุกคนล้วนแล้วแต่มีเรื่องของ “ปฏิสัมพันธ์” (Interaction) เกี่ยวข้องอยู่ด้วย ดังนั้นจึงสามารถสรุปความหมายของกลุ่มได้ว่า กลุ่มหมายถึงการที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมกัน โดยมีการติดต่อเกี่ยวข้องกัน (Interaction) และมีจุดมุ่งหมายที่จะกระทำพฤติกรรมร่วมกัน (ทิรันทน์ อนุวัชศิริวงศ์, 2534: 18)

การเกิดขึ้นของกลุ่ม (Group Formation)

กลุ่มเกิดจากความต้องการและปัญหาที่มนุษย์ประสบ และมุ่งหวังจะช่วยกันแก้ปัญหา หรือร่วมมือร่วมใจในการให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ อริสโตเติล (Aristotle, 384-322 B.C. อ้างใน ณรงค์ เส็งประชา, 2543 : 55) มีแนวความคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่มว่า มนุษย์จะต้องอยู่ร่วมกันในชุมชน มนุษย์จะสมบูรณ์เมื่ออยู่ร่วมกันในกลุ่ม อันเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตมนุษย์แตกต่างไปจากพืชและสัตว์ นอกจากนี้ศักยภาพหรือธรรมชาติที่แฝงเร้นอยู่ในตัวมนุษย์จะแสดงออกได้อย่างเต็มที่ก็ต่อเมื่อมนุษย์มารวมกันในกลุ่มเท่านั้น

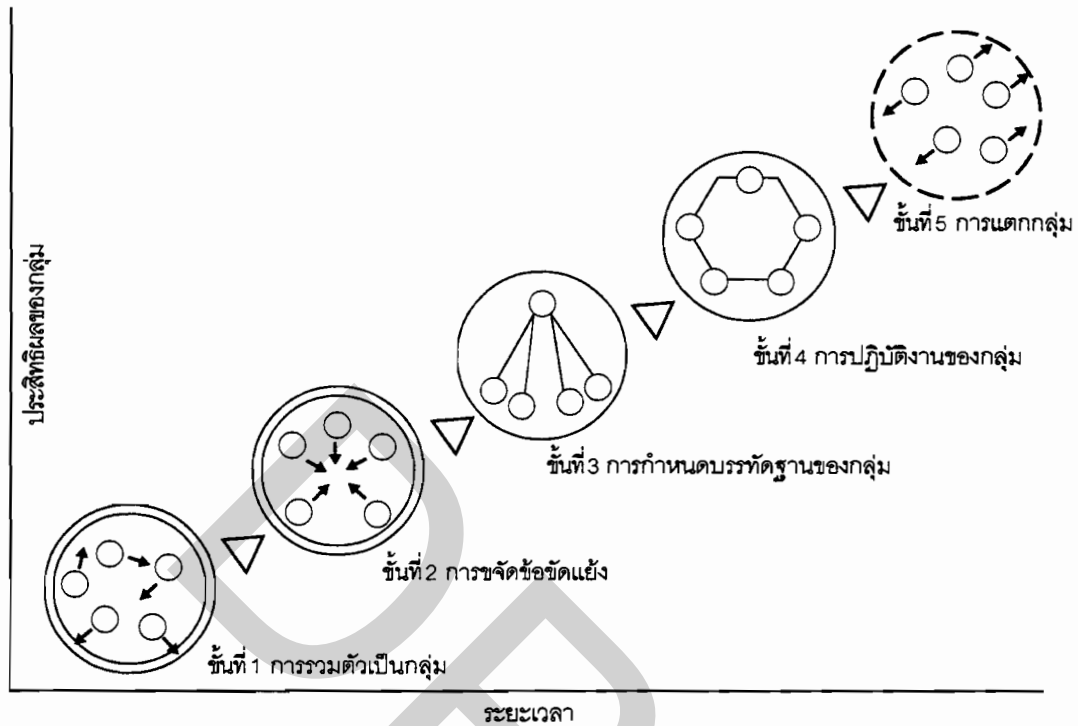
แนวความคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่มของอริสโตเติล สรุปได้ว่า มนุษย์โดยธรรมชาติแล้วต้องอยู่ในชุมชน เพราะมนุษย์ถูกสร้างขึ้นมาในลักษณะที่ทำให้ไม่สามารถจะมีชีวิตหรือมีชีวิตที่ดีได้เลยถ้าอยู่ตามลำพัง ยิ่งไปกว่านั้นการรวมกลุ่มทำให้มนุษย์มีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง มีความสมบูรณ์ ศักยภาพ รวมทั้งพลังภายในตัวของมนุษย์จะถูกนำออกมาใช้ประโยชน์ได้ง่ายกว่าการอยู่โดยลำพัง การดำรงชีวิตของมนุษย์นั้นจำเป็นต้องนึกถึงคนอื่นด้วย จะต้องมีความดีเพื่อสร้างมิตรภาพ และถ้าปราศจากคุณธรรมแล้วเป็นการยากที่มนุษย์และกลุ่มจะบรรลุจุดมุ่งหมายปลายทางสูงสุดได้ โดยทั่วไปแล้วมนุษย์ที่มารวมกันเป็นกลุ่มก็เพราะเห็นว่า กลุ่มสามารถตอบสนองของความ ต้องการบางอย่าง หรือหลายอย่างได้ เหตุผลที่ก่อให้เกิดกลุ่มขึ้น มีดังนี้ (พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา, 2542 : 3-7)

- บุคคลอาจถูกดึงเข้ากลุ่มโดยบุคคลที่เป็นสมาชิกของกลุ่มนั้นอยู่แล้ว โดยคนที่ถูกดึงให้เข้ากลุ่มจะคาดไว้ล่วงหน้าว่าการที่เขาได้เกี่ยวข้องกับบุคคลนั้นจะได้รับผลดี
- บุคคลรู้สึกว่าจุดมุ่งหมายของกลุ่มมีผลที่คุ้มค่า และรู้สึกว่าการที่เข้าร่วมกลุ่มจะสามารถบรรลุถึงความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของกลุ่มได้ง่ายขึ้น ซึ่งแสดงว่าความต้องการของกลุ่มและความต้องการของบุคคลสอดคล้องกัน
- บุคคลเข้าร่วมกลุ่มเพราะพอใจที่จะได้มีความสัมพันธ์กับสมาชิกอื่น
- กิจกรรมของกลุ่มเป็นที่ดึงดูดใจให้เข้าร่วมเป็นสมาชิก
- บุคคลนั้น ๆ อาจเข้าร่วมกลุ่มเพื่อจุดมุ่งหมายทางอ้อม เช่น นักธุรกิจรวมกลุ่มกันตีตลาด อาจไม่ใช่เพื่อการสังคมอย่างที่เป็นวัตถุประสงค์ของกลุ่ม แต่เพื่อผลการติดต่อทางธุรกิจเป็นสำคัญ

กระบวนการเกิดกลุ่ม (Development Stage)

กลุ่มที่เกิดขึ้นจะมีขั้นตอนในการพัฒนาความเป็นกลุ่มขึ้นมา ซึ่งกระบวนการในการสร้างกลุ่มแบ่งเป็นขั้นตอนเป็นแผนภาพได้ดังนี้ (วันชัย มีชาติ, 2544 : 81-83)

ภาพที่ 2 แสดงขั้นตอนการพัฒนาทีมทั้ง 5 ขั้นตอน



(ที่มา: Andrzej Huczynski and David Buchanan, **Organizational Behavior : An Introductory Text**, 2nd edition (Cambridge (UK) : Prentice-Hall, Inc., (UK) 1995, p.175)

แต่ละขั้นตอนของการพัฒนาทีมสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. การรวมตัวเป็นกลุ่ม (Forming/Orientation/Festing and Dependent) เป็นขั้นตอนแรกในการเกิดกลุ่ม ในขั้นนี้สมาชิกจะเริ่มเข้ามารวมกันเพื่อเป็นกลุ่ม เริ่มกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม จัดโครงสร้าง กฎระเบียบและกระบวนการติดต่อสื่อสารร่วมกัน อันเป็นการสรุปหลักการพื้นฐานสำหรับสมาชิกใหม่ ขั้นตอนนี้จะสมบูรณ์ต่อเมื่อสมาชิกในกลุ่มเริ่มรู้สึกว่าเป็นสมาชิกและเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม

2. การขจัดข้อขัดแย้ง (Storming/Redefinition/Internal problem solving/ Intergroup conflict) ขั้นตอนนี้จะเกิดปัญหาต่อเนื่องจากขั้นที่ผ่านมา เพราะจะเกิดความขัดแย้งระหว่างสมาชิกกลุ่ม เนื่องจากแต่ละคนมีความแตกต่างกันและรู้สึกเกี่ยวกับกลุ่มต่างกัน ในขั้นนี้กลุ่มจะกำหนดเป้าหมาย กฎระเบียบและโครงสร้างความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม พยายามสร้างบรรยากาศที่ดีเพื่อขจัดหรือลดข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้น ขั้นตอนนี้จะสมบูรณ์เมื่อมีการกำหนดความสัมพันธ์และผู้นำที่ชัดเจนภายในกลุ่ม

3. การกำหนดบรรทัดฐานของกลุ่ม (Norming/Coordination/Role adoption

Growth and productivity) เป็นขั้นตอนที่ใช้เวลานานที่สุดในกระบวนการพัฒนากลุ่ม จะเป็นการพัฒนาความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิกกลุ่ม มีการสร้างมาตรฐานและบทบาทใหม่ ๆ ในกลุ่ม ขั้นตอนนี้จะสมบูรณ์เมื่อกลุ่มมีความต่อเนื่องกันของโครงสร้างในกลุ่ม และกลุ่มสามารถกำหนดพฤติกรรมที่ถูกต้องของสมาชิกได้

4. การปฏิบัติงานของกลุ่ม (Performing/Formalization/Evaluation and Control) เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการพัฒนากลุ่ม สร้างความสัมพันธ์เพื่อให้สมาชิกปฏิบัติตามบรรทัดฐาน กลุ่มจะเริ่มสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของบุคคลในการบรรลุเป้าหมายบทบาทต่าง ๆ จะมีความยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพ บทบาทของผู้นำจะเน้นการสนับสนุนอำนวยความสะดวก การให้ข้อมูลย้อนกลับและการประเมินผลจะมีการปรับปรุงและสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่ม ขั้นนี้มีแรงจูงใจในการบรรลุเป้าหมายสูง

5. การแตกกลุ่มหรือการแยกตัว (Adjourning/Separation) ขั้นนี้จะแสดงถึงธรรมชาติของกลุ่มว่าเมื่อเกิดกลุ่มแล้วจะมีการแยกตัวหรือสลายตัวไปในที่สุด ทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ

ประเภทของกลุ่ม

มีผู้แยกประเภทของกลุ่มไว้หลายประเภทด้วยกัน แต่อย่างไรก็ตามสามารถจำแนกออกเป็นประเภทกว้าง ๆ ได้ 2 ประเภท คือ (ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, 2534 : 22-23)

1. กลุ่มที่เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ เป็นกลุ่มที่มีภารกิจ มีวัตถุประสงค์ชัดเจน พร้อมทั้งขอบข่ายของอำนาจหน้าที่ มีการกำหนดตัวสมาชิก กลุ่มประเภทนี้มักเกิดจากความต้องการขององค์กรหรือหน่วยงาน

2. กลุ่มที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ เป็นกลุ่มที่คนหลาย ๆ คนหรือหลายฝ่ายมารวมตัวกันเอง อาจมีวัตถุประสงค์เพื่อการทำงานหรือไม่ใช่เพื่องานก็ได้ ในการรวมตัวที่ไม่เกี่ยวข้องกับการทำงานมักจะขึ้นอยู่กับความสนใจและความพอใจของแต่ละบุคคล

สำหรับการศึกษานี้ในเบื้องต้นเมื่อพิจารณาลักษณะของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห้งพัฒนาแล้ว กลุ่มดังกล่าวจัดได้ว่าเป็นกลุ่มธุรกิจชุมชนแบบเป็นทางการ เนื่องจากกลุ่มได้จดทะเบียนกับกรมส่งเสริมการเกษตร เมื่อปี พ.ศ.2544 และในแง่ของการรวมกลุ่มมีการจัดระเบียบและกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มอย่างชัดเจน มีการแบ่งการดำเนินการออกเป็นกลุ่มย่อยตามลักษณะงาน มีประธานกลุ่มเป็นผู้นำ ทำหน้าที่ดูแลบริหารจัดการกลุ่ม

นอกจากนี้ เจน วอร์เตอร์ (Jane Waters, 1960 : 10-15) ได้แบ่งกลุ่มออกเป็นลักษณะต่าง ๆ เป็นคู่ ๆ ดังนี้ (วินิจ เกตุขำและคมเพชร ฉัตรศุภกุล, 2522 : 4-8)

1. **กลุ่มปฐมภูมิและกลุ่มทุติยภูมิ (Primary/Secondary groups)** การแบ่งกลุ่มตามลักษณะนี้เป็นการยึดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่มเป็นหลัก คือ พิจารณาความเกี่ยวข้องมากน้อยของสมาชิกเป็นสำคัญ

1.1 **กลุ่มปฐมภูมิ (Primary group)** เป็นกลุ่มที่มีลักษณะการพบปะสังสรรค์อย่างเป็นกันเอง มีความใกล้ชิดสนิทสนมมาก มีการพบปะหน้าค่าตา (Face to face) ระหว่างบุคคลต่อบุคคลอยู่เสมอ มีการร่วมมือกันทำงานโดยไม่หวังผลประโยชน์เป็นที่ตั้ง ตัวอย่างของกลุ่มประเภทนี้ เช่น กลุ่มในครอบครัว กลุ่มเพื่อนสนิท เป็นต้น

1.2 **กลุ่มทุติยภูมิ (Secondary group)** กลุ่มประเภทนี้มีความสนใจเป็นพิเศษร่วมกัน (Special-interest group) หรือกลุ่มที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการ เช่น การรวมกลุ่มทางการเมือง กลุ่มวิชาชีพ เป็นต้น กลุ่มนี้ไม่ขึ้นอยู่กับการพบปะเป็นรายบุคคล ถึงแม้ว่าจะมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในกลุ่มก็ตาม การรวมกลุ่มมักจะมาจากหน้าที่ไม่ได้มาจากความสัมพันธ์ส่วนตัว การแสดงพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีรากฐานมาจากนิสัย ทัศนคติ และบทบาทของบุคคลที่พัฒนามาจากการเป็นสมาชิกในกลุ่มปฐมภูมิ

ในแง่มุมมองนี้ถือได้ว่ากลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแหงพัฒนาเป็นกลุ่มทุติยภูมิ คือมีลักษณะของความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ มีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกในกลุ่ม และระหว่างกลุ่มกับองค์กรภายนอก มีการสื่อสารและรวมตัวดำเนินงานตามขั้นตอนกระบวนการผลิต โดยความเป็นกลุ่มนั้นพัฒนามาจากความเป็นกลุ่มปฐมภูมิที่มีลักษณะของความสัมพันธ์อันใกล้ชิดสนิทสนมกันด้วยความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และความเป็นเพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน

2. **กลุ่มทางสังคมและกลุ่มทางจิตวิทยา (Sociogroups/Psychogroups)** การแบ่งกลุ่ม ในลักษณะนี้มีรากฐานมาจากจุดมุ่งหมายของการจัดกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน ดังนี้

2.1 **กลุ่มทางด้านสังคม (Sociogroups)** เป็นกลุ่มที่มีจุดมุ่งหมายไม่เกี่ยวข้องกับบุคคล แต่ละคนจุดมุ่งหมายส่วนใหญ่ในการรวมกลุ่มคือการทำงานบางอย่างร่วมกัน หรือในบางกรณีอาจจะเป็นการร่วมกันแก้ไขปัญหาก็ได้

2.2 **กลุ่มทางด้านจิตวิทยา (Psychogroups)** กลุ่มนี้มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลมากกว่ากลุ่มทางด้านสังคม การเข้ามารวมกลุ่มของสมาชิกนั้น มาด้วยตนเองเพื่อจุดมุ่งหมายในการพบปะกับสมาชิกในกลุ่ม

ระหว่างกลุ่มทางสังคมและกลุ่มทางจิตวิทยานั้น ไม่สามารถแยกออกจากกัน ได้โดยเด็ดขาด แต่มักจะเห็นว่ากลุ่มทั้งสองนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกันอยู่ เนื่องจากการที่สมาชิก ในกลุ่มเป็นบุคคลที่มีชีวิตจิตใจ โครงสร้างของกลุ่มทางจิตวิทยาอาจพัฒนาขึ้นมาในกลุ่ม ทางสังคมก็ได้ แต่ความแตกต่างกันเบื้องต้นระหว่างสองกลุ่มนี้คือการเน้นความสำคัญ ของการมารวมกันในกลุ่ม กล่าวคือ กลุ่มทางสังคมจะเข้าร่วมด้วยเหตุผลของการทำงาน (Reason of task) แต่กลุ่มทางด้านจิตวิทยา เข้าร่วมกลุ่มด้วยเหตุผลของสัมพันธภาพ ระหว่างบุคคล (Reason of interpersonal relations) ในการทำงานเป็นกลุ่มนั้นจะต้องมอง กลุ่มทางด้านสังคมและกลุ่มทางด้านจิตวิทยาาร่วมกัน เพราะต้องระมัดระวังความรู้สึกของ บุคคลและจุดมุ่งหมายในการทำงานด้วย

ดังนั้นพลวัตการสื่อสารกลุ่มของกลุ่มธุรกิจชุมชนนั้น จึงตั้งอยู่บนฐานของความ สัมพันธ์ทางสังคมและทางจิตวิทยาควบคู่กัน เพราะสมาชิกของกลุ่มมีความเกี่ยวข้องกัน ทั้งทางสังคม มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน และสัมพันธ์กันในทางจิตวิทยาคือเข้าร่วมกลุ่มตาม จุดมุ่งหมายส่วนตัว

3. กลุ่มเป็นระเบียบ/ไม่เป็นระเบียบ (Organized/Unorganized groups)

3.1 *กลุ่มที่เป็นระเบียบ (Organized groups)* กลุ่มประเภทนี้สมาชิกแต่ละคน จะแสดงบทบาทแตกต่างกันไป แต่จะต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายซึ่งตั้งเอาไว้ การจัด กลุ่มประเภทนี้ อาจจะมีตั้งแต่การจัดในระดับที่ไม่เคร่งครัด จนกระทั่งการจัดอย่างมี กฎเกณฑ์มากมาย ถ้ากลุ่มมีผู้นำจะต้องถือว่ากลุ่มนั้นเป็นกลุ่มที่ได้รับการจัดตั้งขึ้น เพราะอย่างน้อยที่สุดบทบาทของสมาชิกจะต้องแตกแยกกันไป ความคาดหวังของสมาชิก แต่ละคนจะไม่เหมือนกัน ถึงแม้จะมีจุดมุ่งหมายร่วมกันก็ตาม

3.2 *กลุ่มที่ไม่เป็นระเบียบ (Unorganized groups)* กลุ่มนี้สมาชิกมีอิสระจาก สมาชิกอื่น ๆ ในกลุ่ม เพราะในกลุ่มที่เป็นระเบียบนั้นแต่ละบุคคลทำหน้าที่เฉพาะอย่าง และรู้ว่าบุคคลอื่นมีความคาดหวังในตนเองอย่างไร แต่ละคนจะได้รับการแบ่งภาระหน้าที่ ที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์ แต่สำหรับกลุ่มที่ไม่เป็นระเบียบนั้นสมาชิกแต่ละคนไม่รู้ว่า ตนเองจะมีบทบาทอย่างไร จะมีหน้าที่ในการทำงานอย่างไรบ้าง

นอกจากนี้กลุ่มที่มีความเป็นระเบียบจะขาดความยืดหยุ่น เพราะว่ามี การพิจารณาเรื่องปฏิสัมพันธ์ของบุคคลในกลุ่ม แต่อย่างไรก็ตามสมาชิกจะมีอิสรภาพ ในตนเองโดยไม่มีข้อโต้แย้งใด ๆ และความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นสิ่งสำคัญต่อ กลุ่ม ในการทำงานจะมีการแบ่งหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มโอกาสของแต่ละคนให้สามารถ ร่วมมือกับกลุ่ม ซึ่งผลที่ได้คือบุคคลจะมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ในทาง ตรงกันข้ามกลุ่มที่ไม่เป็นระเบียบ จะมีความยืดหยุ่นมาก สมาชิกจะมีเสรีภาพที่จะพัฒนา

บทบาทของตนเองได้เท่าที่ตนเองพอใจ แต่โดยความเป็นจริงแล้ว บทบาทที่ถูกสร้างขึ้นมาด้วยตนเองนั้นก็เพื่อให้บุคคลอื่นชอบ และให้เหมาะสมกับความสามารถและอารมณ์ของตน

ดังนั้นกลุ่มที่รวมตัวกันจัดตั้งธุรกิจชุมชนจึงเป็นกลุ่มที่เป็นระเบียบ มีการแสดงบทบาทแตกต่างกันไปตามหน้าที่ที่ได้รับ ทำให้ปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มเกิดขึ้น อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้มีการสื่อสารกัน แต่ละคนแสดงความสามารถอันจะส่งผลให้สมาชิกมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม และเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกลุ่มและสร้างกระบวนการกลุ่มขึ้น

4. กลุ่มที่สมาชิกรู้สึกว่าตนเองอยู่ในกลุ่ม และกลุ่มที่สมาชิกรู้สึกว่าตนเองอยู่นอกกลุ่ม (Ingroup/Outgroup)

4.1 *กลุ่มที่สมาชิกรู้สึกว่าตนเองอยู่ในกลุ่ม (Ingroup)* กลุ่มประเภทนี้เป็นกลุ่มที่สมาชิกรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เป็นสมาชิก อยากเป็นเจ้าของกลุ่ม มีความสุขที่จะได้ทำงานร่วมกับบุคคลในกลุ่ม ดังนั้นสมาชิกจึงคิดเสมอว่าตนเองอยู่ในกลุ่ม (Ingroup) เมื่อมีการทำงานทุกคนจะมีทัศนคติแบบเห็นอกเห็นใจ มีมิตรภาพต่อเพื่อนร่วมงานซึ่งเป็นผลดีต่อการดำเนินการกลุ่ม

4.2 *กลุ่มที่สมาชิกรู้สึกว่าตนเองอยู่นอกกลุ่ม (Outgroup)* กลุ่มประเภทนี้สมาชิกไม่มีความภาคภูมิใจในกลุ่ม ไม่อยากเป็นสมาชิก ไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ ดังนั้นสมาชิกจึงมีความคิดว่าตนเองไม่ได้อยู่ในกลุ่ม เมื่อมีการทำงานร่วมกันจะไม่รู้สึกเห็นอกเห็นใจ ไม่ชอบกลุ่ม รู้สึกสงสัยอยู่เสมอ ดังนั้นการทำงานของกลุ่มจะไม่ได้ผล

โดยที่กลุ่มทั้งสองลักษณะนี้มีอยู่ทั่วไปในสังคม กลุ่มที่ได้ชื่อว่าสมาชิกรู้สึกว่าตนเองอยู่ในกลุ่มและกลุ่มที่สมาชิกรู้สึกว่าตนเองอยู่นอกกลุ่มนั้น อาจจะเป็นกลุ่มย่อยของกันและกัน เช่น กลุ่มสมาชิกส่วนใหญ่มีความสุขในการร่วมกลุ่ม มีการร่วมมือกันเป็นอย่างดี ในขณะที่อาจจะมีสมาชิกบางคนรู้สึกตรงข้าม ไม่มีความสุขในการร่วมกลุ่ม ต่อต้านซึ่งสภาพกลุ่มในลักษณะนี้ถือได้ว่าเป็นเรื่องธรรมดาของสังคมมนุษย์

สำหรับกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่่งพัฒนานั้น สมาชิกมีความรู้สึกว่าตนเองอยู่ในกลุ่ม เนื่องจากเป็นกลุ่มย่อย (Sub group) ของชุมชนที่มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน และมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกชัดเจน มีการดำเนินงานประสานกันระหว่างขั้นตอนการผลิต ทำให้การสื่อสารเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยตนเอง และเกิดขึ้นระหว่างสมาชิกของกลุ่มกับบุคคลที่มีได้เป็นสมาชิกกลุ่มแต่อยู่อาศัยในชุมชนเดียวกัน

โดยธรรมชาติของมนุษย์นั้นจัดว่าเป็นสัตว์สังคม มีการอยู่ร่วมกัน มีรูปแบบการดำเนินชีวิตในลักษณะที่พึ่งพาอาศัยกัน ไม่ต้องการอยู่โดดเดี่ยวโดยลำพัง มีการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (อรวรรณ ปิณฑน์โอวาท, แหล่งเดิม : 106-107) ดังนั้นกลุ่มโดยทั่วไปในสังคมมักจะ

- การแบ่งกลุ่มแบ่งตามเพศ อันเป็นการรวมกลุ่มของเพศหญิง หรือชายที่ชัดเจน
- กลุ่มแบ่งตามอายุ เป็นการรวมตามระดับอายุ เช่น กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มผู้สูงอายุ
- ลักษณะของกลุ่มตามชาติพันธุ์ กลุ่มลักษณะนี้เป็นการรวมกันตามเชื้อชาติ หรือชนเผ่า

การสังกัดกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลต่อพฤติกรรมของผู้ที่เป็นสมาชิกของแต่ละกลุ่มให้ยอมรับหรือประพฤติตามกฎของกลุ่ม

โดยสรุปแล้วลักษณะของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนาเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ คือมีการจัดระเบียบและกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเป็นไปตามลักษณะของกลุ่มทุติยภูมิ คือมีความสัมพันธ์กันตามบทบาทหน้าที่ซึ่งทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกในกลุ่ม และนอกกลุ่ม และความสัมพันธ์ดังกล่าวพัฒนาจากความเป็นกลุ่มปฐมภูมิ อันเกิดจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และความเป็นเพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ร่วมในชุมชนเดียวกัน

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง กลุ่มหัตถกรรมฯ เป็นกลุ่มย่อย (Sub group) ในชุมชนที่รวมตัวกันตามลักษณะเชื้อชาติหรือชนเผ่า นอกจากนี้ยังเป็นกลุ่มที่ถูกแบ่งตามเพศ คือสมาชิกกลุ่มทั้งหมดเป็นผู้หญิงล้วน โดยสาเหตุที่เป็นเช่นนั้นเกิดจากลักษณะงานที่อาศัยความละเอียด และต้องใช้ทักษะฝีมือของเพศหญิง ขณะเดียวกันการใช้เวลาร่วมกันก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม กล่าวคือ กลุ่มเริ่มจากการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ผลิตสินค้าหัตถกรรมประเภทผ้าทอผ้าปัก เริ่มต้นจากอาชีพเสริม จากนั้นจึงพัฒนาระบบและโครงสร้างของกลุ่มจนมาเป็นธุรกิจชุมชน

นอกจากนี้กลุ่มที่เกิดขึ้นจัดได้ว่าเป็นกลุ่มทางสังคมที่มีจุดมุ่งหมายในการดำเนินการธุรกิจชุมชน มุ่งหวังที่จะแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจของสมาชิกและชุมชน ดังนั้นพลวัตการสื่อสารของกลุ่มดังกล่าวจึงตั้งอยู่บนฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมและทางจิตวิทยาควบคู่กัน เพราะสมาชิกของกลุ่มมีความเกี่ยวข้องกันทั้งทางสังคม มีการติดต่อสื่อสารและแลกเปลี่ยนกันทั้งในระหว่างบุคคล ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม และระหว่างกลุ่มกับองค์กรภายนอก โดยมีจุดหมายร่วมกันตามความสัมพันธ์ในทางจิตวิทยา คือเข้าร่วมกลุ่มตามจุดมุ่งหมายส่วนบุคคล และจากการกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจนภายในกลุ่มจึงเป็นการจัดระเบียบกลุ่มและเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ให้เกิดขึ้น อันเป็นการสื่อสารที่สอดประสานสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างสมาชิก มีการแลกเปลี่ยนซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญของ

กระบวนการกลุ่ม ทั้งยังเปิดโอกาสให้สมาชิกแต่ละคนสามารถแสดงความสามารถอันจะส่งผลให้สมาชิกมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกลุ่มและสร้างกระบวนการกลุ่ม จนก่อให้เกิดพลวัตการสื่อสารของกลุ่ม

จุดมุ่งหมายของการรวมกลุ่ม

โดยทั่วไปอาจจำแนกจุดมุ่งหมายกว้าง ๆ ของการรวมกลุ่มได้เป็น 3 ประเภท อันได้แก่ (ทิตนันท์ อนุวัชศิริวงศ์, 2534 : 20-21)

1. **กลุ่มเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร** กลุ่มแบบนี้มีจุดมุ่งหมายพื้นฐานเพื่อการค้นหาและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและความรู้ เช่น กลุ่มศึกษาในเรื่องต่าง ๆ กลุ่มทางการเมือง
2. **กลุ่มเพื่อการสังคม** กลุ่มแบบนี้มีจุดมุ่งหมายโน้มเอียงไปในมิติทางด้านอารมณ์-สังคม (Social-emotion) มากกว่าเพื่อให้เกิดผลงาน กลุ่มจะเน้นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก เป็นหลัก เพื่อให้สมาชิกรู้จักซึ่งกันและกันในฐานะที่แต่ละคนมีบุคลิกภาพเฉพาะตัว เช่น กลุ่มสังสรรค์ กลุ่มพัฒนาตนเอง กลุ่มท่องเที่ยว เป็นต้น
3. **กลุ่มเพื่อการแก้ปัญหา** กลุ่มแบบนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสวงหาทางเลือกต่างๆ ในการแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่ง โดยที่สมาชิกจะต้องร่วมกันนิยามขอบข่ายของปัญหาให้ชัดเจน จึงจะสามารถค้นหาสาเหตุและวิธีการแก้ปัญหาได้ ผลงานที่แล้วเสร็จจึงเป็นสิ่งที่กลุ่มมีจุดมุ่งหมาย

กลุ่มธุรกิจชุมชนบ้านเขาแห่งพัฒนาจึงเป็นกลุ่มที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการแก้ปัญหา ด้านเศรษฐกิจของสมาชิกและชุมชน ในการที่จะหารายได้และสร้างพลังในการต่อรองและแสวงหาตลาดให้กับตนเอง โดยอาศัยการรวมตัวกันทางสังคมที่เน้นความสัมพันธ์ของสมาชิกเป็นหลัก

เป้าหมายของกลุ่ม

ในการรวมกลุ่มโดยทั่วไปย่อมมีการกำหนดเป้าหมายของกลุ่มอยู่แล้ว และพร้อมกันนั้น สมาชิกในกลุ่มแต่ละคนก็มีเป้าหมายของตนแอบแฝงอยู่ด้วย ดังนั้นจึงสามารถแบ่งเป้าหมายได้เป็น 2 ประเภท คือ เป้าหมายของกลุ่ม (Group goal) และเป้าหมายส่วนบุคคล (Individual goal) มีรายละเอียดดังนี้ (ทิตนา แคมมณี และคณะ, 2522 : 61)

- เป้าหมายของกลุ่ม (Group goal) หมายถึงเป้าหมายของกลุ่มที่ได้ถูกกำหนดขึ้นจากสมาชิกของกลุ่ม ตัวแทนกลุ่มหรืออาจเป็นบุคคลเดียวกัน ซึ่งหน้าที่ของหัวหน้า

กลุ่มคือต้องคอยเน้นจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายของกลุ่มให้สมาชิกได้เข้าใจตรงกันอยู่เสมอ รวมทั้งคอยแก้ปัญหา สร้างความเข้าใจของสมาชิกกลุ่มให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายของกลุ่มร่วมกัน

- เป้าหมายส่วนบุคคล (Individual goal) หมายถึง เป้าหมายของแต่ละบุคคลซึ่งอาจจะนำมาซึ่งความแตกแยกของกลุ่ม ยกเว้นถ้าผู้ที่มีเป้าหมายส่วนบุคคลนั้นเข้าใจเป้าหมายส่วนรวมของกลุ่ม หรือเป้าหมายส่วนบุคคลนั้นมีได้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการกลุ่ม

นอกจากนี้การรวมกลุ่มในลักษณะที่เป็นองค์กรก็ยังมีเป้าหมายขององค์กร (Organization goal) อันเป็นเป้าหมายขององค์กรที่ทุกกลุ่มในองค์กรและสมาชิกขององค์กรต้องทำความเข้าใจและดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าหมายขององค์กร

ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มดำรงอยู่และดำเนินไปได้

องค์ประกอบที่ทำให้กลุ่มเกิดขึ้นและดำเนินหน้าที่ต่อไปได้ประกอบด้วย ขนาดของกลุ่ม การจัดระยะห่าง บทบาทของสมาชิก บรรทัดฐานของกลุ่ม และความผืนึกแน่นภายในกลุ่ม ตัวแปรที่จำเป็นต้องประกอบด้วยปัจจัยเหล่านี้จึงจะส่งผลถึงปริมาณและคุณภาพของการสื่อสาร ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้มากเท่าที่ความสามารถของกลุ่มจะทำได้ และจะช่วยตัดสินใจเกี่ยวกับผลงานของกลุ่มด้วย ไม่ว่าจะประเภทของกลุ่มจะเป็นกลุ่มในลักษณะใด องค์ประกอบดังกล่าวล้วนเป็นตัวกำหนดความสำเร็จของกลุ่ม (ทริแนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, 2534 : 24-39)

1. ขนาดของกลุ่ม (Group size)

ปริมาณและคุณภาพของการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกของกลุ่มถูกกำหนดโดยขนาดของกลุ่ม ขนาดของกลุ่มจะส่งผลกระทบต่อสมาชิกภายในกลุ่มคนอื่น ๆ ตั้งแต่ความสัมพันธ์ได้เริ่มขึ้น จะเห็นได้ว่ากลุ่มที่มีขนาดพอเหมาะนั้นสามารถทำให้สมาชิกสื่อสารระหว่างกันได้อย่างทั่วถึง และมีโอกาสเท่า ๆ กัน ปฏิกริยาตอบกลับเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และมีความสำคัญมาก แต่ถ้ากลุ่มมีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น การสื่อสารจะเป็นไปได้อย่างยากขึ้น ยิ่งมีกลุ่มใหญ่ สมาชิกบางส่วนจะถูกกันออกจากการมีส่วนร่วมในกลุ่ม การรักษาคุณภาพของการสื่อสารในกลุ่มนี้ จึงกำหนดขนาดกลุ่มตามงานและบุคลิกภาพของสมาชิก

แต่การจะทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับขนาดของกลุ่ม ซึ่งไม่ควรใหญ่จนเกินไปจนสมาชิกไม่อาจสื่อสารต่อกันและกันได้อย่างทั่วถึง ผลจากการศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารของ เบลส์และเบอร์กัตตา (Bales and Bergatta ในอรรถวรรณ ปิลันธน์โอวาท, แหล่งเดิม, 287) เกี่ยวกับกลุ่มขนาดเล็กพบว่า

ข้อเสียคือสมาชิกไม่กล้าแสดงความรู้สึกจริง ๆ ของตนออกมา เช่น ไม่เข้าใจเนื้อหาของสาร ก็ไม่กล้าบอกเพราะเห็นว่าสมาชิกคนอื่น ๆ เข้าใจหมดแล้ว ดังนั้นสมาชิกจะทำตามคนอื่น ในกลุ่มโดยเฉพาะหากเกิดความรู้สึกขัดแย้ง สมาชิกจะไม่กล้าเปิดเผยออกมาเลย ขณะที่ การสื่อสารในกลุ่มที่มีขนาดใหญ่สมาชิกจะมีการแบ่งกลุ่มย่อย (Subgroup) มีการแบ่ง พวกแตกความสามัคคี มีผู้นำกลุ่มเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ และการสื่อสารอาจจะกลายเป็น 2 ขั้นตอน คือผู้ส่งสารต้องอาศัยผู้นำกลุ่มถ่ายทอดสารต่อไปยังสมาชิกอีกทอดหนึ่ง พฤติกรรมดังกล่าวถึงแม้จะลดภาระของผู้ส่งสารแต่อาจเกิดการบิดเบือนของสารได้

2. การจัดระยะห่าง (Spatial arrangement)

องค์ประกอบอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลในการตัดสินใจเรื่องการสื่อสารภายในกลุ่ม ก็คือการจัดระยะห่าง ซึ่งระยะห่างในที่นี้พิจารณาในด้านการหมุนเวียนใช้สถานที่ทำงาน ร่วมกัน คือ การลดระยะห่างของสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแหงพัฒนาแต่ละคน ด้วยการหมุนเวียนกันใช้บ้านของตนเป็นสถานที่ทำงานของกลุ่ม ซึ่งทำให้ระยะห่างในแง่ สถานที่ ความใกล้-ไกลจากจุดศูนย์กลางของกลุ่มไม่มี เพราะจุดศูนย์กลางถูกเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ซึ่งก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้กลุ่มหัตถกรรมฯ สามารถดำเนินไปได้ เพราะหาก สมาชิกของกลุ่มมีภูมิลำเนาหรือที่อยู่อาศัยที่ห่างไกลจากที่ตั้งของสถานที่รวมตัวของกลุ่ม แล้ว ระยะห่างในจุดนี้ย่อมเป็นอุปสรรคหนึ่งที่เกิดกันสมาชิกให้ห่างจากกลุ่มของตน

3. บทบาทของสมาชิกกลุ่ม (Group role)

ควรจะมีการแบ่งบทบาทของสมาชิกตามความสามารถหรือความเชี่ยวชาญ เฉพาะเรื่อง เพราะบทบาทของสมาชิกนั้นก่อให้เกิดผลได้ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ และ บทบาทของสมาชิกไม่จำเป็นต้องเหมือนกันในทุกกลุ่ม บทบาทย่อมจะเปลี่ยนไปขึ้นอยู่กับสถานการณ์และคนรอบ ๆ ตัวหรือโดยงานที่ต้องรับผิดชอบรวมทั้งบุคลิกส่วนตัว มี นักวิชาการได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า

แมค ดี ริชาร์ดและพอล เอส กรีนโล (Max D. Richard and Paul S. Greenlo, 1961 : 135) ให้ความหมายว่าบทบาทเป็นความพยายามของบุคคลที่จะชักจูงและกำหนด พฤติกรรม ทศนคติ ความเชื่อหรือค่านิยมของบุคคลอื่น เพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดใน สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง

เลวินสัน (Levinson, 1971 : 11) สรุปความหมายของบทบาท 3 ประการ ดังนี้ บทบาท คือ ปทัสถาน ความคาดหวัง ข้อห้าม ความรับผิดชอบ และอื่น ๆ ที่มี ลักษณะทำนองเดียวกัน ซึ่งผูกพันกับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดไว้ ทำให้บทบาทตาม ความหมายนี้ดำเนินถึงตัวบุคคลน้อยที่สุด แต่มุ่งที่การบ่งชี้หน้าที่อันควร

บทบาท คือ ความคิดของผู้ดำรงตำแหน่ง ที่คิดและกระทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้น
 บทบาท คือ การกระทำของบุคคลที่กระทำโดยให้สัมพันธ์กับโครงสร้างของ
 สังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือแนวทางอันบุคคลพึงกระทำเมื่อคนดำรงตำแหน่งนั้น ๆ

ประเภทของบทบาท แบ่งได้เป็น 2 ประเภทดังนี้

1. บทบาทที่เข้ากันได้กับบุคลิกลักษณะรวมของบุคคล (Role compatibility) หมายถึง พฤติกรรมหรือบทบาทที่บุคคลแสดงออกมาแล้ว ไม่ขัดกับความรู้สึกของตนเอง ตรงกับความต้องการของตนเองและสังคมให้การยอมรับ

2. บทบาทที่เข้ากันไม่ได้กับบุคลิกลักษณะรวมของบุคคล (Role incompatibility) หมายถึง บทบาทที่แสดงออกมาแล้วขัดกับความรู้สึกตนเอง ผิดไปจากความคําหมายที่สังคมกำหนดว่าเขาควรมีบทบาทเช่นไร

แต่เนื่องจากบุคคลมิได้มีเพียงบทบาทใดบทบาทหนึ่งแต่เพียงบทบาทเดียว เนื่องจากสังคมมีความสลับซับซ้อน เมื่ออยู่ในสังคมหนึ่งจะต้องแสดงบทบาทหนึ่ง แต่เมื่ออยู่กับอีกสังคมอาจต้องมีอีกบทบาทหนึ่ง ซึ่งจัดเป็นสถานภาพทางสังคมที่แตกต่างกันออกไป บางครั้งอาจจะต้องกระทำหลายบทบาทในเวลาเดียวกัน จึงอาจเกิดลักษณะความขัดแย้งของบทบาทขึ้นได้ (Role conflict) แต่สำหรับบทบาทในกลุ่มนั้นแบ่งเป็น 2 บทบาทสำคัญดังที่ เดอนใจ แวงงาม (2534 : 12-18) กล่าวไว้ว่า บทบาทในกลุ่มที่สำคัญคือบทบาทในฐานะผู้นำกลุ่ม (Group leader) และบทบาทในฐานะสมาชิกกลุ่ม (Group member) มีรายละเอียด ดังนี้

ผู้นำกลุ่ม (Group leader) เป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการดำเนินงานกลุ่ม ผู้นำกลุ่มที่ดีจะต้องมีบุคลิกลักษณะ มีทักษะความชำนาญ และรอบรู้งานในหน้าที่ของตน นอกจากนี้ยังต้องแสดงบทบาทที่สำคัญของการเป็นผู้นำในการประชุม โดยที่ อรรถวรรณ ปิลาสนธิโหวาท (2540) ได้ให้แนวคิดบทบาทผู้นำ ดังนี้

1. การสร้างบรรยากาศของกลุ่ม ผู้นำจะต้องทำให้สมาชิกแต่ละคนคุ้นเคยกัน ความเป็นกันเอง และมนุษย์สัมพันธ์อันดีของผู้นำจะทำให้กลุ่มกระตือรือร้นที่จะร่วมงานของกลุ่ม

2. อธิบายสภาพปัญหา ผู้นำจะต้องชี้แจงอธิบายสภาพปัญหาให้สมาชิกเข้าใจอย่างชัดแจ้ง เพื่อทุกคนจะได้มีความรู้เกี่ยวกับหัวข้อที่จะประชุมโดยเท่าเทียมกัน สมาชิกกลุ่มสามารถอภิปรายได้ตรงตามประเด็นที่ตั้งไว้

3. กระตุ้นให้สมาชิกมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของกลุ่ม

สมาชิกกลุ่ม (Group member) บทบาทพฤติกรรมสมาชิกกลุ่มแสดงออก ได้ดังนี้

1. บทบาทในการทำงาน (Task oriented) บทบาทในด้านนี้ สมาชิกกลุ่มมักจะแสดงพฤติกรรมออกในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเป็นผู้ริเริ่มการทำงาน การเป็นผู้เสนอแนวคิด และวิธีการทำงานใหม่ ๆ การพยายามหาทางแก้ปัญหาด้วยวิธีการที่มีประสิทธิภาพ การแสดงตัวออกมาในลักษณะที่เป็นผู้แสวงหาข้อมูลเพื่อการทำงานของกลุ่ม เป็นต้น

2. บทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม (Relation oriented) สมาชิกกลุ่มจะแสดงออกโดยการทำตนเป็นผู้คอยเสริมบรรยากาศ เป็นผู้คอยกระตุ้นช่วยเหลือให้กำลังใจผู้อื่น เป็นผู้คอยควบคุมและกำกับการแสดงออกที่เหมาะสมของสมาชิกในกลุ่ม นอกจากนี้ อาจจะแสดงออกในแบบเป็นผู้ประสานงาน ผู้ประนีประนอม แสดงบทบาทเป็นผู้กำหนดมาตรฐานการปฏิบัติของกลุ่ม แสดงบทบาทเป็นผู้ติดตามรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นต้น

3. บทบาทเพื่อตนเอง (Personal oriented) สมาชิกกลุ่มแสดงออกเพื่อสนองความต้องการของตนเองเป็นสำคัญ พฤติกรรมที่แสดงออกอาจปรากฏในรูปการก้าวร้าว (Aggressive) เช่น โจมตี ถากถาง พฤติกรรมอาจปรากฏในลักษณะเป็นผู้ขัดขวาง แสดงบทบาทข่มขู่ ครอบงำผู้อื่นด้วยวาจา และกิริยาท่าทาง ในทางตรงกันข้ามอาจมีพฤติกรรมในแบบเรียกร้องความสนใจหรือบางโอกาส กลายเป็นไม่ยอมให้ความร่วมมือ ไม่สนใจ ไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม การแสดงออกของสมาชิกกลุ่มตามลักษณะต่าง ๆ ข้างต้นล้วนแต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับเฉพาะตัวบุคคลและเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติตามธรรมชาติโดยเจ้าตัวไม่รู้สึกรู้สีก

4. บรรทัดฐานของกลุ่ม (Group norms)

บางครั้งบทบาทถูกกำหนดโดยบรรทัดฐานหรือมาตรฐาน ซึ่งเป็นวิธีการที่สมาชิกส่วนใหญ่ยอมรับในการมีส่วนร่วมในการคิดและประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อควบคุมสมาชิกภาพ บรรทัดฐานนี้เป็นตัวสำคัญที่จะใช้กำหนดให้สมาชิกใหม่ที่ต้องการเข้าร่วมกลุ่มปฏิบัติตาม และหากมีการไม่ยอมรับบรรทัดฐานของกลุ่มขึ้น การเบี่ยงเบนไม่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของกลุ่มอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐาน สมาชิกที่ไม่ปฏิบัติตามก็ต้องออกจากกลุ่มไป

5. ความฉีกแน่นของกลุ่ม (Cohesiveness)

ความกลมเกลียวฉีกแน่นของกลุ่มมีความสัมพันธ์โดยตรงกับขนาดของกลุ่ม ถ้ากลุ่มมีขนาดใหญ่ความฉีกแน่นจะน้อย ในทางตรงกันข้ามถ้ากลุ่มมีขนาดเล็กมาก ฉีกแน่นย่อมมีมากกว่า เพราะความรู้สึกใกล้ชิดจะเป็นตัวเชื่อมให้มีความ

ผูกพันแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น การผูกพันแน่นนี้ไม่ได้หมายถึงการมีเอกลักษณ์หรือต้องมีความเห็นเหมือนกันหมด ตามความเป็นจริงที่ปรากฏกลุ่มที่แสดงให้เห็นถึงความผูกพันแน่น อาจจะเต็มไปด้วยการหยอกล้อ หรือกระทั่งโต้แย้งกัน ซึ่งการกระทำเช่นนั้นนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความผูกพันแน่นแล้ว ยังแสดงถึงความกระตือรือร้นของกลุ่มอีกด้วย

อย่างไรก็ตามแม้ว่าความผูกพันแน่นจะมีข้อดีอันแสดงถึงความร่วมมือของสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งจะทำให้เกิดผลงานในระดับสูงโดยมีความผันแปรตามกันระหว่างผลงานของกลุ่มกับความผูกพันแน่น คือยิ่งมีความผูกพันแน่นมากเท่าใดก็จะยิ่งทำให้กลุ่มสามารถสร้างสรรค์งานได้มาก แต่ในความผันแปรนี้มีขีดจำกัด หากเมื่อใดกลุ่มมีความผูกพันแน่นมากเกินไปจะทำให้ผลงานของกลุ่มกลับลดลง เพราะสมาชิกมีความสนุกสนานกันจนทำให้ไม่ทุ่มเทต่องานเท่าที่ควร

กระบวนการกลุ่ม (Group process)

กระบวนการกลุ่ม (Group process) หมายถึงที่รวมแห่งประสบการณ์ของบุคคลหลาย ฝ่ายที่มาพบปะสังสรรค์กันด้วยความรู้สึกพอใจในความสัมพันธ์ในกันและกัน เรียกว่าเกิดการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) การปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยให้ค้นพบวิธีแก้ปัญหาที่น่าพอใจร่วมกัน ทำให้แต่ละคนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกัน ผลลัพธ์ต่อมาก็คือทำให้แต่ละคนเป็นแรงจูงใจให้แก่กันและกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน ผลรวมของประสบการณ์ย่อมเกิดเป็นพลังของกลุ่มซึ่งมีทิศทาง มีอัตราความเร็ว และมีปริมาณอยู่ในตัวเอง ทำให้สมาชิกแต่ละคนเกิดความรู้สึกในความสำเร็จในการดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งนับเป็นความรู้สึกอย่างหนึ่งที่ถือได้ว่าเป็นที่มาแห่งความพึงพอใจอันเป็นตัวการสำคัญที่จะช่วยให้ได้มาซึ่งการทำงานที่ดี ยิ่งขึ้นต่อไป (วินิจ เกตุขำและคมเพชร ฉัตรศุภกุล, 2522 : 14-15) โดยความเชื่อพื้นฐานในเรื่องของกระบวนการกลุ่มมีดังนี้

1. บุคคลมีความสามารถพิเศษในตนเอง ซึ่งจะจะเป็นประโยชน์ต่อกลุ่ม
2. ประสบการณ์ที่ได้รับจากกลุ่มจะส่งเสริมให้สมาชิกในกลุ่มได้พัฒนาความสามารถพิเศษขึ้นมา และนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและกลุ่ม
3. บุคคลแต่ละคนจะมีอิทธิพลต่อกลุ่ม และในขณะเดียวกันกลุ่มก็จะมีอิทธิพลต่อบุคคลแต่ละคนเช่นเดียวกัน
4. กลุ่มช่วยส่งเสริมสมาชิกแต่ละคนให้พัฒนาทัศนคติด้านสังคมในทางที่ดี

แบบแผนและเครือข่ายของการสื่อสารในกลุ่ม

การสื่อสารในกลุ่มเกิดจากความต้องการของสมาชิกคนใดคนหนึ่งในกลุ่มที่จะทราบถึงความคิด ความเชื่อของสมาชิกคนอื่น ๆ อันเป็นผลให้สมาชิกผู้นั้นสามารถเปลี่ยนความคิดความเชื่อของตน และขณะเดียวกันก็พยายามเปลี่ยนความคิดความเชื่อของสมาชิกคนอื่น

ให้สอดคล้องกับตนด้วย ลักษณะดังกล่าวเรียกว่า กระบวนการกลุ่ม (Group process) ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในกลุ่มจะเกิดขึ้นได้เมื่อสมาชิกภายในกลุ่มได้กระทำการสื่อสาร ประเมินผลและตกลงร่วมกัน การตกลงร่วมกันเรื่องขนาดของกลุ่ม การจัดระยะห่างระหว่างสมาชิก ความแตกต่างและบทบาทของสมาชิก บรรทัดฐานของกลุ่ม ตลอดจนความผูกพันของกลุ่มจะสำเร็จลงโดยการสื่อสารที่มีสัดส่วนพอเหมาะ ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ (ทริแนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, 2534 : 40-46)

การสื่อสารอาจจะปราศจากประสิทธิภาพได้ถ้ากลุ่มมีขนาดใหญ่เกินไป เช่น สมาชิกมีจำนวนมากจนไม่อาจสื่อสารกันแบบซึ่งหน้าได้ หรือสมาชิกกระทำการขัดต่อความพยายามของกลุ่ม หรือมีการละเลยยกเลิกระเบียบซึ่งปฏิบัติภายในกลุ่ม เป็นต้น ด้วยเหตุนี้กระบวนการของกลุ่มซึ่งจะบรรลุผลได้นั้นจะต้องมีลักษณะของการสื่อสารที่ชัดเจน และสามารถให้การสื่อสารให้เกิดประโยชน์ได้

การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มจะบรรลุความสำเร็จได้นั้น สมาชิกจะต้องมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นโดยทั่วถึงกัน นับถือผู้ร่วมสนทนามีโอกาสได้พูดคุยทุกคนแทนที่จะมีผู้พูดเพียงคนเดียว หรือพูดคุยกันในจำนวนจำกัด การสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในกลุ่มจะไม่จำกัดหรือหยุดนิ่ง ณ ที่ใดที่หนึ่ง แต่จะหมุนเวียนเคลื่อนที่ไปเสมอ และจะก้าวไปเรื่อย ๆ อย่างเป็นธรรมชาติ นั่นคือ จะไม่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้าว่าการสื่อสารจะเป็นไปในลักษณะใด และจะต้องไม่มีการสื่อสารที่มีลักษณะของการบงการให้เป็นไปโดยเด็ดขาด

เครือข่ายหรือโครงสร้างการสื่อสารในกลุ่ม

เครือข่ายหรือโครงสร้างการสื่อสารในกลุ่มหมายถึง ระบบการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารในบรรดาสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งมีทั้งเครือข่ายแบบไม่เป็นทางการและเครือข่ายแบบ เป็นทางการ (Harold J. Leavitt อ้างใน วินิจ เกตุขำ และคมเพชร จิตรศุภกุล, 2522: 46-48) ได้ทดลองทำการวิจัยโดยใช้แบบของการสื่อสารหลายแบบ พบว่าการสื่อสารในกลุ่มแยกออกได้ 2 แบบ คือ

1. การสื่อสารแบบมีศูนย์กลาง (Centralized communication) เป็นการสื่อสารที่มีใครคนใดคนหนึ่งเป็นศูนย์กลางการติดต่อสื่อสาร โดยสมาชิกคนอื่น ๆ ไม่มีการติดต่อกันโดยตรงแต่ต้องผ่านคนกลาง การสื่อสารรูปแบบนี้มี 3 ลักษณะ คือ

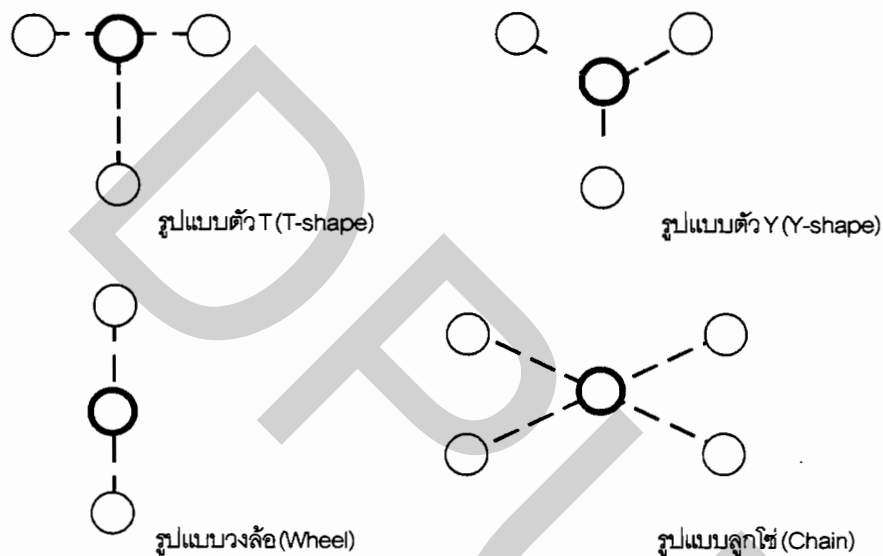
1.1 รูปแบบลูกโซ่ (Chain) รูปแบบนี้ข่าวสารข้อมูลจะถูกส่งผ่านสมาชิกของกลุ่มต่อกันไปเรื่อย ๆ จากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งทีละลำดับ

1.2 รูปแบบวงล้อ (Wheel) การส่งข่าวสารข้อมูลจะมีสมาชิกคนใดคนหนึ่งเป็น

ตัวกลางในการรับและส่งข้อมูลสมาชิกคนอื่น ๆ จะต้องติดต่อกับผู้ที่เป็ศูนย์กลางและจะไม่มีการติดต่อสื่อสารกันโดยตรงของสมาชิก

1.3 รูปแบบตัว Y (Y-shape) หรือรูปแบบตัว T (T-shape) รูปแบบนี้จะคล้ายกับรูปแบบ การสื่อสารแบบวงล้อ จะแตกต่างในแง่ที่ว่า การติดต่อรูปแบบตัว Y หรือตัว T จะมีคนที่เป็นตัวเชื่อม (Bridge) ระหว่างสมาชิกมากกว่า 1 คน แต่จะมีสมาชิกคนหนึ่งที่มีบทบาทในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกมากกว่าคือคนที่เป็นตัวเชื่อมตรงจุดต่อของตัว Y หรือตัว T การสื่อสารทั้ง 3 รูปแบบสามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 3 แสดงโครงสร้างการสื่อสารในกลุ่มในลักษณะเครือข่ายแบบมีศูนย์กลาง



ที่มา : วินิจ เกตุขำ, คมเพชร ฉัตรสุภกุล, 2522 : 35

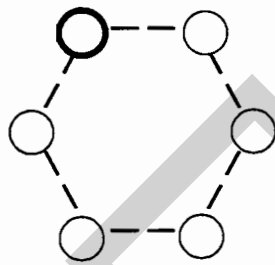
จากแผนภาพจะเห็นว่าเครือข่ายที่มีศูนย์กลางเรียกได้ว่าเป็นรูปแบบตัวอักษร (Letters) คือ T-Network, Y-Network, I-Network และ X-Network ตามลำดับ มีศูนย์กลางของกลุ่มอยู่ที่วงกลมเส้นทึบนั้น โดยจะเป็นศูนย์กลางในการติดต่อสื่อสารของสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งใช้ได้ดีในแง่ของการสั่งงานจากสายงานบังคับบัญชา ความสำเร็จอยู่ที่ผลงาน (Product) มากกว่าประสิทธิผลหรือกระบวนการกลุ่ม (Process) ผลงานจะออกมาเร็ว อีกทั้งยังเป็นเครือข่ายที่สามารถรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางมากที่สุด จัดระบบและสร้างผลงานได้ดีที่สุด มีบุคคลที่เป็นศูนย์กลางการติดต่อสื่อสารของกลุ่มทำหน้าที่เป็นผู้นำกลุ่ม ซึ่งสามารถติดต่อกับสมาชิกกลุ่มได้ทุกคนโดยมีผู้นำเป็นศูนย์กลางของกลุ่ม

2. การสื่อสารแบบไม่มีศูนย์กลาง (Decentralized communication) เป็นการสื่อสารของสมาชิกในกลุ่มอย่างอิสระ ไม่มีการตัดสินใจแต่เพียงผู้เดียว แต่เป็นการร่วมกันแก้ปัญหา โครงสร้างรูปแบบนี้จะให้ผลด้านกระบวนการกลุ่มได้มากกว่า เพราะสมาชิกของกลุ่มทุกคนมีปฏิสัมพันธ์กัน

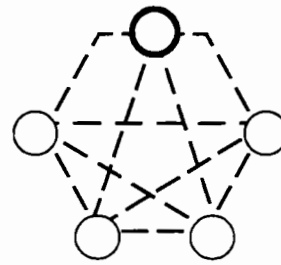
2.1 รูปแบบวงกลม (Circle) ลักษณะการสื่อสารในกลุ่มจะคล้ายรูปแบบลูกโซ่ เพียงแต่ว่าปลายของการสื่อสารสามารถติดต่อกันได้เป็นวงกลม การส่งผ่านข้อมูลข่าวสารของสมาชิกจะสามารถวนกลับไปยังจุดเริ่มต้นของผู้ที่ส่งข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง

2.2 การสื่อสารแบบครบทุกช่องทาง (All-Channel Network) รูปแบบนี้จะเป็นการสื่อสารทุกช่องทางคือสมาชิกทุกคนสามารถติดต่อสื่อสารกับสมาชิกทุกคนได้โดยตรง ไม่มีใครเป็นศูนย์กลางของข้อมูล การสื่อสารทั้ง 2 รูปแบบแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 4 แสดงโครงสร้างการสื่อสารในกลุ่มในลักษณะเครือข่ายแบบไม่มีศูนย์กลาง



รูปแบบวงกลม (Circle)



การสื่อสารแบบครบทุกช่องทาง
(All-Channel Network)

ที่มา : วินิจ เกตุขำ, คมเพชร ฉัตรสุภกุล, 2522 : 37

จากแผนภาพจะเห็นว่าเครือข่ายแบบไม่มีศูนย์กลาง ประกอบด้วยเครือข่ายการสื่อสารแบบวงกลม (Circle Network) และแบบครบทุกช่องทาง (All-Channel Network) ตามลำดับ สำหรับเครือข่ายการสื่อสารแบบวงกลมนั้น เป็นเครือข่ายการสื่อสารที่สมาชิกในกลุ่มทุกคนสามารถสื่อสารกันได้ สถานะทุกคนเท่าเทียมกัน อย่างไรก็ตามปัญหาที่เกิดขึ้นคือการหาผู้รับผิดชอบต่อความผิดพลาดที่เกิดขึ้นไม่ได้เพราะสมาชิกทุกคนเท่าเทียมกัน

ส่วนเครือข่ายการสื่อสารแบบครบทุกช่องทางนั้น สมาชิกสามารถสื่อสารกันได้ เชื้อต่อกรมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างทั่วถึง มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน และสมาชิกได้แสดงความสำคัญของตนในฐานะสมาชิกคนหนึ่งทำให้พร้อมที่จะขจัดอุปสรรคให้กลุ่ม นอกจากนี้ยังสามารถสร้างความพึงพอใจทางอารมณ์และสังคมให้แก่สมาชิกกลุ่มได้ดี

รูปแบบการติดต่อสื่อสารทั้ง 5 รูปแบบมีลักษณะต่างกันในเรื่องของความเร็วและความถูกต้องของการส่งข่าวสาร การอิมตัวของข้อมูล การสนองตอบต่อความพอใจของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งสามารถเปรียบเทียบคุณลักษณะของรูปแบบการสื่อสารได้ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงคุณลักษณะของการสื่อสารตามรูปแบบการติดต่อสื่อสาร

คุณลักษณะของการสื่อสาร	รูปแบบการติดต่อสื่อสาร				
	ลูกโซ่	ตัว Y	วงล้อ	วงกลม	สมบูรณ์
- ความรวดเร็ว	ช้า	ช้า	เร็ว	ช้า	-
- ความถูกต้องของข้อมูล	ปานกลาง	ปานกลาง	ดี	ผิดพลาด	ดี
- ความอึดตัวของข้อมูล (Saturation)	ปานกลาง	ต่ำ	ต่ำ	สูง	สูง
ลักษณะด้านสมาชิก					
- ความพอใจของสมาชิก	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ	สูง	สูง
- การรวมอำนาจ	ปานกลาง	ค่อนข้างมาก	สูง	ต่ำ	ต่ำ
- การเกิดผู้นำ	มี	มี	มี	ไม่มี	ไม่มี

สำหรับการสื่อสารในกลุ่มहितถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนานั้น เป็นเครือข่ายการสื่อสารแบบครบทุกช่องทาง กล่าวคือ จากการกำหนดหน้าที่ประธานกลุ่มธุรกิจชุมชน เพื่อให้เป็นผู้นำในการดูแลและจัดการกลุ่ม ทำให้ประธานของกลุ่มทำหน้าที่เป็นตัวประสานในการสื่อสารระหว่างสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม นอกจากนั้นสมาชิกยังสามารถมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องผ่านประธานกลุ่มหรือไม่ต้องมีตัวประสานทำหน้าที่เชื่อมโยงการสื่อสารของกลุ่มทำให้มีการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลซึ่งกันและกัน สมาชิกสามารถแสดงบทบาทของตนเองและมีโอกาสแสดงความคิดเห็นในกระบวนการกลุ่มได้อีกด้วย

แต่สำหรับการทำหน้าที่ประสานเชื่อมโยงการสื่อสารในกลุ่มของประธานกลุ่มนั้น จำเป็นต้องตั้งอยู่บนบทบาทของความเป็นผู้นำของกลุ่ม ซึ่งจะเห็นได้ว่าความสำคัญของเครือข่ายหรือโครงสร้างการสื่อสารในกลุ่มนั้น ขึ้นอยู่กับผู้นำซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของกลุ่ม เชื่อมโยงและประสานสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม และนำพากลุ่มไปยังเป้าหมายที่วางเอาไว้ ผู้นำจึงถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ในอันที่จะทำให้กลุ่มปฏิบัติงานได้สำเร็จตามที่มุ่งหวังไว้

ผู้นำ (Leader) เป็นบุคคลที่มีส่วนทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จและบรรลุผลสำเร็จ และทำให้การทำงานของกลุ่มดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากผู้นำเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นในกลุ่ม เป็นอิทธิพลในทางบวก คือบุคคลในกลุ่มยอมรับและยอมปฏิบัติตามความคิดเห็นหรือคำสั่งของผู้นำด้วยความเต็มใจ แนวความคิดเกี่ยวกับผู้นำในสมัยต่าง ๆ มีความแตกต่างกันตามยุคสมัยดังนี้ (วินิจ เกตุขำและคมเพชร ฉัตรศุภกุล, 2522 : 101)

ผู้นำในสมัยโบราณ แนวความคิดเกี่ยวกับผู้นำในสมัยโบราณมองว่าผู้นำเป็นผู้ที่แข็งแรง ถ้ามีการต่อสู้ทางด้านกำลังกายบุคคลผู้นี้จะเป็นผู้ชนะอยู่เสมอ ดังนั้นการเป็นผู้นำจึงเป็นผู้ที่มีพลัง มีอำนาจเหนือคนอื่น เป็นที่ยำเกรงสามารถสั่งให้สมาชิกทำกิจกรรมได้ตามต้องการ ผู้นำลักษณะนี้อาจเป็นบุคคลที่ไม่มีความฉลาด ไม่สามารถนำกลุ่มให้พัฒนาไปได้ เมื่อมีผู้ที่แข็งแรงกว่าก็สามารถยึดครองตำแหน่งไปได้ ดังนั้นผู้นำในสมัยโบราณจะพยายามสร้างอำนาจเพื่อความยิ่งใหญ่ของตนเองต่อไป

ผู้นำในสมัยปัจจุบัน ผู้นำในทัศนะปัจจุบันเน้นในเรื่องของการนำกลุ่มให้พัฒนาไป ดังนั้นผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ มีความฉลาดพอที่จะช่วยเหลือกลุ่มให้ก้าวหน้าไปสู่ความสำเร็จ ผู้นำตามแนวคิดนี้จะต้องมีความสามารถหลายด้าน เช่น ความสามารถในการทำงาน มีความสามารถในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ ความสามารถในการสื่อสาร เป็นต้น

โดยที่ “ผู้นำ” นั้นมีทั้งผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งความหมายของคำว่าผู้นำได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

เรมอนด์ เจ.เบอร์บี้ (Remond J. Burdy อ้างใน อนันต์ ลิขิตประเสริฐ, 2527 : 21) กล่าวว่า ผู้นำคือบุคคลที่สามารถชักจูงให้บุคคลอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัวเขา สามารถคลี่คลายความตึงเครียดต่าง ๆ ได้ และสามารถนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

สุรชาติ สังขรัตน์ (2520 :27) ให้ความหมายเชิงรัฐศาสตร์ว่า ผู้นำคือผู้ที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของบุคคลและกลุ่ม โดยใช้อำนาจหรือบุคลิกภาพของตนจูงใจให้บุคคลอื่นปฏิบัติตาม ผู้นำคือบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นในกลุ่ม หรือมีบทบาทสำคัญในการนำกลุ่มไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ เป็นผู้ที่ยอมรับนับถือและให้ความเชื่อฟังปฏิบัติตาม สามารถให้ความช่วยเหลือผู้อื่นในสิ่งที่ผู้อื่นร้องขอ รวมทั้งเป็นจุดรวมของแนวความคิดและมีอิทธิพลต่อแนวความคิดของสมาชิกของกลุ่ม องค์กร หรือชุมชน เป็นต้น

ส่วนคำว่า “ผู้นำชุมชน” นั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

ออร์ดเวย์ ทีด (Ordway Tead, 1936) กล่าวว่าความเป็นผู้นำชุมชนเป็นการใช้อิทธิพลจูงใจให้ประชาชนให้ความร่วมมือปฏิบัติงาน เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งคนเหล่านี้เห็นว่า เป็นสิ่งอันพึงปรารถนา (“Leadership is the activity of influencing people to cooperate toward some goal which they come to find desirable”)

ราล์ฟ เอ็ม สโตกคิลล์ (Ralph M. Stogdill, 1950) กล่าวว่าผู้นำชุมชนเป็นกิจกรรมที่จะสร้างอิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาหรือกลุ่ม เพื่อก่อให้เกิดความพยายามในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

มอร์เฟต (Morphet, 1993 ใน ถิรพันธ์ อนุวัชศิริวงศ์, 2534 : 52) ให้ความหมาย ผู้นำชุมชนว่า คือบุคคลที่ใช้อิทธิพลของเขาที่มีต่อบุคคลอื่น ๆ ในชุมชนนั้น เพื่อให้ได้รับความร่วมมือจากทุกคนในการดำเนินงานของชุมชนให้ลุล่วงได้ดี ในอันจะทำให้จุดประสงค์ที่วางไว้ประสบความสำเร็จ

ลักษณะของการเป็นผู้นำ (Leadership)

ลักษณะของการเป็นผู้นำแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันไปตามสภาพการณ์ทางสังคม บางครั้งเป็นเพราะความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมของชนในกลุ่มเหล่านั้น การเป็นผู้นำเกิดขึ้นได้หลายวิธีเพราะบุคคลมีโอกาสมิเหมือนกัน ดังนั้นลักษณะของการเป็นผู้นำมีดังต่อไปนี้ (วินิจ เกตุขำและคมเพชร ฉัตรศุภกุล, แหล่งเดิม : 104-106)

1. **ผู้นำตกทอด (Hereditary)** ผู้นำประเภทนี้จะได้ตำแหน่งของตนเองเนื่องจากบรรพบุรุษเคยได้รับตำแหน่งมาก่อน เนื่องจากบรรพบุรุษเคยได้รับความเคารพนับถือจากบุคคลในสังคมมาก่อนได้สร้างบารมีไว้มาก เมื่อมีทายาทก็จะส่งเสริมให้รับตำแหน่งต่อไป

2. **ผู้นำเป็นทางการ** ผู้นำประเภทนี้ปรากฏขึ้นในกลุ่มอย่างเป็นทางการ ได้รับหน้าที่ให้เป็นผู้นำการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งวิธีการที่ผู้นำประเภทนี้จะได้รับตำแหน่งด้วยวิธีการ ดังนี้

2.1 ผู้นำที่ได้จากการแต่งตั้ง (Appointed) หมายถึง ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ โดยที่ผู้มีอำนาจสูงขึ้นไปเห็นสมควรจะแต่งตั้งให้ทำงาน

2.2 ผู้นำที่ได้จากการเลือกตั้ง (Elected) ในบางครั้งผู้นำจะได้มาจากการเลือกตั้ง ทั้งนี้เพราะวิธีการดังกล่าวช่วยให้มีการสรรหาบุคคลที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมที่สุดมาเป็นผู้นำ ดังนั้น ผู้นำที่มาจากวิธีนี้จะมีลักษณะพิเศษจนทำให้ตนเป็นที่เลื่อมใสและเชื่อมั่น

3. **ผู้นำตามธรรมชาติ** ในกลุ่มบางกลุ่มไม่มีการแต่งตั้งผู้นำอย่างเป็นทางการ อาจเป็นเพราะยังไม่มีควมจำเป็นหรือยังไม่พร้อมจะแต่งตั้งก็ตาม แต่มักจะมีบุคคลที่คอยทำหน้าที่ตามธรรมชาติ มีลักษณะความเป็นผู้นำตามธรรมชาติ ทำหน้าที่สอดคล้องกับตำแหน่งผู้นำ จนสมาชิกรู้สึกว่าเขาเป็นคนที่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำกลุ่ม โดยปกติบุคคลประเภทนี้มีความเต็มใจในการทำงาน เห็นได้จากถึงแม้จะไม่มีการแต่งตั้งให้เป็นผู้ นำอย่างเป็นทางการก็ตาม แต่ก็ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มที่ เพื่อพัฒนากลุ่มและเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่ม

ลักษณะของความเป็นผู้นำ (Styles of leadership)

ลักษณะความเป็นผู้นำแบ่งเป็น 3 แบบ คือ (ทริแนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, 2534 : 69)

1. ผู้นำแบบอัตนนิยม (Authoritarian leadership) คือผู้นำที่ยึดเอาตัวเองเป็นหลัก กำหนดนโยบายเองทั้งหมด สั่งงานให้ผู้อื่นปฏิบัติ และมักจะพบว่าผู้นำลักษณะนี้มักปลีกตัวไปเมื่อกลุ่มลงมือทำงาน

2. ผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic leadership) มักมีส่วนสนับสนุนและช่วยเหลือกลุ่มในการกำหนดนโยบายต่าง ๆ และทั้งจะได้รับผิดชอบในการกำหนดงานแต่ละขั้นตอนเพื่อบรรลุเป้าหมาย ผู้นำประเภทนี้จะวางตนเป็นกลางโดยตั้งข้อเสนอให้กลุ่มเลือกเสนอขั้นตอนที่พิจารณาคัดเลือกได้ อีกทั้งพยายามร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ ผู้นำแบบประชาธิปไตยนี้อยู่ระหว่างกลางของลักษณะผู้นำแบบอัตนนิยมและแบบเสรีนิยม โดยดึงเอาลักษณะบางอย่างจากผู้นำทั้งสองลักษณะมาใช้ คือการควบคุมกับการชี้แนะนำทาง ขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องสร้างความมีระเบียบ มีประสิทธิภาพ และมีการดำเนินไปข้างหน้า พร้อมกันนั้นก็มีการอนุโลมอยู่บ้าง การนำแบบนี้เป็นผลดีต่อการเสริมสร้างความร่วมมือร่วมใจภายในกลุ่ม ทั้งก่อให้เกิดทางเลือกต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง

3. ผู้นำแบบเสรีนิยม (Laissez-Faire leadership) ผู้นำแบบเสรีนิยมจะมีส่วนร่วมในกลุ่มน้อยมาก ปล่อยให้กลุ่มมีอิสระเสรีเต็มที่ การตัดสินใจของแต่ละคนมีได้เต็มที่ แต่ตัวผู้นำ ก็ยังคงอยู่โดยที่ป้อนข้อมูลเมื่อสมาชิกถาม แต่แทบไม่ส่วนในการอธิบายความเห็นต่าง ๆ พฤติกรรมเช่นนี้เรียกได้ว่าเกือบไม่มีส่วนร่วมในกลุ่ม

ดังนั้นการศึกษาเรื่อง “การสื่อสารกลุ่มกับการจัดการธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา ในพื้นที่โครงการพัฒนาตอยตุงฯ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย” นี้ จึงได้นำทฤษฎีการสื่อสารกลุ่มย่อยมาเป็นแนวทางหลักของการศึกษา เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบและองค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารในกลุ่ม อันจะเป็นฐานนำไปสู่การศึกษากระบวนการกลุ่มและการสื่อสารกลุ่มย่อย และการดำเนินงานธุรกิจชุมชน โดยใช้ทฤษฎีระบบ แนวคิด cybernetics และสินค้าทางวัฒนธรรม เป็นกรอบวิเคราะห์แบบบูรณาการ โดยมุ่งตอบคำถามว่าการดำเนินงานธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนานั้น มีกระบวนการสื่อสารกลุ่มในการจัดการธุรกิจชุมชนอย่างไร และมีปัจจัยใดที่มีผลต่อความความเข้มแข็งของกลุ่มจนสามารถเป็นหลักพึ่งพิงของชุมชนได้ อันจะทำให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้วยธุรกิจชุมชน และเป็นแนวทางในการส่งเสริมความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชนให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจชุมชน (Community Business)

คำว่า “ธุรกิจชุมชน” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Community business หรือ Community enterprise ซึ่งในการประชุมของเอ็นจีโอที่จัดโดยธนาคารโลก (World Bank-NGO Forum) ที่มหาวิทยาลัยเบอร์มิงแฮม ประเทศอังกฤษ เมื่อต้นปี 2542 ได้ใช้คำว่า micro enterprise, community enterprise และ community business แทนความหมายของกิจกรรมการผลิตการค้า การบริหารที่จัดตั้งขึ้นโดยชุมชนซึ่งอาจแปลเป็นไทยว่า ธุรกิจ(วิสาหกิจ) ขนาดจิ๋ว ธุรกิจ(วิสาหกิจ) ชุมชน หรือธุรกิจชุมชน และโดยทั่วไปมักใช้คำว่า enterprise กับ business แทนกันเสมอ (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2545 : 34)

เนื่องจากธุรกิจชุมชน (Community business) นั้นไม่มีรูปแบบเฉพาะตัว เพราะหลักการของธุรกิจชุมชนมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบของชุมชนเป็นหลัก จึงทำให้คำจำกัดความและลักษณะของธุรกิจชุมชนในแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันไปตามข้อจำกัดของแต่ละชุมชน ดังนั้นจึงมีการเสนอแนวคิดและหลักการเกี่ยวกับธุรกิจชุมชนค่อนข้างหลากหลาย ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาและเรียบเรียงแนวคิดต่าง ๆ เหล่านั้น โดยเริ่มจากการนำเสนอความหมายของคำว่าธุรกิจชุมชนก่อนเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความเข้าใจ จากนั้นจึงเรียบเรียงลำดับความเป็นมาของการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดธุรกิจชุมชนในประเทศไทย และหลักการของธุรกิจชุมชนตามลำดับ

ขวัญสรอง อติโพธิ (2538 อ้างใน ปารีชาติ วัลย์เสถียร, 2540 : 2) ให้ความหมายธุรกิจชุมชนว่าหมายถึง การรวมตัวกันของคนในชุมชนเป็นกลุ่มเกษตรกร สหกรณ์ หรือธุรกิจขนาดเล็กในชนบท เพื่อดำเนินการทางธุรกิจที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ทั้งนี้จะต้องมุ่งส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถปรับฐานคิดและวิถีคิด มุ่งเน้นการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันจัดการอย่างครบวงจร ทั้งการผลิต การแปรรูป และการตลาด

คณะกรรมการเครือข่ายองค์กรสิ่งแวดล้อม (2538 อ้างใน ลำแพน จอมเมือง, 2540 : 10) ได้สรุปแนวคิดเรื่องธุรกิจชุมชนไว้ในรายงานผลการสัมมนาเวทีสิ่งแวดล้อมไทย พ.ศ.2538 ว่าหมายถึงการที่คนในชุมชนรวมตัวกันเป็นกลุ่มดำเนินธุรกิจเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน โดยการรวมตัวกันนั้นเน้นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน และเน้นที่จะจัดการทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ อันเป็นธุรกิจชุมชนหรืออุตสาหกรรมชุมชนโดยมุ่งให้เกิดความเป็น “เจ้าของ” ขององค์กรชุมชนตลอดทุกกระบวนการ ด้วยการเพิ่มการเรียนรู้จากการค้าขายผลผลิตการเกษตรของตนเอง ทั้งนี้ยังเล็งเห็นว่าการแก้ปัญหาจากการขายแม้จะยังขาดทุนในเบื้องต้น ก็ถือเป็นกำไรในการเรียนรู้จากการค้าขายจริง เป้าหมายของกลุ่มส่งเสริมธุรกิจองค์กรชุมชนคือการสร้างให้ชุมชนให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และการเรียนรู้กระบวนการตัดสินใจร่วมกัน อันจะนำไปสู่การสร้างระบบ

เศรษฐกิจที่พัฒนา “คน” ให้มีคุณธรรม และความสามารถซึ่งจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนได้อย่างแท้จริง

กลุ่มพรรณไม้ (2538 อ้างใน ลำแพน จอมเมือง, แหล่งเดิม : 10) สรุปการทำธุรกิจชุมชนหรือธุรกิจทางเลือกว่า ถือเป็นการค้าเนินธุรกิจซึ่งมีกิจกรรมทั้งที่เป็นการผลิตและการบริการที่เกื้อกูลและเหมาะสมต่อวิถีชีวิต สังคม เศรษฐกิจ และระบบนิเวศของชุมชนที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น และดำเนินการโดยองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันเป็นกลุ่มของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น โดยจัดตั้งเป็นองค์กรธุรกิจของชุมชนให้สมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วม ทั้งในการกำหนดทิศทางการดำเนินกิจกรรม และการร่วมปฏิบัติงานในหน้าที่ที่แตกต่างไปตามความสามารถและทักษะของแต่ละคน ซึ่งจะทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการโดยองค์กร ธุรกิจชุมชนมีความสอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ในชุมชนซึ่งเป็นสมาชิก โดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง มีความเหมาะสมและสอดคล้องต่อวิถีชีวิต ภูมิปัญญา สภาพเศรษฐกิจสังคม และระบบนิเวศของชุมชนท้องถิ่น

ดิรก สาระวด (2539 : 15) ให้ความหมายของคำว่าองค์กรธุรกิจชุมชนว่า หมายถึงชมรม หรือสหกรณ์หรือใช้ชื่ออื่นใด โดยจะมีการจดทะเบียนหรือไม่ก็ตาม เป็นองค์กรที่เกิดจากการรวมตัวด้วยความสมัครใจของประชาชนจำนวนหนึ่งเพื่อทำธุรกิจชุมชน มีวัตถุประสงค์และอุดมคติร่วมกัน และดำเนินการโดยชุมชน กล่าวคือสมาชิกมีส่วนร่วมในการลงทุน การบริหารจัดการ ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการของธุรกิจชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องในกระบวนการทำงานเพื่อ แก้ปัญหาต่าง ๆ ขององค์กรทางด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม มีผู้นำตามธรรมชาติ ทั้งหญิงและชายเกิดขึ้นโดยผ่านกระบวนการดังกล่าว

ในชุมชนหนึ่งอาจมีองค์กรธุรกิจชุมชนมากกว่าหนึ่งองค์กร ทั้งที่เป็นองค์กรธุรกิจชุมชนที่เป็นการริเริ่มและดำเนินการโดยชุมชนเองดังกล่าว และที่เป็นธุรกิจที่เกิดจากการลงทุนโดยบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก โดยชุมชนเป็นเพียงแรงงานหรือร่วมทุนบางส่วน ซึ่งการส่งเสริมธุรกิจชุมชนควรเน้นการพัฒนาธุรกิจชุมชนที่เป็นของชุมชน เพื่อผลประโยชน์แก่ชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืน

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2540 : 2) ได้ให้ความหมายของคำว่าธุรกิจชุมชนว่า เป็นกิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรในชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของกิจการ และช่วยกันดำเนินงานบางส่วนหรือทั้งหมด โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ มีการเรียนรู้และการจัดการร่วมกัน เพื่อดำเนินการในกิจกรรมการผลิต การแปรรูป การค้า และการบริหารที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนได้อย่างสอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน อันจะนำไปสู่ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและการพัฒนาที่ยั่งยืน

พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร (2540 อ้างใน ทรงศักดิ์ ประสงค์, แหล่งเดิม : 23) กล่าวว่า ธุรกิจชุมชนหมายถึงกิจกรรมที่ชุมชนได้รวมกลุ่มขึ้นผลิตสินค้าหัตถกรรม หรือหัตถอุตสาหกรรม เพื่อการส่งออกนำเงินตราเข้าประเทศ อันจะช่วยส่งเสริมให้ประชากรและชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และมีธุรกิจชุมชนที่ยั่งยืนสำหรับแนวทางการตลาดและการผลิตขึ้นอยู่กับเงินทุน หากมีเงินทุนมากอาจใช้แนวทางการผลิตนำการตลาดก็ได้

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2540 : 89) ได้นิยามคำว่าธุรกิจชุมชนว่าหมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนที่ต้องการได้กำไร และธุรกิจชุมชนนั้นจะต้องเป็นองค์กร หรือหน่วยธุรกิจที่สมาชิกครอบครองและควบคุมได้ หรือกรรมสิทธิ์ส่วนใหญ่เป็นของสมาชิกในชุมชนนั้น ๆ

ใจมานัส พลอยดี (2540 : 18) ให้ความหมายของธุรกิจชุมชนว่าหมายถึง การดำเนินกิจกรรมโดยอาศัยปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก เป็นกิจกรรมที่เป็นการผลิตและบริการที่เกื้อกูลกัน เหมาะสมต่อวิถีชีวิตตลอดจนระบบนิเวศน์ของแต่ละชุมชน ธุรกิจชุมชนเกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก โดยมุ่งหวังให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ (Decision Making Process) ในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การทำการผลิตไปจนถึงการจัดจำหน่าย เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ในชุมชน และเพื่อให้ชาวบ้านมีความพร้อมที่จะพึ่งพาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ธุรกิจชุมชนนั้นนอกจากจะเกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านแล้วยังอาจเกิดจากการเข้ามามีส่วนร่วมของสถาบันต่าง ๆ ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนองค์กรพัฒนาเอกชนและฝ่ายวิชาการ ด้วยการเข้าร่วมเป็นที่ปรึกษาของชุมชน แต่ทั้งนี้หน่วยงานจากภายนอกเหล่านี้จำเป็นต้องมีการถ่ายทอดความรู้เทคโนโลยีต่าง ๆ มาสู่ชุมชนด้วย ธุรกิจชุมชนไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาวะการณ์ของแต่ละชุมชน ดังนั้นจึงสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (2541 : 23) อธิบายเศรษฐกิจชุมชนหรือธุรกิจชุมชนว่า หมายถึง กิจกรรมที่เป็นตัวนำในการพัฒนาศักยภาพของคนและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยชุมชนเป็นเจ้าของธุรกิจ มีการประกอบกิจกรรมและการบริหารงานด้านปัจจัยต่าง ๆ อย่างครบวงจร เช่น กิจกรรมทางด้านผลผลิต การตลาด การจัดการ ทุน วัตถุดิบ ข้อมูล และแรงงาน

ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (ใน ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2541 : 188) ให้นิยามของคำว่าธุรกิจชุมชนว่า หมายถึงการลงทุนทำการผลิต การค้าของชุมชนโดยมุ่งหวังกำไร เข้าสู่ชุมชน ชุมชนอาจเริ่มต้นสะสมทุนจากการออมทรัพย์ แต่ต่อมาต้องสะสมทุนโดยอาศัย

ถ้าไร การทำธุรกิจชุมชนจึงเป็นความพยายามของชุมชนในการดูดยายได้จากภาคเมืองเข้าสู่ภาคชนบท เพื่อมิให้ภาคชนบทเสียเปรียบภาคเมืองมากเกินไป

จะเห็นได้ว่าความหมายของคำว่า “ธุรกิจชุมชน” ดังที่ได้มีผู้ให้นิยามเอาไว้มีความแตกต่างกันหลากหลายกันออกไป แต่ในทุกมุมมองธุรกิจชุมชนนั้น ล้วนแต่มุ่งเน้นไปที่การรวมตัวของสมาชิกในชุมชนและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกิดขึ้น การเกิดกระบวนการเรียนรู้ และสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น กิจกรรมการผลิตหรือการบริการที่เกิดขึ้นมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยพื้นฐานหรือทรัพยากรที่มีอยู่เดิม และการรวมตัวเป็นกลุ่มนั้นมีผู้นำทั้งตามธรรมชาติและผู้นำตามระบบ ซึ่งจะเห็นได้ว่าทั้งหมดนี้ไม่มีรูปแบบที่ระบุชัดเจนตายตัว

ดังนั้น ธุรกิจชุมชน ในความหมายของการศึกษาวิจัยนี้หมายถึง การรวมตัวของสมาชิกเป็นกลุ่มในชุมชน ในการที่จะมีส่วนร่วมและมีบทบาทต่อการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหรือการบริการ การแลกเปลี่ยนซื้อขาย โดยในการดำเนินกิจกรรมนั้นได้ใช้ทรัพยากรและปัจจัยพื้นฐานที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่นนั้น ๆ อันจะก่อให้เกิดกระบวนการติดต่อสื่อสาร กระบวนการกลุ่ม อันเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของกลุ่ม และระหว่างกลุ่มธุรกิจชุมชนกับองค์กรภายนอก มีการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น กระบวนการดังกล่าวมีผู้นำทั้งตามธรรมชาติหรือผู้นำตามระบบก็ได้ ทั้งหมดนี้ไม่มีรูปแบบตายตัวขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของชุมชนนั้น ๆ และสามารถปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลา ซึ่งในชุมชนหนึ่งอาจมีการรวมตัวจัดตั้งกลุ่มธุรกิจชุมชนมากกว่าหนึ่งกลุ่ม โดยที่เป็นการริเริ่มจากสมาชิกของชุมชนเอง หรือโดยหน่วยงานองค์กรจากภายนอกเข้ามาให้การสนับสนุนก็ได้

ธุรกิจชุมชนเป็นรูปแบบการต่อสู้ทางเศรษฐกิจของชุมชนและคนยากจน มีรูปแบบการจัดตั้งที่หลากหลาย แต่หลักการพื้นฐานเหมือนกัน คือเป็นของสมาชิกในชุมชนเพื่อผลได้ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ทั้งโดยการเรียนรู้จากชุมชนในประเทศอื่น ๆ และพัฒนาขึ้นมาเองภายในประเทศนั้น ๆ ดังนั้น ในทางสากล “ธุรกิจชุมชน” ไม่ใช่เป็นเรื่องใหม่ของทศวรรษ 1990 แต่อย่างใด (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2542 : 89) แต่สำหรับ แนวทางการศึกษาที่เกี่ยวกับธุรกิจชุมชนในประเทศไทยนั้นยังถือว่าเป็นเรื่องใหม่ และยังมีภาววิพากษ์และเกิดข้อถกเถียงกันในวงวิชาการอยู่ถึงรูปแบบและลักษณะของธุรกิจชุมชน ทั้งนี้เป็นเพราะรูปแบบของธุรกิจชุมชนที่ดีนั้นจะต้องเหมาะสมและเป็นไปได้ตามความหลากหลายของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนต่าง ๆ ซึ่งที่ ผ่านมาได้มีการศึกษาและเรียบเรียงแนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจชุมชนในลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนี้

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2540) ได้วิจัยสำรวจสถานะความรู้เกี่ยวกับธุรกิจชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นงานวิจัยสำรวจที่ได้มีการรวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจชุมชนอย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นการสำรวจเอกสารเพื่อให้ทราบกรอบแนวคิดของการทำธุรกิจชุมชน โดยศึกษาเปรียบเทียบกับแนวคิดของการดำเนินการธุรกิจขนาดย่อม ผลจากการสำรวจพบว่าการให้นิยามของคำว่า “ธุรกิจชุมชน” ไว้อย่างหลากหลาย แต่ยังมีไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับความหมายของคำว่า “ธุรกิจขนาดย่อม” และพบว่าธุรกิจชุมชนจะมีลักษณะที่แตกต่างจากธุรกิจขนาดย่อมโดยทั่วไป กล่าวคือ ธุรกิจชุมชนจะเป็นการประกอบการโดยกลุ่มหรือองค์กรชุมชนร่วมเป็นเจ้าของ และร่วมกันดำเนินการ ตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์จากการดำเนินการนั้น ในขณะที่ธุรกิจขนาดย่อมโดยทั่วไปเป็นการประกอบการโดยเอกชนเป็นเจ้าของ มีการดำเนินการเอง บริหารงานเอง นอกจากนี้การดำเนินธุรกิจชุมชนยังมีความสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกในชุมชน เนื่องจากเป็นดำเนินการที่อาศัยความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นฐานในการกำหนดทิศทางการดำเนินกิจกรรม โดยอาจจะมีการผสมผสานของบทบาทหลายส่วน ได้แก่ ชุมชน หน่วยงานพัฒนา และภาคธุรกิจในการดำเนินกิจกรรม ส่วนประกอบที่สำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้ธุรกิจชุมชนมีความแตกต่างจากธุรกิจโดยทั่วไปคือ การดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจขององค์กรชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการผลิต การบริการที่เหมาะสมต่อสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ตลอดจนเกื้อกูลต่อระบบนิเวศ

ในส่วนของโครงสร้าง ลักษณะการประกอบการ และผลตอบแทนของธุรกิจชุมชนนั้น จะมีลักษณะที่แตกต่างจากการดำเนินธุรกิจโดยทั่วไป กล่าวคือ ธุรกิจชุมชนจะเป็นลักษณะของการประกอบการโดยคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในแต่ละด้าน ทั้งด้านการระดมทุน การบริหารจัดการองค์กร การจัดการตลาด โดยอาจมีองค์กรพัฒนาหรือภาคธุรกิจเอกชนเข้าร่วมในการประกอบการเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ ทักษะในการดำเนินธุรกิจให้แก่องค์กรชุมชน นอกจากนี้จากการศึกษาพบว่า ในด้านวัตถุดิบ ความรู้ เทคโนโลยี ในการประกอบการธุรกิจชุมชนส่วนใหญ่ ยังเป็นวัตถุดิบที่ได้จากธรรมชาติ หรือเป็นวัตถุดิบในท้องถิ่น ส่วนความรู้และเทคโนโลยีที่นำมาใช้ส่วนใหญ่ประยุกต์จากวัฒนธรรมดั้งเดิม และภูมิปัญญาของท้องถิ่น มากกว่าการใช้ความรู้และเทคโนโลยีจากภายนอก

ข้อเสนอแนะจากการศึกษานี้ ในด้านนโยบายควรมีการสร้างความร่วมมือร่วมกัน ใน แนวคิดการพัฒนาและอุตสาหกรรมชุมชน การบูรณาการเศรษฐกิจชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม โดยที่ประชาชนและองค์กรชุมชนได้รับกระบวนการเรียนรู้ อีกทั้งยังมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ ผู้ประกอบการได้รับประโยชน์ มีโครงสร้างการทำงานในลักษณะพหุภาคี และมีภาคราชการ นอกราชการและองค์กรประชาชนช่วยส่งเสริมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรทุกระดับเพื่อความคล่องตัว

โดยเฉพาะองค์กรในระดับท้องถิ่น ควรมีการกำหนดภารกิจให้ชัดเจน และบริหารงานให้ตรงกับความต้องการของพื้นที่ รวมทั้งสนับสนุนให้มีการวางแผนลงทุนพัฒนาเทคโนโลยี เสริมสร้างเอกภาพของกองทุนและสินเชื่อ ให้ความคุ้มครองสิทธิของเกษตรกรและผู้ประกอบการรายย่อย ตลอดจนส่งเสริมการเรียนรู้แก่บุคคลากรและองค์กรชุมชน

ประเด็นสำคัญที่ได้จากการสำรวจสถานะความรู้เกี่ยวกับธุรกิจชุมชนในครั้งนี้คือ ทำให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างธุรกิจขนาดย่อมกับธุรกิจชุมชน กล่าวคือธุรกิจชุมชนจะเป็นการประกอบการโดยกลุ่มหรือองค์กรชุมชน มิใช่บุคคลหรือเอกชนเป็นเจ้าของเช่นในธุรกิจขนาดย่อมทั่ว ๆ ไป ดังนั้นประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณาในการประกอบธุรกิจชุมชนคือความสัมพันธ์ทางสังคมภายในกลุ่ม อันเป็นรากฐานสำคัญต่อทักษะในการบริหารจัดการซึ่งแนวคิดระหว่างธุรกิจชุมชนและธุรกิจขนาดย่อมนั้น มีทั้งส่วนที่เหมือนและแตกต่างกันสรุปได้ดังนี้ (ปาริชาติ วลัยเสถียร, แหล่งเดิม : 2-11)

ตารางที่ 2 แสดงข้อแตกต่างระหว่างธุรกิจชุมชนและธุรกิจขนาดย่อม

ประเด็น	ธุรกิจชุมชน	ธุรกิจขนาดย่อม
1. ลักษณะการเป็นเจ้าของ	สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วม	ผู้เริ่มถือเป็นเจ้าของ
2. ขนาดของเงินทุน	ไม่มีขนาดที่แน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิก	อยู่ในระหว่าง 2-20 ล้านบาท
3. การบริหารจัดการ	เน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ บริหารด้วยการพึ่งตนเอง	การตัดสินใจขึ้นอยู่กับเจ้าของกิจการและมักบริหารแบบครอบครัว
4. จำนวนแรงงาน	ขึ้นอยู่กับความสามารถในการรวบรวมสมาชิกและความสามารถในการขยายกิจการ	อยู่ระหว่าง 10-49 คน
5. ผลตอบแทนที่ได้รับ	แบ่งปันให้สมาชิกในรูปแบบของเงินเดือน หรือผลตอบแทน หรือในรูปแบบสวัสดิการอื่น	เป็นไปในรูปของค่าจ้าง เงินปันผลตามสัดส่วน ถือครองหุ้น

ที่มา: สรุปจาก ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2540 : 2-11

ข้อเหมือนระหว่างธุรกิจชุมชนกับธุรกิจขนาดย่อม

ด้านขนาดของกิจการ มีขนาดค่อนข้างเล็ก เนื่องจากปริมาณการขายน้อย ปริมาณคนงานมีไม่มาก ผลตอบแทนจึงต่ำ

ด้านวัตถุดิบ	ส่วนใหญ่เป็นวัตถุดิบจากธรรมชาติ หรือผลผลิตทางการเกษตรที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น
ด้านการตลาด	มีการแข่งขันในตลาดผู้บริโภค กับธุรกิจที่มีการประกอบการขนาดใหญ่
ด้านการเงิน	มีเพียงส่วนน้อยที่สามารถกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงิน
ด้านเทคโนโลยี	มีการใช้เทคโนโลยีที่ไม่ซับซ้อน

เนื่องจากการศึกษาของ *ปารีชาติ วลัยเสถียร* ยังอิงกับหลักการของธุรกิจขนาดย่อม เป็นหลัก ทำให้เกิดมีข้อวิพากษ์เกี่ยวกับการใช้แนวคิดและทฤษฎีของธุรกิจขนาดย่อมมาเป็นหลักในการศึกษาธุรกิจชุมชน ดังที่ **ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ** (แหล่งเดิม : 39) ได้แสดงความเห็นว่างานของ *ปารีชาติ วลัยเสถียร* อิงแนวคิดและทฤษฎีของธุรกิจขนาดย่อมเป็นหลัก จึงไม่ได้เสนอแนวคิดและทฤษฎีเฉพาะเจาะจงสำหรับธุรกิจชุมชน และไม่ได้ลงลึกไปถึงแนวทาง และรูปแบบที่เหมาะสมของธุรกิจชุมชน สถานภาพความรู้ที่ *ปารีชาติ วลัยเสถียร* รวบรวมได้คือหลักการบริหารและการจัดการธุรกิจชุมชน (ส่วนใหญ่อิงหลักการบริหารธุรกิจขนาดย่อม) อุปสรรคและปัญหาของธุรกิจชุมชน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อธุรกิจชุมชน บทบาทของรัฐและองค์การพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจชุมชน อันเป็นการแสดงให้เห็นความเป็นไปได้ของระบบธุรกิจชุมชน ซึ่งมีรูปแบบผสมผสานอันหลากหลายทั้งรูปแบบสหกรณ์ กลุ่มธุรกิจชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ และรูปแบบบริษัท

โดย **ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ** (2540) ได้ศึกษาวิจัยความเป็นไปได้ในการตั้งธุรกิจชุมชน เป็นโครงการทดลองบริษัทธุรกิจชุมชนหัวไทร ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นการศึกษาภายใต้กรอบแนวคิดแบบกึ่งเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก¹ (Neo-Classic Economy) กึ่งเศรษฐศาสตร์การเมือง² (Political Economy)

¹ **เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก (Neo-Classic economy)** คือ สำนักเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมที่พัฒนาต่อจากสำนักเศรษฐศาสตร์นายทุนแบบคลาสสิก (Classical Bourgeois Political economy) ของอดัม สมิท (1723-99) สำนักนี้ได้แนวคิดของอดัม สมิท ในเรื่องพฤติกรรมของเอกชน ที่จะประสานผลประโยชน์ของตัวเองกับสาธารณะ และการค้าเสรีมาขยายต่อให้เป็นเศรษฐศาสตร์ล้วนๆ มากขึ้น แต่ละเลยแนวคิดแบบเศรษฐศาสตร์การเมืองของอดัม สมิท ในเรื่องทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของความก้าวหน้าทางประวัติศาสตร์ และทฤษฎีแรงงานของมูลค่า (labour theory of value) ซึ่งมองว่าแรงงานนั้นเป็นเครื่องวัดและเป็นแหล่งที่มาของมูลค่า สำนักนี้ได้ผสมผสานทฤษฎีอรรถประโยชน์หน่วยสุดท้าย (marginal cost analysis) เพื่อใช้อธิบายว่าราคา ปริมาณ ถูกกำหนดโดยอุปสงค์ (demand) และอุปทาน (supply) ของสินค้าอย่างไร

สำนักนี้มักจะอ้างอย่างเกินความจริงว่าทฤษฎีของตนแตกต่างจากนักเศรษฐศาสตร์คลาสสิกรุ่นก่อน (Classic economy) และอ้างว่าพวกตนได้ทำให้เศรษฐศาสตร์มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น ทฤษฎีของกลุ่มนีโอคลาสสิกสนใจการขยายความแบบที่เป็นอุดมคติ (ideal types) เช่น การแข่งขันสมบูรณ์ และการใช้โมเดลทางคณิตศาสตร์ อธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ ว่ามีแรงจูงใจเพียงอย่างเดียวที่จะทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อผลประโยชน์ของตัวเองมากที่สุด

โดยมองว่า トラバโตก็ตามที่สังคมยังไม่อาจที่จะหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธวิถีการผลิต (Mode of Production) แบบทุนนิยมได้ เหตุใดจึงไม่แสวงหาประโยชน์จากทุนนิยมนั้น *ณรงค์* ยอมรับความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เป็นไปใน ลักษณะทุนนิยมขูดรีดว่ามีอยู่จริง หากแต่ในโลกของความเป็นจริงนั้น สังคมหรือชุมชนมีความสลับซับซ้อน ทุนอาจถือเป็นเพียงปัจจัยยังชีพก็เป็นได้ ซึ่งแนวคิดธุรกิจชุมชนนี้จัดตั้งขึ้นโดยพิจารณาว่า *ชุมชนแต่ละชุมชนจะผลิตอะไร ผลิตอย่างไร และผลิตเพื่อใคร (What, How, For whom)* ทั้งนี้ให้เป็นไปโดยเริ่มจากการแสวงหาความชำนาญ (Specialization) ของชาวบ้าน ว่าเหมาะแก่การทำการผลิตอะไร จากนั้นจะต้องมีการตลาดรองรับทั้งตลาดภายในชุมชน และตลาดภายนอกชุมชน สุดท้ายก็คือต้องให้มีการกระจายอย่างเสมอภาค หรือตามสัดส่วนหน้าที่สมาชิกถือครอง การกระจายนั้นเป็นการกระจายทั้งในรูปของรายได้ เงินปันผล ความรับผิดชอบ ตลอดจนอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการ หรืออาจกล่าวได้ว่าธุรกิจชุมชนนั้น เป็นการดำเนินธุรกิจ ในลักษณะเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน มีการกระจายจ่ายปันผลกำไรที่ได้ด้วยความเสมอภาค (*ใจมานัส พลอยดี, แหล่งเดิม : 25*)

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ได้ให้คำขยายความของ “ธุรกิจชุมชน” ในการวิจัยว่า หมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนที่ต้องการกำไร ไม่ว่าจะผลกำไรจะอยู่ในรูปของตัวเงินหรือดอกเบี้ยหรือรูปแบบใดก็ตาม โดยความเป็นธุรกิจชุมชนพิจารณาจากการถือครองกรรมสิทธิ์ และเป้าหมายของธุรกิจ กล่าวคือถ้าชุมชนถือครองกรรมสิทธิ์ส่วนใหญ่ มีเป้าหมายเพื่อรายได้และคุณภาพชีวิตที่นับได้ว่าเป็นธุรกิจชุมชน (*ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, แหล่งเดิม : 44*)

ดังนั้นการจะพิจารณาว่าธุรกิจใดหรือธุรกิจทางเศรษฐกิจใดเป็นของชุมชนหรือไม่ จึงต้องพิจารณาจากข้อเท็จจริงว่า ปัจจัยการผลิต (ที่ดิน ทุน แรงงาน) หรือองค์กรแห่งธุรกิจนั้นเป็นของชุมชนหรือไม่ ชุมชนมีอำนาจมากน้อยแค่ไหนในการควบคุมและการ

ซึ่งค่อนข้างเป็นอุดมคติมากกว่าเป็นจริง วิธีการอธิบายเช่นนี้เป็นการบิดเบือนเพื่อทำให้เข้าใจง่าย แต่ไม่สามารถบรรยายสถานการณ์ หรืออธิบายสิ่งที่เพิ่มขึ้นจริง ๆ ได้ (*วิทยากร เชียงกุล, 2542 : 18*)

² **เศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy)** เป็นการศึกษาเศรษฐศาสตร์ที่เน้นข้อเท็จจริง ปัญหา กระบวนการ และองค์กรทางเศรษฐกิจ โดยวิเคราะห์จากจุดยืนทางการเมืองและสังคม เป็นคำที่รู้จักแพร่หลายในสหรัฐฯ โดยกลุ่มนักวิชาการที่เรียกตัวเองว่า Union For Radical Political Economics แม้ว่าคำนี้จะเกี่ยวโยงกับคำว่า political economy แต่ต่างกันตรงที่คำนี้เน้นเฉพาะเจาะจงที่ใช้กับประเทศทุนนิยม และมีส่วนถูกกำหนดโดยการเมืองอย่างชัดเจนมากกว่า เศรษฐศาสตร์การเมืองมองว่าระบบเศรษฐกิจไม่ใช่เป็นสิ่งที่คงที่อย่างที่เป็นอยู่ หากเปลี่ยนแปลงไปได้เมื่อมีวิถีการผลิตและความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นทางสังคมเปลี่ยนไป พวกเขาจึงมองว่าเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (mainstream economics) กลายเป็นวิชาที่แตกต่างให้กับระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่เป็นอยู่ เศรษฐศาสตร์การเมืองเน้นว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจการลงทุน ไม่ใช่เป็นเพียงปัญหาทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่มีเนื้อหาทางการเมืองด้วย (*วิทยากร เชียงกุล, แหล่งเดิม : 19-20*)

ครอบครอง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของชุมชน ซึ่งในทัศนะของ *ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ* นั้น ธุรกิจชุมชนหรือธุรกิจของชุมชนจะต้องเป็นองค์กรหรือหน่วยธุรกิจกรรมที่สมาชิกชุมชนครอบครองและควบคุมได้ หรือกรรมสิทธิ์ส่วนใหญ่เป็นของสมาชิกชุมชน

องค์ประกอบ ปัจจัย และข้อมูลที่สำคัญของการพิจารณาจัดตั้งธุรกิจชุมชน

ธุรกิจชุมชนในระบบทุนนิยมนั้นหมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนที่ต้องการได้กำไร ความหมายจึงมีนัยที่แตกต่างจากเศรษฐกิจชุมชน (กล่าวคือธุรกิจชุมชนเน้นมิติเชิงจุลภาค ขณะที่เศรษฐกิจชุมชนเน้นมิติเชิงมหภาค) โดยกิจกรรมทางเศรษฐกิจหมายรวมถึงกิจกรรมทางการผลิต การขายผลผลิต การซื้อ การบริโภคที่อาจก่อให้เกิดกำไร ขณะที่ธุรกิจหมายถึงการลงทุนประกอบการที่ต้องการกำไรเท่านั้น ประเด็นสำคัญในการกำหนดความเป็นธุรกิจชุมชน คือ ระดับความเป็นเจ้าของ (Ownership) หมายถึง การมีสิทธิ์อันสมบูรณ์ (Ultimate right) หรือมีสิทธิ์ส่วนใหญ่ในการครอบครองและควบคุมปัจจัยการผลิตนั้น ๆ (*ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2542 : 174*)

ข้อแตกต่างประการสำคัญระหว่างธุรกิจชุมชนกับธุรกิจเอกชนทั่วไปคือ ธุรกิจชุมชน ถึงแม้จะหวังผลกำไรแต่ก็ยั้งค้ำถึงสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคมและทางธรรมชาติของชุมชน เป็นหลัก คือไม่เน้นกำไรจนไปเบียดเบียนผู้อื่นและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่กลไกตลาดในลักษณะการแข่งขันกัดกันผู้อื่น เอาเปรียบผู้อื่นแกว่าดังเช่นธุรกิจเอกชนทั่วไป

จากแนวคิดการถือความเป็นเจ้าของเป็นตัวกำหนด ธุรกิจที่กำลังดำเนินอยู่ในชุมชนจึงประกอบด้วยประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. **ธุรกิจในชุมชน** เป็นรูปแบบที่ชุมชนไม่มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ เป็นเพียงแรงงานรับจ้าง ดังเช่นการลงทุนจากนักลงทุนภายนอกที่เข้ามาใช้แรงงานในชุมชน
2. **ธุรกิจชุมชน** เป็นรูปแบบที่ชุมชนมีส่วนร่วม ชุมชนมีบทบาทและเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตระดับหนึ่ง โดยแบ่งลักษณะย่อยจากการเป็นหุ้นส่วน (Partner) คือ
 - การร่วมกับองค์กรธุรกิจภายนอก เป็นลักษณะการริเริ่มจากนักลงทุน ต่อมาได้พยายามให้ชุมชนเรียนรู้การบริหารจัดการการผลิต และยกระดับไปสู่ระดับการเป็นแรงงานรับช่วงในการผลิต
 - การร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน โดยได้เงินทุนเริ่มต้นจากองค์กรฯ สำหรับพัฒนาและขยายธุรกรรมของชุมชนต่อไป ซึ่งอาจมีลักษณะที่แต่ละครัวเรือนทำการผลิตของตนเองหรือมีการผลิตร่วมกันก็ได้

- การถือครองกรรมสิทธิ์ส่วนใหญ่โดยชุมชนเป็นรูปแบบที่ชุมชนถือครองกรรมสิทธิ์ข้างมากหรือทั้งหมดในปัจจุบันการผลิตนั้น ๆ

ประเภทองค์กรธุรกิจและกิจกรรมเชิงธุรกิจ

ลักษณะองค์กรของธุรกิจชุมชนมีหลายประเภท ได้แก่ บริษัทจำกัด กลุ่มธุรกิจที่ไม่เป็นทางการต่าง ๆ และสหกรณ์ ข้อแตกต่างคือ สหกรณ์ มีข้อจำกัดด้วยวัตถุประสงค์ การดำเนินงานที่แคบกว่าบริษัทและกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ เพราะถูกควบคุมตรวจสอบโดยกระทรวงเกษตรฯ สมาชิกแต่ละคนมีสิทธิ์โดยเท่าเทียมและโดยมากมักเป็นสมาชิกในกลุ่มอาชีพเดียวกัน แตกต่างจากรูปแบบ บริษัท ที่มีวัตถุประสงค์ที่กว้างกว่า สิทธิการออกเสียงขึ้นอยู่กับจำนวนหุ้น จึงสามารถระดมทุนได้ง่ายและจูงใจกว่าสหกรณ์ และยังมีความคล่องตัวจากระบบราชการมากกว่า อีกทั้งโอกาสการถือหุ้นจากสมาชิกได้หลากหลายกว่าสหกรณ์ ส่วน กลุ่มธุรกิจชุมชนที่ไม่เป็นทางการ มีความยืดหยุ่นเหมือนบริษัท แต่มีข้อจำกัดด้านการทำนิติกรรมที่ไม่อาจทำนิติกรรมโดยกลุ่มได้ แต่ต้องทำผ่านตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ลักษณะสำคัญของธุรกิจชุมชนคือการมีวัตถุประสงค์ที่จะนำกำไรที่ได้มาไปยกระดับรายได้ของสมาชิก และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, แหล่งเดิม : 175)

สำหรับกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนาอันเป็นกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานี้ ถือว่าเป็นกลุ่มธุรกิจชุมชนที่มีการจดทะเบียนอย่างเป็นทางการ โดยขึ้นทะเบียนกับกรมส่งเสริมการเกษตร ในนามของ “กลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาพัฒนา” มีการจัดระเบียบการบริหารงานของกลุ่มตามลักษณะงานที่ทำ คือแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มย่อย อันได้แก่ กลุ่มเย็บจักร กลุ่มทอผ้า (ไม่มีลวดลาย) กลุ่มทอผ้า (มีลวดลาย) และกลุ่มปักผ้า มีประธานกลุ่มทำหน้าที่ผู้บริหาร และเมื่อพิจารณาตามระดับความเป็นเจ้าของ (Ownership) ในปัจจุบันการผลิตของชาวบ้านแล้ว ถือได้ว่าเป็นการถือครองกรรมสิทธิ์ส่วนใหญ่โดยชุมชน มีโครงการพัฒนาต่ออยู่ และศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ ที่สนับสนุนด้านการตลาด

หลักสำคัญของธุรกิจชุมชน

หลักสำคัญของการดำเนินกิจกรรมเชิงธุรกิจของชุมชนตามแนวคิดนี้ประกอบด้วยหลักสำคัญ 5 ข้อ ประกอบด้วย

1. เป็นการดำเนินการที่แสวงหากำไร
2. การที่สมาชิกในชุมชนมีความเข้าใจขอบเขต ข้อจำกัดของกลุ่มหรือองค์กร
3. การเริ่มดำเนินการบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง
4. การมีความพร้อมด้านบุคลากรที่มีคุณภาพ
5. การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

1. **เป็นการดำเนินการที่แสวงหากำไร** ไม่ว่าจะผลกำไรตัวเงินหรือดอกเบี้ย หรือในรูปแบบก็ตาม หลักความจริงคือปริมาณหรือมูลค่าของกำไรเป็นตัวชี้วัดตัวหนึ่ง ที่บ่งชี้ความสามารถของการยกระดับรายได้ของสมาชิกชุมชน ควบคู่กับความสามารถในการนำกำไรดังกล่าวมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่สมาชิกและชุมชน การพิจารณาลู่ทางเพื่อขายหรือพัฒนาความสามารถในการแสวงหากำไรให้แก่สมาชิกและชุมชน จึงเป็นประเด็นสำคัญของทุกธุรกิจชุมชน เช่น การลงทุนซื้อเครื่องมือเพื่อเพิ่มศักยภาพในการผลิต หรือการรวมกลุ่มสะสมทุนเพื่ออรรถประโยชน์ของกลุ่มชุมชน

2. **การที่สมาชิกในชุมชนมีความเข้าใจขอบเขตและข้อจำกัดของกลุ่มหรือองค์กร** ทั้งนี้เนื่องจากหน่วยเศรษฐกิจหรือเครือข่ายธุรกิจใด ๆ จำเป็นต้องดำเนินธุรกิจ ใน 3 ด้านที่สำคัญ คือ ด้านการเงิน การผลิต และการค้า ซึ่งเป็นรากฐานกำหนดความมั่นคงของธุรกิจชุมชนนั้น ๆ ดังนั้นการเลือกรูปแบบลักษณะองค์กรของธุรกิจชุมชนเป็นสหกรณ์หรือบริษัท เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ จึงมีปัจจัยสำคัญคือสมาชิกที่เข้าร่วมธุรกิจชุมชนต้องเข้าใจขอบเขตและข้อจำกัดขององค์กรรูปแบบต่าง ๆ การตัดสินใจเข้าร่วมอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจ และยอมรับในขอบเขตและข้อจำกัดขององค์กรที่จะจัดตั้งขึ้นนั้น ๆ ดังเช่น หากเป้าหมายของการก่อตั้งธุรกิจชุมชนมุ่งเพียงแก้ไขปัญหาความยากจนหรือความขาดแคลนรูปแบบสหกรณ์ การรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่ม เช่น ธนาคารข้าว ธนาคารควาย ก็เป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ดังกล่าว แต่ถ้าหากต้องการยกระดับรายได้และมาตรฐานการครองชีพ การจัดตั้งองค์กรในรูปแบบบริษัท ดำเนินการเชิงธุรกิจก็จะมีเหมาะสมกว่า แต่ถ้าหากมีข้อจำกัด หรือยังไม่พร้อม อาจรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ และจัดสรรผลประโยชน์ตามที่กลุ่มมีมติตกลงกัน เป็นต้น

3. **การเริ่มดำเนินการบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง** ประการต่อมาคือการริเริ่มและดำเนินการบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง พัฒนาการสะสมทุนจากเงินออมของชุมชนเอง หลีกเลี่ยงภาวะหนี้สินจากการกู้ยืม ลักษณะนี้มีความเสี่ยงน้อยกว่าการดำเนินธุรกิจชุมชนภายใต้การกู้ยืมหนี้สินจากภายนอก

4. **การมีความพร้อมด้านบุคลากรที่มีคุณภาพ** นอกจากความพยายามพึ่งตนเองแล้ว ความสามารถในการบริหารจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพก็ยังคงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งหมายถึงธุรกิจชุมชนต้องมีความพร้อมทางด้านบุคลากรที่มีคุณภาพ คุณภาพของบุคลากร ผู้บริหารงานต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และรักชุมชน แต่บุคคลเหล่านี้ควรต้องได้รับผลตอบแทนที่เหมาะสมด้วย ไม่ใช่ต้องบริหารหรือทำงานในธุรกิจชุมชนด้วยการอุทิศตัวเพียงฝ่ายเดียว เพราะหากเป็นลักษณะของการอุทิศตัวหรือเสียสละจนเกินความสามารถของบุคคลแล้ว การทำงานมักจะเป็นระยะเวลาสั้น ๆ หรือไม่สามารทำงานเต็มเวลาอย่างต่อเนื่อง เพราะต้องแบ่งปันเวลาและความคิดสำหรับ

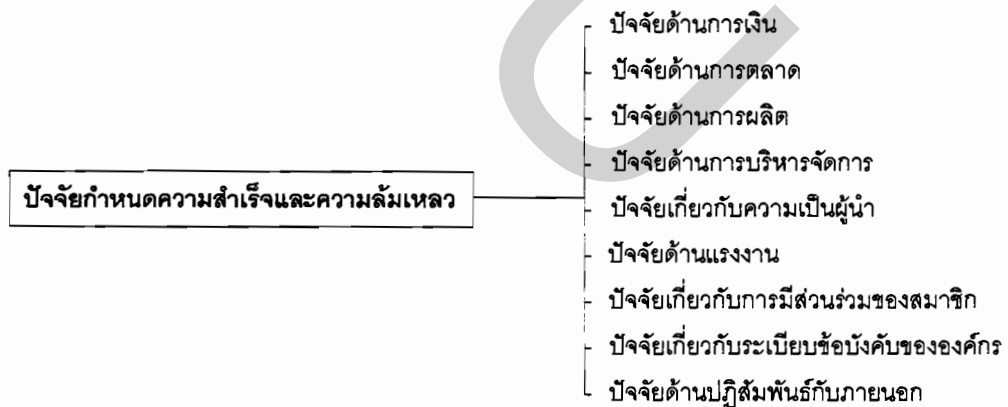
ความอยู่รอดทางเศรษฐกิจของตนเองด้วย

5. **การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน** ความที่มุ่งดำเนินการเพื่อประโยชน์ของชุมชน หลักการสำคัญประการต่อมาคือ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ทั้งในระดับร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือกระทำ และร่วมรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัย “แกนนำ” ที่มีความสามารถเป็นที่ยอมรับจากกลุ่มและชุมชน มีความพร้อมทั้งด้านคุณวุฒิ วิทยวุฒิ (ปัญหาความล้มเหลวในส่วนนี้คือการขาดแกนนำที่มีคุณสมบัติดังกล่าว และรวมถึงการไปมุ่งพึ่งพาหรือรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก) ที่ผ่านมาเป็นความล้มเหลวของนโยบาย การพัฒนาประเทศโดยภาครัฐ สืบเนื่องจากกระบวนการพัฒนามุ่งการเติบโตของภาคเมือง ไม่เกื้อกูลต่อภาคชนบท ประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทขาดการมีส่วนร่วมต่อกระบวนการพัฒนานั้น ๆ หลักการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงมีความสำคัญต่อธุรกิจชุมชนด้วย

ปัจจัยกำหนดความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชน

ปัจจัยกำหนดความสำเร็จและความล้มเหลวมีมากมายหลายประการ ทั้งด้านระบบงาน ระบบการเงิน และระบบบุคลากรซึ่ง *ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ* ได้สรุปรวบรวมไว้ดังนี้

ภาพที่ 5 แสดงปัจจัยกำหนดความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชน



ที่มา : ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2540 : 65

จากแผนภาพสามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังนี้

1. **ปัจจัยด้านการเงิน** หลักสำคัญคือ ต้องพึ่งตนเองด้านการเงิน ใช้เงินทุนของตนเอง เพราะมีข้อดีที่ไม่ต้องมีภาระด้านดอกเบี้ย สามารถดำเนินการได้อิสระกว่าและรับผิดชอบต่อมากกว่า เนื่องจากเป็นเงินของชุมชนเอง ขณะที่การกู้ยืมหมายถึงภาระดอกเบี้ย การจัดการสภาพคล่องต้องอาศัยปัจจัยจากภายนอกซึ่งเสี่ยงต่อความไม่แน่นอน

2. **ปัจจัยด้านการตลาด** นอกจากความสามารถในการประมาณอุปสงค์อุปทานแล้ว ตลาดและช่องทางการเข้าถึงตลาดที่แน่นอน คือปัจจัยกำหนดความสำเร็จของชุมชน

3. **ปัจจัยด้านการผลิต** ความพร้อมด้านทรัพยากรที่เป็นวัตถุดิบ ภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถที่จะแปรปัจจัยการผลิตเป็นสินค้า หากขาดแคลนสิ่งเหล่านี้คืออุปสรรคและความเสี่ยงต่อความล้มเหลวที่อาจจะเกิดขึ้นได้

4. **ปัจจัยด้านการบริหารและจัดการ** ภาวะของผู้บริหารธุรกิจชุมชนต่อปัจจัยนี้คือ การบริหารจัดการด้านระบบการเงิน การตัดสินใจใช้จ่ายอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับประโยชน์ของกลุ่มและสมาชิก ระบบงาน โดยทั่วไปธุรกิจชุมชนมักมีระบบงานไม่ชัดเจนหรือแน่นอนนัก ทางปฏิบัติมักเป็นรูปแบบการช่วยเหลือกันทำงาน ปัจจัยสำคัญคือความสามารถของผู้นำที่จะชักจูง วางแผนดำเนินงาน ควบคุมและติดตามผลการทำงานของผู้ร่วมงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และ ระบบบุคลากร ที่จะต้องเป็นไปในลักษณะการจูงใจและการยอมรับนับถือของสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งระบบบุคลากรนี้จะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับคุณธรรมความสามารถและความเสียสละของตัวบุคลากรเป็นหลัก

5. **ปัจจัยด้านผู้นำ** ปัญหาของปัจจัยนี้คือ ชาวบ้านโดยทั่วไปมักขาดความคิดริเริ่ม พอใจที่จะเป็นผู้ตามและมักไม่ยอมรับผู้ที่คิดหรือทำในสิ่งที่แตกต่างออกไปจากคนอื่น บุคคลที่เป็นผู้นำตามธรรมชาติจึงต้องอดทนฝ่าฟันอุปสรรคจนเป็นที่ยอมรับของสมาชิกได้

6. **ปัจจัยด้านแรงงาน** ความสัมพันธ์โดยส่วนใหญ่ของธุรกิจชุมชนคือ การทำงานอิสระ (Self-employed) คือทำแต่ลำพังอย่างเป็นอิสระแต่อาจมีการรวมกลุ่มกันทำงาน ดังนั้นจึงต้องมีการวางแผนในการนำเอาแรงงานมาใช้เป็นทุนในการดำเนินการผลิตของธุรกิจชุมชน

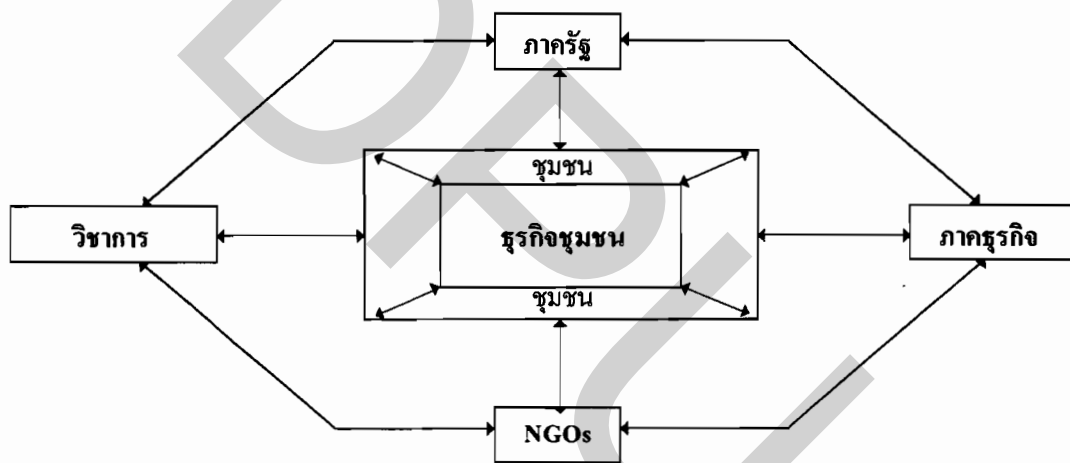
7. **ปัจจัยการมีส่วนร่วมของสมาชิก** ธุรกิจชุมชนเกิดขึ้นและดำรงอยู่ตลอดจนสามารถเติบโตได้จากวัตถุประสงค์ที่สมาชิกต้องมีส่วนร่วมตลอดทุกขั้นตอน

8. **ปัจจัยด้านระเบียบข้อบังคับของชุมชน** ปัจจัยนี้ต้องได้รับความเห็นชอบและมาจากข้อตกลงของสมาชิก มีความเหมาะสมรัดกุมเพื่อป้องกันความเสียหาย เป็นปัจจัยที่พึงต้องระมัดระวังและป้องกันล่วงหน้า

9. ปฏิสัมพันธ์กับภายนอก ความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจชุมชนกับภายนอกประกอบด้วย ภาครัฐ สถาบันการศึกษาหรือนักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชนหรือ NGOs และภาคธุรกิจ มีทั้งปฏิสัมพันธ์ในทางบวก เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูล การประสานความร่วมมือ และปฏิสัมพันธ์ทางลบ เช่น การระมัดระวัง การต่อรอง การเอาใจเอาเปรียบที่อาจเกิดขึ้นได้

สำหรับแนวทางในการดำเนินธุรกิจชุมชนสามารถปรับเปลี่ยนไปได้ตามสถานการณ์ในแต่ละชุมชน ซึ่งจะต้องทำการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ให้เข้าใจถึงแนวทางและวิธีการที่จะนำไปปรับใช้ ทั้งนี้การดำเนินงานธุรกิจชุมชนควรเกิดจากปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ของ 4 สถาบัน อันได้แก่ ชุมชน ภาครัฐ ภาคธุรกิจ สถาบันการศึกษาหรือนักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน หรือ NGOs ดังแผนภาพ

ภาพที่ 6 แสดงปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ของ 4 สถาบันที่มีต่อธุรกิจชุมชน



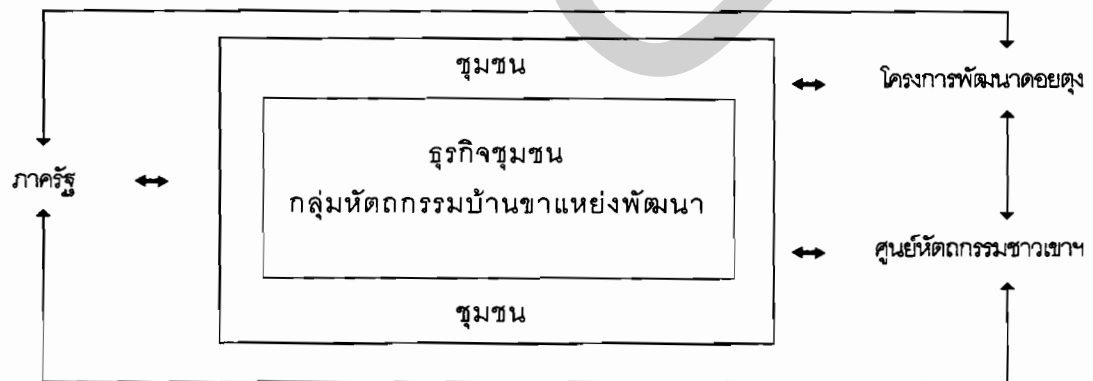
ที่มา: คัดแปลงจาก ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2540 : 73

คำว่าปฏิสัมพันธ์หมายถึง การปฏิบัติต่อกันทั้งทางบวกและทางลบ ปฏิสัมพันธ์ทางบวก เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูล ประสานความร่วมมือ ย่อมเป็นปัจจัยส่งเสริมและสร้างสรรค์ความสำเร็จ ในทางตรงกันข้ามปฏิสัมพันธ์เชิงลบย่อมทำให้เกิดความระมัดระวังและการต่อรองเพื่อป้องกันมิให้เกิดผลด้านลบมากเกินไป ธุรกิจชุมชนจึงจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก คือ รัฐบาล หรือหน่วยงานของรัฐ NGOs นักวิชาการหรือสถาบันวิชาการ และภาคธุรกิจ ซึ่งลักษณะของปฏิสัมพันธ์ในความเป็นจริงไม่ใช่ปฏิสัมพันธ์สองฝ่าย (เช่น ชุมชน-ราชการ ชุมชน-ธุรกิจ ฯลฯ) แต่เป็นปฏิสัมพันธ์หลายฝ่ายที่เกิดขึ้นพร้อมกัน นั่นคือแต่ละฝ่ายที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับธุรกิจชุมชน ต่างก็จะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันผ่านการดำเนินงานของธุรกิจชุมชนนั้น ๆ ดังในแผนภาพที่จะเห็นได้ว่าหัวของลูกศรชี้ไปที่ปลายทั้งสองทาง แสดงให้เห็นถึงลักษณะปฏิสัมพันธ์และการสื่อสารที่เกิดขึ้น มิใช่เป็นไปในทางเดียว แต่มีการโต้ตอบและแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันในทุกองค์ประกอบ โดยมีธุรกิจชุมชนเป็นศูนย์กลาง

อย่างไรก็ตามมิได้หมายความว่าหากขาดสถาบันตามโครงสร้างสถาบันใดสถาบันหนึ่งแล้ว ธุรกิจชุมชนจะไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้แสดงออกได้ในหลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นการถือหุ้นร่วมกับธุรกิจ หรือการถือหุ้นโดยชาวบ้านทั้งหมด การเรียนรู้ลักษณะธุรกิจชุมชนของชาวบ้านต้องทำให้เป็นจริงเพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์มากที่สุด โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานในการมีจิตสำนึกของชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านมีทางเลือกของตนเองว่าจะรักษาจิตสำนึกพื้นฐานเดิมหรือเปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการ กล่าวได้ว่าธุรกิจชุมชนเป็นทางเลือกหนึ่งที่มุ่งเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชนบท โดยใช้ยุทธวิธีการติดต่อสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Bottom-Up Approach) ซึ่งเป็นลักษณะของการสื่อสารจากผู้ปฏิบัติงานไปหาผู้สั่งการหรือผู้ที่มีอำนาจ แทนที่การใช้ยุทธวิธีแบบการสั่งงานลงมาจากเบื้องบน (Top-Down Approach) อันเป็นการสื่อสารในลักษณะการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา หรือผู้มีอำนาจลงมายังผู้ปฏิบัติงานอย่างที่เคยมีมาในสังคมไทยคือภาครัฐสั่งการลงมาในลักษณะของนโยบาย หรือกฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ หรือในที่นี้คือการดำเนินการจากภาครัฐ ลงมาสู่ชุมชน โดยที่รัฐเป็นผู้กำหนดแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมแต่อย่างใด

จากที่ได้กล่าวมาสามารถนำมาอธิบายองค์ประกอบของปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห้งพัฒนากับองค์กรจากภายนอก อันประกอบด้วย ศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ในฐานะองค์กรพัฒนาเอกชน และโครงการพัฒนาดอยตุงฯ ในฐานะองค์กรจากภาครัฐ สามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 7 แสดงปฏิสัมพันธ์ขององค์กรภายนอกต่อธุรกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห้งพัฒนา



จะเห็นได้ว่าปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นตามแผนภาพที่ 9 เป็นปฏิสัมพันธ์หลายฝ่ายคือแต่ละฝ่ายที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกลุ่มหัตถกรรมฯ ก็มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันผ่านการดำเนินการธุรกิจชุมชน ในลักษณะของการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนการดำเนินงาน ซึ่งแสดงในแผนภาพด้วยลูกศรชี้ไปที่ปลายทั้ง 2 ทาง แสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์และรูปแบบการสื่อสารที่มีการโต้ตอบและแลกเปลี่ยนโดยมีกลุ่มธุรกิจชุมชนเป็นศูนย์กลาง

สรุปจากแนวคิดธุรกิจชุมชนของ *ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ* (2540) นั้น ถือเป็น การมองโดยอิงกับสถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งผูกพันอยู่กับปัญหาที่ชาวบ้านหรือชุมชนกำลังเผชิญอยู่ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน ปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกัน ฯลฯ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ไม่สามารถแก้ไขได้จากการดำเนินนโยบายของภาครัฐเพียงอย่างเดียว การที่ชาวบ้านได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก มิได้ทำให้ปัญหาหมดไป นอกจากนี้ปัญหาที่เกิดขึ้นที่มาจากผลกระทบของระบบทุนนิยมยังซ้ำเติมให้ชาวบ้านต้องประสบปัญหามากขึ้น แนวคิดของ *ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ* จึงเสนอว่าในเมื่อชาวบ้านไม่สามารถหลีกเลี่ยงกระแสทุนนิยมได้ เหตุใดจึงไม่หาประโยชน์จากกระแสทุนนิยมที่เข้ามาในนั้น เนื่องจากแนวคิดธุรกิจชุมชนนี้ยอมรับว่าคนทุกคนมีความรู้สึกอยากได้อะไร ทุกคนมีความต้องการไม่เพียงเฉพาะความต้องการขั้นพื้นฐาน (Basic Needs) หรือปัจจัยพื้นฐานที่ใช้ในการยังชีพเท่านั้น แต่ยังต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตอีกด้วย ความคิดเหล่านี้มิได้จำเพาะอยู่แต่เพียงกลุ่มคนที่ร่ำรวยเท่านั้น หากแต่ชาวบ้านธรรมดา หรือคนยากจนทุกคนต่างก็คาดหวังที่จะมีชีวิตที่ดีขึ้น คนที่รวยอยู่แล้วก็อยากจะรวยขึ้น ส่วนคนยากจนหรือชาวบ้านก็อยากมีชีวิตที่สุขสบายขึ้นเช่นกัน ดังนั้นการเสนอให้ชาวบ้านทำธุรกิจชุมชนเพื่อแสวงหากำไร จึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะพัฒนาชุมชนควบคู่ไปกับความ เป็นทุนนิยมได้

แต่เพื่อมิให้วิถีทุนนิยมเข้ามาครอบงำและกระตุ้นให้ผู้คนเกิดโลกาภิวัตน์มากเกินไป แนวคิดนี้จึงเสนอให้ธุรกิจชุมชนตั้งอยู่บนฐานของแรงจูงใจสำคัญ 2 ประการคือ จิตสำนึก และผลประโยชน์ ด้วยเหตุที่ว่าแม้ธุรกิจชุมชนจะเน้นเรื่องการทำมาหากิน และกล่าวถึงการแสวงหากำไรแต่ก็เชื่อมโยงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าไว้ด้วยกัน คือการสร้างฐานเศรษฐกิจของชุมชนเพื่อคุณภาพชีวิต ให้คนมีจิตสำนึกทางชุมชน สิ่งแวดล้อม โดยที่ประกอบกับการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมชุมชน (*ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ*, 2541 : 147)

ธุรกิจชุมชนจึงถือเป็นทางเลือกหนึ่งที่มุ่งแก้ปัญหาดังกล่าว โดย *ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ* เห็นว่าในการดำเนินธุรกิจชุมชนนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายด้วยกัน โดยมีชาวบ้านเป็นตัวกลไกสำคัญที่สุด ประกอบกับมีการบริหารจัดการที่ดีเป็นหลักในการดำเนินงาน สำหรับเป้าหมายที่สำคัญในการดำเนินธุรกิจชุมชนนั้นมิได้มุ่งหวังเพียงให้ชาวบ้านอยู่รอดได้หรือผลกำไรเท่านั้น หากแต่ยังมุ่งหวังให้ชาวบ้านยังดำรงไว้ซึ่งจิตสำนึกทางชุมชนด้วย แนวความคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เมื่อใดก็ตามที่ชุมชนมีความเข้มแข็ง ซึ่งรวมไปถึงความเข้มแข็งในเชิงเศรษฐกิจแล้ว ชุมชนจะมีกำลังซื้อ (Purchasing Power) มากขึ้น นั่นคือเน้นการพึ่งพิงความต้องการภายใน (Internal Demand) แทนการพึ่งพิงความต้องการภายนอก (External Demand)

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจชุมชนในต่างประเทศนั้น ยังมีความแตกต่างกับประเทศไทยในหลายด้าน อันเนื่องมาจากลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง หรือ เศรษฐกิจ แต่มี แนวคิดหนึ่งที่น่าสนใจและมีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาธุรกิจชุมชนในประเทศไทย ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจชุมชนในประเทศด้อยพัฒนา มีการนำเสนอ ดังนี้

Robert Allen (อ้างใน ณรงค์ 2542 : 89) ผู้ซึ่งคลุกคลีอยู่ในวงการองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และธุรกิจชุมชนมากกว่า 20 ปี อธิบายว่า สถานประกอบการของชุมชน (Community enterprises) หรือธุรกิจชุมชน (Community businesses) ในประเทศต่าง ๆ จัดตั้งขึ้นมาในหลายรูปแบบ ได้แก่ สหกรณ์ สมาคมชาวนา กลุ่มออมทรัพย์ (Credit unions) ธนาคารหมู่บ้าน กองทุนพัฒนา (Development trusts) ร้านค้า NGOs (NGOs trading arm) และธุรกิจที่จัดตั้ง และถือหุ้นโดยลูกจ้าง Allen ให้คำจำกัดความคำว่า "ธุรกิจชุมชน" ว่าหมายถึงองค์การการผลิตการค้า ที่จัดตั้งขึ้นโดยสมาชิกของชุมชนบริหาร และควบคุมโดยสมาชิกชุมชน (Allen, 1990: 10) และสรุปไว้ว่าธุรกิจชุมชนรูปแบบต่าง ๆ มีลักษณะร่วมกัน คือ

- มีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างผลให้แก่ชุมชน เช่น รายได้และการจ้างงาน
- สมาชิกชุมชนเป็นผู้ควบคุมและจัดการไม่ใช่นักลงทุนหรือนักธุรกิจ โดยทั่วไป การตัดสินใจทางธุรกิจจะผ่านคณะกรรมการบริหารซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชน
- รายได้ของธุรกิจชุมชนมาจากการขาย ไม่ใช่มาจากเงินช่วยเหลือ ธุรกิจชุมชนจึงเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีการลงทุนเพื่อให้ได้กำไร

Allen เสนอสาเหตุที่ธุรกิจชุมชนในประเทศด้อยพัฒนาไม่อาจพัฒนาเติบโตได้เนื่องจาก

- 1) ธุรกิจชุมชนในประเทศด้อยพัฒนามีหลากหลายรูปแบบ หลากหลายชุมชน อีกทั้งกระจัดกระจาย ไม่ประสานสัมพันธ์เหนียวแน่น เนื่องจากขาดสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน
- 2) ความรู้ความสามารถในการจัดการเชิงธุรกิจในประเทศด้อยพัฒนายังมีน้อย ความสามารถในการแข่งขันจึงต่ำ ยิ่งถูกกระแสการค้าเสรีจากประเทศพัฒนาแล้วไหลบ่าเข้าสู่ตลาดประเทศด้อยพัฒนา ยิ่งทำให้ธุรกิจชุมชนประสบปัญหาการแข่งขันรุนแรงขึ้น การสะสมทุนและการเติบโตจึงถูกจำกัดให้อยู่ในระดับพอเลี้ยงตัวเองให้อยู่รอด และจำนวนมากจะต้องอาศัยการช่วยเหลือจากทุนภายนอก
- 3) การพัฒนาเทคโนโลยีมีน้อย ทำให้คุณภาพของผลิตภัณฑ์ไม่อาจแข่งขันในตลาดได้
- 4) ความสามารถทางการตลาดของธุรกิจชุมชนในประเทศด้อยพัฒนา มีจำกัดจำนวนมาก ต้องอาศัยตลาดเชิงสงเคราะห์ หมายถึงขอให้ผู้ซื้อซื้อเพื่อช่วยเหลือผู้ผลิต

ซึ่งเป็นตลาดที่ไม่แน่นอนและขยายตัวได้ยาก เพราะไม่ใช่ตลาดตามปกติ การที่จะให้ผลผลิตคงอยู่ในตลาดได้ ผู้ผลิต ผู้ขายจะต้องเข้าถึงกลุ่มลูกค้าและกลุ่มลูกค้านั้นซื้อสินค้า เพราะความพอใจในราคา และอรรถประโยชน์ที่จะได้จากการซื้อจริง ๆ

จากการนำเสนอของ Allen นั้น เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับพัฒนาการของธุรกิจชุมชนในประเทศไทย จะเห็นได้ว่าสาเหตุที่ธุรกิจชุมชนยังไม่อาจพัฒนาเติบโตได้ ตามแนวคิดของ Allen มีส่วนใกล้เคียงกับสภาพที่กำลังเป็นอยู่ของธุรกิจชุมชนในประเทศไทย คือ ขาดการประสานกัน เนื่องจากขาดการส่งเสริมและการสนับสนุน อีกทั้งกลุ่มชาวบ้านที่รวมตัวกันยังขาดศักยภาพ จึงยังไม่มี การเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย ประกอบกับชาวบ้านมีความรู้ความสามารถในการจัดการเชิงธุรกิจน้อย การพัฒนาด้านเทคโนโลยีก็มีน้อย ทำให้คุณภาพของผลิตภัณฑ์ไม่อาจแข่งขันในตลาดได้ และเนื่องจากความสามารถทางการตลาดมีจำกัดจึงต้องอาศัยตลาดเชิงสงเคราะห์หรือเชิงอุปถัมภ์ คือขอให้ผู้ซื้อซื้อเพื่อช่วยเหลือผู้ผลิต จึงต้องอาศัยความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก ทั้งในด้านการตลาด และการสนับสนุนในด้านอื่น ๆ

ดังนั้นทางออกที่จะนำไปสู่การพัฒนาธุรกิจชุมชนในประเทศไทยคือการมีปฏิสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกชุมชน และการสนับสนุนส่งเสริมให้ชาวบ้านได้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนสามารถดำเนินการธุรกิจชุมชนได้ด้วยตนเองและพัฒนาไปสู่การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งต่อไป

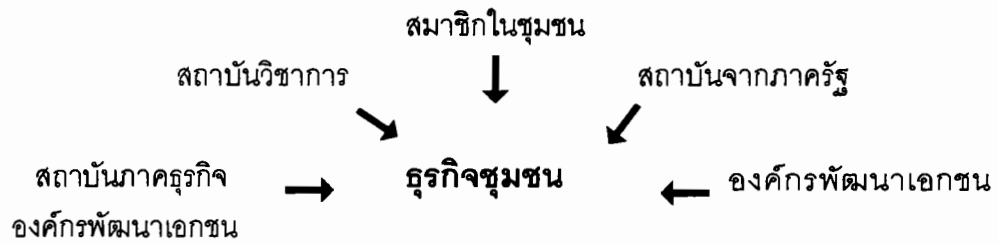
โครงสร้างการบริหารจัดการของธุรกิจชุมชน

โครงสร้างการบริหารจัดการของธุรกิจชุมชนนั้นไม่มีลักษณะแน่นอน โครงสร้างจึงสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสภาพการณ์และข้อจำกัดของแต่ละชุมชน แต่องค์ประกอบหลักสำคัญที่สุดคือ สมาชิกในชุมชน อย่างไรก็ตามโครงสร้างของธุรกิจชุมชนจึงอาจประกอบด้วย

1. สมาชิกในชุมชน
2. สถาบันจากภาครัฐ
3. สถาบันจากภาคธุรกิจ
4. องค์กรพัฒนาเอกชน
5. สถาบันวิชาการ

ซึ่งโครงสร้างดังกล่าวสามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 8 แสดงความสัมพันธ์ทางโครงสร้างของธุรกิจชุมชน



ที่มา : ดัดแปลงจาก ใจมานัส พลอยดี, 2540 : 62

จากแผนภาพดังกล่าวอธิบายได้ว่า ในบางชุมชนรูปแบบโครงสร้างอาจมีเพียงสมาชิกในชุมชนและภาคธุรกิจเท่านั้น หรืออาจมีทั้งห้าส่วนตามแผนภาพ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละชุมชน แต่สิ่งที่จะขาดไม่ได้คือ “สมาชิกในชุมชน” หากคนในชุมชนมีความพร้อมทั้งในด้านการบริหารจัดการ การผลิต การจัดหาตลาด ตลอดจนการจัดการด้านเงินทุนแล้ว แนวทางเลือกธุรกิจชุมชนก็สามารถดำเนินงานได้ในลักษณะของการพึ่งตนเอง

รูปแบบในการดำเนินงาน

รูปแบบในการดำเนินการธุรกิจชุมชนนั้นมีความแตกต่างกันไปตามความสามารถและความพร้อมของแต่ละชุมชน แต่เนื่องจากสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนค่อนข้างยากจน ดังนั้นการริเริ่มการดำเนินงานของธุรกิจชุมชนจึงต้องเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการเริ่มต้นด้วยกำลังที่ชาวบ้านมีอยู่ นั่นหมายความว่า หากชุมชนมีความสามารถในการระดมทุนจากสมาชิกได้ในจำนวนน้อยแล้ว ชุมชนก็ควรเริ่มสร้างธุรกิจชุมชนเฉพาะในสิ่งที่จำเป็นก่อน ต่อเมื่อธุรกิจดำเนินไปได้สักระยะหนึ่งและมีเงินทุนมากขึ้น จึงขยายกิจการออกไป การดำเนินธุรกิจชุมชนโดยแท้จริงแล้วไม่ใช่การดำเนินการที่ใหญ่โตขณะที่มีเงินทุนไม่เพียงพอ การก่อหนี้เพื่อนำมาสร้างธุรกิจชุมชนจึงเป็นสิ่งที่พึงหลีกเลี่ยงมากที่สุด ด้วยเหตุที่ว่าแม้เมื่อมีการดำเนินงานไปและได้รับผลตอบแทนแล้ว ผลตอบแทนที่ได้ส่วนหนึ่ง จะต้องนำไปชำระดอกเบี้ย ในประเด็นนี้อาจทำให้สมาชิกหมดกำลังใจในการดำเนินการต่อไปได้ (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, แหล่งเดิม : 58)

สำหรับรูปแบบในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชนนั้น ขึ้นอยู่กับความพร้อมและศักยภาพของชุมชน เช่น ในการริเริ่มนั้นชาวบ้านอาจเริ่มจากการรวมตัวกันในรูปของกลุ่มออมทรัพย์ จากนั้นจึงขยายกิจการออกไปเป็นสหกรณ์ร้านค้า กองทุนประจำหมู่บ้าน หรือจัดตั้งเป็นสวัสดิการชุมชนเป็นต้น ซึ่งรูปแบบการดำเนินงานสามารถจำแนกตามลักษณะการถือครองปัจจัยการผลิตคือ

รูปแบบที่ 1 ชาวบ้านถือครองปัจจัยการผลิตทั้งหมด ซึ่งในการรวมกลุ่มของชาวบ้านนั้นมักเป็นการรวมกลุ่มอันเนื่องมาจากการประสบกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนร่วมกัน รูปแบบ

ดังกล่าว แม้จะเป็นการเข้าร่วมกันของชาวบ้านแต่อาจได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนสถาบันอื่น ๆ ก็เป็นไปได้

ภาพที่ 9

แสดงรูปแบบการเข้าร่วมในธุรกิจชุมชนในลักษณะชาวบ้านถือครองปัจจัยการผลิตทั้งหมด



ที่มา: คัดแปลงจาก ไจมานัส พลอยดี, 2540 : 71

รูปแบบที่ 2 มีการเข้าร่วมจากสถาบันภายนอกแบบองค์กรพัฒนาเอกชนที่ไม่มุ่งเน้นการแสวงหากำไร แต่ชาวบ้านยังคงถือครองปัจจัยการผลิตทั้งหมด ซึ่งการเข้าร่วมขององค์กรดังกล่าว อาจเป็นการเข้าร่วมในการถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนเทคโนโลยีให้แก่ชุมชน แต่องค์กรจากภายนอกมิได้เข้ามาถือครองปัจจัยการผลิตในชุมชนแต่อย่างใด ซึ่งเกิดขึ้นได้ยากเพราะตาม ปกติแล้วองค์กรภายนอกมักเข้ามามีส่วนร่วมในการถือครองหุ้น หรือปัจจัยบางส่วนในชุมชน

ภาพที่ 10

แสดงรูปแบบที่มีการเข้าร่วมจากสถาบันภายนอกแบบองค์กรพัฒนาเอกชนที่ไม่มุ่งเน้นการแสวงหากำไร

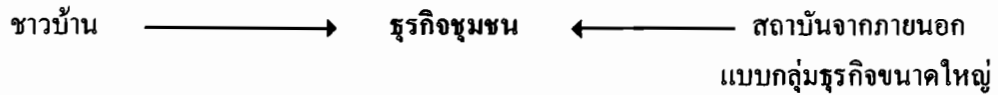


ที่มา: ไจมานัส พลอยดี, 2540 : 73

จากแผนภาพที่ 10 จะเห็นได้ว่า ในกรณีศึกษานี้คือกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา เป็นธุรกิจชุมชนที่มีรูปแบบการดำเนินงานในลักษณะที่มีการเข้าร่วมจากสถาบันภายนอกแบบองค์กรพัฒนาเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร คือ ศูนย์หัตถกรรมชาวเขาฯ และโครงการพัฒนาโดยตุง ในการที่จะสนับสนุนการรวมกลุ่มและการแสวงหาตลาดให้แก่ชุมชน แต่องค์กรจากภายนอกเหล่านี้มิได้ถือครองปัจจัยการผลิตในชุมชนแต่อย่างใด

รูปแบบที่ 3 มีการเข้าร่วมจากสถาบันภายนอกแบบกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ และมีการถือครองปัจจัยการผลิตร่วมกัน ซึ่งการเข้ามาของสถาบันดังกล่าว นั้น แบ่งตามช่วงเวลาสามารถแบ่งได้เป็น 2 กรณี คือ (1) เป็นการเข้ามาในระยะเริ่มก่อตั้งธุรกิจชุมชน และ (2) เป็นการเข้ามาในช่วงที่ธุรกิจชุมชนมีการดำเนินการไปแล้ว

ภาพที่ 11 แสดงรูปแบบการเข้าร่วมจากสถาบันภายนอกแบบกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่
และมีการถือครองปัจจัยการผลิตร่วมกัน



ที่มา: โจมานัส พลอยดี, 2540 : 73

ข้อมูลจากภาพที่ 11 การเข้าร่วมจากสถาบันภายนอกและกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ เช่น การก่อตั้งกลุ่มพรรณไม้ จังหวัดร้อยเอ็ด ที่ก่อตั้งกลุ่มธุรกิจชุมชนทอผ้าพื้นเมือง โดยร่วมมือกับสมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology Association; ATA) ในสัดส่วนลงทุน 31:69 เป็นของชาวบ้านร้อยละ 31 ของสมาคมฯ ร้อยละ 69 (รังสรรค์ ปิติปัญญา, 2541 : 82)

รูปแบบที่ 4 มีการเข้าร่วมจากสถาบันภายนอก และสถาบันจากภายนอกถือครองปัจจัยการผลิตทั้งหมด ซึ่งเป็นลักษณะของการเข้ามาลงทุนหรือสร้างงานในชุมชน มีการจ้างแรงงานในการผลิต ซึ่งโดยทั่วไปแล้วคนในชุมชนจะไม่มีบทบาทหรือส่วนร่วมอะไรในการบริหารจัดการเลย

ภาพที่ 12

แสดงรูปแบบที่มีการเข้าร่วมจากสถาบันภายนอกและสถาบันจากภายนอกถือครองปัจจัยการผลิตทั้งหมด



ที่มา: โจมานัส พลอยดี, 2540 : 73

จากแผนภาพที่ 12 ยกตัวอย่างเช่น การที่กลุ่มธุรกิจไปตั้งโรงงานในชุมชน โดยใช้แรงงานจากชาวบ้านในชุมชนแลกเปลี่ยนกับค่าจ้าง โดยที่ชาวบ้านหรือชุมชนไม่ได้มีส่วนรวมอื่นใดในการดำเนินธุรกิจนอกจากการใช้แรงงานเท่านั้น

การแบ่งรูปแบบของการดำเนินงานตามการเข้าร่วมนี้ หากพิจารณาในทางปฏิบัติแล้ว การดำเนินงานของธุรกิจชุมชนยังมีความแตกต่างกันไปตามกระบวนการของการเกิดขึ้นด้วย ซึ่งกระบวนการสะสมทุนของธุรกิจชุมชนนั้นมักเป็นไปในรูปของทุน การเงิน และทุนธุรกิจการค้า นอกจากนี้ยังมีการสั่งสมของทุนวัฒนธรรม เช่น ภูมิปัญญาหรือขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน ในบางชุมชนอาจเกิดธุรกิจชุมชนจากการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์แล้วจึงขยายกิจกรรมออกไป ขณะที่บางแห่งธุรกิจชุมชนเกิดจากการจัดตั้งกลุ่มที่ทำการผลิตก่อน แล้วจึงนำผลกำไรที่ได้ไปจัดตั้งเป็นกลุ่มออมทรัพย์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของคนในชุมชน

จากที่ได้นำเสนอมาข้างต้นแนวคิดธุรกิจชุมชนของ *ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ* ซึ่งผู้วิจัยเห็นสอดคล้องกับแนวคิดของ *ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ* เกี่ยวกับธุรกิจชุมชนในประเด็นเกี่ยวกับการยอมรับเงื่อนไขว่า ในภาวะปัจจุบันประเทศไทยอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เมื่อยอมรับเงื่อนไขนี้ ทำให้ต้องทำความเข้าใจทุนนิยมให้ได้ เพื่อให้ประโยชน์จากทุนนิยมในการที่จะป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งของแนวคิดธุรกิจชุมชน เนื่องจากสมาชิกของชุมชนก็คือคนธรรมดา ซึ่งมีโลกจืด ความต้องการความอยากได้อยากมี อันเป็นพื้นฐานของมนุษย์โดยทั่วไปอยู่แล้ว ดังนั้นจึงปฏิเสธไม่ได้ที่จะดำเนินธุรกิจชุมชนโดยปราศจากความโลภด้วยลักษณะของการดำเนินกิจกรรมด้วยการมุ่งหากำไรจากการผลิต ทั้งนี้การมุ่งแสวงหากำไรก็เพื่อนำผลที่ได้มาใช้ในการบริโภคเพื่อยังชีพ และยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเอง ของครอบครัว และของชุมชนให้ดีขึ้น

สำหรับเรื่องการบริหารจัดการของธุรกิจชุมชนตามแนวคิดนี้ เป็นระบบและแบบแผนที่เปิดโอกาสให้ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพของชุมชนและไม่กำหนดตายตัว ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำแนวคิดเรื่องของกระบวนการกลุ่มและพลวัตการสื่อสารกลุ่มมาเป็นแนวทางในการศึกษาและเพื่ออธิบายถึงการสื่อสารในกลุ่มเพื่อการจัดการธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่่งพัฒนา ซึ่งมีเอกลักษณ์ของกลุ่มคือเป็นกลุ่มที่ชาวเขาชนเผ่าเดียวกัน รวมตัวกันประกอบกิจกรรมบนฐานของความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และมีกฎระเบียบที่ชุมชนกำหนดขึ้นเอง

ดังนั้นผู้วิจัยนำแนวคิดธุรกิจชุมชนของ *ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ* มาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา เพื่อเป็นการอธิบายให้เห็นถึงการอ้างอิงระบบทุนนิยมมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาธุรกิจชุมชนและเศรษฐกิจของชุมชน แต่ยังคงประเด็นของการวิจัยไว้ที่กระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อย พลวัตการสื่อสาร และปัจจัยทางการสื่อสาร ที่ทำให้กลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่่งพัฒนามีความเข้มแข็งในการดำเนินงานธุรกิจชุมชน

แนวคิดเรื่องสินค้าทางวัฒนธรรม (Cultural product)

วัฒนธรรมนั้นไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง (Static) ไม่ใช่ระบบที่ปิดหรืออยู่กับที่ (closed, fixed system) ในทางตรงกันข้าม วัฒนธรรมเป็นระบบเปิดที่มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา มีทั้งการสูญสลาย ดัดแปลง และเกิดขึ้นใหม่อย่างต่อเนื่อง (กาญจนา แก้วเทพ, 2545:40)

หากจะกล่าวถึง “สินค้าทางวัฒนธรรม” คงต้องอ้างอิงที่มาจากแนวคิดเรื่องทุนวัฒนธรรม ซึ่งมีผู้อธิบายความหมายของ “ทุนวัฒนธรรม” ไว้ว่า

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (2539 : 10) อธิบายว่า ทุนการเงิน (Finance Capital) เป็นเพียงองค์ประกอบส่วนหนึ่งของทุนบริการ (Service Capital) เพราะภาคการเงินการธนาคารเป็นเพียงภาคเศรษฐกิจย่อยในภาคบริการทั้งหมด การเติบโตใหญ่ของทุนการเงินจึงเป็นการบ่งบอกถึงการเติบโตใหญ่ของทุนบริการ “ในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านยุคที่ทุนอุตสาหกรรมเป็นทุนหลักไปสู่ยุคที่ทุนบริการเป็นทุนหลักในระบบทุนนิยมโลกนี้ บริการหลายต่อหลายประเภทกำลังเติบโต โดยที่บริการเหล่านี้มีความเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมและสื่อข่ายทางวัฒนธรรมด้วย ทุนที่ใช้ไปในการผลิตสินค้าและบริการที่มีนัยทางวัฒนธรรมเหล่านี้เรียกว่า ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital)”

ทุนวัฒนธรรมจะเติบโตใหญ่ได้ก็โดยการเติบโตของอุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรม (Culture Product) ในที่นี้ “สินค้าวัฒนธรรม” หมายถึง สินค้าและบริการที่วัฒนธรรมฝังตัวในสินค้า หรือบริการนั้น

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2540 : 16) ยังได้นำเอาแนวคิดของรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ มาสรุปเป็นความหมายของทุนวัฒนธรรมให้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า ทุนวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับการเติบโตของอุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้าและให้บริการที่มีมิติทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะสินค้าและบริการเหล่านี้มีการฝังตัวของวัฒนธรรม

มันทนา สามารถ (2543) ให้แนวคิดเกี่ยวกับทุนวัฒนธรรมไว้ว่า ทุนวัฒนธรรมครอบคลุมไปถึงภูมิปัญญาของชุมชนด้วย เช่น ภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพร การจัดการสิ่งแวดล้อม การจัดแหล่งน้ำ การผลิตสินค้าหัตถกรรม ซึ่งนำไปสู่การรักษาทรัพยากรธรรมชาติและกิจกรรมเสริมรายได้อื่น ๆ เช่น การปลูกผักปลอดสารพิษ พิษเกษตรพื้นบ้านของภาคเหนือ เป็นต้น และพบว่าในสังคมที่มีความเก่าแก่ ชุมชนได้ใช้ประสบการณ์และความสามารถในการประสานทุนวัฒนธรรมและองค์ความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น พิธีบวชป่า ในตำบลตะเคียนชม จังหวัดลำพูน อันเป็นการจุดประกายการอนุรักษ์ป่าชาวเหนือ เป็นต้น

และดังที่ *รังสรรค์ หนะพันธ์* ได้ให้แนวคิดที่ว่า สินค้าวัฒนธรรมคือสินค้าหรือบริการที่มีนัยทางวัฒนธรรมฝังตัวอยู่ ดังนั้นจึงต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาถึงการฝังตัวของวัฒนธรรม (Cultural Embodiment) ที่ก่อให้เกิดสินค้าทางวัฒนธรรมและทุนวัฒนธรรม ตามที่สำนักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก (Neo-classic school) มีแนวคิดที่ว่าด้วย Technological Embodiment ซึ่งแปลว่าการฝังตัวของเทคโนโลยี คือเมื่อเราซื้อเครื่องจักร สิ่งที่ได้มามีใช่แต่ตัวเครื่องจักรซึ่งนำไปใช้ผลิตสินค้าอื่น ๆ เท่านั้น หากยังได้เทคโนโลยีที่ติดมากับตัวเครื่องจักรด้วย เครื่องจักรแต่ละรุ่นแต่ละสมัยมีความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยีต่างกัน สำนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักชี้ให้เห็นว่า เทคโนโลยีนั้นฝังตัวอยู่ในตัวเครื่องจักรหรือที่เรียกว่า Embodiment Technological หากต้องการก้าวให้ทันความก้าวหน้าของเทคโนโลยี หนทางหนึ่งก็คือก่อให้เกิดการลงทุนใหม่ เพราะโครงการลงทุนใหม่จะมีการสร้างโรงงานใหม่ ซึ่งทำให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ ประเทศที่ไม่สามารถมีโครงการลงทุนใหม่ นอกจากจะก้าวไม่ทันเทคโนโลยีแล้ว ยังต้องล่าหลังทางเศรษฐกิจในที่สุด เพราะโรงงานและเครื่องจักรที่มีอยู่เดิมนับวันประสิทธิภาพมีแต่จะเสื่อมลง แต่การที่ประเทศจะมีโครงการลงทุนใหม่ได้นั้นจำเป็นต้องมีเงินออมเพียงพอ การยืมเงินออมจากต่างประเทศมีขอบเขตอันจำกัด ดังนั้นสำนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักจึงให้ความสำคัญต่อการแก้ปัญหาการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด (*รังสรรค์ หนะพันธ์, แหล่งเดิม :10*)

รังสรรค์ หนะพันธ์ จึงได้ให้แนวคิดที่ว่า Embodiment Technological นั้นสามารถนำมาประยุกต์วิเคราะห์กับวัฒนธรรมและตั้งชื่อว่า Culture Embodiment หรือ Embodiment Culture โดยเสนอแนวคิดดังนี้

เมื่อเราซื้อสินค้ามาบริโภค สิ่งที่ได้มามีได้มีเฉพาะแต่ตัวสินค้าที่สนองความสนุกสนานพอใจในการบริโภคเท่านั้น หากยังได้ “วัฒนธรรม” ที่ฝังตัวอยู่ในสินค้านั้นด้วย สินค้าหรือบริการแต่ละประเภทมีนัยเกี่ยวพันถึงวัฒนธรรม แต่นัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมมีระดับความเข้มข้นไม่เท่ากัน สินค้าหรือบริการบางประเภทอาจมีนัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ไม่ชัดเจนนัก แต่บางประเภทก็มีความชัดเจนยิ่ง

ผัก ผลไม้ และทรัพยากรธรรมชาติได้มีนัยทางวัฒนธรรมที่ชัดเจน เพราะล้วนแล้วแต่เป็นผลผลิตทางธรรมชาติ แต่อาหารที่ปรุงแต่งโดยมนุษย์มีนัยทางวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป เพราะกระบวนการปรุงอาหารมีเรื่องของวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย วัฒนธรรมการกินข้าวแตกต่างจากวัฒนธรรมการกินเนื้อและนมเนย วัฒนธรรมที่แฝงตัวอยู่ในอาหารประเภทข้าวแตกต่างจากที่แฝงอยู่ในสเต็ก ทำนองเดียวกันตะเกียบก็สะท้อนวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากช้อนส้อม บะหมี่สดมีนัยทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากบะหมี่มามา เพราะบะหมี่มามีนัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมอาหารจานด่วน (Fast Food Culture) อยู่ด้วย โดยที่ Fast Food Culture มี Embodiment Culture แตกต่างจากการบริโภคใต้เงิน

หรือการบริโภคอาหารแบบญี่ปุ่น การบริโภคอาหารแบบเอเชียตะวันออกไม่มีความเร่งด่วนด้านเวลาเหมือน Fast Food เป็นต้น

Embodiment Culture หรือ Culture Embodiment เป็นแนวคิดสำคัญในการทำ ความเข้าใจเกี่ยวกับทุนวัฒนธรรม ทุนวัฒนธรรมนั้นจะก่อเกิดและเติบโตได้ก็ต้องมี อุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรม และสินค้าวัฒนธรรมก็มีใช้อะไรอื่น หากแต่เป็นสินค้าบริการ ที่มี Embodiment Culture นอกจากนี้ Embodiment Culture ที่แตกต่างกันยังส่งผลให้ สินค้ามีคุณลักษณะที่แตกต่างกัน ความแตกต่างด้าน Embodiment Culture จึงทำให้เกิด Product Differentiation ความหลากหลายของผลผลิตที่จะช่วยกระตุ้นให้เกิดความ ต้องการสินค้า คนที่เคยกินแต่ข้าวแกงอาจอยากทดลองกินอาหารจานด่วน เป็นต้น

ในเรื่องความแตกต่างด้านคุณลักษณะของสินค้าทางวัฒนธรรมนี้ก็ปรากฏให้เห็นชัดเจนในลวดลายของผ้าพื้นเมืองที่กลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา ซึ่งนำเอา ภูมิปัญญามาใช้ในการผลิตและแสดงความหมายที่เป็นตัวตนอย่างชัดเจนในลวดลายของ งานเย็บปักถักร้อย โดยที่สินค้าของกลุ่มดังกล่าวจะแสดงถึงเอกลักษณ์ลวดลายผ้าของ ชนเผ่าละหู่ ทำให้มีความโดดเด่นและแตกต่างไปจากลวดลายผ้าของชาวเขาชนเผ่าอื่น การ แฝงตัวของวัฒนธรรมชนเผ่าจากลวดลายการผลิตผ้าพื้นเมืองนี้เอง จึงเป็นการแปรสภาพ ให้สินค้าของกลุ่มหัตถกรรมฯ ที่ผลิตออกมามีวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มแฝงตัวอยู่ และเป็น สินค้าทางวัฒนธรรมที่ใช้จุดเด่นของลวดลายผ้ามาเป็นจุดเด่นของตนเอง

วัฒนธรรมในฐานะที่เป็นทุน

ชัยอนันต์ สมุทวนิช (แหล่งเดิม : 20) เสนอแนวคิดที่ว่า วัฒนธรรมคือทุน (Culture as Capital) ซึ่งมีนัยสำคัญว่า เมื่อถือว่าวัฒนธรรมเป็นทุนชนิดหนึ่งแล้ว ก็มีการเก็บ สะสมทางวัฒนธรรมได้ (Cultural Stock) และการเปลี่ยนแปลงในการสะสมทางวัฒนธรรม น่าจะถือได้ว่าการลงทุนหรือทำให้ทุนเดิม (มรดกทางวัฒนธรรม) สามารถรักษาคุณค่า ไว้ ความมั่งคั่งและมั่นคงทางจิตวิญญาณเน้นความมั่งคั่งทางวัฒนธรรม ซึ่งก็คือจุดหมาย ของความเป็นมนุษย์ วัฒนธรรมที่เป็นทุนของสังคม มีมานานก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรม และไม่สูญสลายหายไปอย่างสิ้นเชิง ไม่สามารถทำลายได้ แม้จะตกอยู่ภายใต้การครอบงำ ทางอำนาจนับเป็นร้อย ๆ ปี แต่ถ้าไม่มีการสืบสานต่อ ขาดความเอาใจใส่สนับสนุน ทุนของ สังคมนี้อาจจะลดลงและหมดไปในที่สุด คนในสังคมก็จะขาดทุนทางชีวิตที่ทำให้เขามีแนวคิด ที่เห็นว่าวัฒนธรรมคือทุนประเภทหนึ่ง และมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้ ย่อมนำไปสู่การทบทวนความคิดเชิงนโยบายของการมีรายจ่าย เพื่อก่อให้เกิดการลงทุนใน กิจกรรมด้านวัฒนธรรม เพราะเมื่อวัฒนธรรมเป็นทุนของสังคม มีค่าเดิมและมีการรักษา เพิ่มพูนทุนนั้น การที่รัฐจะใช้จ่ายเพื่อเพิ่มพูนทุนเดิมก็เป็นเรื่องที่น่าจำเป็น

กล่าวให้ชัดเจนขึ้น วัฒนธรรมในฐานะที่เป็นทุนหลักของสังคม ย่อมหมายถึง การปรับบทบาทให้วัฒนธรรมพ้นจากการเป็นฝ่ายถูกกระทำ และมีบทบาทรอง บทบาทรับ ให้เป็นฝ่ายกระทำตื่นตัว และมีบทบาทนำ บทบาทรุก ยิ่งไปกว่านั้น วัฒนธรรมก็จะไม่เสีย เอกลักษณ์กลายเป็นเพียง “สินค้าและบริการ” วัฒนธรรมจะสามารถคงสภาพการเป็นทุน ทางสังคม (Capital of Society) ไว้ได้ หรืออีกนัยหนึ่งคือ ทุนทางวัฒนธรรมเป็นทุนที่ไม่มี วันหมด เพราะยังนำวัฒนธรรมมาเป็นทุนมากขึ้นเท่าไร วัฒนธรรมอื่น ๆ ที่เคยถูกลืมหรือ เลือนหายไปจากสังคมก็จะได้รับความสนใจขึ้นมาอีกครั้ง และกลับมาเป็นทุนให้สังคมอีก

ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดสินค้าทางวัฒนธรรมมาผนวกผลการวิจัยในส่วนของอัตลักษณ์ของ กลุ่มหัตถกรรมฯ เพื่อแสดงให้เห็นถึงการสะท้อนอัตลักษณ์กลุ่ม คือความเป็นชนเผ่าละหู่ และใช้จุดเด่นด้านลวดลายการเย็บปักผ้าที่เป็นลักษณะเฉพาะของชนเผ่าละหู่ มาเป็น จุดขายของสินค้า ถือเป็นการนำเอาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่สั่งสมสืบทอดกันมาของ คนละหู่มาแฝงไว้ในสินค้าของกลุ่มหัตถกรรมฯ ทำให้สินค้านั้นมีคุณลักษณะของการเป็น สินค้าวัฒนธรรม (Cultural product) เพราะการที่กลุ่มสามารถผลิตสินค้าทางวัฒนธรรมได้ นั้น ย่อมเป็นการต่อยอดอัตลักษณ์ของกลุ่มและของชุมชนให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และส่งผล ต่อความมั่นคงของกลุ่ม ตลอดจนความผืนักแน่นระหว่างสมาชิกให้ดำรงอยู่ได้ไม่สั่นคลอน

แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์

การทบทวนความหมายของอัตลักษณ์นั้น *สุกัญญา สุดบรรทัด* (2546:9-17) ได้เรียบเรียงเอาไว้ว่า เป็นกระบวนการที่สร้างปัญหา (Problematic) ในแวดวงวิชาการอยู่ไม่น้อย เพราะความหมายของอัตลักษณ์ได้แปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา จากเดิมที่อัตลักษณ์ได้รับการนิยามว่าเป็นคุณสมบัติเฉพาะของคนหรือสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นความหมายเดียวกับคำว่า “เอกลักษณ์” แต่ในปัจจุบันมุมมองทางสังคมศาสตร์ได้ริ่สร้างความหมายเสียใหม่ให้เหมาะสมกับคำว่าอัตลักษณ์มากยิ่งขึ้น ด้วยการพิจารณาความหมายของอัตลักษณ์ให้สัมพันธ์กับการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ในบริบทของโลกาภิวัตน์ที่เน้นปรากฏการณ์ของการมีปฏิสัมพันธ์ในมิติของเวลาอันรวดเร็วและมิติของพื้นที่ซึ่งไร้ขอบเขตจำกัด รวมทั้งการเคลื่อนไหวในระดับขบวนการ ที่เป็นผลให้การก่อรูปของอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับทิศทางใหม่ในเชิงสังคมวัฒนธรรม ความเชื่อ และปัจจัยอื่น ๆ มากขึ้น ไม่ใช่เป็นเพียงสิ่งกำหนดจากปัจเจกภาพของบุคคลอีกต่อไป

ซึ่ง *สุกัญญา สุดบรรทัด* (แหล่งเดิม) ได้ลำดับการให้ความหมายของคำว่าอัตลักษณ์ในมุมมองต่าง ๆ ไว้ดังนี้

แคทริน วูดเวิร์ด (1997) ให้คำอธิบายว่าอัตลักษณ์ (Identity) เป็นคำที่ต้องเชื่อมโยงกับความแตกต่าง (Difference) การที่คนให้นิยามตนเองว่า “ฉันคือใคร” มักวางอยู่บนรากฐานของความเข้าใจว่าฉัน “แตกต่าง” จากใคร เช่น แตกต่างกันที่ศาสนา เชื้อชาติ ภาษา ดังตัวอย่างที่ว่าคนไทยบอกว่าตัวเองแตกต่างจากลาวตรงที่เจริญกว่า มีวิถีชีวิตไปในทางวัตถุมากกว่า การสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างมักนำมาซึ่งการถือเอาคนอื่นเป็นคนนอกเป็นคนแปลกหน้าและมักจะนำมาซึ่งการทะเลาะเบาะแว้ง หรือการรบราฆ่าฟันถ้าจำเป็นเพื่อรักษาอัตลักษณ์ของตนให้คงอยู่เพราะเราไม่สามารถไปใช้ชีวิตในกรอบของคนอื่นได้

ดังเช่นที่ *ประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู บุช* กำหนดอัตลักษณ์ของชาวอเมริกันว่ามีความเจริญรุ่งเรือง มีวิถีชีวิตที่น่าอิจฉา เป็นฝ่ายเทพ แตกต่างจากโลกตะวันออกกลางที่สตรีไม่มีเสรีภาพ รักความรุนแรง และเป็นฝ่ายมาร ตัวอย่างนี้เป็นภาพของอัตลักษณ์ในระดับร่วม (Communal Identity) เป็นตัวแบ่งแยกเราจากคนอื่น ซึ่งในระดับโลกมีแนวโน้มว่าจะเกิดมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะเป็นตัวผลักดันการเกาะเกี่ยวในเครือข่าย ถ้าไม่มีอัตลักษณ์เราก็ไม่รู้ว่าจะไปเกาะกับเครือข่ายของใคร อัตลักษณ์มีความสำคัญเพราะเป็นตัวอธิบายความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นตัวอธิบายว่าคนกำลังคิดอย่างไร จะทำอะไร มีเป้าหมายอย่างไร จากอัตลักษณ์ที่สังกัดอยู่เราสามารถสังเกตเห็นอัตลักษณ์ของคนได้จากศัตรูหรือมิตรของเขา จากสิ่งที่เขาแสดงออกหรือจากสิ่งที่เขาบริโภคและยึดถือเป็นสัญลักษณ์ อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่อง “นี่คือฉัน นั่นคือคนอื่น” โดยดูได้จากสัญลักษณ์ที่แสดงออกมา แต่เมื่อขึ้นไปถึงอัตลักษณ์ร่วมระดับชุมชนหรือระดับชาติ บุคคลอาจต้องละทิ้งอัตลักษณ์ของตนเพื่อเข้ากับกลุ่มให้ได้

อัตลักษณ์เป็นประเด็นสำคัญต่อเมื่อเกิดสิ่งที่เรียกว่า อัตลักษณ์วิกฤติ (Crisis of identity) หมายความว่าสิ่งที่คิดว่าเป็นเช่นนั้นแน่นอนแล้ว แต่เกิดความไม่แน่นอนขึ้นมา นักสังคมวิทยาพูดถึงอัตลักษณ์วิกฤติมากในยุคหลังสมัยนี้ ซึ่งกระแสโลกาภิวัตน์ได้สั่นสะเทือนอัตลักษณ์เดิมที่เคยสงบอยู่เป็นเวลานาน แรงสั่นสะเทือนนั้นหมายรวมถึงทั้งในทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม เช่น การหลั่งไหลของวัฒนธรรมการบริโภคแมคโดนัลด์ในหมู่วัยรุ่นทั่วโลก ทำให้เกิดอัตลักษณ์ร่วมอย่างใหม่ในระดับโลก ระบบทุนนิยมโลกทำให้เกิดการปิดผนึกกระแสวัฒนธรรมดั้งเดิม (Cultural convergence) มีผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนให้เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม โลกาภิวัตน์ได้ส่งผลต่ออัตลักษณ์ในหลายด้าน อุดมการณ์ใหม่ที่ถูกผลักดันโดยสื่อทุนนิยมระดับโลกอาจส่งผลให้คนหอบอัตลักษณ์ของตนแยกออกไปจากสังคมใหญ่หรือเกิดอัตลักษณ์ต่อต้าน โดยหันไปหาค่านิยมท้องถิ่นดั้งเดิม หรือเกิดการสร้างจุดยืนใหม่ให้กับอัตลักษณ์ใหม่ของตนก็ได้

อัตลักษณ์ร่วมของสังคม

มนัทค์นหลักของมานุษยวิทยาเน้นว่า การศึกษาอัตลักษณ์ต้องอาศัยกระบวนการแบบหลากหลายมิติ เช่น มิติทางสังคม มิติระดับปัจเจก และมิติทางความเชื่อหรือจิตวิญญาณ ต้องพิจารณาภายใต้บริบททางวัฒนธรรมของโครงสร้างสังคม เหตุนี้ผลงานทางมานุษยวิทยาจำนวนมากจึงพิจารณาลักษณะอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมตะวันออกในฐานะอัตลักษณ์ร่วมของสังคม (Collective identities) มากกว่าปัจเจก (person) และพยายามหาว่ามีสัญลักษณ์ใดในสังคมที่เป็นสิ่งกำหนดอัตลักษณ์หรือเป็นตัวเชื่อมอัตลักษณ์เข้ากับโครงสร้างของสังคม ทฤษฎีมาร์กซิสเป็นสังคมวิทยาคลาสสิกแห่งปลายศตวรรษที่ 19 กลุ่มแรก ๆ ที่อธิบายว่าอัตลักษณ์ของมนุษย์ขึ้นอยู่กับตำแหน่งแห่งที่ของบุคคลในกระบวนการผลิต กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ชนชั้น (Class) คือสิ่งกำหนดอัตลักษณ์ของปัจเจก และก่อให้เกิดอัตลักษณ์ทางชนชั้นซึ่งเป็นลักษณะของอัตลักษณ์ร่วม แนวคิดเรื่องการเชื่อมโยงอัตลักษณ์ได้รับการอธิบายมากขึ้นโดย แมกซ์ เวเบอร์ ที่เจาะจงหน่วยการวิเคราะห์หรืออยู่ที่ระดับกลุ่ม ในการศึกษาปัจจัยทางความเชื่อและศาสนาที่มีส่วนกำหนดแบบแผนทางอัตลักษณ์ของปัจเจก ในขณะเดียวกัน เวเบอร์ สนใจว่าอัตลักษณ์ระดับปัจเจกมีอิทธิพลกำหนดทิศทางและโครงสร้างของสังคมอย่างไรด้วย

นักคิดในสายปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic interactionism) อธิบายอัตลักษณ์ในฐานะของสิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม นั่นคือความรู้สึกหรือการให้ความหมายเกี่ยวกับตนเอง (Subjectivity) พัฒนาขึ้นมาจากปฏิริยาของ “เรา” ที่มีต่อการรับรู้ “ผู้อื่น” มองเราว่าอย่างไร หรือที่เรียกว่าเป็น “ตัวตนในกระจกเงา” (the looking glass self) ดังที่ดายเออร์ (1993) นักทฤษฎีสายวัฒนธรรมศึกษาได้ชี้ว่า การหลอมรวมของความรู้สึกว่าสังคมหรือผู้อื่นมีจินตภาพต่อเราอย่างไรนั้น เป็นผลก่อให้เกิดความ

ภาคภูมิใจหรือความต่ำต้อยในอัตลักษณ์ ด้วยเหตุนี้จึงต้องวิเคราะห์การใช้อำนาจของกลุ่ม หรือโครงสร้างสังคม ตลอดจนบริบทที่แวดล้อมซึ่งมีส่วนสร้างอัตลักษณ์ระดับปัจเจก

นอกจากนี้ มีด (Mead 1934 อ้างใน อภิญา ศรีเพ็ญ 2543) ผู้ซึ่งเป็นนักปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Interactionist) อีกผู้หนึ่งยังเชื่อว่า กลไกสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์คือการเรียนรู้ที่จะสวมบทบาทของผู้อื่นและภาษาคือช่องทางของการถ่ายทอดระบบสัญลักษณ์และกฎเกณฑ์ร่วมของสังคม แนวคิดดังกล่าวทำให้เกิดการศึกษาในเชิงกระบวนการสร้างสัญลักษณ์หรือการให้ความหมาย และกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่มีผลต่อประสบการณ์ของบุคคลเกี่ยวกับความเป็นตัวเรา ในฐานะที่เป็นกลุ่มก่อนเดียวกับหน่วยทางกายภาพในสังคมหรืออัตลักษณ์ของตนในกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งนำไปสู่แนวคิดเรื่องของการปิดป้าย (Labelling) ที่เห็นว่าอัตลักษณ์คือสิ่งที่กระบวนการทางสังคมปิดป้ายไว้ให้แก่บุคคลหรือกลุ่ม มีผลทำให้บุคคลนั้นรับเอาอัตลักษณ์ตามป้ายนี้หลอมรวมเข้าไว้เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง ดังที่ กิดเดนส์ (Giddens 1991) นักสังคมวิทยา ร่วมสมัยอธิบายว่า เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวตนกับสังคม ซึ่งเป็นตัวกำหนดว่า “เรา” ควรมองโลกภายนอกอย่างไร

ถึงแม้ว่าการอธิบายอัตลักษณ์ในฐานะของอัตลักษณ์ร่วมของสังคมได้ขยายความเข้าใจในเรื่องของความสัมพันธ์ของระดับปัจเจกกับสังคมมากขึ้น แต่ถึงกระนั้นการให้น้ำหนักไปที่การ “รวมกลุ่ม” ทำให้มิติทางสังคมและกลุ่มกลายเป็น “แกนกลาง” ของการเคลื่อนไหวทางอัตลักษณ์มากเกินไป การก่อเกิดหรือการสร้างอัตลักษณ์ในระดับปัจเจกถูกอธิบายด้วยกระบวนการที่เป็นเหตุทางสังคมเพียงด้านเดียว นักคิดของกลุ่มทฤษฎีหลังสมัยใหม่จึงเสนอคำอธิบายอัตลักษณ์ที่หลากหลายออกไป โดยพิจารณาอัตลักษณ์ในฐานะของ “ทางเลี้ยว” และสิ่งที่ “ปรับเปลี่ยน” ได้ตลอดเวลา

อัตลักษณ์ในฐานะสิ่งที่เลื่อนไหล

ทฤษฎีหลังสมัยใหม่มีจุดยืนอยู่ที่การทำทลายและปฏิเสธแนวคิดแบบอภิปราย (Grand narrative) ที่อธิบายอัตลักษณ์ในฐานะของสารัตถะ (Essential) หรือแกนกลางของปัจเจกบุคคลที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด แต่ให้ความสนใจมากขึ้นกับกระบวนการทางสังคมของการสร้างอัตลักษณ์ที่อธิบายโดยนักสังคมวิทยากลุ่มอัตลักษณ์ร่วม นักทฤษฎีหลังสมัยใหม่ย้ายจุดสนใจของการอธิบายกระบวนการสร้างอัตลักษณ์มาอยู่ที่ผู้กระทำ (Agency) มากกว่าโครงสร้างทางสังคม (Hall 1997; Woodward 1997 ใน สุกัญญา สุดบรรทัด, แหล่งเดิม :13) นักทฤษฎีกลุ่มนี้มองเห็นว่าอัตลักษณ์เป็นเพียงชิ้นส่วนหลาย ๆ ชิ้นที่ถูกประกอบรวมกันขึ้นมา บางครั้งชิ้นส่วนหรือองค์ประกอบย่อยเหล่านี้ก็ประสานสัมพันธ์กันดี แต่บางครั้งก็เกิดการขัดแย้งกัน ในบริบทหนึ่งอาจมีการเชื่อมต่อของชิ้นส่วนต่าง ๆ และการ

แสดงออกของอัตลักษณ์ที่เปลี่ยนไปอีกรูปแบบหนึ่งก็ได้ การพิจารณาอัตลักษณ์จึงมุ่งไปที่ การแสดงออก หรือในที่นี้คือการเชื่อมต่อของชิ้นส่วนต่าง ๆ ภายใต้บริบทเฉพาะ เช่น คนที่ เติบโตในสังคมที่ถูกครอบงำด้วยอุดมการณ์แบบอำนาจนิยมหรือเผด็จการนิยม เมื่อไปอยู่ใน สังคมแบบเสรีนิยมก็อาจเปลี่ยนอัตลักษณ์เป็นปัจเจกชนเสรี หรือในทางกลับกันอาจ เคลื่อนย้ายอัตลักษณ์แบบเผด็จการนิยมมาอยู่ในบริบทเสรีนิยมจนกลายเป็นพวกที่ต่อต้าน เสรีภาพก็ได้ นั่นคืออัตลักษณ์ตามค่านิยมแบบชิ้นส่วนหรือเลือนไหล (Fragmentation and fluidity) ไม่มีกรอบจำกัดที่แน่ชัดตายตัว และไม่สามารถอธิบายได้ด้วยโครงสร้างสังคม เพียงอย่างเดียว แต่ต้องพิจารณาจากผู้กระทำด้วย

อัตลักษณ์และความแตกต่าง

ค่านิยมของอัตลักษณ์ตามสองกลุ่มแนวคิดข้างต้น ทำให้เกิดมโนทัศน์สำคัญที่ ช่วยให้อธิบายเรื่องของอัตลักษณ์ได้ชัดเจนขึ้น *สจิวท ฮอลล์ (Stuart Hall, 1991)* เสนอว่า อัตลักษณ์เป็นเรื่องของความไม่ถาวรและไม่คงที่ ซึ่งสามารถระบุหรือนิยามได้จากความ แตกต่าง ปัจเจกบุคคลสามารถกำหนดได้ว่าอัตลักษณ์ของตัวเองคืออะไร ด้วยการรับรู้ว่า ตนเองเหมือนหรือแตกต่างจาก “คนอื่น” อย่างไร ด้วยเหตุนี้การนิยามอัตลักษณ์จึงเลียง ไม่พ้นที่จะต้องเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งหมายความว่า กลุ่มที่มีอำนาจมาก กว่าหรือเป็นกลุ่มหลักในสังคมย่อมมีโอกาสและกลไกในการสร้างหรือผลิตซ้ำวาทกรรม ที่ก่อให้เกิดการนิยามอัตลักษณ์ของกลุ่มคนที่ด้อยกว่า เป็นผลทำให้กลุ่มคนที่อยู่ชายขอบ ของสังคมเหล่านี้กลายเป็นคนอ่อนด้อยถาวรและไร้อำนาจต่อรอง เช่น การนิยามอัตลักษณ์ ของคนจน คนในสลัมและคนกลุ่มน้อย เป็นต้น

การอธิบายเรื่องอัตลักษณ์ด้วยหลักความแตกต่าง ช่วยให้เข้าใจกระบวนการ นิยามความเป็น “ชาติพันธุ์” ด้วยการอธิบายทางวาทกรรม และความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ งานศึกษาชาวลื้อในภาคเหนือของไทยโดย *ไมเคิล มอร์แมน (1965)* อังโน อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2543) พบว่า สิ่งที่กำหนดความเป็นลื้อ เกิดจากการผูกสำนึก ประวัติศาสตร์ของชาวลื้อที่มีต่อ “เมือง” อันเป็นศูนย์กลางเดิมและการเปรียบเทียบกับ “เมือง” ที่เป็นแหล่งพักพิงใหม่ *มอร์แมน* เสนอว่า การศึกษาอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ไม่ควร ผูกยึดอยู่กับตัวแปรเชิงวัตถุวิสัยทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณี ข้าวของเครื่องใช้ ฯลฯ แต่ ควรศึกษาจากการแยกแยะจากมุมมอง และการให้ความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทำการ ศึกษา นอกจากนี้ การพิจารณาอัตลักษณ์จากผู้ที่เป็นเจ้าของอัตลักษณ์นั้นยังช่วยให้เข้าใจ ถึงกระบวนการสร้าง “ความหมาย” ทางอัตลักษณ์จากการถูกแบ่งแยกและปิดป้ายโดยผู้ที่ ถูกปิดป้ายว่าเป็นคนชายขอบ กฎเกณฑ์ของความแตกต่างนี้เองที่ทำให้แวดวงวิชาการ โดยเฉพาะสายวัฒนธรรมศึกษาและสตรีนิยมเปลี่ยนมุมมองของการศึกษาอัตลักษณ์ จากเดิมที่พยายามตอบคำถามว่าอัตลักษณ์ถูกประกอบสร้างให้บิดเบือน (Distort) อย่างไร

มาสู่การศึกษาในประเด็นของความเคลื่อนไหวและต่อสู้อย่างเป็นระบบการเมือง เพราะเชื่อว่า
อัตลักษณ์เป็นเรื่องของความหลากหลาย ความเคลื่อนไหว และการเป็นผลผลิตทาง
วาทกรรม

ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดอัตลักษณ์มาใช้เพื่อเป็นแนวทางในการค้นหาว่าอัตลักษณ์ของ
กลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา และของชุมชนคืออะไร มีสิ่งใดที่แสดงหรือบ่งบอกให้
เห็นอย่างชัดเจนบ้าง ทั้งนี้เพื่อนำอัตลักษณ์ที่ค้นพบมาใช้เป็นพื้นฐานประกอบกับแนวคิด
สินค้าทางวัฒนธรรม เพื่อวิเคราะห์ว่าการที่กลุ่มหัตถกรรมฯ สามารถผลิตสินค้าหัตถกรรม
ให้มีคุณลักษณะของการเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมได้นั้น เป็นการแสดงออกถึงอัตลักษณ์
ของกลุ่มหรือชุมชน หรือเป็นการต่อยอดอัตลักษณ์ของตนเองอย่างไรบ้าง และก่อให้เกิด
ความเข้มแข็งของกระบวนการสื่อสารเพื่อจัดการธุรกิจชุมชนหรือไม่ อย่างไร

ทฤษฎีระบบ (System Theory)

คำว่า ระบบ (System) หมายถึงส่วนต่าง ๆ จำนวนหนึ่ง ซึ่งสัมพันธ์และขึ้นอยู่กับกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อกระทำบางสิ่งบางอย่างให้สำเร็จตามที่ต้องการ สิ่งสำคัญของความเป็นระบบคือ ตลอดเวลาทุกขณะ กลุ่มของสิ่งต่าง ๆ ที่รวมกันอยู่เป็นหนึ่งเดียวกันนั้นจะอยู่ในลักษณะที่มีการเกี่ยวข้องสัมพันธ์ต่อกัน และมีปฏิริยากระทบต่อกัน (Interacting and interdependent) ในระหว่างสิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ (ธงชัย สันติวงษ์, 2535 : 91) สำหรับทฤษฎีระบบหรือทฤษฎีกระบวนการระบบนี้มีแนวคิดสำคัญคือ

1. กลุ่มจะประกอบด้วยโครงสร้างหรือระบบซึ่งมีการแสดงบทบาทและการกำหนดตำแหน่งหน้าที่ของสมาชิก ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการ (process) ของการนำเข้า (input) เพื่อให้ได้สิ่งนำออก (output) อย่างเป็นหนึ่ง
2. การแสดงบทบาทตำแหน่งหน้าที่ของสมาชิกจะกระทำได้โดยการสื่อสาร (Communication) ระหว่างกัน และจากการเปิดเผยตัวเองในกลุ่ม (Open system)

ทั้งนี้ กลุ่มเป็นระบบของการคงอยู่ มีการจัดการเพื่อการเปลี่ยนแปลงการกระทำ ปทัสถาน ความคิดอ่าน และวิทยาการต่าง ๆ อันเป็นความต้องการของบุคคล สังคม และความเป็นจริงตามสภาพแวดล้อม ตามแนวคิดของทฤษฎีระบบแล้วกลุ่มเป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และยังเป็นความมุ่งหมายของการกระทำหน้าที่ (อาภรณ์พันธ์ จันทรส์ว่าง, 2525 : 51)

การทำความเข้าใจธรรมชาติของกลุ่มจะต้องเข้าใจถึงธรรมชาติและกระบวนการของกลุ่ม กระบวนการซึ่งก่อให้เกิดพลวัตของความสัมพันธ์แห่งเหตุการณ์ที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง แต่ละปัจจัยของผลกระทบที่เกิดจากกระบวนการ และผลกระทบที่ได้รับจากกระบวนการทุกปัจจัยมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (Watson, 1995:19) ผู้วิจัยจึงได้นำทฤษฎีระบบมาใช้ในการทำความเข้าใจกลุ่มที่ศึกษา โดยเป็นการมองแบบไม่แยกส่วนทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน ดังนั้นการนำเอาระบบมาใช้ในการสื่อสารจึงหมายถึงการใช้คุณลักษณะของระบบ 3 ประการคือ (กาญจนา แก้วเทพ, 2544:440)

1. ในระบบใหญ่ จะประกอบด้วยระบบย่อย (subsystem)
2. ในระบบย่อย ๆ นั้น ล้วนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (interrelationship)
3. หากเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ระบบย่อยหนึ่ง จะส่งผลถึงอีกระบบย่อยหนึ่ง

ทฤษฎีกระบวนการระบบ (System Theory) เริ่มปรากฏขึ้นเมื่อประมาณ ค.ศ. 1920 โดยผู้ที่เริ่มพูดถึงแนวคิดนี้เป็นคนแรก คือ Batalarify นักชีววิทยาชาวออสเตรเลีย ต่อมา

แนวคิดนี้เริ่มเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายเมื่อทศวรรษ 1940 และพัฒนาไปสู่สาขาอื่น ๆ เช่น ฟิสิกส์ Cybernetics (เช่นงานของ Frederic Vester) โดยในช่วงหลังแนวคิดนี้ได้พัฒนาไปเป็น Complexity Theory และบางส่วนก็พัฒนาไปเป็นทฤษฎีไร้ระเบียบหรือ Chaos Theory นั้นเอง (ชัชววัฒน ธิระพันธ์, อัฒสัจนา) นอกจากนี้ยังเป็นที่มาของการนำมาปรับใช้กับงานด้านการจัดการ หลักคือการคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนความสัมพันธ์ ปฏิบัติงานซึ่งกันและกัน และความต่อเนื่องของการกระทำ โดยมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

1. ส่วนต่าง ๆ ของระบบจะอยู่ในสถานะที่เคลื่อนไหวได้ ไม่ว่าจะเป็สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น แต่ละสิ่งต่างมีคุณสมบัติและความสามารถเฉพาะของมัน เมื่อรวมเข้าเป็นหนึ่งเดียวกันเพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กันนั้น แต่ละสิ่งต่างก็ช่วยทำกิจกรรมส่วนใดส่วนหนึ่งด้วยวิธีการเคลื่อนไหวและแสดงปฏิกิริยาออกมา ตามคุณสมบัติและกำลังความสามารถของมัน

2. การเคลื่อนไหวหรือแสดงออกของส่วนต่าง ๆ จะมีปฏิกิริยากระทบต่อกันเสมอ เมื่อสิ่งเหล่านี้มีลักษณะรวมตัวอยู่ด้วยกัน การเคลื่อนไหวหรือการแสดงออกของแต่ละส่วน จึงย่อมก่อให้เกิดปฏิกิริยากระทบและตอบโต้ซึ่งกันและกัน

3. ในระบบหนึ่ง ๆ จะประกอบด้วยระบบย่อย (Subsystems) และภายในระบบย่อยก็อาจประกอบด้วยระบบย่อยลงไปอีก

4. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ณ ส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบ ย่อมทำให้มีผลกระทบที่ต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ (Chain of effects) และจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงส่วนอื่นของระบบด้วย ความสมดุลจึงจะเกิดขึ้นได้ หรือกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของระบบย่อยย่อมสามารถทำให้กระทบกระเทือนถึงระบบที่ใหญ่กว่าได้ด้วยเช่นกัน

ทฤษฎีนี้ได้เข้ามามีบทบาทในการศึกษาทางสังคมศาสตร์ด้วยเช่นกัน อาทิ Claud Levin และทฤษฎีที่ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากทฤษฎีระบบก็คือแนวพวก Radical Constructivism ที่เชื่อว่าโลกหรือการรับรู้ันั้นเกิดจากสิ่งที่สมองของเราสร้างขึ้นทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ทฤษฎีกระบวนการระบบจึงมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary) เนื่องจากสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในหลาย ๆ สาขาวิชา โดยจุดสำคัญของทฤษฎีนี้อยู่ที่การมองแบบไม่แยกส่วนหรือการมองว่าทุกอย่างสัมพันธ์กัน หรือส่วนย่อยสัมพันธ์กับส่วนใหญ่

ดังนั้น วิธีคิดดังกล่าวจึงต่างกับวิธีคิดแบบเส้นตรง (Linear thinking) หรือการคิดที่ว่า "ถ้าเหตุเป็นอย่างนี้แล้ว ผลจะต้องเป็นอย่างนั้น" อย่างสิ้นเชิง เพราะทฤษฎีระบบจะเป็นการคิดบนพื้นฐานของระบบที่มีความซับซ้อน (Complex system) คือถ้าเป็นอย่างนี้

ก็สามารถเป็นอย่างนั้น หรือเป็นอย่างโน้นได้ไม่ตายตัว (not only....but also....) คือมีความเป็นไปได้อย่างหลายอย่าง ฉะนั้นหัวใจของทฤษฎีระบบจึงไม่ได้อยู่ที่การวิเคราะห์วิจัยเฉพาะส่วนนั้น ๆ เท่านั้น แต่เป็นการพิจารณา “ความสัมพันธ์” ของปัจจัยสิ่งทั้งหมดว่าสัมพันธ์กัน

เราจึงพบว่า ในทฤษฎีเดิมแบบ ๆ หากจะวิเคราะห์สิ่งใด เรามักจะหยิบยกเอาแต่เฉพาะสิ่งนั้น ๆ ขึ้นมาแล้วนิยามหรือให้คุณสมบัติของสิ่งนั้นเป็นสำคัญ ซึ่งจะแตกต่างจากทฤษฎีนี้ ที่จะมองไปที่ความแตกต่างและความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งนั้นกับสิ่งอื่น ๆ ไม่ได้มองเฉพาะสิ่งนั้นเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังมีการเน้นการตั้งคำถามกับวิธีคิดแบบเส้นตรง ซึ่งเป็นการมองแบบภววิสัย (Objectivity) เพราะทฤษฎีนี้เชื่อว่าการรับรู้ปรากฏการณ์ (Social phenomena) ทุกอย่างล้วนเป็นอัตวิสัย (Subjectivity) ที่ตัวตนของเราไปทำความเข้าใจและอธิบายมันด้วยทั้งสิ้น เป็นเหมือนการมองของสิ่งเดียวกันจากหลาย ๆ มุมมอง

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าความแตกต่างระหว่างสิ่งของ 2 สิ่ง คือเส้นแบ่งที่ทำให้เราเห็นหรือรับรู้ถึงอีกสิ่งหนึ่งได้ เช่น เรารู้จักเวลากลางวันได้ก็ต่อเมื่อเรารู้จักเวลากลางคืน หรือเรารู้สึกถึงความสุขได้ก็ต่อเมื่อเรารู้จักความทุกข์ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้การที่เราจะวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ จึงควรที่จะดูบริบท (Context) ของสิ่งนั้น ๆ ประกอบด้วย ดังที่ Nicluas Luhmann นักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน ผู้เชี่ยวชาญทฤษฎีระบบกล่าวว่า ระบบสังคมเกิดจากการที่นิยามความหมายชุดหนึ่งเกิดขึ้นมาแล้วมีการสื่อสาร (Communicate) ระหว่างกัน และได้ลงมือปฏิบัติในทัศนะของกลุ่มคนผู้นิยามนั้น

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีระบบนี้มีลักษณะเนื้อหาสาระเป็นทฤษฎีทั่วไปหรือเป็นความคิดพื้นฐาน หรือข้อตกลงเบื้องต้น (Basic Assumption) ที่รองรับทฤษฎีเฉพาะด้านหรือทฤษฎีเฉพาะเรื่อง กล่าวคือทฤษฎีเฉพาะด้านทั้งหลายต่างก็มีข้อตกลงเบื้องต้นก่อนว่า ผลย่อมเกิดจากเหตุ ดังเช่นที่เป็นความคิดหลักของทฤษฎีระบบ จากนั้นแต่ละทฤษฎีดังกล่าว จึงเจาะจงระบุแต่ละคู่ของความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล

เมื่อนำทฤษฎีระบบไปใช้อธิบายเหตุการณ์หรือใช้แก้ปัญหา จึงสามารถนำเอาทฤษฎีอื่นเฉพาะด้านมาใช้ร่วมกันได้อย่างไม่ขัดแย้ง ทฤษฎีระบบจึงเหมือนเบ้าหลอมรวมทฤษฎีอื่นมาใช้งานด้วยกันได้ และแบ่งประเภทของระบบได้ดังนี้ (<http://mail.rint.ac.th>)

1.ระบบปิด (Closed System)

เป็นระบบที่เน้นความสนใจเฉพาะภายในระบบเท่านั้น โดยมีความสัมพันธ์กับปัจจัยภายนอกน้อยที่สุด การบริหารแบบนี้จะช่วยพิจารณาปัญหาต่างๆ ภายในได้อย่างทั่วถึง สามารถเห็นความสัมพันธ์หรือผลกระทบต่อส่วนรวมได้ง่ายกว่า เช่น ระบบการ

บริหารงานแบบสังคมนิยม ระบบสัญญาณไฟจรรยาที่ตั้งโปรแกรมการทำงานโดยอัตโนมัติ

2.ระบบเปิด (Open System)

เป็นระบบการบริหารงานที่พิจารณาทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสิ่งแวดล้อมกับองค์การ ตัวอย่างเช่น ระบบการบริหารแบบทุนนิยม ระบบสัญญาณไฟจรรยาที่ควบคุมโดยตำรวจจรรยา การบริหารในปัจจุบันเน้นการบริหารงานแบบระบบเปิดเป็นส่วนใหญ่ อาศัยพลังงานจากภายนอก เช่น ข่าวสาร วัตถุดิบ แรงงาน แรงจูงใจ มีการเปลี่ยนรูปพลังงาน เช่น เมื่อได้ข่าวสาร วัตถุดิบ หรือแรงงาน ก็จะทำให้เกิดความคิด เกิดการผลิต เกิดการฝึกฝนคนงาน และเกิดการดำเนินการต่างๆ ขึ้นภายในกลุ่ม อีกทั้งยังนำเอาผลผลิตสู่ภายนอก เช่น การส่งผลิตภัณฑ์ต่างๆ เข้าสู่ตลาด มีการปฏิบัติงานต่อเนื่องเป็นวงจร ทำให้ผลผลิตที่ส่งออกภายนอกได้รับผลตอบแทนคุ้มมากกว่าทุนที่ลงไป ภายในกลุ่มมีข้อมูลย้อนกลับเพื่อแจ้งถึงผลดำเนินการ ซึ่งถ้าเป็นไปได้ในทางลบจะได้ทำการแก้ไขปรับปรุงต่อไป ทำให้มีการปรับตัวของระบบอยู่เสมอ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และให้เกิดผลตอบแทนที่มากขึ้น จนบรรลุเป้าหมายของระบบนั้น

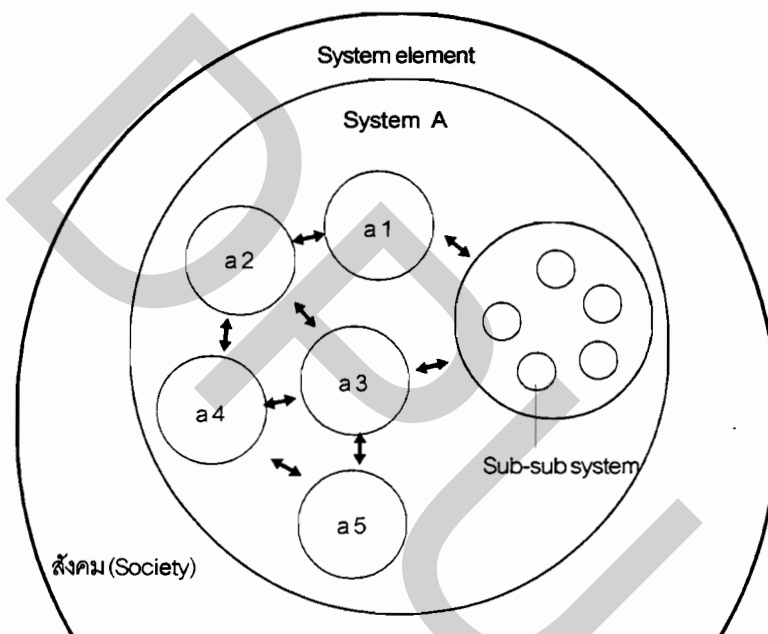
ซึ่งปัจจุบันยุคโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดมีการสื่อสารกันมากขึ้นและโยงใยถึงกันทั่วทุกแห่ง ทำให้รับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่เดิมที่เป็นระบบปิดได้เปิดออก เพราะทุกระบบส่งอิทธิพลถึงกัน ดังนั้นระบบต่าง ๆ จึงเป็นระบบเปิด (Open system) ซึ่งจะเห็นได้จากกรณีปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันก็ไม่สามารถนิยามหรือแก้ไขแบบระบบได้อีกต่อไป เนื่องจากทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน ด้วยเหตุนี้การแก้ปัญหาต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องมองอย่างรอบด้าน และต้องเข้าใจปัจจัยที่เชื่อมโยงถึงกันด้วย

โดยสรุปแล้ว ทฤษฎีระบบนี้จึงเป็นการมองความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ แบบองค์รวม โดยเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบที่ใหญ่ขึ้นไป ขณะเดียวกันตัวมันเองก็เป็นระบบที่สามารถแยกย่อยลงไปเป็นระบบเล็ก ๆ มากมายหลายระดับได้ และระบบย่อยนี้ต่างก็มีความสัมพันธ์กันและส่งผลการดำรงอยู่ของกันและกัน

ด้วยเหตุนี้ทฤษฎีกระบวนการระบบจึงมีความหมายต่อระบบการจัดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาก เพราะในการมองนิยามและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ หากเพียงมองไปที่ระบบย่อยเพียงระบบเดียว โดยไม่ได้มองที่ความสัมพันธ์ระหว่างระบบย่อยต่าง ๆ หรือระบบย่อยกับระบบใหญ่ เราก็จะไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ หรือหาทางแก้ที่ระบบใหญ่โดยไม่เปลี่ยนระบบย่อยก็ไม่สามารถทำได้สำเร็จเช่นกัน นอกจากนี้ในการเป็นผู้จัดการการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แม้จะเป็นเพียงส่วนเล็ก ๆ หรือระบบย่อยระบบหนึ่งของสังคม แต่ถ้าอยู่ในฐานะของผู้สังเกตการณ์กับกระแสต่าง ๆ ได้ และนิยามความเปลี่ยนแปลงขึ้นมาได้ ก็สามารถส่งผลสะท้อนให้กับสังคมได้เช่นกัน

ดังตัวอย่างในแผนภาพ System A ซึ่งประกอบด้วย System element ต่าง ๆ เช่น System a1, System a2,..... ที่สัมพันธ์กันและประกอบกันขึ้นเป็น System A และใน System (เช่น a1, a2.....) ก็จะประกอบไปด้วย sub-sub system ที่ประกอบขึ้นเป็น Sub-System a1 และใน sub-sub system ก็จะประกอบไปด้วย sub-sub system ที่ประกอบขึ้นเป็น sub-sub system a1 และใน sub-sub system ก็สามารถแยกย่อยลงไปได้อีกเรื่อยๆ จนถึง Infinity ในขณะที่เดียวกันระบบ System A ก็ต้องสัมพันธ์กับระบบที่ใหญ่กว่าขึ้นไป อาทิ จากระบบของปัจเจกชนไปถึงระบบสังคมโลกและอื่น ๆ จนไม่มีที่สิ้นสุด

ภาพที่ 13 แสดงตัวอย่างความสัมพันธ์ในระบบตามทฤษฎีกระบวนการระบบ



คุณสมบัติสำคัญของหน่วยระบบแต่ละหน่วย

1. เป็นหน่วยทำงาน

คุณสมบัติของการ “เป็นหน่วยทำงาน” (Working Unit) ในที่นี้หมายความว่าหน่วยนี้มีได้อยู่หนึ่งเฉยแต่เป็นหน่วยทำงานบางอย่างตาม ลักษณะงานที่หน่วยระบบนั้นถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้ทำงานซึ่งลักษณะงานเหล่านี้บางอย่างมนุษย์ก็ไม่อาจรู้ได้หรือเข้าใจได้เสมอไปเช่น มนุษย์ไม่รู้ว่าเอกภพถูกสร้างขึ้นมาโดยอะไรหรือโดยผู้ใด เพื่อให้ทำงานอะไร แต่มีบางหน่วยระบบที่มนุษย์สามารถรับรู้ได้

2. มีขอบเขต

คุณสมบัติของการ “มีขอบเขต”(Boundary)ในที่นี้หมายความว่า มีเส้นเขตแดนล้อมรอบเนื้อที่ของหน่วยนี้ ซึ่งอาจแบ่งแยกเนื้อที่ของหน่วยนี้ออกจากหน่วยอื่น ทำให้หน่วย

อื่น ๆ เหล่านี้มีสภาพเป็น“บริบท”ของหน่วยนี้ เช่น ฝีมือและปลายเส้นผมของคนเป็นแนวแบ่งเขตแดนซึ่งแยกคนหนึ่งออกจากสิ่งอื่นภายนอก

3. มีผลผลิต

คุณสมบัติของการ “มีผลผลิต” (Product) ในที่นี้หมายความว่า หน่วยระบบนี้ให้ผลผลิตบางอย่าง อันเป็นผลมาจากการทำงานของหน่วยระบบ ผลผลิตดังกล่าวอาจมีมากกว่าหนึ่งรายการก็ได้และแต่ละรายการเมื่อหลุดออกมาจากหน่วยระบบแล้ว ก็จะไหลไปเป็นปัจจัยนำเข้าของหน่วยระบบอื่นที่เป็นบริบทของหน่วยระบบนี้ต่อไป

4. มีกระบวนการทำงาน

คุณสมบัติของการ “มีกระบวนการทำงาน” (Process) คือ หน่วยระบบนี้ มีกระบวนการทำงานที่มีลักษณะเป็นแผนชัดเจนและมีความคงที่ในห้วงเวลาหนึ่ง สามารถสังเกตได้และประเมินได้กระบวนการทำงานนี้คือการที่ปัจจัยนำเข้าต่าง ๆ มาปฏิบัติต่อกันจนบังเกิดเป็นผลผลิตของหน่วยระบบ กระบวนการอาจจะมีหลายขั้นตอนและแต่ละขั้นตอนมีลักษณะเป็นหน่วยระบบในตัวเองอีกด้วย

5. มีปัจจัยนำเข้า

คุณสมบัติของการ “มีปัจจัยนำเข้า” (Input) ในที่นี้หมายความว่า หน่วยนี้ได้รับเอาบางสิ่งบางอย่างเข้ามาในหน่วยระบบ เพื่อนำไปเข้ากระบวนการและแปลงรูปเป็นผลผลิต ปัจจัยนำเข้าเหล่านี้ได้มาจากผลผลิตของหน่วยระบบอื่น ๆ ซึ่งเป็นบริบทของหน่วยนี้ มีข้อควรสังเกตคือหน่วยระบบที่เป็นสิ่งมีชีวิตสามารถคัดเลือกปัจจัยนำเข้า แต่หน่วยระบบที่ไม่มีชีวิต จะไม่สามารถคัดเลือกปัจจัยนำเข้าด้วยตัวเอง เว้นไว้แต่ได้ถูกวางเงื่อนไขหรือโปรแกรมไว้ล่วงหน้าโดยผู้สร้างหน่วยระบบนั้นกิจกรรมการคัดเลือกปัจจัยนำเข้าหรือการปรับกระบวนการภายในได้ชื่อว่าเป็นการส่งผลย้อนกลับภายใน (Internal Feedback) ปัจจัยนำเข้าบางตัวเช่น บุคคลสามารถจัดการเลือกสรรปัจจัยนำเข้าตัว สามารถกำหนดกระบวนการ และสามารถกำหนดลักษณะของผลผลิตของหน่วยระบบได้

6. มีบริบท

คุณสมบัติของการ “มีบริบท” (Context) ในที่นี้หมายความว่า มีหน่วยระบบอื่นจำนวนหนึ่งที่อยู่นอกเส้นเขตแดนของหน่วยนี้ ซึ่งให้ปัจจัยนำเข้าแก่หน่วยนี้และรับเอาผลผลิตของหน่วยนี้ หน่วยอื่น ๆ เหล่านี้เมื่อรวมกันแล้วเรียกว่าบริบทของหน่วยนี้ การที่ผลผลิตถูกส่งผ่านบริบทแล้วมีผลกระทบไปถึงปัจจัยนำเข้าขั้นต่อไปเช่นนี้ได้ชื่อว่าเป็นส่งผลย้อนกลับภายนอก (External Feedback) บริบทมีอิทธิพลต่อหน่วยระบบอย่างมาก อาจเป็นผู้สร้างหน่วยระบบให้เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงหน่วยระบบก็ได้ ทั้งด้านปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลผลิตของหน่วยระบบ

7. มีผลย้อนกลับ

คุณสมบัตินี้ของการ “มีผลย้อนกลับ” (Feedback) ในที่นี้คือการที่ผลผลิตตามขั้นตอนต่าง ๆ จากการทำงานของหน่วยระบบถูกส่งให้มีผลกระทบไปถึงขั้นก่อนหน้านั้นถ้าผลดังกล่าวถูกส่งผ่านบริบทภายนอกได้ถือว่าเป็นการส่งผลย้อนกลับภายนอก (External Feedback) และถ้าเป็นการส่งผ่านภายในขอบเขตของหน่วยระบบเองเรียกว่า การส่งผลย้อนกลับภายใน (Internal Feedback)

8. ประกอบขึ้นจากหน่วยย่อยระบบจำนวนหนึ่ง

คุณสมบัตินี้ของการ “ประกอบขึ้นจากหน่วยย่อยระบบจำนวนหนึ่ง” (Being Composed of a Number of Subsystem Units) ในที่นี้หมายความว่า หน่วยระบบนี้เมื่อนำมาวิเคราะห์แยกแยะหาส่วนประกอบจะพบว่าประกอบด้วยย่อยระบบย่อย ๆ จำนวนหนึ่ง หน่วยย่อยระบบดังกล่าวได้แก่ ปัจจัยนำเข้าแต่ละรายการ กระบวนการทำงานแต่ละรายการ และผลผลิตแต่ละรายการ ซึ่งล้วนมีคุณสมบัติเป็นหน่วยระบบในตัวเองทั้งสิ้น

9. เป็นหน่วยย่อยระบบหนึ่งของหน่วยอภิระบบหนึ่ง

คุณสมบัตินี้ของการ “เป็นหน่วยย่อยระบบหนึ่งของหน่วยอภิระบบหนึ่ง” (Being a Subsystem Units of Suprasystem Units) ในที่นี้หมายความว่า หน่วยระบบนี้เป็นส่วนย่อยของหน่วยอภิระบบอีกหน่วยหนึ่งซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าหน่วยนี้ หน่วยอภิระบบดังกล่าวนอกจากประกอบขึ้นจากหน่วยย่อยระบบนี้แล้วยังประกอบด้วยหน่วยย่อยระบบอื่นอีกจำนวนหนึ่ง หน่วยระบบที่เป็นสมาชิกหรือส่วนประกอบทั้งหลายเหล่านี้จะทำงานประสานกันเพื่อผลผลิตของแต่ละหน่วยย่อยระบบรวมกันส่งผลให้เป็นผลผลิตรวมของหน่วยอภิระบบ

10. มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดบนมิติเวลา

คุณสมบัตินี้ของการ “มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดบนมิติเวลา” (Having Starting Point and Ending Point on Time Dimension) ในที่นี้หมายความว่าหน่วยระบบนี้เกิดขึ้น ณ เวลาหนึ่งเวลาใดแล้วดำเนินไประยะเวลาหนึ่ง จึงสิ้นสุดความเป็นหน่วยระบบ โดยที่บรรดาอณูระบบของหน่วยระบบนี้แยกสลายจากกัน มิได้ทำงานร่วมกันเพื่อให้เกิดผลผลิตรวมของหน่วยระบบนี้อีกต่อไป บรรดาหน่วยย่อยระบบที่แยกสลายจากกันแล้ว ต่างหน่วยก็ต่างแยกย้ายกันไปเป็นปัจจัยนำเข้าของหน่วยระบบอื่นในบริบทหรือในอภิระบบต่อไป

11. มีที่มา ที่อยู่ และที่ไป

คุณสมบัตินี้ของการ “มีที่มาที่อยู่ที่อยู่และที่ไป (Having Past Condition, Present Condition, and Future Condition) ในที่นี้หมายความว่าหน่วยระบบแต่ละหน่วยย่อมก่อกำเนิดมาจากเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งก่อนหน้านั้นมาปรากฏดังในสภาพปัจจุบัน แล้ว

จึงจะถึงเวลาในอนาคตที่ไปสู่สภาพอื่น การก่อกำเนิดก็ดีและการดำรงอยู่ก็ดี ตลอดจนการเป็นไปในอนาคตก็ดีล้วนมาจากการกระทำของเหตุปัจจัยที่เป็นธรรมชาติหรือเหตุปัจจัยที่เป็นการกระทำของมนุษย์ หรือทั้งสองประการผสมกัน เช่น หน่วยครอบครัวถูกสร้างขึ้น โดยการกระทำของมนุษย์หรือทั้งสองประการผสมกัน เช่นหน่วยครอบครัวถูกสร้างขึ้นโดยการกระทำของมนุษย์ แต่สัตว์เซลล์เดียวถูกสร้างขึ้นโดยการกระทำของธรรมชาติ เป็นต้น

ความหมายของชุมชนท้องถิ่นตามแนวความคิดเชิงระบบ

ถ้าพิจารณาจากแนวคิดของทฤษฎีระบบ สามารถกล่าวได้ว่าชุมชนท้องถิ่นหนึ่งก็คือหนึ่งหน่วยระบบ (A System Unit) เป็นหน่วยทำงาน มีผลผลิต มีกระบวนการ มีปัจจัยนำเข้าและมีขอบเขต โดยที่ดำรงอยู่ในฐานะเป็นส่วนย่อยของอภิระบบ และยังประกอบขึ้นด้วยอนุระบบต่าง ๆ จำนวนหนึ่ง ตรงตามลักษณะของระบบทางสังคมทุกประการ ซึ่งผลผลิตในที่นี้มีใช่เฉพาะด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่รวมถึงทุกอย่างที่หน่วยระบบสังคมนั้นได้สร้างให้เกิดขึ้น นับแต่การดำรงชีวิตให้อยู่รอดวันต่อวันโดยไม่ตาย การป้องกันการเจ็บป่วยหรือการเยียวยาเมื่อเจ็บป่วย การจัดหาหมวดหมู่หรือองค์ประกอบสมาชิก การดำรงครอบครัว การให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตรหลาน การสร้างผลิตผลทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมเพื่อท้องถิ่นของตนเอง และเพื่อแลกเปลี่ยนกับท้องถิ่นอื่นๆ ไปจนถึงการมีความสุขความพอใจจากการปฏิบัติตามขนบประเพณีที่ยึดถือของหน่วยสังคมและรวมไปถึงการดำรงอยู่อย่างมั่นคงถาวรของหน่วยสังคมนั้น

ปัจจัยนำเข้าในที่นี้ได้แก่ตัวคนทั้งปวงในบริเวณชุมชนท้องถิ่นนั้น และทรัพยากรธรรมชาติที่คนสามารถหยิบฉวยนำมาใช้นำมาใช้ รวมไปถึงแบบอย่างปฏิบัติที่สังคมมีไว้ให้และรวมไปถึงทรัพยากรทางกายภาพหรือทางความคิด ซึ่งเข้ามาสู่ชุมชนท้องถิ่นจากแหล่งภายนอกซึ่งเป็นอีกหน่วยระบบหนึ่งที่มีการแลกเปลี่ยนผลผลิตหรือปัจจัยนำเข้ากับหน่วยระบบนี้ สำหรับกระบวนการในที่นี้ได้แก่ ปฏิกริยาหรือการกระทำต่อกันระหว่างปัจจัยนำเข้าต่าง ๆ อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของปัจจัยนำเข้าบางรายการมากบ้างน้อยบ้าง ในลักษณะต่าง ๆ และเกิดเป็นผลผลิตใหม่ซึ่งอาจเป็นผลผลิตระหว่างทางซึ่งจะเข้าสู่กระบวนการบางอย่างก่อนจะเป็นผลผลิตสุดท้ายก็ได้ หรืออาจเป็นผลผลิตสุดท้ายของหน่วยระบบนั้นก็ได้เลย

เนื่องจากการรวมกลุ่มของมนุษย์มีลักษณะเป็นระบบได้ด้วยโครงสร้าง บทบาทหน้าที่ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อกลุ่ม เมื่อพิจารณาตามแนวคิดของทฤษฎีระบบ จะเห็นได้ว่า กลุ่มได้รับผลกระทบและมีผลกระทบต่อบรรยากาศของสิ่งแวดล้อมทุก ๆ ส่วน ลักษณะนี้ถือได้ว่ากลุ่มเป็นระบบเปิด (Open system) ซึ่งเป็นระบบที่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างอิสระ ทั้งจากภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่ม ในขณะที่กลุ่ม

ที่มีลักษณะเป็นระบบปิด (Close system) นั้นจะมีข้อจำกัดของกระบวนการสื่อสารกับสิ่งแวดล้อม ระบบปิดจะเป็นระบบที่แยกอยู่ต่างหากจากสิ่งแวดล้อม ไม่รับข้อมูลข่าวสารหรือส่งออกข้อมูลข่าวสารกับนอกกลุ่ม ซึ่งระบบนี้อาจทำให้ระบบหรือกลุ่มนั้นไม่สามารถอยู่รอดได้โดยปราศจากการนำเข้าจากภายนอก (Ellis and Fisher, 1994 : 19)

อย่างไรก็ตาม ลิตเติลจอห์น (Littlejohn:1983) ได้เสนอว่าทฤษฎีระบบจะต้องแสดงให้เห็นว่าการสื่อสารทำหน้าที่อย่างไรในโครงสร้างของสังคมที่ใช้ควบคุมคนในสังคม และควรต้องอธิบายถึงความขึ้นต่อกันของมนุษย์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คำอธิบายดังกล่าวอาจทำได้ในแง่ของการตอบโต้กัน การขึ้นต่อกันภายในระบบใดระบบหนึ่ง ความเข้าใจกันระหว่างบุคคล การใช้กฎเกณฑ์ร่วมกันหรืออื่น ๆ ที่อาจช่วยอธิบายได้

ไซเบอร์เนติกส์ (Cybernetics)

ความรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่พัฒนาขึ้นในระยะ 10 ปีหลังนี้ ได้ข้ามผ่านกระบวนการทัศน์ของโครงสร้างก่อนหน้านี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับโลกแห่งการสื่อสาร และเทคโนโลยีการสื่อสาร มนุษยชาติและศักยภาพของการสื่อสารได้วิวัฒนาการเปลี่ยนแปลง ก้าวเข้าสู่พรมแดนใหม่ที่มนุษยชาติไม่คุ้นชินกับมัน เป็นบริบทที่ไม่สามารถอธิบายด้วยความรู้ ความเชื่อเท่าที่เคยมีมา กระบวนการดำรงอยู่และการสืบเผ่าพันธุ์จึงก้าวมาถึงภาวะการเผชิญหน้ากับความสามารถเพื่อการอยู่รอด การแสวงหาความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับภูมิทัศน์ใหม่นี้จึงกลายเป็นความจำเป็น การอุบัติขึ้นมาของการเชื่อมต่อในโลกเสมือนจริง ได้กลายเป็นปัจจัยผลักดันความก้าวรุดหน้าและความเป็นไปได้ของการแสวงหานี้ ในองค์ความรู้ที่ค้นพบใหม่นี้ Cybernetics and Systems science หรือในชื่อเรียกอีกอย่างว่า General Systems Theory (<http://www.fridaycollege.org>)

Cybernetics and Systems science องค์ความรู้ที่เป็นสหวิทยาการ ข้ามผ่านกระบวนการศึกษาแบบจารีตที่ได้ผสมความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ชีววิทยา ปรัชญา ตลอดจนไปจนถึงวิทยาศาสตร์สังคมเข้าไว้ด้วยกัน

โดยความเป็นจริงทั้ง Cybernetics และ System Theory ต่างก็ศึกษาถึงโครงสร้าง ลักษณะแบบแผนของการก่อรูปขึ้นเป็นระบบเกิดขึ้นได้อย่างไร แต่หากจะแยกใช้ชัดเจนก็อาจบอกได้ว่า Systems Theory ศึกษาถึงแบบจำลองและโครงสร้างของระบบ ในขณะที่ Cybernetics เน้นตรงภาระหน้าที่อย่างเช่น ระบบมีแบบวิธีการควบคุมความเคลื่อนไหวได้อย่างไร ระบบสื่อสารกับระบบอื่น หรือกระทั่งกับองค์ประกอบของมันอย่างไร ในที่นี้ทั้งโครงสร้างและภาระหน้าที่ไม่อาจแยกออกจากกันเพื่อความเข้าใจฉันใด Cybernetics และ System Theory ก็เป็นกระบวนการศึกษาทั้งสองด้านของเหรียญเดียวกัน

คำว่า ไชเบอร์เนติกส์ (Cybernetic) เป็นคำมาจากภาษากรีกว่า Kybernetes ซึ่งหมายถึง *ผู้ปกครอง* ไชเบอร์เนติกส์หมายถึง ระบบการควบคุมโดยอัตโนมัติ ซึ่งถูกนำมาประยุกต์ใช้ทั้งในด้านชีววิทยาคือ หมายถึงระบบการควบคุมโดยระบบประสาทในร่างกายมนุษย์ ทางด้านฟิสิกส์หมายถึงระบบการควบคุมของเครื่องจักร ทางด้านจิตวิทยาสังคม หมายถึงระบบการควบคุมตนเอง (Self-controlling) และทางด้านนิเทศศาสตร์ถูกนำมาประยุกต์ใช้ให้หมายถึง ระบบการควบคุมการสื่อสารทั้งที่เกิดขึ้นโดยตัวผู้ส่งสารหรือเกิดขึ้นจากองค์ประกอบอื่นในกระบวนการสื่อสาร ซึ่งนักสื่อสารอาจจะคุ้นเคยต่อการศึกษาถึงการสะท้อนกลับ (Feedback) ของการสื่อสารที่เป็นส่วนหนึ่งของการควบคุมการสื่อสาร (พัชนี เชยจรรยา เมตตา วิวัฒน์านุกูล และถิรินันท์ อนุวัชศิริวงศ์, 2541:231)

นอกจากนี้ แนวคิดไชเบอร์เนติกส์ยังถูกนำมาสร้างเป็นแบบจำลอง (model) เพื่ออธิบายถึงการเจริญเติบโตของกลุ่ม หรือที่เรียกว่ากลุ่มแบบสร้างสรรค์เพื่อการเจริญเติบโต (The Cybernetic - Growth model) แบบจำลองกลุ่มแบบนี้ถือว่ากลุ่มเป็นระบบที่ทำการจัดการกับข่าวสารข้อมูล โดยมีศักยภาพในการเพิ่มความสามารถของกลุ่มเอง Cybernetic model ของ Deutsch คล้ายกับ Structural - functional model ของ Parsons, Bales และ Shils ตรงที่คิดหวังในความคงอยู่ของตัวแทนกลุ่ม ผู้ซึ่งทำการสังเกต ประเมินสถานการณ์ และจัดการสิ่งที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่ตัวแทนสังเกตได้ เมื่อต้องเผชิญกับความต้องการไม่จากภายในหรือภายนอก ซึ่งการปฏิบัติการไม่เป็นที่พึงพอใจหรือไม่เพียงพอ อย่างน้อยที่สุดกลุ่มจะเผชิญกับความเสียหาย หรือถูกทำลายไป ในอีกแง่หนึ่งเมื่อสถานการณ์เป็นที่ชื่นชมยินดีและการปฏิบัติการได้ผล กลุ่มไม่เพียงแต่จะอยู่รอดเท่านั้น แต่กลุ่มยังมีความสามารถในการเตือนตัวเอง เปลี่ยนทิศทางของกลุ่มเอง ตัดสินใจ กำหนดความเป็นไปของกลุ่มเอง พร้อมทั้งรู้ว่าจะเรียนรู้ที่จะตัดสินใจกำหนดความเป็นไปของกลุ่มได้อย่างไร ทั้งนี้เพราะกลุ่มสะสมและเพิ่มพูนความสามารถของกลุ่ม หรือกลุ่มมีความเจริญเติบโตนั่นเอง ตามแนวคิด Cybernetic-Growth model นี้ กลุ่มเป็นแหล่งของประสบการณ์การเรียนรู้ และสร้างความสามารถมากกว่าเป็นเพียงฝ่ายรับ (อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง, 2525 :51-87)

การตัดสินใจด้วยตัวเองและการเจริญเติบโตขึ้นอยู่กับลำดับการโต้กลับ (Feedback) 3 ประการของการเพิ่มความสลับซับซ้อน (อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง, แหล่งเดิม :87)

ประการแรก คือ การโต้กลับในการแสวงหาจุดหมายปลายทาง ข้อนี้เป็นข้อสมมติในแบบจำลองทำหน้าที่ตามโครงสร้าง เป็นตัวอย่างในความหมายที่ Deutsch ใช้ ด้วยจุดหมายที่รวบรวมไว้ในความคิด ตัวแทนกลุ่มจะถูกกำหนดโดยการสังเกตไม่ว่าการกระทำในปัจจุบันจะนำกลุ่มไปสู่หรือนำกลุ่มหันเหออกจากเป้าหมาย ถ้าอ่านได้ว่ามีผลไปทางบวกต่อตัวแทนจนอาจจะไม่ทำอะไรเลย แต่ถ้าเป็นไปในเชิงลบตัวแทนจะพยายามลด

ความผิดพลาดโดยเปลี่ยนวิถีทางที่กลุ่มกระทำกับสิ่งแวดล้อม โดยพยายามอ่านผลของการแทรกแซงและถ้าจำเป็นก็จะเปลี่ยนทิศทางที่กลุ่มกระทำกับสิ่งแวดล้อมใหม่เพื่อที่จะลดความผิดพลาดให้น้อยที่สุด โดยการสังเกตการแทรกแซงและผลจากการแทรกแซงนี้เองตัวแทนกลุ่มจะเรียนรู้วิธีการกระทำกับสิ่งแวดล้อมเพื่อที่จะได้บรรลุเป้าหมาย

ประการที่สอง คือ การจัดการใหม่หรือการสร้างองค์ประกอบใหม่ในตัวของกลุ่มเอง เมื่อตัวแทนสังเกตเห็นพื้นฐานของความไม่ลงรอยหรือความไปด้วยกันไม่ได้ ระหว่างนิสัย ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ เทคนิควิทยาการและอื่น ๆ ของกลุ่ม และความเป็นจริงภายนอก **ขั้นหนึ่ง**ที่จะต้องพิจารณาคือจะจัดการกลุ่มได้ใหม่อย่างไรที่อาจจะช่วยให้เหมาะสมขึ้น **ขั้นที่สอง**คือพยายามเปลี่ยนองค์ประกอบภายในของกลุ่ม **ขั้นที่สาม**คือประเมินผลความพยายามเหล่านี้ และ**ขั้นสุดท้าย**คือ เรียนรู้จากลำดับของความพยายามถึงวิถีทางที่ได้ผลของการจัดการใหม่ภายในให้สำเร็จ

ประการที่สาม คือ ความรู้สำนึกหรือความรู้ตัว ความรู้สำนึกคือความรู้ตัวเองของระบบ บุคคลสนับสนุนให้เกิดความรู้สำนึกในตัวเขาได้โดยการกระทำ เขาควรสังเกตและสร้างความคิดเกี่ยวกับตัวเองในฐานะเป็นผู้กระทำไปพร้อมกัน กลุ่มก็สามารถสนับสนุนความรู้สำนึกของกลุ่มได้โดยในการตอบสนองต่อความต้องการ สมาชิกของกลุ่มควรสร้างและสื่อความคิดเกี่ยวกับลักษณะนิสัยของกลุ่มในฐานะที่เป็นระบบที่จะต้องพบกับความต้องการให้ได้ไปพร้อมกัน ความรู้สำนึกนี้ได้มาโดยการเพิ่มหน้าที่ในการกระทำหน้าที่ในการสังเกตและความเข้าใจในระบบที่กำลังกระทำอยู่

ลักษณะทั่วไป 2 ประการของจำนวนข่าวสารที่ไหลเวียนอยู่ในกลุ่ม ได้แก่

- 1.ข่าวสารที่ชี้ให้เห็นถึงสัมพันธภาพของการกระทำที่มีต่อความต้องการที่ตั้งอยู่บนระบบ
- 2.ข่าวสารที่ชี้ให้เห็นถึงธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงในตัวของระบบเอง

ซึ่งยังเป็นการยากที่จะอธิบายหรือมองเห็นเข้าใจว่ากระบวนการต่าง ๆ ซึ่งเราต้องการตัดสินใจด้วยตัวเอง มีผลกระทบถึงการเจริญเติบโตของกลุ่ม การเตือนตัวเองแสดงให้เห็นว่ากลุ่มคืออะไรและกลุ่มไม่ใช่อะไร ทรัพยากรแบบไหนใช้ประโยชน์ได้ แบบไหนใช้ประโยชน์ไม่ได้ จุดหมายของกลุ่มคืออะไร และอะไรบ้างที่ไม่ใช่ การดำเนินวิถีของตัวเองและการว่ากล่าวตักเตือนการปฏิบัติการ ตามวิถีแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปของกลุ่ม ความยืดหยุ่นในการเปลี่ยนแปลงทิศทางของกลุ่ม และกลุ่มอาจจะไปยังที่ใด โดยสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าความรู้สำนึกสร้างความรู้เกี่ยวกับศักยภาพที่ไม่คาดคิดมาก่อน และความเข้าใจเกี่ยวกับจุดหมายสำหรับเลือก ความรู้สำนึกจะขยายแนวความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยการบ่อนแนวความคิดเพื่อการทดสอบ

และปฏิบัติการอย่างเหมาะสม กลุ่มจะได้รับความสามารถมาเพื่อการเจริญเติบโต

การเจริญเติบโตของกลุ่มไม่ได้เป็นไปโดยอัตโนมัติ หากขึ้นโดยตรงต่อสมาชิกกลุ่ม ผู้ซึ่งมีความสามารถในการสร้างความเจริญเติบโตโดยส่วนตน และผูกพันตัวเองต่อการพัฒนาของกลุ่ม ถ้าปัจเจกบุคคลแต่ละคนยอมให้ตัวเองเป็นระบบที่จะกระทำการกับข่าวสารข้อมูล แบบจำลองนี้ก็สามารถปรับใช้กับปัจเจกบุคคลนั้นได้ดีเท่า ๆ กับปรับใช้กับกลุ่มทั้งกลุ่ม ปัจเจกบุคคล อาจจะใช้ลำดับของการได้กลับทั้ง 3 ประการ คือ ใช้ข่าวสารข้อมูลจากภายนอก จากอดีต และจากสถานะปัจจุบันของเขา พัฒนาความสามารถที่จะเตือนและปกครองตัวเอง และหาความสามารถที่จะเจริญเติบโต

ในความเป็นจริงแล้วหากปัจเจกบุคคลหรือสมาชิกคนอื่นบางคนไม่ยอมผูกพันตัวเองที่จะพัฒนากลุ่มก็ย่อมไม่มี ความก้าวหน้าที่ความสามารถของกลุ่มจะถูกคาดหวังได้ จึงกล่าวได้ว่า กระบวนการข่าวสารข้อมูลทั้งหมดที่ถูกเชื่อว่าเป็นคุณสมบัติของกลุ่มแท้จริงแล้วกระทำโดยปัจเจกบุคคลในฐานะที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของระบบโดยรวม ไม่ว่าจะมองจากส่วนบุคคล หรือส่วนรวม กล่าวได้ว่าการปรับใช้แบบจำลอง Cybernetic - Growth model กับกลุ่มย่อย ถือว่าเป็นการปรับใช้กับปัจเจกสมาชิกไปในเวลาเดียวกัน

ซึ่งการเจริญเติบโตในที่นี้มีได้หมายถึงเพียงการเพิ่มจำนวนสมาชิก แต่หมายถึงการเพิ่มความสามารถที่จะได้พบกับความต้องการที่เป็นไปได้ในขอบเขตอันกว้างขวางยิ่งขึ้น โดยการใช้การแบ่งขอบเขตของความต้องการของกลุ่มแบบทำหน้าที่ตามโครงสร้างสามารถกำหนดตัววัด (Indicators) ความเจริญเติบโตของกลุ่มได้ดังนี้

การวัดความสามารถที่จะเจริญเติบโตของกลุ่มย่อย

1. การดัดแปลง (Adaptation)

- การรับข่าวสารข้อมูลอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับตัวเอง คนอื่น กลุ่มของตัวเอง สังคม และภาวะแวดล้อมทางกายภาพ
- การรับอิสระเสรีใหม่ ๆ ความรับผิดชอบ ภาระหน้าที่ตามบทบาทใหม่
- ความยืดหยุ่นในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อ ปทัสถานส่วนบุคคล และความผูกพันทางอารมณ์ โดยไม่เสียเอกภาพทางความคิด

2. การบรรลุจุดหมาย (Goal attainment)

- ความสามารถที่จะเลื่อนความต้องการที่จะสมประสงค์โดยเร็ว ตลอดจนประเมินผลความต้องการที่เพิ่มปริมาณมากขึ้น

- ความสามารถในการแยกแยะตัวเองออกจากสิ่งที่ดีสิ่งใหม่และจุดหมายที่เพิ่มขึ้น และที่จะเรียนรู้วิธีที่จะบรรลุเป้าหมายเหล่านั้น

3. การผสมผสาน (Integration)

- ความสามารถที่จะปฏิบัติการในบทบาทและสัมพันธ์ภาพทางสังคมต่าง ๆ อันกว้างขวาง ไม่เป็นการแพร่กระจายที่เสียหายต่อเอกลักษณ์ของตนเอง

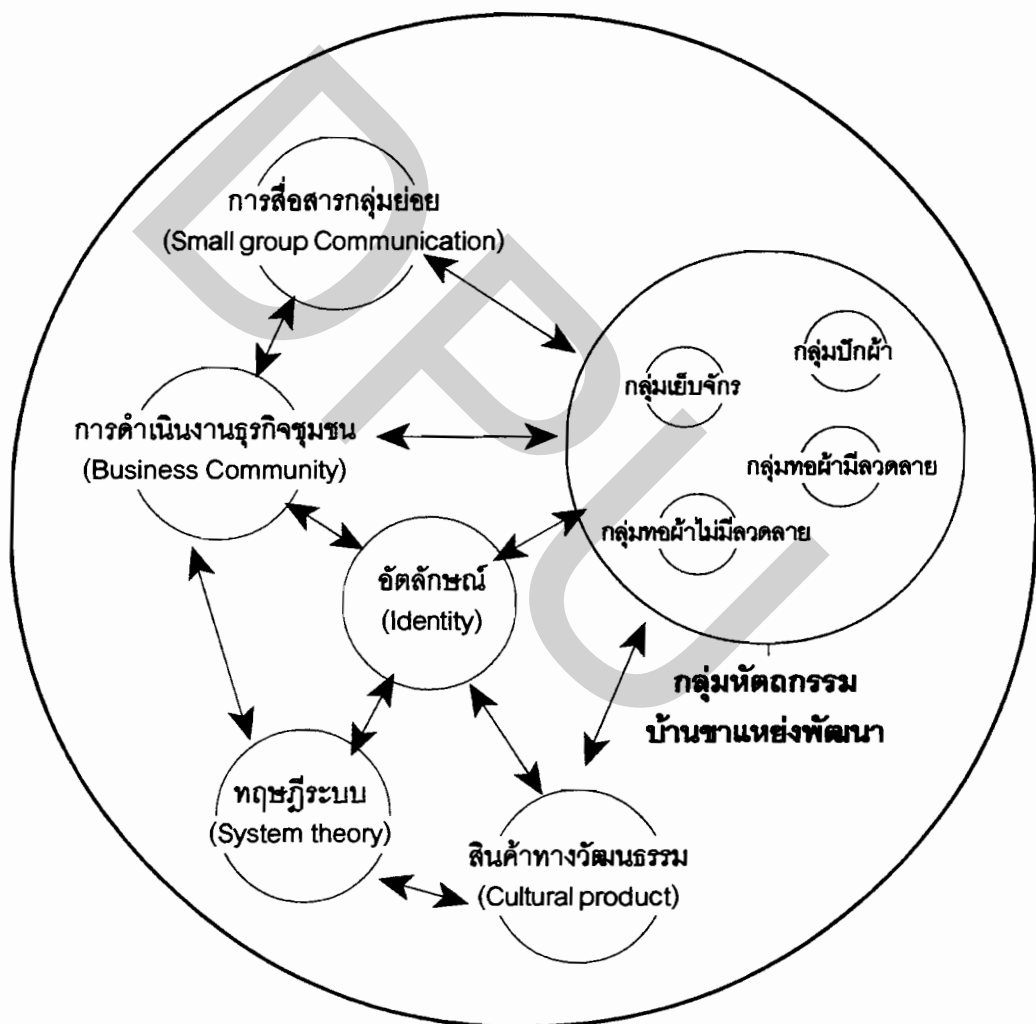
4. การธำรงรักษาแบบแผนและการแผ่ขยาย (Pattern-maintenance extension)

- ความสามารถที่จะผูกพันอารมณ์ส่วนลึกไว้กับผู้อื่น โดยไม่ปล่อยให้ตัวเองเป็นทาสของความผูกพันนั้น
- การเพิ่มความสามารถที่จะผ่านประสบการณ์ การเรียนรู้ และความสามารถของตนไปยังผู้อื่น

ผู้วิจัยจึงได้นำทฤษฎีกระบวนการระบบมาใช้ประกอบการศึกษาระบบการสื่อสารกลุ่มย่อย เนื่องจากกลุ่มมีความเป็นระบบที่สัมพันธ์กัน ประกอบด้วยภารกิจที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เชื่อมโยงแต่ละส่วนเข้าโดยการสื่อสาร สำหรับระบบการสื่อสารในกลุ่มมีกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อสนองเป้าหมายของกลุ่มและของสมาชิก เนื่องจากกลุ่มเป็นระบบเปิด (Open system) ต้องพึ่งพาสิ่งแวดล้อมโดยรอบ มีการเปิดโอกาสให้เกิดการสื่อสาร และการแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างอิสระภายในสภาพแวดล้อมเดียวกัน เพราะระบบเปิดนั้นรับข้อมูลจากสิ่งแวดล้อม จากนั้นจึงส่งผลิตผลสุดท้ายกลับคืนสู่สิ่งแวดล้อม ตามกระบวนการของทฤษฎีระบบ

นอกจากนี้การนำเอาความเป็นระบบของกลุ่มมาใช้ยังมีความเกี่ยวเนื่องกันกับทฤษฎีที่นำมาใช้ประกอบการศึกษานี้คือ การสื่อสารกลุ่มย่อย แนวคิดธุรกิจชุมชน แนวคิดอัตลักษณ์ และแนวคิดสินค้าทางวัฒนธรรม เนื่องจากปฏิสัมพันธ์ของแต่ละระบบมีผลต่อปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มย่อย อันหมายถึงการสื่อสารระหว่างกันของสมาชิกกลุ่ม และมีความสำคัญต่อสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มที่จะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเชื่อมโยงหากันด้วยกระบวนการสื่อสาร โดยกลุ่มที่ศึกษานี้เป็นการรวมกลุ่มเพื่องานธุรกิจชุมชน มีการจัดระบบตนเอง มีการติดต่อกับสิ่งแวดล้อมและมีกระบวนการนำเข้า (Input) และส่งออก (Output) ผลิตผลคืนสู่สิ่งแวดล้อมตามขั้นตอนของการดำเนินงานธุรกิจชุมชน เพื่อให้การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบบูรณาการหรือหากกล่าวตามทฤษฎีระบบแล้ว ก็คือเป็นการศึกษาโดยเป็นการมองแบบไม่แยกส่วนทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน

ภาพที่ 14
 กรอบทฤษฎีในการวิจัย (Theoretical Framework) เรื่อง
 การสื่อสารกลุ่มกับการจัดการธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา
 ในพื้นที่โครงการพัฒนาออยตุงฯ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย



ชุมชนบ้านชาแห่งพัฒนา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารกลุ่มย่อยและกระบวนการกลุ่ม

นิคม พรหมมาเทพย์ (2538) ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่มเรื่อง "ภาวะผู้นำและกระบวนการกลุ่มในการพัฒนาชนบท" ตามแนวทางของสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ (การศึกษานอกระบบ) มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาภาวะผู้นำ กระบวนการกลุ่มในการพัฒนาชนบท และเงื่อนไขที่ทำให้ผู้นำและกลุ่มสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ชุมชนที่ตั้งขึ้นโดยการนำคนจากท้องถิ่นต่าง ๆ มาอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้หมู่บ้านที่มีการดำเนินงานในรูปแบบสหกรณ์ทำได้ไม่ราบรื่น การจัดตั้งชุมชนมิได้คำนึงถึงวัฒนธรรมความเชื่อของคนที่จะไปอยู่ในหมู่บ้าน จึงไม่ได้จัดสร้างศาสนสถานให้ชุมชนอันเป็นศูนย์รวมความสัมพันธ์ของชุมชน และเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทำให้ขาดที่พึ่งทางจิตใจ นอกจากนี้ชุมชนยังขาดความสามัคคี จึงเกิดมีผู้นำตามธรรมชาติและใช้เงื่อนไขที่เกิดขึ้นคือปัญหาและความต้องการของชุมชน ความสามารถของผู้นำ ความร่วมมือของชุมชนและของสมาชิกกลุ่ม การสื่อสารผ่านเอกสาร และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิกและชุมชนมาชักนำให้ประชาชนในการดำเนินงานจนบรรลุผล ด้านกระบวนการกลุ่มผู้นำได้ดำเนินงานเป็นกลุ่มและมีการขยายเป็นเครือข่ายโดยแสวงหาความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อพึ่งตนเอง นอกจากนี้แล้วผู้นำมีการจัดระบบการทำงานให้ทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบ และประสานงานกันอย่างใกล้ชิดอย่างเป็นประชาธิปไตย

สมเดช อภิษยกุล (2540) ศึกษาวิจัยเรื่อง "วิจัยและพัฒนาศักยภาพและองค์ความรู้พื้นฐานเพื่อการพัฒนาชุดโครงการประชาคมจังหวัดน่าน" มีวัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการ บทบาท ศักยภาพของกลุ่มฮักเมืองน่านและเครือข่าย
2. เพื่อศึกษาพัฒนา บทบาท และศักยภาพของกลุ่ม/องค์กรอื่นๆในจังหวัดน่าน
3. เพื่อศึกษาความคิดเห็นและทัศนะของกลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ เพื่อการสร้างความร่วมมือ ในการพัฒนาจังหวัดและประชาคมจังหวัดน่าน

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่ม/องค์กรประชาคมในจังหวัดน่านมีทั้งที่เริ่มก่อตั้ง (1-2 ปี) และก่อตั้งมานานแล้ว (มากกว่า10 ปี) มีรูปแบบของการเกิดกลุ่ม 2 ลักษณะคือ ก่อเกิดจากการรวมตัวกันของชาวบ้านเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชน หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเกิดจากจิตสำนึกของคนในชุมชนเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและขยายตัวมากขึ้น แล้วเกาะเกี่ยวกันเป็นเครือข่ายในระหว่างกลุ่ม/องค์กรที่มีจุดประสงค์คล้ายคลึงกัน หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการรวมตัวแบบธรรมชาติ อีกลักษณะหนึ่งจะเป็นกลุ่ม/องค์กรที่ถูกกำหนดและจัดตั้งโดยภาครัฐหรือองค์กรอื่นๆ ผ่านกระบวนการ

การบริหารหรือนโยบายของรัฐที่สนับสนุนส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่ม และบางกลุ่ม/องค์กร ก็ได้รับการสนับสนุนภายหลังที่ตั้งกลุ่มแล้วเพื่อเสริมความเข้มแข็ง และทำให้มีกิจกรรมที่หลากหลายเพิ่มขึ้น

การดำเนินงานของกลุ่ม/องค์กรประชาสังคมดังกล่าวมีความหลากหลายและครอบคลุมหลายด้าน ได้แก่ การอนุรักษ์ฟื้นฟูป่า การอนุรักษ์แม่น้ำ ต้นน้ำลำธาร การอนุรักษ์สัตว์น้ำ การทำเกษตรกรรมแบบผสมผสานหรือเกษตรยั่งยืน การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน การพัฒนาอาชีพ การออมทรัพย์ในชุมชน การทำธุรกิจชุมชน การทำกิจกรรมทางด้านสุขภาพอนามัย การฟื้นฟูการแพทย์แผนไทยและการทำสวนสมุนไพร รวมทั้งการเผยแพร่ศาสนาและจริยธรรม ทั้งนี้กิจกรรมต่าง ๆ จะมีการประยุกต์ใช้กิจกรรมทางด้านศาสนาเข้าไปในกระบวนการอนุรักษ์ด้วย เช่น พิธีกรรมบวชป่า พิธีกรรมสืบชะตาแม่น้ำ เป็นต้น กลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถยึดโยงเกาะเกี่ยวกันเป็นเครือข่ายครอบคลุมไปทั่วจังหวัดน่านโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน จากการลงมือทำกิจกรรมต่างบนพื้นฐานของความศรัทธาเลื่อมใสในตัวผู้นำทั้งที่เป็นฆราวาสและพระสงฆ์ นอกจากนี้สมาชิกของกลุ่ม/องค์กรยังมีความเป็นเครือข่ายและความเป็นชุมชนสูง นอกเหนือจากความตระหนักและรับรู้ในประโยชน์ร่วมกันแล้ว

จากการศึกษากลุ่มอัยกเมื่อน่านและกลุ่ม/องค์กรอื่นๆ นั้นพบว่า ปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มและสามารถขยายออกเป็นเครือข่ายจำนวนมากนั้นมีหลายปัจจัย ได้แก่ ความตระหนักในปัญหาหรือผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน การมีผู้นำกลุ่มหรือชุมชนที่เข้มแข็ง มีความสามารถและเสียสละ คนรุ่นใหม่ในชุมชนที่ได้รับการศึกษาสูงขึ้นมีโอกาสได้รับแนวความคิดใหม่ ๆ ในการพัฒนาแล้วนำไปใช้ในชุมชนของตนเอง จนสามารถสร้างกลุ่มของตนขึ้นมาได้ ความล้มเหลวของภาครัฐในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดพลังรวมกลุ่มและแนวคิดที่จะพึ่งตนเองมากขึ้น ความผูกพันและยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น รวมทั้งความเป็นเครือญาติยังมีอยู่สูง ทำให้สามารถรวมกลุ่มได้ง่ายและยั่งยืน

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอกที่สำคัญต่อการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาหรือปกป้องทรัพยากรท้องถิ่นได้แก่ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านกว้างถึงกระแสของการเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อมและผลกระทบต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนกระแสการเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ก็เป็นตัวกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

2. งานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารในชุมชน

ปณิธา รีนบรรเทิง (2542) ศึกษาเรื่อง “กลยุทธ์การสื่อสารอันนำไปสู่การก่อตัวเป็นชุมชนพัฒนาของชุมชนมุสลิมกุฎีขาวแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”

ผลการวิจัยพบว่า วิวัฒนาการของชุมชนสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระยะคือ *ระยะของการก่อตัว* *ระยะเริ่มต้นการพัฒนา* และ*ระยะที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง* ส่วนปัจจัยที่ส่งผลทำให้ชุมชนเกิดการก่อตัวเป็นชุมชนพัฒนา สามารถแยกได้เป็น 2 ลักษณะคือ *ปัจจัยภายในชุมชน* คือ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ลักษณะทางกายภาพ และแนวความคิดการพัฒนาของคนในชุมชน *ปัจจัยภายนอก* ได้แก่ ความเจริญของสังคมเมือง และการได้รับความสนับสนุนจากองค์กรภายนอกชุมชน

การใช้สื่อของชุมชนจะประกอบด้วยสื่อที่ใช้ภายในชุมชน คือสื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ สื่อชุมชน และสื่อมวลชน โดยสื่อหลักที่ใช้คือสื่อเฉพาะกิจประเภทหนังสือเวียน และสื่อที่ใช้ภายนอกชุมชน คือสื่อบุคคล และสื่อเฉพาะกิจ ซึ่งสื่อที่ได้ใช้ในการติดต่อสื่อสารกับชุมชนภายนอกคือ สื่อเฉพาะกิจ ประเภทจดหมายราชการ หรือจดหมายที่ออกอย่างเป็นทางการของการใช้สื่อเพื่อการพัฒนาของชุมชนใน 2 ช่วงแรกของวิวัฒนาการของชุมชนจะใช้สื่อบุคคลในการสื่อสาร ต่อมาในช่วงที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สื่อบุคคลถูกลดบทบาท โดยชุมชนให้ความสำคัญกับสื่อเฉพาะกิจ สื่อชุมชน สื่อบุคคล และสื่อมวลชน ตามลำดับ

ในส่วนของกลยุทธ์การใช้สื่อทั้งกับทั้งภายในและภายนอกชุมชน จะใช้สื่อหลายประเภท ประกอบกัน เนื่องจากลักษณะของสื่อแต่ละสื่อจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน และสามารถสนับสนุนซึ่งกันและกันได้ โดยมีเป้าหมายของการใช้สื่อกับทั้งภายในและภายนอกชุมชนอยู่ 4 ประการ คือ เพื่อต้องการแจ้งให้ทราบผลการดำเนินงานที่ผ่านมา เพื่อต้องการให้ทราบว่ามีการเกิดกิจกรรมใดเกิดขึ้น เพื่อขอความร่วมมือหรือสนับสนุน และเพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวต่างๆ กับชาวบ้านในชุมชน โดยทั้ง 4 ประการจะตอบสนองเป้าหมายหลักคือต้องการให้ชุมชนเกิดการพัฒนา

ไศจิวจน์ บุญประดิษฐ์ (2543) ศึกษาเรื่อง “กลยุทธ์การสื่อสารของชุมชนบ้านครัวในการสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน ในกรณีพิพาทโครงการก่อสร้างถนนรวมและกระจายการจราจร” โดยมุ่งศึกษาปฏิสัมพันธ์ของชาวชุมชนบ้านครัว ลักษณะและปัจจัยที่ชาวชุมชนแสดงออกถึงความรู้สึกผูกพัน ความรู้สึกติดถิ่น และผลงานความร่วมมือภายในชุมชน กลยุทธ์การสื่อสารของแกนนำชุมชนในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในกรณีพิพาทโครงการก่อสร้างถนนรวมและกระจายการจราจร พบว่าปฏิสัมพันธ์ของชาวชุมชนเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล ที่มีลักษณะสองทางแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ *ระดับบุคคล* ได้แก่ การทักทาย การพูดคุย *ระดับกลุ่ม* ได้แก่ การประชุม การพูดคุยของคนกลุ่มต่าง ๆ *ระดับชุมชน* เป็นการสื่อสารระหว่างกลุ่มหลาย ๆ กลุ่มที่มีความซับซ้อนกัน

ลักษณะที่ชาวชุมชนแสดงถึงความรู้สึกผูกพันติดถิ่นและผลงานความร่วมมือ

แสดงออกด้วยกิจกรรมทางศาสนา การเมือง สุขภาพและอนามัย การพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในชุมชน การแข่งขันกีฬา การบริจาค และการประชุม ปัจจัยที่ชาวชุมชนแสดงถึงความผูกพันต่อชุมชน ได้แก่ ความเป็นมุสลิม ลักษณะของกิจกรรม และผลกระทบจากกรณีทางด่วน กลยุทธ์การสื่อสารของแกนนำชุมชนในการจัดการปัญหา ได้แก่ การใช้ศาสนาอิสลามในการรวมคนในชุมชน การประสานกลุ่ม แกนนำ การจัดการในชุมชน การใช้เทคโนโลยีสื่อสาร การกระจายข่าวสารอย่างรวดเร็วภายในชุมชน ใช้สื่อเฉพาะกิจโดยเสนอเรื่องราวจากแนวคิดทางศาสนาอิสลามใช้ภาษาที่กระชับเข้าใจง่าย ใช้สื่อมวลชนเผยแพร่ข่าวสารให้เป็นประเด็นข่าวในระดับประเทศ และการสร้างพันธมิตรภายนอก กลยุทธ์การสื่อสารในการสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน ได้แก่ การสื่อสารภายในชุมชน ซึ่งเกิดจากการสร้างปฏิสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นภายใน ชุมชนโดยใช้กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนในการดึงคนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม การใช้หลักศาสนาในการสร้างความสามัคคี

อรวรรณ ศิริสวัสดิ์ (2543) ศึกษาเรื่อง “การสื่อสารเพื่อสร้างความเป็นชุมชนเข้มแข็ง ของชมรมผู้สูงอายุจังหวัดน่าน” โดยมุ่งศึกษาแนวคิดทางการสื่อสารในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตที่ก่อเกิดความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดน่าน โดยเก็บข้อมูลจาก 2 กลุ่มตัวอย่าง ผลการศึกษาพบว่า

1. การก่อเกิดของชมรมผู้สูงอายุจังหวัดน่านเกิดจากแนวคิดทั้งหมดด้วยกัน 3 แนวคิด ได้แก่ หนึ่ง แนวคิดการรวมตัวกันด้วยการตระหนักถึงสถานะทางอารมณ์ คือ ความว่าเหวของ ผู้สูงอายุในวัยเกษียณโดยอาศัยการเชื่อมต่อกับเครือข่ายผู้มีอาชีพเป็นข้าราชการมาก่อน สอง แนวคิด 4 ประการหลักเกี่ยวกับผู้สูงอายุ คือพึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง ช่วยสังคมให้สังคม ช่วย และแนวคิดการมองภาพผู้สูงอายุ 3 ประการ คือ เป็นคลังปัญญา เป็นผู้มั่งคั่ง และเป็นผู้นำแบบอย่างที่ดี และสาม แนวคิดจากรัฐที่มีนโยบายเกี่ยวกับประชากรผู้สูงอายุของประเทศ และการปฏิรูปสุขภาพของประเทศ

2. มูลเหตุจูงใจในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุทั้งสองชมรมโดยผ่านตนเอง เพื่อสร้างสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง เพื่อคิดสร้างและประกอบกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน

3. มีวิธีการสื่อสาร 4 ลักษณะ คือ หนึ่ง การสื่อสารระหว่างสมาชิกชมรมด้วยกันเอง โดยมีการสื่อสารที่เป็นทางการด้วยการประชุมร่วมกันอย่างส่วนร่วมและมีการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ โดยอาศัยการกระจายข่าวระหว่างสมาชิกที่วัด สอง การสื่อสารระหว่างชมรมกับชุมชนโดยใช้กิจกรรมเป็นสื่อกลาง สาม การสื่อสารระหว่างชมรมกับชมรม โดยใช้เครือข่ายการสื่อสารระหว่างชมรมพบปะแลกเปลี่ยนกัน สี่ การสื่อสารระหว่าง

ชมรมกับหน่วยงานรัฐ โดยนำเสนอความคิดเห็นและความต้องการไปยังโรงพยาบาลน่าน

4. ปัจจัยเกื้อหนุนต่อการสื่อสารเพื่อสร้างความเป็นชุมชนเข้มแข็งที่สำคัญ คือ สื่อบุคคล กลุ่มพันธมิตรและทุนดั้งเดิมที่ติดตัวมาคือ ความรู้และประสบการณ์ของผู้สูงอายุ ส่วนปัจจัย อุปสรรคต่อการสื่อสารเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งที่สำคัญคือสุขภาพทางกาย เงิน และเวลา

5. แนวคิดการสื่อสารเพื่อสร้างความเป็นชุมชนเข้มแข็งในอนาคต คือ ความพยายามสร้างสำนึกให้กับกลุ่มคนรุ่นถัดมาให้เห็นถึงคุณค่า และความสำคัญของการรวมกลุ่มผู้สูงอายุในการประกอบกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน

3. งานวิจัยเกี่ยวกับธุรกิจชุมชน

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2540) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสำรวจสถานะความรู้เกี่ยวกับธุรกิจชุมชน” ผลการสำรวจในด้านการให้คำนิยามหรือความหมายที่เกี่ยวกับธุรกิจชุมชนพบว่า ธุรกิจชุมชนมี ลักษณะที่แตกต่างจากธุรกิจขนาดย่อมคือเป็นการประกอบการโดยกลุ่ม หรือองค์กรชุมชนร่วมเป็นเจ้าของ และร่วมกันดำเนินกิจการ ตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์จากการดำเนินการนั้น ในขณะที่ธุรกิจขนาดย่อมโดยทั่วไปเป็นการประกอบการโดยเอกชนเป็นเจ้าของ บริหารงานเอง นอกจากนี้ธุรกิจชุมชนยังมีความสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน เนื่องจากเป็นการดำเนินการที่อาศัยความสัมพันธ์ทางสังคม ในส่วนโครงสร้าง ลักษณะการประกอบการและผลตอบแทนของธุรกิจชุมชนแตกต่างจากธุรกิจโดยทั่วไป ทั้งด้านการผลิต การค้า ด้านแรงงาน การบริหารจัดการ และการตลาด สำหรับบทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมธุรกิจชุมชนพบว่าประกอบด้วย 3 หน่วยงานหลัก คือ ภาครัฐ หน่วยงานพัฒนา และภาคธุรกิจเอกชน นอกจากนี้ผลการศึกษายังพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของธุรกิจชุมชนประกอบด้วย ปัจจัยด้านการผลิต การตลาด การเงิน ระบบบัญชีและการตรวจสอบด้านแรงงาน ด้านการบริหารจัดการ ด้านการทำงานเป็นกลุ่ม การประสานความร่วมมือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและนโยบายของรัฐ

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2540) ศึกษาวิจัยเรื่อง “นโยบายและมาตรการในการส่งเสริมธุรกิจชุมชน” พบว่านโยบายในระดับชาติและระดับหน่วยงานที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และแผนของหน่วยงาน มีการกำหนดที่ชัดเจนในการส่งเสริมอุตสาหกรรมชุมชน โดยสนับสนุนองค์กรชุมชนให้มา มีบทบาทในการปรับปรุงโครงสร้าง และการสร้างรากฐานการผลิตที่มั่นคงของประเทศ มีการปรับปรุงกฎหมายให้สามารถส่งเสริมอำนวยความสะดวกและรับรองสิทธิชุมชน

ใช้มาตรการทั้งด้านการคลังและภาษีเพื่อกระตุ้นการสร้างองค์กรชุมชน สนับสนุนข้อมูลข่าวสาร การฝึกอบรม และการมีส่วนร่วมของภาคธุรกิจเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ด้านการปฏิบัติงานจริงนั้น หน่วยงานภาครัฐได้มีการส่งเสริมกิจกรรมในลักษณะของธุรกิจชุมชนมาเป็นเวลาหลายสิบปี ทั้งในขอบเขตเฉพาะการส่งเสริมอาชีพและรายได้แก่บุคคลและกลุ่ม ครอบคลุมกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการพัฒนาด้านอื่นๆ แต่นโยบายแต่ละด้านยังไม่ได้สัดส่วนที่เหมาะสมในการส่งเสริมธุรกิจชุมชน

กล่าวคือ ส่วนใหญ่จะเป็นนโยบายและมาตรการด้านการฝึกอบรมพัฒนาทักษะและวิชาชีพ การสนับสนุนเงินทุนและสินเชื่อ เทคโนโลยีและแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ส่วนนโยบายที่สำคัญยิ่งต่อการดำเนินธุรกิจและอุตสาหกรรมชุมชน คือ การตลาดยังมีน้อยและปฏิบัติได้ในขอบเขตจำกัด อีกทั้งเป็นมาตรการตั้งรับในระยะสั้นมากกว่าจะเป็นการสร้างความรู้และทักษะในการวิเคราะห์และจัดการตลาด แม้ว่าผลการดำเนินงานก็แสดงให้เห็นถึงการเติบโตในเชิงปริมาณ ทั้งในจำนวนกลุ่ม จำนวนสมาชิก และการสะสมทุนภายในกลุ่มเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ แต่ในเชิงคุณภาพของกลุ่มและองค์กรยังต้องการพัฒนาเป็นอันมาก เพราะกลุ่มต่าง ๆ เกือบร้อยละ 50 ประสบความล้มเหลว อันเนื่องมาจากการขาดแนวคิดที่ชัดเจนร่วมกันในการพัฒนาแบบองค์รวม รวมทั้งปัญหาด้านโครงสร้างและระบบราชการที่กำหนดภาระหน้าที่แบบแยกส่วนและรวมอำนาจไว้ส่วนกลาง และขาดการประสานงานในระดับนโยบายและปฏิบัติเพื่อให้เกิดเอกภาพในการทำงาน

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2540) วิจัยเรื่อง “การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจชุมชน โครงการทดลองบริษัทธุรกิจชุมชนหัวไทร ต.เขาพังไกร อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช” พบว่า ธุรกิจชุมชนในประเทศไทยเริ่มแรกคือสหกรณ์ ที่มีทั้งสหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์การเกษตร และเครดิตยูเนียน ทั้งหมดดำเนินการภายใต้การดูแลของกระทรวงเกษตร และสหกรณ์ ต่อมา มีรูปแบบธุรกิจชุมชนที่ไม่ใช่สหกรณ์ เช่น ร้านค้า รพช. และธุรกิจชุมชนอิสระที่ไม่เกี่ยวข้องกับราชการหรือจัดตั้งขึ้นเป็นบริษัทธุรกิจชุมชน สำหรับการวิเคราะห์ความเป็นไปได้เพื่อจัดตั้งธุรกิจชุมชน จะต้องวิเคราะห์ให้ได้คำตอบว่า จะทำธุรกิจอะไร มีตลาดรองรับ หรือไม่ และจะทำอย่างไร ใครคือลูกค้าเป้าหมาย และจะเข้าถึงลูกค้าได้อย่างไร ซึ่งบริษัทธุรกิจชุมชนหัวไทรจัดตั้งขึ้นตามกระบวนการดังกล่าว แล้วจึงเดินแนวทางหนึ่งคร้วเรือน สองวิถีการผลิต คือ วิถีการผลิตแรกของคร้วเรือนเน้นให้คร้วเรือนผลิตอาหารให้พอเพียงต่อความต้องการ วิถีการผลิตที่สองให้คร้วเรือนสร้างส่วนเกินโดยการเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นหรือหันไป ผลิตพืชผลบางอย่างที่สามารถขายในตลาดได้ดี เพื่อให้คร้วเรือนได้เงินมาซื้อหาปัจจัยอื่น ๆ ที่ต้องการควบคู่ไปกับการผลิตอาหารสนองความต้องการในคร้วเรือน ซึ่งการดำเนินการอาศัยปฏิสัมพันธ์จาก 4 ฝ่ายคือ

ชุมชน นักวิชาการ ภาคธุรกิจ และภาครัฐ

ใจมานัส พลอยดี (2540) ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชน : เปรียบเทียบระหว่างภาพรวมและภาพย่อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร และอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช” พบว่าปัจจัยหลักที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลว ได้แก่ ปัจจัยเกี่ยวกับความเป็นผู้นำ ตัวสมาชิก การมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก และปัจจัยด้านการเงิน ซึ่งสิ่งสำคัญที่สุดของแนวคิดธุรกิจชุมชนคือ หลักการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน และการเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมยังต้องได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านอีกด้วย ส่วนกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จนั้น พบว่าปัจจัยด้านการเงินถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ธุรกิจชุมชนต้องประสบปัญหา

รังสรรค์ ปิติปัญญา (2540) ทำการวิจัยเบื้องต้นเกี่ยวกับ “ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมต่อการทำธุรกิจชุมชน” มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ทำความเข้าใจถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-7 และแนวทางในการพัฒนาในแผนฉบับที่ 8 ตลอดจนกลยุทธ์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีผลกระทบต่อธุรกิจชุมชน
2. ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างองค์กรภายนอก (หน่วยราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และธุรกิจเอกชน) กับการประกอบธุรกิจในบริบทของชุมชนนั้น ๆ โดยศึกษาจากศักยภาพของธุรกิจชุมชน

ผลการศึกษาพบว่าทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรมไม่มีอะไรเด่นชัดในระยะแรกจนกระทั่งถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 รัฐบาลเริ่มนำมาตรการส่งเสริมการลงทุนเข้ามาใช้ และมีแนวทางชัดเจนมากขึ้นในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 ซึ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้าทดแทนการนำเข้าหรือเน้นการส่งออก ตามด้วยแผนพัฒนาฯ ฉบับต่อๆ มา (ฉบับที่ 5-7) ที่เน้นการผลิตเพื่อการส่งออก อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่าไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในระยะที่เน้นอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า หรือเน้นการส่งออกก็ตาม สิ่งที่เหมือนกันก็คือการพัฒนานั้น ยังคงยึดมั่นอยู่กับอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม อุตสาหกรรมที่พัฒนาขึ้นมา เกือบทั้งหมดอาศัยความได้เปรียบจากวัตถุดิบและทรัพยากรราคาถูกเป็นหลัก ไม่มีการพัฒนา เทคโนโลยีเป็นของตนเอง และที่สำคัญคือ การพัฒนาอุตสาหกรรมถูกแยกส่วนออกจากการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ทำให้ขาดความสมดุลในสังคม จนเกิดวลีที่ว่า “ชุมชนล่มสลาย” และ “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน”

แม้ว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้แนวคิดแบบทุนนิยมได้ก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อธุรกิจชุมชน โดยการดึงเอาตลาดสินค้าและทรัพยากรการผลิตไปจากชุมชน ทำให้ธุรกิจชุมชนจำนวนหนึ่งประสบกับปัญหาอย่างรุนแรงก็ตาม การพัฒนาอุตสาหกรรมก็ได้

ส่งผลทางด้านบวกต่อธุรกิจชุมชนด้วย โดยทำให้อำนาจซื้อและความต้องการบริโภคสินค้าต่าง ๆ ของประชาชนทั่วไปสูงขึ้น ซึ่งเป็นผลดีต่อการจำหน่ายสินค้าและบริการของธุรกิจชุมชนด้วย นอกจากนี้การพัฒนาอุตสาหกรรมยังเปิดโอกาสทางธุรกิจใหม่ ๆ ให้แก่ชุมชนด้วย เช่น ธุรกิจปืมน้ำมัน ธุรกิจตัดเย็บชิ้นส่วนรองเท้า เป็นต้น ข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้ในการทำให้ธุรกิจชุมชนสามารถเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนได้ภายใต้การพัฒนาอย่างมั่นคงของอุตสาหกรรม คือ

(1) การพัฒนาอุตสาหกรรมในอนาคตจะต้องไม่แยกส่วนไปจากองค์ประกอบอื่น ๆ ของสังคม ลักษณะของอุตสาหกรรมที่ควรส่งเสริมนอกจากต้องเป็นอุตสาหกรรมที่มีตลาดแล้ว ยังเน้นว่าต้องเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบที่สามารถผลิตหรือพัฒนาขึ้นเองในประเทศเป็นหลัก

(2) ส่งเสริมให้มีการเชื่อมโยงกันระหว่างอุตสาหกรรมและธุรกิจชุมชน ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นแล้วว่ามีความเป็นไปได้ และเกิดประโยชน์ต่อทั้งอุตสาหกรรมธุรกิจชุมชนและชุมชน

(3) ต้องส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างส่วนราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน ธุรกิจเอกชน และธุรกิจชุมชน เพื่อเป้าหมายคือความเจริญก้าวหน้าของชุมชนและสังคมโดยรวม ซึ่งการทำให้ข้อเสนอดังกล่าวให้เป็นจริงในทางปฏิบัติจะต้องปรับกระบวนการทัศนในการทำงานใหม่

ทรงศักดิ์ ประยงค์ (2542) ศึกษาเรื่อง “เศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มเย็บถุงมือหนังบ้านกันจาด - ระหาร ตำบลกระหวาน อำเภอบึงนาราง จังหวัดศรีสะเกษ” โดยใช้แบบสอบถาม และสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มธุรกิจชุมชนประกอบด้วยปัจจัยพื้นฐานด้านเพศ การศึกษา และสถานภาพครอบครัวที่สมรสแล้ว อันก่อให้เกิดความต้องการที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันสามารถสื่อสารกันเข้าใจได้ และความต้องการของสมาชิกกลุ่มที่เกิดขึ้นและเป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ ความต้องการมีรายได้เพิ่ม มีงานทำ มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และสมาชิกในกลุ่มต้องมีการรวมตัวเป็นกลุ่มก่อน จึงจะได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก ซึ่งจะต้องอธิบายให้สมาชิกทราบถึงบทบาทและหน้าที่ขององค์กรนั้น ๆ ที่สำคัญสมาชิกส่วนใหญ่ต้องมีความเชื่อมั่นในวิธีการทำงานของคณะกรรมการ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่กลุ่มต่อไป

สมิตรา จิระวุฒินันท์ (2542) ศึกษาเรื่อง “การจัดการธุรกิจชุมชน : ศึกษากรณีกลุ่มแพรรณ จังหวัดขอนแก่น” โดยมุ่งประเด็นไปที่การศึกษากลยุทธ์การบริหารและกลยุทธ์ธุรกิจของกลุ่มธุรกิจทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ และวิเคราะห์ปัจจัยการบริหารงานที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่ม จากการศึกษาพบว่ากลยุทธ์การบริหารของกลุ่มคือการสร้าง

ความรู้สึกมีส่วนร่วมและรู้สึกเป็นเจ้าของ ส่วนกลยุทธ์ธุรกิจพบว่าด้านการผลิตเน้นการรักษาคุณภาพสินค้า ด้านการตลาดเน้นผู้บริโภคให้ความสำคัญกับลูกค้า ในด้านการเงินให้ความสำคัญกับการจัดสรรผลประโยชน์ต่อสมาชิก โดยที่กลยุทธ์ธุรกิจชุมชนของกลุ่มแพรรพธรณ์ที่แตกต่างไปจากธุรกิจประเภทเดียวกันคือการสร้างความชำนาญเฉพาะผลิตภัณฑ์ และการจัดสรรสัดส่วนการผลิต ซึ่งปัจจัยการบริหารงานที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มคือปัจจัยทุกด้าน อันได้แก่ การบริหาร การผลิต การตลาด และการเงิน ซึ่งมีผลต่อความสำเร็จอยู่ในเท่ากันทุกกิจกรรม

วัชร ศรีทองกุล (2544) ศึกษาเรื่อง “ธุรกิจชุมชน : การศึกษาการรวมกลุ่มเพื่อทำธุรกิจของกลุ่มแม่บ้านในหมู่ที่ 1 ตำบลขามสะแกแสง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา” โดยมุ่งประเด็นไปที่การศึกษาภูมิหลังส่วนบุคคลของสมาชิกกลุ่มสตรีแม่บ้านขามสะแกแสง และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรมขามสะแกแสง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคล ทั้งก่อนและหลังการเข้าร่วมกลุ่ม มุ่งเหตุจูงใจในการเข้าร่วมกลุ่ม โดยมีแนวคิดที่ชุมชนควรจะต่อสู้กับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม โดยอาศัยความได้เปรียบด้านภูมิปัญญา วัตถุดิบ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มที่ศึกษาเกิดจากการรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์ ได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐทั้งด้าน การอบรมทักษะฝีมือด้านเงินทุน ด้านข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นแรงผลักดันที่จะสร้างความเข้มแข็งของชุมชน อย่างไรก็ตามการรวมกลุ่มจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้น จะต้องมิจิตสำนึกในธุรกิจ รู้สึกเป็นเจ้าของ และมีความภาคภูมิใจกับการดำเนินงาน ส่งผลให้ เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทั้งด้านรายได้ ด้านสังคม และความสัมพันธ์ในครอบครัว

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงพัฒนาการและความเป็นมาของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห้งพัฒนา กระบวนการสื่อสารกลุ่มในการจัดการธุรกิจชุมชน ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มในกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยเพื่อจัดการธุรกิจชุมชน ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน ใช้วิธีการนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการดำเนินงานออกเป็นลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดหน่วยของการวิเคราะห์
2. เลือกกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย
3. การกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. วิธีการข้อมูล
5. ขั้นตอนในการดำเนินงาน
6. การนำเสนอข้อมูล

หน่วยของการวิเคราะห์ (Unit of Analysis)

หน่วยของการวิเคราะห์ในงานศึกษาวิจัยนี้คือกลุ่มคน (Groups) ในชุมชนบ้านเขาแห้งพัฒนา ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มอย่างเป็นทางการและกลุ่มทางธรรมชาติ ดังนี้

กลุ่มอย่างเป็นทางการ เป็นกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์ชัดเจน มีการก่อตั้งอย่างเป็นทางการ กำหนดขอบข่ายหน้าที่และบทบาทของสมาชิก ซึ่งในชุมชนแห่งนี้ประกอบด้วย

- กลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห้งพัฒนา ในบทบาทของกลุ่มธุรกิจชุมชน
- กลุ่มเจ้าหน้าที่ของโครงการพัฒนาโดยตั้งที่ดูแลพื้นที่ของหมู่บ้านเขาแห้งฯ
- กลุ่มผู้นำตามระบบของหมู่บ้าน คือ ผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ของหมู่บ้าน
- กลุ่มที่เกิดจากการร่วมกิจกรรมทางศาสนา

กลุ่มทางธรรมชาติ เป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวของคนหลาย ๆ คน ตามความสนใจและความพึงพอใจของแต่ละบุคคล ไม่มีความเกี่ยวข้องกับการทำงาน ซึ่งในชุมชนแห่งนี้ประกอบด้วย

- กลุ่มผู้ชายในชุมชน
- กลุ่มเด็กเยาวชน
- กลุ่มผู้หญิงที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มเหตุการณ์ฯ

เมื่อทราบถึงกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนซึ่งถือว่าเป็นหน่วยของการวิเคราะห์แล้ว ผู้วิจัยจึงกำหนดให้กลุ่มเหตุการณ์บ้านเขาแห่งพัฒนา เป็นแกนหลักของหน่วยวิเคราะห์สำคัญของการวิจัยนี้ โดยมีกลุ่มอื่น ๆ ทั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการและกลุ่มทางธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งของระบบสิ่งแวดล้อม (Environment) ของชุมชนแห่งนี้ ที่จะต้องศึกษาประกอบตามแนวทางของทฤษฎีระบบ

การกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยใช้ปฏิสัมพันธ์ความเกี่ยวข้องกับกลุ่มเหตุการณ์เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาเลือก จากกลุ่มที่เป็นทางการและกลุ่มทางธรรมชาติ จนสามารถแบ่งบุคคลที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเหตุการณ์ฯ ออกได้เป็น 5 กลุ่ม คือ

- กลุ่มที่ 1 เจ้าหน้าที่จากภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหมู่บ้านเขาแห่งพัฒนา
- กลุ่มที่ 2 เจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง
- กลุ่มที่ 3 ผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นผู้นำตามธรรมชาติและผู้นำตามระบบ
- กลุ่มที่ 4 คณะกรรมการกลุ่มเหตุการณ์บ้านเขาแห่งพัฒนา และสมาชิกกลุ่ม
- กลุ่มที่ 5 ชาวบ้านในหมู่บ้านเขาแห่งพัฒนา

1. เจ้าหน้าที่จากภาครัฐ ซึ่งอยู่ในกลุ่มอย่างเป็นทางการ หมายถึง กลุ่มเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ดอยตุง และมีความสัมพันธ์กับกลุ่มเหตุการณ์บ้านเขาแห่งพัฒนา ได้แก่

นายอนุชา มูลคำ	ปลัดอำเภอแม่ฟ้าหลวง ทำหน้าที่ผู้จัดการส่วนพัฒนาสังคม โครงการพัฒนาดอยตุงฯ
นางมยุรา สุขณาสวัสดิ์	สมาชิก อบต.
นายเจริญพร ศักดิ์แสน	ข้าราชการบำนาญ อดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านเขาแห่งพัฒนา
นายธนากร พันระเกษม	อาจารย์ โรงเรียนบ้านเขาใหญ่พัฒนา
นางอำพร เมตตาทั่ว	อาจารย์ โรงเรียนบ้านเขาใหญ่พัฒนา

2. เจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นกลุ่มอย่างเป็นทางการที่มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเหตุการณ์บ้านเขาแห่งฯ ได้แก่

ดร.ฤกษ์ ศยามานนท์	รองผู้อำนวยการ โครงการพัฒนาออยตุงฯ
นายสมเกียรติ ปินน้ำ	หัวหน้าฝ่ายข้อมูล ส่วนพัฒนาสังคม
	โครงการพัฒนาออยตุงฯ
นายศักดิ์ดา ฮะสุวรรณ	ผู้จัดการศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จ.เชียงใหม่

3. **ผู้นำชุมชน** จัดอยู่ในกลุ่มอย่างเป็นทางการ คือ ผู้นำตามระบบ ได้แก่

ผู้นำตามระบบ	นายชุมพร พรสกุลไพศาล	ผู้ใหญ่บ้านขาแข้งพัฒนา
	นายยิ่งยง จรูญโกมลศิริ	กรรมการหมู่บ้านฝ่ายพัฒนา
	นางมยุรา สุขนภาสวัสดิ์	กรรมการหมู่บ้านฝ่ายพัฒนาสตรี/ สมาชิกอบต.
	นายวิบูลย์ ลาหู่ณะ	กรรมการหมู่บ้านฝ่ายศาสนา และ ศิษยาภิบาลประจำโบสถ์คริสจักร ในสังกัด แบ็บติสท์ลาฐโกเชน ภาคที่ 18 สภาคริสตจักร แห่งประเทศไทย

และผู้นำชุมชนที่เป็นกลุ่มทางธรรมชาติ คือ ผู้นำตามความคิด ได้แก่

นายทองแก้ว หริชัยกุล	ประธานสภาคริสตจักร
นายศิลา พรสกุลไพศาล	ที่ปรึกษาศิษยาภิบาล

4. **คณะกรรมการกลุ่มหัตถกรรมบ้านขาแข้งพัฒนา และสมาชิกของกลุ่ม** เป็นแกนหลักของ
หน่วยการวิเคราะห์ของงานวิจัยนี้ จัดเป็นกลุ่มอย่างเป็นทางการ ได้แก่

นางนิภา พรสกุลไพศาล	ประธานกลุ่ม/ประธานกลุ่มเย็บจักร
นางนาสี หริชัยกุล	รองประธานกลุ่ม
นางสุกัญญา แก้วมณีวรรณ	เหรัญญิกกลุ่ม
นางนาสอ พรสกุลไพศาล	กรรมการ/ประธานกลุ่มทอผ้า ไม่มีลาย
นางสุภาพร พรสกุลไพศาล	กรรมการ/ประธานกลุ่มปักผ้า
นางจำเรียง พิมลศักดิ์ภักดิ์	กรรมการ/ประธานกลุ่มทอผ้ามีลาย
นางนนานะ ดวงพุทธพรกุล	สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ

(และสมาชิกของกลุ่มที่ไม่ประสงค์ออกนาม)

5. **ชาวบ้านในหมู่บ้านขาแข้งพัฒนา** ได้แก่

สมาชิกหมู่บ้านฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ที่อยู่ในกลุ่มทางธรรมชาติ คือ กลุ่มผู้ชาย
กลุ่มเด็กหรือเยาวชน กลุ่มผู้หญิงที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ แต่อาศัยอยู่ใน
หมู่บ้านขาแข้งพัฒนา

การกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การสังเกตการณ์ภาคสนาม (Field Observation)

การวิจัยนี้ใช้วิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) ในฐานะเป็นผู้สังเกตการณ์ เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มและชุมชนโดยเปิดเผยตัวเอง เพื่อสังเกตปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มหัตถกรรมฯ กับกลุ่มอื่นในชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

1.1 **ผู้นำชุมชนที่เป็นผู้นำตามระบบ** (อันเป็นกลุ่มเป้าหมายตามที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ในกลุ่มที่ 3) ใช้การสังเกตจากกิจกรรมที่มีในชุมชน เช่น การตรวจหมู่บ้าน การประชุมกรรมการหมู่บ้าน การเตรียมงานเทศกาลของชุมชน และกิจกรรมของโบสถ์ เพื่อเก็บข้อมูลด้านบทบาทและปฏิสัมพันธ์ที่มีกับกลุ่มหัตถกรรมฯ

ส่วนการจะเข้าถึงบุคคลเป้าหมายที่เป็นผู้นำทางความคิดของชุมชนนั้น ผู้วิจัยใช้เทคนิคก้อนหิมะ (Snowball technique) โดยให้บุคคลเป้าหมายหลายคน ซึ่งเป็นผู้นำตามระบบหรือเป็นบุคคลเป้าหมายที่ถูกเลือกแบบเจาะจง ให้แนะนำบุคคลซึ่งมีบทบาทและอิทธิพลต่อความคิดของชุมชน จากนั้นผู้วิจัยจึงติดต่อเพื่อทำความรู้จักและขอทำการสัมภาษณ์ต่อไป นอกจากนี้ยังสังเกตบุคคลผู้เป็นผู้นำทางความคิดในระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เช่น กิจกรรมของโบสถ์ และงานเทศกาลของชุมชนอีกด้วย

1.2 **คณะกรรมการกลุ่มหัตถกรรมบ้านข่าแห่งพัฒนา และสมาชิกของกลุ่ม** (อันเป็นกลุ่มเป้าหมายตามที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ในกลุ่มที่ 4) ใช้การสังเกตจากกิจกรรมของกลุ่ม คือ การนำงานมาทำร่วมกันตามบ้านของสมาชิกแต่ละคน ซึ่งจับกลุ่มย่อย ๆ กระจายไปในบ้านหลายหลังในต่างช่วงเวลา ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะมีตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันเสาร์ (เนื่องจากวันอาทิตย์ชาวบ้านจะไม่ทำงานแต่จะร่วมกิจกรรมของโบสถ์ตลอดทั้งวัน) ดังนี้

- ช่วงเช้า เวลาโดยประมาณ 07.00-12.00 น.
- ช่วงบ่าย เวลาโดยประมาณ 12.00-18.00 น.
- ช่วงเย็น เวลาโดยประมาณ ตั้งแต่ 18.00 น. เป็นต้นไป

ในช่วงแรกของการเก็บข้อมูลผู้วิจัยใช้เวลาระหว่างวันศุกร์-เสาร์-อาทิตย์ เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวเพื่อสังเกตการทำงานของกลุ่ม ลักษณะปฏิสัมพันธ์ ตลอดจนกระบวนการสื่อสารกลุ่มที่เกิดขึ้น ภายหลังจากนั้นจึงเปลี่ยนเวลาของการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลเป็นวันจันทร์, อังคาร, พุธ, พฤหัสบดี เพื่อสังเกตพฤติกรรมของกลุ่ม และการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมหลังจากที่ได้ทำการวิเคราะห์แล้วนั้น ผู้วิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์เพื่อสอบถามข้อมูลที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อย

1.3 **ชาวบ้านในหมู่บ้านซาแห้งพัฒนา** (อันเป็นกลุ่มเป้าหมายตามที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ในกลุ่มที่ 5) ที่เป็นกลุ่มทางธรรมชาติ ใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบบังเอิญ (Accidental sampling) แบ่งออกเป็น **กลุ่มผู้ชาย** **กลุ่มเด็กและเยาวชน** **กลุ่มผู้หญิงที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มเหตุการณ์ฯ** มีรายละเอียดในการเข้าสู่เหตุการณ์แต่ละกลุ่มดังนี้

- **กลุ่มผู้ชาย** เกิดจากการจับกลุ่มของผู้ชาย ในยามที่ว่างจากงานประจำหรือไม่ไปรับจ้างนอกพื้นที่ ส่วนใหญ่จะจับกลุ่มพูดคุยกันตามบริเวณหน้าบ้าน ส่วนผู้ที่ไม่ได้มารวมกลุ่มก็อยู่กับบ้าน ทำงานจักสาน หรือเลี้ยงลูกดูแลบ้านแทนฝ่ายหญิง การสังเกตการณ์กลุ่มนี้จึงเน้นไปที่การจับกลุ่มพูดคุยกัน แต่ก็สังเกตพฤติกรรมของผู้ที่แยกตัวอยู่ตามบ้าน เพื่อเก็บข้อมูลว่าพฤติกรรมทั้งที่เกิดจากการรวมกลุ่มหรือไม่รวมกลุ่ม มีผลต่อปฏิสัมพันธ์หรือกระบวนการของกลุ่มเหตุการณ์หรือไม่ อย่างไร

- **กลุ่มเด็กและเยาวชน** ส่วนใหญ่จะรวมกลุ่มหยอกเข้าเล่นหัวกัน กระจายกันไปทั่วหมู่บ้าน พบมากในวันหยุดและวันเสาร์-อาทิตย์ เพราะวันเวลาปกติต้องไปโรงเรียน ส่วนใหญ่จับกลุ่มกันเพื่อเตรียมตัวไปเที่ยวร่วมกัน ระยะเวลาที่รวมตัวค่อนข้างสั้น แต่ในวันอาทิตย์จะรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนเพื่อร่วมกิจกรรมกับทางโบสถ์ การสังเกตการณ์กลุ่มนี้จึงแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ **วันธรรมดา (จันทร์-ศุกร์)** กลุ่มดังกล่าวจะอยู่ที่โรงเรียนและวันหยุด (**เสาร์-อาทิตย์**) กลุ่มนี้จะอยู่ในชุมชนเพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนา

- **กลุ่มผู้หญิงที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มเหตุการณ์ฯ** จะพบได้ในช่วงเวลาเย็นหลังจากเสร็จจากงานประจำแล้ว เพราะผู้หญิงกลุ่มนี้ไม่ได้รวมกลุ่มเหตุการณ์ฯ เนื่องจากมีงานหลักหรืองานประจำที่ต้องดูแล เช่น รับจ้างนอกพื้นที่ หรือดูแลเรือกสวนไร่นาของตนเอง การสังเกตกลุ่มนี้จึงทำได้ในช่วงเวลาเย็น เนื่องจากกลุ่มดังกล่าวจะออกมารวมตัวกันตามบ้าน หรือมาสมทบกับสมาชิกของกลุ่มเหตุการณ์ฯ เพื่อพูดคุยสนทนากัน ถือเป็นภารกิจผ่านไปในตัว

- **กลุ่มที่เกิดจากการร่วมกิจกรรมทางศาสนา** เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นจากการร่วมกิจกรรมของโบสถ์ในวันอาทิตย์ ซึ่งแบ่งเป็น 3 ช่วงเพื่อให้สมาชิกของชุมชนแต่ละกลุ่ม คือ **กลุ่มชาวบ้านทั้งหมด** **กลุ่มสตรี** และ **กลุ่มเยาวชน** แยกกันประกอบกิจกรรมในแต่ละช่วง คือ

เวลา 08.00-10.00 น. เป็นช่วงที่ชาวบ้านทั้งหมดเข้าร่วมพิธีในโบสถ์ร่วมกัน

เวลา 10.00-11.00 น. เป็นช่วงเวลาของกลุ่มสตรีในหมู่บ้าน

เวลา 13.00-14.00 น. เป็นช่วงเวลาของกลุ่มเด็กเยาวชน

ทำให้กลุ่มที่เกิดขึ้นจากการร่วมกิจกรรมทางศาสนา เป็นการจับกลุ่มอย่างเป็นทางการ ซึ่งการจะเข้าสู่เหตุการณ์กลุ่มนี้สามารถทำได้โดยเข้าร่วมพิธีการในโบสถ์ตลอดทั้งวันอาทิตย์

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)

เครื่องมืออีกอย่างหนึ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยใช้แนวทางจากการศึกษางานวิจัยที่มีลักษณะใกล้เคียงตามแนวคิด ทฤษฎี ทั้งนี้แบบสัมภาษณ์เป็นคำถามปลายเปิด (Open-ended question) ที่ไม่ชี้นำคำตอบ เพื่อให้ผู้ตอบมีอิสระในการตอบคำถามตามประเด็นที่ผู้วิจัยตั้งไว้

สำหรับการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดนั้น ผู้วิจัยใช้วิธีเตรียมแนวคำถามหลักไว้ล่วงหน้า และเริ่มต้นเปิดประเด็นการสัมภาษณ์ด้วยการพูดคุยกว้าง ๆ ในเรื่องทั่วไปก่อนจะเจาะลึกในรายละเอียดให้ตรงตามประเด็นที่ตั้งเอาไว้ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์รู้สึกผ่อนคลาย และสร้างความเป็นกันเองเพื่อให้บรรยากาศในการสัมภาษณ์เป็นไปอย่างราบรื่น

และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ผู้วิจัยใช้วิธีการถามคำถามเดิมกับผู้รู้หลาย ๆ คน ในประเด็นเดิม และใช้วิธีนำคำตอบที่ได้รับจากบุคคลหนึ่งไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นทราบ และขอความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว เพื่อตรวจสอบความแม่นยำของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

ซึ่งแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์แบ่งตามกลุ่มเป้าหมาย 5 กลุ่ม ตามที่กำหนดไว้ โดยคำถามจะมุ่งเน้นในปัญหานำการวิจัย 3 ประเด็นหลัก อันได้แก่ พัฒนาการและความเป็นมาของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา, กระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยในการจัดการธุรกิจชุมชน และปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มซึ่งมีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน ดังนั้นคำถามในแบบสัมภาษณ์จะกำหนดให้เป็นประเด็นกว้าง ๆ ก่อนที่จะเจาะลึกลงในรายละเอียดต่าง ๆ ผู้วิจัยจึงได้สร้างแบบสัมภาษณ์ของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย โดยกำหนดให้คำถามที่ใช้กับแต่ละกลุ่มเป้าหมายมีประเด็นที่แตกต่างกัน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 เจ้าหน้าที่จากภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนหมู่บ้านเขาแห่งพัฒนา คำถามจะมุ่งเน้นในประเด็นของการดำเนินการขององค์กรที่มีผลและมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนและกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา เพื่อแสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์การสื่อสารของกลุ่มหัตถกรรมฯ กับชุมชน และกลุ่มหัตถกรรมฯ กับองค์กรภายนอกชุมชน

กลุ่มที่ 2 เจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง คำถามจะมุ่งเน้นในประเด็นของการดำเนินการขององค์กรที่มีผลและมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน และกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา ซึ่งเหมือนกับกลุ่มที่ 1 เนื่องจากถือเป็นองค์กรภายนอกชุมชน จึงมุ่งถามในประเด็นเดียวกัน

กลุ่มที่ 3 ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นผู้นำตามธรรมชาติและผู้นำตามระบบ คำถามจะมุ่งเน้นในประเด็นเรื่องบทบาทของกลุ่มหัตถกรรมฯ ที่มีต่อชุมชน และสะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับพัฒนาการและความเป็นมาของกลุ่ม เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปพิจารณาภาพรวมของปฏิสัมพันธ์ทางการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มกับชุมชน นอกจากนี้ยังถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชนเพื่อนำข้อมูลไปประกอบการศึกษาวิจัย

กลุ่มที่ 4 คณะกรรมการกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนาและสมาชิกของกลุ่ม คำถามมุ่งเน้นในประเด็นของการสื่อสารภายในกลุ่ม กระบวนการกลุ่มในการดำเนินงานธุรกิจชุมชน และพัฒนาการของกลุ่ม ตลอดจนมุ่งหาปัจจัยที่ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งจนส่งผลให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้เป็นหลัก นอกจากนี้ยังถามเรื่องทั่วไปเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และความสัมพันธ์ของสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ และสภาพทั่วไปของชุมชนอีกด้วย

กลุ่มที่ 5 ชาวบ้านในหมู่บ้านเขาแห่งพัฒนา คำถามจะมุ่งเน้นในประเด็นของการสะท้อนความคิดเห็นและปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกลุ่มหัตถกรรมฯ และความเป็นไปในชุมชน วิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรม การสื่อสารภายในชุมชน ผนวกกับคำถามทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจชุมชนบ้านเขาแห่งพัฒนา

นอกจากนี้เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูล ผู้วิจัยใช้เครื่องมือเสริมในการเก็บข้อมูล ได้แก่ การจดบันทึกการสัมภาษณ์และบรรยากาศสภาพแวดล้อม ประกอบกับใช้เครื่องบันทึกเสียงตามความเหมาะสม และใช้การจดบันทึกประกอบกับการถ่ายรูปบันทึกภาพเหตุการณ์ในการสังเกตการณ์ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มหรือกิจกรรมของชุมชน เป็นต้น

ขั้นตอนการดำเนินการ ผู้วิจัยได้ลำดับขั้นตอนไว้ดังนี้

1. ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารกลุ่มย่อย กระบวนการกลุ่มธุรกิจชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยและเตรียมความพร้อมในการดำเนินการเก็บข้อมูล

2. ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตการณ์เบื้องต้นด้วยการสำรวจพื้นที่ของชุมชนและเกริ่นแนะนำตัวกับผู้นำของกลุ่มหัตถกรรมฯ พอสั่งเซป โดยประสานงานผ่านโครงการพัฒนา ดอยตุง ซึ่งทางโครงการฯ ได้จัดให้มีเจ้าหน้าที่ช่วยประสานงานให้กับผู้วิจัยและทำหน้าที่ เป็นล่ามให้กรณีที่ต้องการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่พูดภาษาไทยไม่ได้ แต่หลังจากที่ผู้วิจัย ค่อนข้างสนิทสนมกับชาวบ้านจึงขอให้ตัวแทนกลุ่มหัตถกรรมฯ ทำหน้าที่เป็นล่ามแทน เจ้าหน้าที่ของโครงการพัฒนา ดอยตุงฯ

3. ผู้วิจัยนัดหมายกับกลุ่มเป้าหมายตามที่ได้กำหนดไว้ เพื่อสัมภาษณ์และเก็บ ข้อมูล โดยผู้วิจัยแสดงบทบาทของนักวิจัยเพื่อแจ้งวัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายของ การวิจัย ซึ่งในขั้นตอนนี้มีกระบวนการแตกต่างกันตามประเภทของบุคคลที่ขอสัมภาษณ์ คือ

3.1 สำหรับกลุ่มเจ้าหน้าที่จากภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กร ภายนอกชุมชน (อันเป็นกลุ่มเป้าหมายตามที่คุณวิจัยกำหนดไว้ในกลุ่มที่ 1 และ 2) ผู้วิจัยใช้วิธีนัดอย่างเป็นทางการ โดยใช้จดหมายนัดสัมภาษณ์ จากมหาวิทยาลัย เพื่อกำหนดวันและเวลาในการขอเข้าพบ จากนั้นจึงขอ สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องในสายงานของแต่ละองค์กร

3.2 กลุ่มผู้นำตามระบบ คือ กลุ่มคณะกรรมการของหมู่บ้าน และกรรมการ ของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแฮ่งพัฒนา (อันเป็นกลุ่มเป้าหมายตามที่คุณ วิจัยกำหนดไว้ในกลุ่มที่ 3 และ 4) ผู้วิจัยใช้วิธีนัดหมายผ่านผู้ประสาน งานของโครงการพัฒนา ดอยตุงฯ และผู้นำของกลุ่มหัตถกรรมฯ เพื่อขอ สัมภาษณ์

3.3 ผู้นำทางความคิด ผู้วิจัยใช้เทคนิคก้อนหิมะ (Snowball technique) โดย ให้นำบุคคลเป้าหมายหลายคนแนะนำบุคคลที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อ ความคิดของชุมชน

3.4 สำหรับกลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้าน (อันเป็นกลุ่มเป้าหมายตามที่คุณวิจัยกำหนดไว้ใน กลุ่มที่ 5) ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sam- pling) โดยสัมภาษณ์ชาวบ้านที่คุณวิจัยพบในหมู่บ้าน ซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่ อาศัยอยู่ในหมู่บ้านชาแฮ่งพัฒนา

4. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามแนวทางการดำเนินงานที่วางแผนเอาไว้ โดย สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ด้วยการบันทึกเทปและถอดเทป ประกอบกับการ ถ่ายภาพ พร้อมกับจดบันทึกการสังเกตสภาพแวดล้อม วิธีการสื่อสารภายในกลุ่ม

หัตถกรรมฯ การใช้สถานที่และเวลาในการร่วมกิจกรรม ปฏิสัมพันธ์ที่มีระหว่างสมาชิก และระหว่างกลุ่มหัตถกรรมฯ กับองค์กรภายนอก

5. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ โดยที่การวิเคราะห์ข้อมูลจะดำเนินไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการตอบปัญหานำวิจัย และเพื่อเป็นการทบทวนข้อมูลที่ได้ว่ามีความถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและครบถ้วนหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ และเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับโอกาสต่อไป ซึ่งอาจจะต้องรวบรวมข้อมูลบางประเด็นเพิ่มเติม โดยปฏิบัติตามขั้นตอนต่อไปนี้

5.1 ศึกษาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลนำมาวิเคราะห์

5.2 นำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน อันได้แก่

ส่วนที่ 1 ความเป็นมาของหมู่บ้านชาแห่งพัฒนา วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวละหู่ และพัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา

ส่วนที่ 2 กลุ่มและกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนาในการจัดการธุรกิจชุมชน

ส่วนที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม ในกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยเพื่อจัดการธุรกิจชุมชน

5.3 ทำการเรียบเรียงเนื้อหาของข้อมูลและตรวจสอบความสมบูรณ์ จากนั้นจึงสรุปอภิปรายผลตามคำถามนำวิจัยและแนวคิดทฤษฎีที่นำมาใช้

การนำเสนอข้อมูล

นำเสนอข้อมูลโดยวิธีเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ประกอบกับแนวคิด ทฤษฎีที่นำมาใช้เพื่อแสดงให้เห็นถึง

1. ความเป็นมา วิถีชีวิตของชาวบ้านชาแห่งพัฒนา ตลอดจนพัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมฯ เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจชุมชนและชาวเขาเผ่าละหู่ ตลอดจนลักษณะของกลุ่มธุรกิจชุมชนที่เกิดขึ้น

2. กระบวนการสื่อสารในการดำเนินงานธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา โครงสร้างการสื่อสารของกลุ่ม ซึ่งส่งผลให้กลุ่มมีกระบวนการและระบบการทำงานที่เข้มแข็ง

3. องค์ประกอบของปัจจัยในด้านต่าง ๆ ที่ทำให้กลุ่มมีกระบวนการและระบบการทำงานที่เข้มแข็งจนสามารถเป็นหลักพึ่งพิงแก่ชาวบ้านได้

บทที่ 4

ผลการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยวิธีสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ ประกอบกับการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มหัตถกรรมฯ ในการทำงานร่วมกันระหว่างสมาชิกแต่ละกลุ่มย่อย ตลอดจนการติดต่อสื่อสารกันในกลุ่ม นอกจากนี้ยังได้เข้าร่วมกิจกรรมสำคัญทางศาสนาของชุมชน คือ การเข้าโบสถ์ในวันอาทิตย์ และร่วมกิจกรรมของชุมชนตามเทศกาลประเพณีของชาวละหู่ อันได้แก่ งานประเพณีกินข้าวใหม่ (ปีใหม่ของชนเผ่าละหู่) เพื่อสร้างความสนิทสนมกับชาวบ้านและสังเกตการณ์สภาพแวดล้อมของชุมชน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาประกอบกับส่วนที่เป็นเอกสาร ทำการสังเคราะห์เรียบเรียง จัดประเภท และได้แบ่งผลการวิจัยเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ความเป็นมาและพัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา

ส่วนที่ 2 กระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนาในการจัดการธุรกิจชุมชน

ส่วนที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มในกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยเพื่อจัดการธุรกิจชุมชน

ส่วนที่ 1 ความเป็นมาและพัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา

1.1 ความเป็นมาของหมู่บ้านชาแห่งพัฒนา

ตำบลแม่ฟ้าหลวงเดิมอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ภายหลังจากแยกออกมาจัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอแม่ฟ้าหลวง เมื่อ พ.ศ.2535 โดยได้รับพระราชทานชื่อจากสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีศรีสังวาลย์ และได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอแม่ฟ้าหลวง เมื่อ พ.ศ.2539 ตำบลแม่ฟ้าหลวงเป็นหน่วยงานราชการบริหารส่วนท้องถิ่นในฐานะ อบต.ส่วนท้องถิ่น มีหมู่บ้านในเขตความรับผิดชอบจำนวน 26 หมู่บ้าน พื้นที่ทั่วไปเป็นพื้นที่ภูเขาสูง ราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขา ประกอบด้วยเผ่า อาข่า(อีเก้อ), ละหู่(มุเซอ), เย้า, ลีวะ, ลี้อ และชนกลุ่มน้อยสัญชาติไทยใหญ่และจีนฮ่อ

สำหรับหมู่บ้านชาแห่งพัฒนาดังอยู่พิกัด NC 838414 เป็นหมู่ที่ 5 ตำบลแม่ฟ้าหลวง อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ความสูงจากระดับน้ำทะเล 937 เมตร มีระยะทางห่างจากพระตำหนักดอยตุงประมาณ 2.3 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางโดยรถยนต์ประมาณ 4 นาที ในหมู่บ้านประกอบด้วยประชากร 83 หลังคาเรือนแบ่งเป็น 118

ครอบครัว เป็นชาย 223 คน หญิง 258 คน รวมทั้งสิ้น 481คน ส่วนใหญ่ได้รับสัญชาติไทย แล้วคิดเป็น 95.2 % โดยที่เป็นชาวเขาเผ่าละหู่ดำ (มุเซอดำ) 94 % (ที่เหลือเป็นชนเผ่าอาข่า 2.9 % ลีวะ 0.4% และลีซุ 0.2%) ทั้งหมดนับถือศาสนาคริสต์ มีโรงเรียนประถมศึกษา 1 แห่ง เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6 นอกจากนี้มีศูนย์พัฒนา เด็กเล็ก 1 แห่ง และโบสถ์ 1 แห่งภายใต้สังกัดของคริสตจักรแบปติสท์ลาฮูโกเชน ภาคที่ 18 สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย (ข้อมูลสำรวจเมื่อ 2544 ส่วนพัฒนาสังคม สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาอดอยตุงฯ, อัดสำเนา)

หมู่บ้านชาแห่งพัฒนาเคยเป็นที่อยู่อาศัยของชาวเขาเผ่าอาข่าหรืออีโก้มาก่อน ต่อมากลุ่มชนดังกล่าวได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ เนื่องจากในอดีตสภาพภูมิประเทศ มีปัญหาด้านการคมนาคม และมีความยากลำบากในการแสวงหาพื้นที่เพาะปลูก อีกทั้งสภาพแวดล้อมยังมีความเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา เมื่อปี พ.ศ.2513 นายลีจาง บ้านจะลอ ได้ชักนำญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ประมาณ 56 หลังคาเรือน ทั้งหมดเป็นชาวเขาเผ่าละหู่ดำ (มุเซอดำ)¹ หลังจากนั้นในปี พ.ศ.2516 มีราษฎรจากหมู่บ้านมุเซอลาบา อพยพเข้ามาสมทบอีกประมาณ 120 หลังคาเรือน เมื่อมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นทำให้พื้นที่ทำกินลดลง ราษฎรส่วนหนึ่งจึงอพยพโยกย้ายออกไป คงเหลืออยู่ประมาณ 75 หลังคาเรือน และเมื่อปี พ.ศ.2514 ได้ตั้งโรงเรียนโกเชนทรขึ้นซึ่ง อยู่ในความดูแลของมูลนิธิละหู่แบปติสท์

ปี พ.ศ.2523 ราษฎรส่วนหนึ่งได้รับการอนุมัติให้โอนสัญชาติไทย และสำนักงาน การประถมศึกษาอำเภอแม่จันได้โอนโรงเรียนโกเชนทรเข้ามาอยู่ในสังกัด แล้วเปลี่ยนชื่อ เป็นโรงเรียนบ้านชาแห่งพัฒนา ขณะนั้นยังเป็นหมู่ที่ 5 ตำบลเทอดไทย อำเภอแม่จัน ภายหลังจากนั้นทางราชการได้ตั้งกิ่งอำเภอแม่ฟ้าหลวงขึ้น ซึ่งต่อมาได้ยกระดับกลายเป็น อำเภอแม่ฟ้าหลวงในปัจจุบัน ทำให้หมู่บ้านชาแห่งพัฒนามีสถานะเป็นหมู่ที่ 5 ตำบล แม่ฟ้าหลวง อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย (ส่วนพัฒนาสังคม สำนักงานประสานงาน โครงการพัฒนาอดอยตุงฯ, แหล่งเดิม)

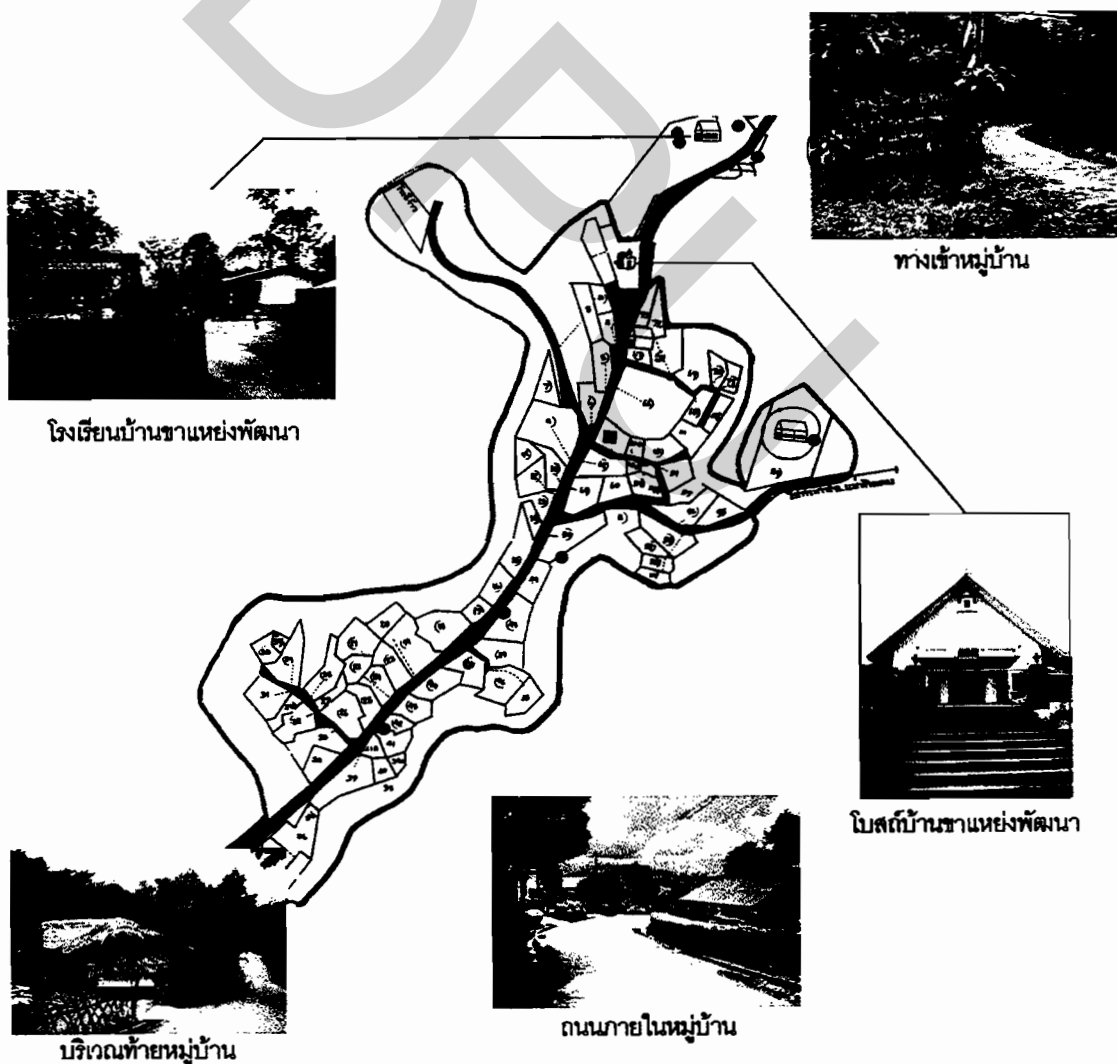
ในเรื่องประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านแห่งนี้ อาจารย์เจริญพร ศักดิ์แสน อดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านชาแห่งพัฒนา ผู้ที่เข้ามาบุกเบิกงานทางการศึกษาในพื้นที่เป็นกลุ่มแรก ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2523 เพื่อก่อตั้งโรงเรียนและดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ เป็นคนแรก ปฏิบัติหน้าที่จนกระทั่งเกษียณอายุราชการ มีประสบการณ์ร่วมกับการก่อเกิด

¹ ชนเผ่าละหู่หรือมุเซอแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยได้หลายกลุ่ม แต่เท่าที่มีอยู่ในประเทศไทย แบ่งเป็น 5 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ มุเซอแดงหรือละหู่ญี, มุเซอดำหรือละหู่ณะ, มุเซอเหลืองหรือละหู่ซี, มุเซอ ขาวหรือละหู่พู และมุเซอณะเหมียวหรือละหู่เฒ่า

และพัฒนากิจการของชุมชนบ้านเขาแห่งพัฒนามาตั้งแต่ต้น ได้ถ่ายทอดเรื่องราวที่น่าสนใจเกี่ยวกับชุมชนนี้ว่า

“หมู่บ้านนี้จริง ๆ แล้วก็เริ่มต้นจากชาวละหู่ดำนี่แหละ คนเผ่านี้เขาไม่ค่อยถูกกับชาวพม่า เพราะโดยพื้นฐานแล้วพวกละหู่นี้เป็นคนที่ฉลาด มีความรู้ วัฒนธรรมของชนเผ่าเปิดกว้าง ยอมรับอะไรใหม่ ๆ ได้ง่ายทำให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็ว เมื่อพวกนี้อพยพมาอยู่ในพื้นที่พวกอาชาก็ย้ายหนีไป พอชาวละหู่มาเริ่มตั้งหมู่บ้านก็มีการชักชวนญาติพี่น้องที่อยู่ทีอื่น จากหมู่บ้านอื่นที่ เป็นชนเผ่าเดียวกันมาตั้งรกรากอยู่ด้วยกัน ทำให้ประชากรส่วนใหญ่นอกจากจะเป็นชนเผ่าเดียวกันแล้วยังเป็นญาติพี่น้องกันอีกด้วย จากนั้นเมื่อมีพวกมิชชันนารีเข้ามาเผยแพร่ศาสนา ก็ได้มีการส่งเสริมปัจจัยพื้นฐานในด้านต่างๆ ก่อนที่หน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชนจะเข้ามา” (เจริญพร คักดีแสน, สัมภาษณ์ 18 พฤศจิกายน 2545.)

ภาพที่ 15 แสดงสภาพทั่วไปของหมู่บ้านเขาแห่งพัฒนา



สภาพเหตุการณ์ในช่วงนั้น อาจารย์เจริญพรได้เล่าให้ฟังว่าบนพื้นที่ดอยตุงเป็นที่อยู่อาศัยของชาวเขาหลายเผ่า หาเลี้ยงชีพด้วยการขายของป่า ทำไร่บุกเบิกพื้นที่ไปเรื่อยๆ อาศัยอยู่กันเป็นกลุ่มตามแต่ละชนเผ่า เนื่องจากขณะนั้นการคมนาคมและสาธารณูปโภคพื้นฐานยังเข้าไม่ถึง ทำให้ชาวบ้านต้องดิ้นรนหาเลี้ยงปากท้องของตนเอง ประกอบกับมีการปลุกผีและทำไร่เลื่อนลอยในพื้นที่จนสภาพแวดล้อมดอยตุงเสื่อมโทรม สำหรับมิชชันนารีนั้นเดินทางเข้ามามีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ศาสนาคริสต์เป็นหลัก นอกจากนี้ยังให้ความช่วยเหลือชาวบ้านในด้านการหาเลี้ยงชีพไปด้วย

1.2 การดำเนินงานของโครงการพัฒนาดอยตุงฯ

ปี พ.ศ.2530 ได้มีการก่อตั้งโครงการพัฒนาดอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จากการที่พระองค์ได้มีพระราชกระแสรับสั่งว่าพระองค์จะไม่เสด็จไปประทับที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์หลังจากมีพระชนมายุ 90 พรรษา และเมื่อราชเลขานุการในพระองค์ฯ ทูลถามว่า “อยากจะปลูกป่าไหม” จึงมีรับสั่งว่า “เรื่องปลูกป่านี้ฉันชอบและอยากทำมานานแล้ว”

ภายหลังจากที่สำนักงานราชเลขานุการในพระองค์ฯ ได้เลือกพื้นที่ที่มีความสูง 900-1,300 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ซึ่งเป็นระดับที่มีสภาพอากาศที่เหมาะสมสำหรับพระองค์ท่านและได้ค้นพบว่าพื้นที่ดอยตุงบนเทือกเขานางนอน ใกล้กับหน่วยอนุรักษ์ต้นน้ำ 31 ของกรมป่าไม้ ตำบลแม่ไร่ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย มีภูมิประเทศที่ใกล้เคียงกับประเทศสวิตเซอร์แลนด์ จึงได้กราบบังคมทูลทราบบฝ่าละอองพระบาท พอเอ่ยถึงดอยตุงก็รับสั่งทันทีว่า “ฉันจำได้แถวนี้ป่าไผ่มาตั้ง 20 กว่าปีแล้ว” พระองค์ท่านได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาฯ (พระอิสริยยศดีในเวลานั้น) ไปทอดพระเนตรเห็นพื้นที่ดังกล่าว เมื่อ 15 มกราคม 2530 และทรงมีพระราชกระแสรับสั่งว่า “ฉันจะปลูกป่าบนดอยตุง” อันเป็นต้นกำเนิดแห่งโครงการพัฒนาดอยตุง (<http://www.doitung.org>)

โดยในช่วงเริ่มแรกได้คัดเลือกแกนนำของราษฎรชาวเขาจากหมู่บ้านในพื้นที่มาอบรมให้ความรู้ว่าจะโครงการฯ จะดำเนินการอะไรบ้าง พวกเขาเหล่านั้นต้องทำอะไร และจะได้ทำอะไรบ้าง เป็นการเตรียมความพร้อมที่จะรับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น จากนั้นจึงได้พัฒนาระบบสาธารณูปโภค เริ่มโครงการปลูกป่า และยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนบนดอยตุง โดยความร่วมมือจากองค์กรภาครัฐและเอกชนหลายแห่ง

คุณอนุชา มูลคำ ปลัดอำเภอแม่ฟ้าหลวง ทำหน้าที่ผู้จัดการส่วนพัฒนาสังคม

โครงการพัฒนาโดยดุษฎีฯ ได้ทบทวนผลงานและแนวทางการดำเนินงานของโครงการฯ ในช่วงต้นว่า

“ในระยะแรกของการดำเนินงานพัฒนา เป็นการเน้นเรื่องของการสร้างความเข้าใจกับราษฎรในพื้นที่ว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณฯ ในพื้นที่โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตสิ่งแวดล้อม ให้คนกับป่าอยู่ด้วยกันได้ ที่ต้องเน้นตรงนี้เพราะอาจเกิดปัญหาว่าชุมชนข้างบนนี้เป็นชุมชนชาวเขาที่มีความแตกต่างกันในเรื่องของภาษา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ทุกด้านจะต่างกันหมด เพราะฉะนั้นสิ่งแรกที่โครงการต้องทำคือทำความเข้าใจกับชาวบ้านก่อน” (อนุชา มูลคำ, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2545.)

เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ที่อาศัยในพื้นที่ประกอบด้วยชาวเขา 6 เผ่าหลัก คือ อาข่า (อีโก้) ละหู่ (มุเซอ) เย้า ลัวะ ลื้อ และชนกลุ่มน้อยสัญชาติไทยใหญ่ นอกจากนี้ยังมีชาวจีนฮ้อและคนเมืองหรือชาวไทยพื้นราบเข้าไปอาศัยปะปนกันอยู่ ด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์นี้เองก่อให้เกิดความแตกต่างทั้งในด้านวัฒนธรรม สังคม ประเพณี ความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติกันมาแต่อดีต แต่ในพื้นที่ของโครงการพัฒนาโดยดุษฎีฯ กลับไม่พบถึงปัญหาข้อขัดแย้งอย่างรุนแรงที่ชัดเจนในด้านความแตกต่างระหว่างชนเผ่า ส่วนหนึ่งอาจถือได้ว่าเกิดขึ้นจากการที่โครงการพัฒนาโดยดุษฎีฯ ได้เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ระหว่างชนเผ่า ตามแนวทางที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณฯ ดำริเอาไว้ เนื่องจากพระองค์ทรงเน้นอยู่เสมอว่าจะปลูกป่าและปลูกคนในเวลาเดียวกัน ปลูกป่าก็คือรักษาสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น ปลูกคนคือทำให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และในขณะเดียวกันจะต้องอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่าได้

ข้อสังเกตดังกล่าว ปลัดอนุชา มูลคำ ได้อธิบายว่า

“จากเดิมที่เคยเป็นการรวมกลุ่มชุมชนแบบตัวใครตัวมัน ไม่ค่อยสนใจอะไรกัน การรวมกลุ่มก็เป็นการรวมตามระบบญาติระบบความเชื่อหรือชนเผ่า หลังจากที่โครงการพัฒนาโดยดุษฎีฯ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างชุมชนแล้ว การรวมกลุ่มก็เปลี่ยนไปเพราะชาวบ้านเริ่มมีส่วนร่วมกับการดำเนินการพัฒนาพื้นที่ ซึ่งเป็นไปตามแนวทางที่โครงการวางเอาไว้หมายความว่าทำงานอะไรแล้วทำให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมได้ไม่ว่ามากหรือน้อย ทำงานแล้วเกิดผลสำเร็จชาวบ้านก็จะเกิดความภูมิใจว่าผลสำเร็จที่เกิดขึ้นนั้นก็มาจากความร่วมมือของเขาเช่นกัน นั่นเป็นการเริ่มมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมมากขึ้น ถือเป็นความสำเร็จประการหนึ่งของโครงการพัฒนาโดยดุษฎีฯ” (สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

เรื่องความหลากหลายของผู้คนบนดอยตุงนั้น อาจารย์เจริญพร อธิบายเสริมว่า

“จริง ๆ แล้วจะว่าไปบนดอยตุงนี้ไม่ค่อยมีปัญหาระหว่างชนเผ่านะ ส่วนหนึ่งมาจากการเข้ามาของโครงการพัฒนาโดยดุษฎีฯ แต่ว่าสภาพการณ์แต่เดิมก็ไม่ค่อยมีปัญหา ในจุดนี้อาจ

เป็นเพราะระหว่างเผ่าเขามีความเหนียวแน่น ด้อยกว่าที่เข้มกันอยู่ คือยกตัวอย่างเผ่าละหู่กับ อาซา ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด คืออาซาจะด้อยกว่า ละหู่จะฉลาดกว่าเหนียวกว่า เข้าใจว่าชาวละหู่นี้ได้รับการพัฒนาช่วยเหลือจากฝรั่งชาวต่างประเทศมากกว่า ทำให้เขา ได้เรียนรู้และเข้าใจอะไรได้มากกว่า รู้สังคม โลกกว้างอะไรมากกว่า ส่วนอาซาจะยึดติดกับ ความเชื่อดั้งเดิม ยังถือผีและไม่เปิดรับวัฒนธรรมใหม่ ๆ ทำให้ยอมรับอะไรได้ไม่มากเพราะ มันไปขัดกับความเชื่อดั้งเดิม ๆ ความรู้สึกเหนียวแน่นและด้อยกว่าแบบนี้ ทำให้ระหว่างชนเผ่ามัน เข้มกันอยู่ เลยไม่ค่อยมีการกระทบกระทั่งกันมากนัก” (สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

ซึ่งในหมู่บ้านซาแห่งพัฒนานี้ ถึงแม้ประชากรส่วนใหญ่จะเป็นชาวเขาเผ่า ละหู่ดำ แต่ก็มีชาวเผ่าอื่นอาศัยร่วมอยู่ด้วย นอกจากนั้นชุมชนแห่งนี้ยังมีลักษณะสำคัญที่มีความน่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ การรวมกลุ่มของแม่บ้านที่ร่วมกันผลิตสินค้าหัตถกรรม เย็บปักถักทอผ้าพื้นเมือง ซึ่งอาจารย์เจริญพร ศักดิ์แสน ได้สะท้อนลักษณะความเด่นชัด ดังกล่าวไว้ว่า

“ยกตัวอย่างให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างสองเผ่านี้อย่างชัดเจนก็เป็นเรื่องบทบาทด้านเพศ คือว่าผู้หญิงของอาซาจะต้องทำหน้าที่รับใช้ผู้ชายนะผู้หญิงไปทำงานตอนกลางวันก็แบกลูกขึ้น หลังไปด้วย ส่วนผู้ชายนอนหลับฝันอยู่ในบ้าน หรือผู้ชายนั่งคุยกันเป็นกลุ่มผู้หญิงอุ้มลูกออกไป ทำไร่นาตามความเชื่อของเขาเป็นลักษณะแบบนี้ ทำให้อาซาไม่ยอมเปิดรับโลกภายนอก ขาดการเรียนรู้ และบทบาทของผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชาย ตรงข้ามกับเผ่าละหู่โดยเฉพาะละหู่ดำนี้เป็นกลุ่มที่ฉลาดที่สุดในบรรดาชนเผ่าละหู่ด้วยกัน เปรียบเทียบกับผู้ชายชาวละหู่ เวลากลางวัน ออกไปทำไร่นาหรือทำงานรับจ้าง ผู้หญิงเขาอยู่บ้านก็เอางานฝีมือ งานหัตถกรรม เช่น ปักผ้า ทอผ้า หรืองานจักสานมาทำกัน หากเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัวได้อีก ตรงนี้เป็นตัวอย่างที่ เปรียบเทียบได้ชัดเจน” (สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

ปัจจุบันถึงแม้ว่าผู้คนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้ส่วนใหญ่จะเป็นชาวเขาเผ่าละหู่ แต่ก็มีวิถีชีวิตไม่แตกต่างไปจากชาวพื้นราบเท่าใดนัก ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างและทำการ เกษตรกรรม ภายใต้สภาพแวดล้อมที่ได้รับการดูแลร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับโครงการ พัฒนาดอยตุงฯ ทำให้ชาวบ้านต่างมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่ดีตามอัตภาพ ทั้งนี้ก็ด้วยพระเมตตาคุณพระกรุณาคุณในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

1.3 วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวละหู่ที่บ้านซาแห่งพัฒนา

จากเอกสารแสดงประวัติศาสตร์และความเป็นมาของชนเผ่าละหู่ระบุไว้ว่า ละหู่ เป็นชาวไทยภูเขาเผ่าหนึ่งซึ่งพูดภาษาในสายตระกูลทิเบต-พม่า (Tibeto-Burman) แขนง โลโลกกลาง (Central Loloish) ซึ่งอยู่ในกลุ่มย่อยเดียวกับภาษาลีซอและอาซาหรืออีกชื่อ

แต่เดิมละหู่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในจีนและทิเบต แต่เมื่อประเทศจีนเปลี่ยนแปลงการปกครอง และเข้าไปจัดระเบียบชุมชนละหู่ทำให้เกิดการต่อต้านและกบฏขึ้น จึงถูกปราบปรามอย่างรุนแรง จนชาวละหู่ต้องอพยพลงมายังดินแดนตอนใต้ เข้ามาในประเทศไทยมาและไทยกระจายกันตั้งรกรากมาจนถึงบัดนี้ ข้อสันนิษฐานของการอพยพอีกประการหนึ่ง คือเป็นเพราะปกติชาวละหู่ไม่มีระบบการหมุนเวียนการใช้ที่ดินแบบชาวกะเหรี่ยง จึงอพยพเคลื่อนย้ายแสวงหาที่ดินทำกินใหม่ไปเรื่อย ๆ จึงมีความเป็นไปได้ว่าละหู่ส่วนหนึ่งจะเคลื่อนเข้าสู่ดินแดนของประเทศไทยโดยไม่รู้ตัว จากหลักฐานที่ปรากฏชาวละหู่อพยพเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อประมาณ 150-200 ปี ล่วงมาแล้ว (สุรียา รัตนกุล, 2532)

ชุมชนละหู่เป็นชุมชนขนาดเล็ก มักตั้งอยู่ตามไหล่เขา มีความเป็นอยู่อิสระ และรับเอาวัฒนธรรมจากชนชาติอื่นเข้ามาปะปนกับวัฒนธรรมดั้งเดิมอยู่เรื่อย ๆ (David Bradley, 1975 อ้างในโสฬส, 2539 : 31) ซึ่งลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้านเขาแห่งพัฒนานั้น ก็ตั้งอยู่บริเวณไหล่เขา มีถนนย่อยที่แยกออกจากถนนสายทางหลวงแผ่นดินตัดเข้าสู่กลางหมู่บ้าน บ้านเรือนตั้งเรียงรายอยู่ตลอดสองฝั่งถนน อันเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านเกิดความสนิทสนมกันจากความเป็นเพื่อนบ้านกัน และเนื่องจากชาวบ้านทั้งหมดนับถือศาสนาคริสต์ กิจกรรมหลักของชุมชนแห่งนี้จึงเป็นการเข้าโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านเข้าร่วมกันอย่างพร้อมเพรียงและได้รับความร่วมมือร่วมใจจากคนส่วนใหญ่ในชุมชน (นอกเหนือไปจากงานบันเทิงรื่นเริงตามเทศกาลของชนเผ่า เช่น เทศกาลกินข้าวใหม่ ซึ่งเป็นงานกินเลี้ยงหรือฉลองสังสรรค์กันระหว่างครอบครัวและระหว่างหมู่บ้าน)

กิจกรรมของโบสถ์จะเริ่มขึ้นในช่วงเช้าของวันอาทิตย์เวลาประมาณ 07.00 น. ชาวบ้านจะเตรียมตัว และเดินเท้าจากบ้านของตนเป็นกลุ่ม ๆ เพื่อเข้าโบสถ์ เนื่องจากระยะทางไม่ไกลมากนัก ระหว่างที่ร่วมกิจกรรมกันที่โบสถ์ก็จะปิดบ้านไว้และดำเนินกิจกรรมตลอดทั้งวัน แต่ก็มีชาวบ้านบางคนที่ไม่ได้ไปโบสถ์ ผู้วิจัยจึงได้สอบถามเรื่องกิจกรรมของโบสถ์กับคุณวิบูลย์ ละหู่ นะ ผู้ทำหน้าที่เป็นศิษยาภิบาลของโบสถ์ ปฏิบัติงานดูแลและประสานงานด้านพิธีกรรมทางศาสนา หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “อาจารย์วิบูลย์” นอกจากนี้ อาจารย์วิบูลย์ยังมีตำแหน่งเป็นหนึ่งในคณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายศาสนาอีกด้วย จึงได้รับการอธิบายว่า

“การเข้าโบสถ์เราก็ไม่ได้บังคับว่าจะต้องมาทุกคน ขึ้นอยู่กับใครสมัครใจมาร่วม มีเวลาว่างหรือไม่ แต่ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจะมาเข้าโบสถ์กันสม่ำเสมอ ส่วนกิจกรรมก็มีแบ่งเป็นช่วง ๆ ให้ทั้งกลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน แล้วก็มีช่วงที่เข้าร่วมพิธีกรรมพร้อมกันทั้งหมด ทั้งหมดนี้คือกิจกรรมทางศาสนาในวันอาทิตย์ ซึ่งในวันนี้ชาวบ้านจะไม่ทำงานแต่จะมาร่วมกิจกรรมที่โบสถ์” (วิบูลย์ ละหู่ นะ, สัมภาษณ์ 22 พฤศจิกายน 2545.)

1.4 กิจกรรมหลักของชุมชน

การที่กิจกรรมหลักของชุมชนคือการร่วมกิจกรรมทางศาสนา เนื่องจากชาวบ้านทั้งหมดนับถือศาสนาคริสต์ จึงมีโบสถ์เป็นศูนย์กลางในการร่วมกิจกรรมกันทุกวันอาทิตย์ ที่ถือว่าเป็นกิจกรรมหลักของชุมชนแห่งนี้ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ยอมรับและมีส่วนร่วมตลอดจนให้ความสำคัญกับกิจกรรมดังกล่าวค่อนข้างมาก โดยที่ลำดับของกิจกรรมของโบสถ์จะแบ่งเป็น 3 ช่วงเพื่อให้สมาชิกของชุมชนแต่ละกลุ่ม คือ กลุ่มชาวบ้านทั้งหมด กลุ่มสตรี และกลุ่มเยาวชน ได้แยกกันประกอบกิจกรรมในแต่ละช่วงเวลา คือ เวลา 08.00-10.00 น. เป็นช่วงที่ชาวบ้านทั้งหมดในหมู่บ้านเข้าร่วมพิธีในโบสถ์ร่วมกัน เพื่อสวดมนต์รับฟังคำบรรยายจากวิทยากรและพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน จากนั้นช่วงเวลา 10.00-11.00 น. ถือเป็นช่วงเวลาของกลุ่มสตรีในหมู่บ้าน เพราะจะมีเฉพาะแต่กลุ่มผู้หญิงที่ประกอบพิธีอยู่ในโบสถ์และดำเนินกิจกรรม เช่น ซ้อมร้องเพลง พูดคุยกัน หลังจากนั้นหยุดพักกลางวัน สำหรับช่วงบ่ายจะเป็นเวลาของกลุ่มเยาวชนที่จะมาซ้อมดนตรีและร้องเพลงประสานเสียงหรือรับฟังคำสอนของวิทยากร ช่วงเวลาสุดท้าย คือ 14.00-15.00 น. เป็นการเข้าโบสถ์ร่วมกันทั้งหมดอีกครั้งหนึ่งเพื่อสวดมนต์พร้อมกัน จึงเป็นอันเสร็จสิ้นพิธีการ

ภาพที่ 16 แสดงบรรยากาศช่วงที่ชาวบ้านกำลังเดินทางไปเข้าโบสถ์



การแบ่งช่วงเวลาตามลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้หญิงในหมู่บ้านมีโอกาสที่จะเข้าร่วมกลุ่มทางสังคมเฉพาะกลุ่มสตรี ดังนั้นกลุ่มผู้หญิงจะมีเวลาอยู่ร่วมกันค่อนข้างมาก ได้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน สำหรับสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ นั้น ก็รวมปะปนอยู่ในกลุ่มสตรีที่ประกอบกิจกรรมในโบสถ์ด้วยเช่นกัน ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าการรวมตัวดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่มีผู้หญิงในหมู่บ้านมาเข้าร่วมค่อนข้างมาก จึงได้สอบถามคุณพินิกา พรสกุลไพศาล ว่ากลุ่มหัตถกรรมฯ ใช้ช่วงเวลาในวันอาทิตย์และการเข้าโบสถ์เป็นการประชุมหรือมอบหมายงานของกลุ่มหัตถกรรมฯ ไปในตัวด้วยหรือไม่นั้น คุณพินิกา อธิบายว่า

“ในโบสถ์เราจะไม่คุยเรื่องงานกัน หรือออกนอกโบสถ์แล้วในวันอาทิตย์ก็จะไม่เอา

งานมาทำ จะหยุดเพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนา มีเรื่องงานก็จะคุยกันวันอื่น ส่วนเวลาที่กลุ่มผู้หญิงร่วมกิจกรรมในโบสถ์ก็จะไม่เอาเรื่องงานมาคุยกัน ส่วนใหญ่จะพูดคุยกันเรื่องปัญหาครอบครัว ปัญหาสตรีหรือร่วมกิจกรรมกับทางโบสถ์ เช่น การร่วมร้องเพลง กล่าวบทสรรเสริญพระเจ้า เป็นต้น” (สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

ซึ่งอาจารย์ศิลา พรสกุลไพศาล ที่ปรึกษาศิษยาภิบาลของโบสถ์อธิบายเสริมว่า “ปกติแล้ววันอาทิตย์ถือเป็นวันหยุด ชาวบ้านเขาจะไม่ทำงานกัน ส่วนใหญ่ก็มาเข้าโบสถ์ นอกจากจะติดธุระอย่างอื่น ซึ่งก็ไม่ได้บังคับ แต่ถ้ามาเข้าโบสถ์ก็ได้พบปะพูดคุยกันมาร่วมกิจกรรม เช่น พวกเยาวชนก็หัดร้องเพลง ผู้หญิงเขาก็จะมีช่วงเวลาของกลุ่มสตรีที่จะพูดคุยกันเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ปรึกษากัน” (ศิลา พรสกุลไพศาล, สัมภาษณ์ 19 พฤศจิกายน 2545.)

ภาพที่ 17 แสดงบรรยากาศภายในโบสถ์



จากการที่ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมของโบสถ์กับชาวบ้านพบว่า ช่วงเวลา 08.00-10.00 น. ซึ่งเป็นช่วงที่รวมชาวบ้านทั้งหมด หลังจากผ่านช่วงพิธีการแล้วจะมีตัวแทนจากองค์กรศาสนาภายนอกมากล่าวสรรเสริญพระเจ้าและบรรยายให้ความรู้ จากนั้นจะมีตัวแทนของชาวบ้าน หรือบางครั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านขึ้นมาพูดคุยหรือแจ้งเรื่องที่ชาวบ้านควรทราบ เช่น การขอความร่วมมือจากโครงการพัฒนาโดยตุงฯหรือจากทางการ มีการพูดคุยกันจนสิ้นสุดช่วงเวลา จากนั้นกลุ่มผู้ชายและเด็กก็จะแยกตัวออกจากโบสถ์ คงเหลือเพียงกลุ่มสตรีที่จะประกอบกิจกรรมต่อซึ่งก็มีทั้งกิจกรรมร้องเพลงหรือสวดมนต์ ต่อด้วยการพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน

เนื้อหาของสาร (Message) ที่กลุ่มสตรีนำมาพูดคุยสนทนาระหว่างกันในโบสถ์วันอาทิตย์ จึงเป็นการพูดคุยสนทนากันในเรื่องที่ค่อนข้างเป็นทางการเกี่ยวกับการปรึกษาปัญหาส่วนตัวหรือนำเรื่องมาแจ้งให้ทราบ เนื่องจากบรรยากาศในโบสถ์ค่อนข้างเคร่งขรึม

และชาวบ้านจะสำราญกิจกรรมระหว่างร่วมกิจกรรมในโบสถ์ แต่ช่วงที่ออกมาพักข้างนอก โบสถ์ก็จะรวมตัวเป็นกลุ่มเล็ก ๆ พุดคุยสนทนากันในเรื่องที่ไม่เป็นทางการเป็นส่วนใหญ่ เช่น พุดคุย สอบถามสารทุกข์สุกดิบ เรื่องเกี่ยวกับหนังละคร หรือพุดจาเล่นหัวกัน เป็นการผ่อนคลายไปในตัว จากนั้นจึงกลับเข้าไปร่วมกิจกรรมของโบสถ์ต่อจนกระทั่งถึงเวลาพักกลางวัน

สำหรับช่วงบ่ายอันเป็นเวลาของกลุ่มเยาวชน ส่วนใหญ่จะเป็นการซ้อมร้องเพลงหมู่หรือเดี่ยว และมีบางส่วนที่แยกตัวไปใช้สถานที่ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งตั้งอยู่เยื้องกับโบสถ์ เพื่อซ้อมดนตรีและร้องเพลง เนื่องจากโบสถ์มีพื้นที่ไม่เพียงพอหรืออาจจะไม่สะดวก ส่วนบุคคลอื่น ๆ ก็แยกย้ายกันกลับบ้านดำเนินชีวิตตามปกติ กิจกรรมดังกล่าวดำเนินไปจนกระทั่งถึงเวลาช่วงสุดท้ายซึ่งจะเป็นการเข้าโบสถ์ร่วมกันทั้งหมดอีกครั้งหนึ่ง เพื่อร้องเพลงและกล่าวสรรเสริญพระเจ้าก่อนจะแยกย้ายกันกลับ

1.5 งานเทศกาลสำคัญของชุมชน

สำหรับกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชนในช่วงเทศกาลที่ผู้วิจัยมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วม คืองานประเพณีกินข้าวใหม่ ซึ่งเป็นงานเลี้ยงฉลองประจำปี จะมีชาวบ้านมาร่วมงานค่อนข้างมาก ทั้งที่เดินทางมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อนบ้าน และชาวละหู่ที่อาศัยอยู่นอกพื้นที่แล้วเดินทางกลับมาเยี่ยมเยียนกันในช่วงเทศกาล ลักษณะงานมีการตั้งโต๊ะบริเวณลานโล่งกลางหมู่บ้าน เพื่อจัดวางอาหารทั้งคาวหวานหลากหลายชนิดให้ทุกคนได้เลือกรับประทานโดยไม่มีเครื่องตีมของมีนเมาในบริเวณงาน ซึ่งก่อนจะเข้าร่วมงานนั้นผู้วิจัยสอบถามกับตัวแทนของชาวบ้าน ได้รับคำอธิบายว่าชาวบ้านของแต่ละครอบครัวจะนำอาหารมาสมทบในงาน โดยนำมาวางรวมกันทั้งอาหารคาวและหวาน ถือว่าจะได้มีส่วนร่วมและเป็นการช่วยงาน สำหรับในงานก็จะกำหนดให้มีคนทำหน้าที่ตักอาหาร บริการน้ำดื่มให้แขกที่มาร่วมงาน เมื่อได้รับอาหารแล้วก็หาทำเลเหมาะ ๆ นั่งหรือยืนรับประทานกันเป็นกลุ่ม ๆ ได้ต้นไม้บ้างหรือตามเก้าอี้ที่จัดเตรียมไว้ใกล้ ๆ บ้าง อาศัยความเรียบง่ายและความสะดวก ผู้วิจัยจึงนำอาหารจากบ้านตนเองไปสมทบในงานและร่วมงานเลี้ยงกับชาวบ้านในชุมชนด้วย

วันที่ 25 ธันวาคม 2545 เป็นวันจัดงานประเพณีกินข้าวใหม่ ช่วงเช้าผู้วิจัยร่วมพิธีขอบคุณพระเจ้าในโบสถ์ ระหว่างนั้นมีชาวต่างชาติกลุ่มหนึ่งจำนวนประมาณ 4-5 คนขับรถจักรยานยนต์ท่องเที่ยวผ่านเข้ามาในหมู่บ้าน ผู้วิจัยทราบภายหลังว่าเป็นนักท่องเที่ยวที่เขารถขึ้นมาเที่ยวบนดอยตุง มีหัวหน้าทีมชื่อเจเนต เป็นชาวแคนาดา ชาวต่างชาติกลุ่มดังกล่าวจึงได้รับเชิญให้เข้าร่วมพิธีในโบสถ์กับชาวบ้านจนเสร็จพิธี ซึ่งชาวบ้านบอกว่าถ้ามีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในหมู่บ้านก็จะเชิญให้ร่วมกิจกรรมของชุมชนเช่นนี้อยู่เสมอ แต่ก็ไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาบ่อยนัก เพราะส่วนใหญ่จะมุ่งตรงไปยังสถานที่ท่องเที่ยว

สำคัญมากกว่า หลังจากนั้นชาวบ้านก็จะออกจากโบสถ์เพื่อไปยังสถานที่จัดงานเลี้ยง ซึ่งอยู่ไม่ไกลกันมากนัก ระหว่างงานผู้วิจัยได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ศิลา พรสกุลไพศาล ที่ช่วยอธิบายอยู่ตลอด และได้รับรอยยิ้มและมิตรไมตรีจากชาวบ้านด้วยการตักอาหาร และ นำน้ำดื่มมาให้ พร้อมกับคำถามด้วยคำเมืองว่า “ล้าก้อ” (อร่อยมั๊ย) หรือ “เป็นจ๊ะไดฟอง” (เป็นอย่างไรบ้าง) อยู่ตลอด สำหรับเจเนตและเพื่อนชาวต่างชาติที่มาร่วมงานนั้นก็ได้รับความเชื่อใจจากชาวบ้าน ด้วยการนำอาหารมาให้ชิมและตักใส่กล่องให้นำกลับไปทาน ระหว่างเดินทางอีกด้วย ผู้วิจัยจึงได้สอบถามความรู้สึกของเจเนต ระหว่างที่กำลังร่วมทานอาหาร ซึ่งเจเนตบอกว่า

“เช่ารถมาเที่ยวดอยตุง ขับผ่านมามีโบสถ์ มีคนเยอะ เลยเข้ามาดูว่ามีงานอะไรกัน บังเอิญได้รับคำเชิญให้มาร่วมพิธีในโบสถ์จึงสนใจ ประกอบกับวันดังกล่าวเป็นวันคริสต์มาส จึงชวนเพื่อน ๆ ให้เข้ามาและร่วมทานอาหารกับชาวบ้าน รู้สึกประทับใจกับน้ำใจที่ชาวบ้านมีให้ แม้ว่าส่วนใหญ่จะสื่อสารพูดคุยกันไม่ค่อยรู้เรื่องก็ตาม” (เจเนต, นักท่องเที่ยวชาวแคนาดา, สัมภาษณ์ 25 ธันวาคม 2545.)

บรรยากาศของงานเป็นไปด้วยความชื่นมื่น เต็มไปด้วยเสียงหัวเราะและรอยยิ้ม มีการพูดคุยแซวกันและเสียงหัวเราะเฮฮาดังขึ้นเป็นระยะ ๆ อาจารย์ศิลา พรสกุลไพศาล เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่างานนี้ถือเป็นงานเลี้ยงคริสต์มาสและงานปีใหม่ของชาวบ้านไปในตัว และที่เรียกว่าเป็นงานกินข้าวใหม่ เนื่องจากเป็นช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าวในนาเสร็จ ชาวบ้านจึงจัดงานเพื่อขอบคุณพระเจ้าที่ช่วยให้ได้พืชผักมีผลผลิตดี

ภาพที่ 18 แสดงบรรยากาศในงานประเพณีกินข้าวใหม่ของชาวละหู่



สิ่งต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้รับจากการร่วมกิจกรรมของชุมชนทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทำให้ทราบถึงลักษณะความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนที่ค่อนข้างสนิทสนมและใกล้ชิดกัน มีความเชื่ออาทรและเปิดรับบุคคลภายนอกให้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนด้วยความเต็มใจ และความใกล้ชิดสนิทสนมนั้นยังแฝงอยู่ในรูปแบบการสื่อสารที่ชาวบ้านมีต่อกัน ดังที่คุณชุมพร พรสกุลไพศาล ผู้ใหญ่บ้านบอกกับผู้วิจัยว่า

“มีอะไรก็ฝากบอก ๆ กันไปก็ได้ แต่ถ้าเป็นเรื่องที่เป็นทางการจะเรียกประชุมทั้งหมู่บ้าน เพื่อแจ้งให้ทราบทั่ว ๆ กัน ใครมาไม่ได้หรือไม่มาก็ฝากเพื่อนบ้านบอกต่อ ๆ กันไป อย่างงานกินข้าวใหม่นี้ก็ประชุมในหมู่บ้านก่อน เพราะเป็นงานเทศกาลจัดทุกปีนะ แล้วก็ฝากบอก ๆ กัน ให้ไปบอกเชิญชวนเพื่อนบ้านหมู่บ้านอื่น ส่วนคนที่อยู่ข้างนอกพื้นที่พวกญาติ เขาจะติดต่อกันเอง” (สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

การฝากบอกต่อ ๆ กันนั้นเป็นการแสดงออกถึงความสนิทสนมและไว้วางใจกัน ของชาวบ้านที่สามารถสื่อสารกันภายในชุมชนได้โดยใช้สื่อบุคคลเป็นช่องทางหลักของการสื่อสารภายในชุมชน ซึ่งเป็นวิธีการสื่อสารพื้นฐานที่ใช้กันเป็นปกติในหมู่บ้านแห่งนี้

1.6 การเกิดขึ้นของกลุ่มหัตถกรรมบ้านขาเหยงพัฒนา

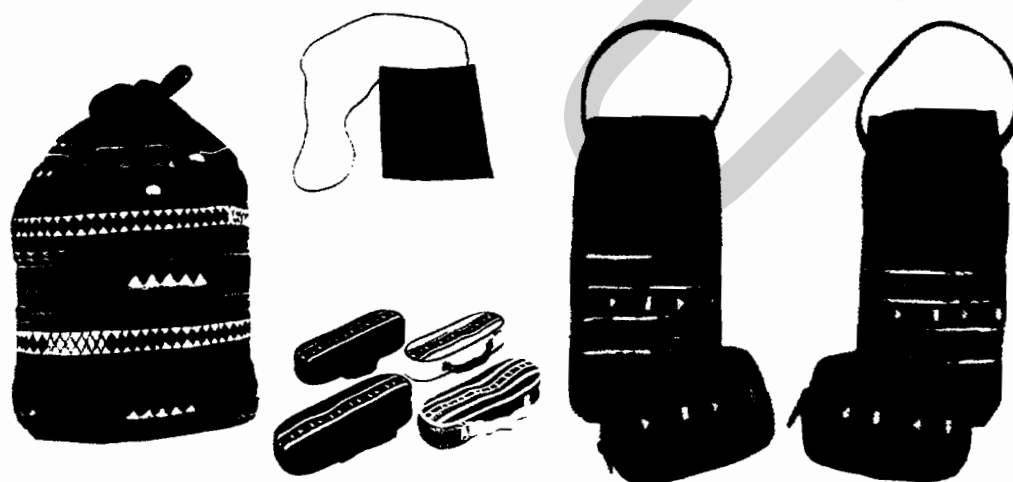
ตามบันทึกประวัติหมู่บ้านที่โครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ ได้เรียบเรียงไว้ระบุว่า ที่หมู่บ้านขาเหยงพัฒนาแต่เดิมนั้นเริ่มต้นการทำผ้าปักผ้าจากการทำในครัวเรือน เพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันและบางส่วนก็เพื่อจำหน่าย แต่เมื่อปี พ.ศ.2518 ดร.พอล โลวิสและครอบครัว ซึ่งเป็นมิชชันนารีจากประเทศสหรัฐอเมริกาได้เดินทางเข้ามายังหมู่บ้านชาวเขาบริเวณดอยตุง โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อการเผยแพร่ศาสนา และได้พบว่า ผู้หญิงชาวละหู่ที่หมู่บ้านขาเหยงพัฒนานี้มีฝีมือในงานหัตถกรรมทอผ้าและเย็บปักผ้า เพราะเดิมชาวบ้านทำการผลิตงานทอผ้าเพื่อตัดเย็บชุดประจำเผ่าและกระเป๋ายามหรือเครื่องใช้อื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อใช้เอง และบางส่วนนำไปจำหน่ายตามร้านค้า ในอำเภอแม่สาย อำเภอแม่จัน อำเภอเมือง แต่ยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือองค์กรใด ประกอบกับในอดีตชาวเขายังด้อยโอกาสในเรื่องการประกอบอาชีพและช่องทางทำมาหากิน เพราะส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทย นอกจากนี้ยังมีอุปสรรคเรื่อง ภาษา ด้วยเหตุนี้ ดร.พอล โลวิสจึงได้ส่งเสริมงานหัตถกรรมในหมู่บ้านให้เป็นอาชีพเสริม เป็นรายได้ให้ชาวบ้าน (ส่วนพัฒนาสังคม สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาโดยดอยตุงฯ)

ปลัดอนุชา มูลคำ เล่าให้ฟังถึงความเป็นมาของงานหัตถกรรมชาวเขาว่า

“แรกเริ่มมาจากการผลิตเพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เพราะชุดประจำเผ่า แต่ละชุดราคาไม่ใช่น้อย ๆ บางชุดเป็นหมิ่น แล้วก็ทำเป็นงานประจำวัน เมื่อมีผู้มาพบเห็นก็ขอซื้อไป ทำให้เกิดความคิดว่าของมันขายได้ เกิดการเรียนรู้ไปในตัวจึงได้พัฒนาสินค้าให้มีหลายประเภทขึ้น ทดลองกันไปเรื่อย ๆ ว่าของแบบไหนสามารถขายได้ เป็นการเรียนรู้พัฒนาฝีมือไปในตัว พอของขายได้ก็ทำกันเป็นอาชีพเสริม หรือบางคนก็ทำเป็นอาชีพหลักเลย ชาวเขาที่นี้เวลาพวกเขาเดินไปสวนไปไร่จะสังเกตเห็นว่าเดินไปมือก็เย็บปักอะไรไปเรื่อย ๆ ที่นี้พอต่างคนต่างทำก็ไม่มีอำนาจต่อรอง แต่ถ้ามารวมกลุ่มกันอยู่ที่บ้านขาเหยงพัฒนานี้ก็เกิดอำนาจต่อรอง เกิดความเป็นกลุ่มขึ้นจากการรวมตัวของชาวบ้านเอง และได้รับแนวทางจากมิชชันนารีในอดีต” (สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

ในระยะเริ่มแรกของการก่อตั้งกลุ่มนั้น มีชาวบ้านจำนวนเพียง 5 คน รวมตัวกันจนกระทั่งปี พ.ศ. 2529 นายศักดิ์ ฮะสุวรรณ เดินทางเข้ามาส่งเสริมคริสตศาสนาและเห็นว่ากลุ่มหัตถกรรมฯ มีฝีมือด้านเย็บปักถักร้อยผ้า จึงได้ให้การสนับสนุนโดยส่งสินค้าในนามศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ และมีการติดต่อกันในเชิงธุรกิจจนถึงปัจจุบัน ทำให้สมาชิกในหมู่บ้านมารวมตัวเพิ่มขึ้น โดยที่ปัจจุบันมีสมาชิกของกลุ่มจำนวน 46 คน ผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น เช่น กระเป๋า ยาม เป้ ที่เก็บของจดหมาย ปลอกหมอน เป็นต้น นอกจากนี้สินค้าบางส่วนยังถูกขายส่งไปยังต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และสวีเดนอีกด้วย ทำให้เปลี่ยนอุปกรณ์การผลิตจากเดิมซึ่งเคยใช้จักรเย็บผ้ามาเป็นจักรอุตสาหกรรมเพื่อรองรับการผลิตจำนวนมาก เมื่อปี พ.ศ.2544 ได้จดทะเบียนกับกรมส่งเสริมการเกษตร ในนามของ “กลุ่มหัตถกรรมบ้านขาเหย่งพัฒนา” (ซึ่งในรายงานผลการวิจัยจะใช้คำว่า *กลุ่มหัตถกรรมฯ*) ซึ่งกลุ่มดังกล่าวประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นผู้หญิงล้วน ผลิตงานหัตถกรรมประเภทผ้าทอผ้าปัก เป็นลวดลายประจำเผ่าละหู่ โดยใช้เวลาช่วงกลางวันนางานมาทำร่วมกัน เป็นงานเย็บปักถักร้อยผ้า มีการจับกลุ่มเล็ก ๆ ตามบ้านของตนเองหรือเพื่อนบ้านบ้าง ส่วนในช่วงเวลาว่างคือนหากมีเวลาว่างก็ทำงานภายในบ้าน

ภาพที่ 19 แสดงตัวอย่างสินค้าหัตถกรรมของกลุ่มหัตถกรรมบ้านขาเหย่งพัฒนา



ที่มา: ภาพจากศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่

1.7 เป้าหมายของการรวมกลุ่ม

เมื่อผู้วิจัยสอบถามสมาชิกของกลุ่มถึงสาเหตุที่เข้าร่วมกลุ่มฯ สมาชิกหลายคนให้เหตุผลว่า

“อยู่ว่าง ๆ ก็เลยทำเป็นรายได้” (จำเรียง พิมพ์ศักดิ์ภักดี, สมาชิกกลุ่มปักผ้า, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2545.)

“แม่สอนให้ทำ แล้วก็ทำเรื่อยมา แรก ๆ ก็ทำใช้เองก่อน พอมีกลุ่มแล้วขายได้ก็เลยรับทำขาย” (ศรีนวล พรสกุลไพศาล, สมาชิกกลุ่มเย็บจักร, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2545.)

“แรก ๆ ทำยังไม่เก่งนัก อาศัยถามกัน เรียนรู้จากเพื่อน ลายปักผ้าอันไหนยาก ๆ ก็ให้เขา สอนให้แล้วมาหัดทำเอง” (สุกัญญา แก้วมณีวรรณ, สมาชิกกลุ่มทอผ้า, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2545.)

และก็มีสมาชิกส่วนหนึ่งที่ให้ความเห็นในทำนองเดียวกันว่า “เห็นเพื่อน ๆ เข้ากลุ่มก็เลยเข้าตาม” โดยคิดว่าหากรับงานมาทำก็ได้เงินและเป็นการทำงานในบ้านตนเองไม่ต้องไปไหนไกล ก็จะได้มีเวลาดูแลบ้านหรือเลี้ยงลูกด้วย เหตุผลอีกด้านหนึ่งคือได้พบกับเพื่อน ๆ กลุ่มแม่บ้านหรือกลุ่มผู้หญิงด้วยกันอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีความคิดเห็นของชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ถ่ายทอดให้ผู้วิจัยฟังโดยขอไม่ระบุชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ว่า

“ที่ดอยตุงนี้พวกชาวเขาถูกจำกัดสิทธิเรื่องที่ทำกินเพิ่มขึ้น เพราะทางโครงการพัฒนาดอยตุงเขาจะจัดสรรที่ดินทำกินให้แต่ละครอบครัว แล้วก็มีการควบคุมจำนวนประชากร มีการวางแผนครอบครัว ซึ่งเขาบอกว่าเป็นแผนพัฒนาของโครงการ แต่ปัญหาคือเมื่อจำกัดที่ดิน ทำให้ทำกินไม่พอ รายได้น้อย เลยต้องหาทางออกอื่นมาเสริมเพื่อหารายได้เพิ่ม อย่างผู้ชายก็ไปรับจ้างนอกพื้นที่ ผู้หญิงก็ทำของไปขาย เช่นที่ซาแห้งฯ นี้เราก็หาทางออกให้กับตัวเองได้ เพราะมีกลุ่มหัตถกรรมฯ ให้ผู้หญิงได้ทำงานเย็บผ้าขายเป็นรายได้เสริมให้ครอบครัว” (ชาวบ้านซาแห้งพัฒนา, สัมภาษณ์ 25 ธันวาคม 2545.)

จากมุมมองดังกล่าวเป็นข้อสังเกตว่าการถูกจำกัดสิทธิที่ทำกินของชาวบ้านที่ดอยตุงกลายเป็นแรงผลักดันประการหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านต้องแสวงหาช่องทางเลี้ยงชีพเพิ่มขึ้น ดังเช่นการเกิดขึ้นของกลุ่มหัตถกรรมที่บ้านซาแห้งนี้เอง ก็อาจเป็นตัวอย่างหนึ่งของการรวมกลุ่มกันเพื่อเพิ่มช่องทางหารายได้ของชาวบ้าน และทำให้ทราบได้ถึงแม้กลุ่มหัตถกรรมบ้านซาแห้งฯ จะมีความเข้มแข็งกว่ากลุ่มอื่นในพื้นที่โครงการพัฒนาดอยตุงก็ตาม แต่การดำเนินงานของกลุ่มฯ ก็มีปัญหาข้อติดขัด ไม่ต่างจากกลุ่มธุรกิจชุมชนในท้องถิ่นอื่น คือปัญหาด้านการตลาด ทั้งนี้เนื่องจากจุดอ่อนด้านภาษาและสัญชาติที่กลายเป็นเงื่อนไขบังคับให้การดำเนินงานถูกจำกัดแต่เฉพาะพื้นที่

นอกจากนี้ตัวแทนของกลุ่มหัตถกรรมฯ คุณพินิภา พรสกุลไพศาล ยังได้อธิบายสภาพปัญหาในปัจจุบันของกลุ่มว่า

“เรื่องปัญหาด้านการทำงานภายในกลุ่มไม่มี เพราะรู้จักสนิทสนมกันดีอยู่แล้ว มีเรื่องอะไรก็สามารถพูดคุยตกลงกันได้ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม แต่ปัญหาของกลุ่มคือเรื่องการตลาด ที่หาแหล่งขายใหม่เพิ่มขึ้นไม่ได้ ทุกวันนี้คือผลิตส่งที่ศูนย์หัตถกรรมชาวเขาที่เชียงใหม่

เป็นแหล่งใหญ่ เพราะที่นั่นเป็นศูนย์รับสินค้าชาวเขาจากทั่วภาคเหนือ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนประสานระหว่างชาวบ้านกับลูกค้า เพราะถ้าหากจะให้ชาวบ้านออกไปติดต่อหาตลาดเองก็คงลำบาก เพราะหลายคนพูดไทยไม่ได้หรือ ที่พูดได้ก็ไม่ค่อยได้รับความเชื่อถือ เรื่องสัญชาติหรือการมีบัตรประชาชนก็เป็นข้อจำกัดเหมือนกัน ทำให้ชาวบ้านทำอะไรได้ไม่ค่อยมาก จะเดินทางออกนอกพื้นที่ไปทำมาค้าขายก็ลำบาก แต่ถ้าเป็นในพื้นที่ก็สามารถเอาสินค้าไปขายในแบบลักษณะของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยวได้บ้าง

ที่ผ่านมาก็มีองค์กรจากรัฐ หรือองค์กรพัฒนาบางแห่งเข้ามาให้ความช่วยเหลือในด้านนี้บ้าง คือรับสินค้าไปช่วยขายให้ แต่บางที่ทำไมต่อเนื่อง พอเปลี่ยนตัวผู้บริหารก็ขาดการติดต่อไป บางแห่งก็รับสินค้าไปขายให้แต่บวกราคาเพิ่มสูงขึ้นมาก ทำให้ขายไม่ได้เราก็ต้องไปรับของคืนมา ปัญหาย่างนี้ที่ผ่านมามีอยู่ตลอด ระยะเวลาที่เราเลยไม่ได้ฝากใครขาย นอกจากจะฝากชาวบ้านไปขายในตัวเมืองหรือฝากหน่วยงานที่ช่วยเหลือชาวเขาโดยตรงไปขายเท่านั้นเอง” (สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

ในขณะที่ความสามารถด้านการตลาดของชาวบ้านซึ่งค่อนข้างมีข้อจำกัดหลายอย่าง ทำให้ช่องทางการขายสินค้ามีน้อย เพราะหากไม่ฝากร้านค้าภายนอกพื้นที่ขายหรือฝากคนรู้จักขายแล้ว ก็จะขายผ่านศูนย์หัตถกรรมชาวเขาที่จังหวัดเชียงใหม่เท่านั้น คุณพินิกา อธิบายว่า การเอาสินค้าไปฝากขายตามร้านค้าในจังหวัดเชียงใหม่ขายไม่ค่อยได้ ส่วนใหญ่ต้องใช้เวลาานกว่าจะขายได้ ทำให้ได้เงินช้ามาก และไม่คอยมีร้านค้าที่จะยอมรับฝากขายมากนัก ความพยายามต่อสู้กับอุปสรรคด้วยการแสวงหาช่องทางการตลาดเองจึงยุติไป ส่วนการขายสินค้าในพื้นที่นั้น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเดินทางมุ่งสู่สถานที่ท่องเที่ยวโดยตรง มีนักท่องเที่ยวจำนวนน้อยที่จะเดินทางมาเยี่ยมชม ชุมชนชาวเขา แต่ทางกลุ่มหัตถกรรมฯ ก็มีสินค้าบางส่วนที่เตรียมไว้รองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ ดังที่คุณพินิกาเล่าให้ฟังว่า

“สมาชิกของกลุ่มก็จะมีการทำสินค้าพวกของที่ระลึกเก็บเอาไว้ เป็นของชิ้นเล็ก ๆ ราคาไม่แพง เช่น กระเป๋าเก็บมือถือ กระเป๋าเก็บเงิน ยามหรือถุงผ้าเอาไว้ขายนักท่องเที่ยวหรือลูกค้าที่เดินทางเข้ามาที่หมู่บ้าน บางคนก็รู้ว่าที่บ้านเรามีการผลิตสินค้าพื้นบ้านอยู่ หรือบางคนก็ผ่านมา” (สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

1.8 พัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา

การรวมตัวในลักษณะกลุ่มธุรกิจชุมชนที่บ้านชาแห่งพัฒนานี้ก็ได้รับการยอมรับจากองค์กรภาครัฐ และโครงการพัฒนาโดยตุงฯว่า เป็นกลุ่มธุรกิจชุมชนที่มีระบบมีโครงสร้างและมีตลาดรองรับที่ชัดเจนที่สุดในพื้นที่โครงการพัฒนาโดยตุงฯ ทั้งนี้เนื่องจาก

พื้นฐานของชาวบ้านที่ใกล้ชิดสนิทสนมกัน ผนวกกับการที่มีชนนารีชาวต่างชาติเข้ามาเผยแพรศาสนาและยังถ่ายทอดความรู้ให้ด้วย จึงมีการเปิดรับเอาแนวทางใหม่ ๆ มาปรับใช้ก่อให้เกิดพัฒนาการของกลุ่ม อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนในเชิงธุรกิจจากศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่อีกทางหนึ่งด้วย ผู้วิจัยได้ทราบถึงคำบอกกล่าวเกี่ยวกับการยอมรับต่อกลุ่มหัตถกรรมฯ จากบุคคลภายนอก ดังเช่นที่ ปลัดอนุชา มูลคำ บอกว่า

“ที่บ้านเขาแห่งนี้ฯ นี้เห็นได้ชัดเจนเลยว่าจากกลุ่มเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ละครอบครัวมาร่วมกันเป็นกลุ่มที่ใหญ่ขึ้น เป็นธุรกิจชุมชนที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของชาวบ้าน ความสำเร็จที่เกิดขึ้นก็มาจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม สมาชิกของชุมชน เพราะฉะนั้นกลุ่มที่เกิดขึ้นจึงมีความผูกพันและแนบแน่น” (สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

คุณสมเกียรติ ปินน้ำ ผู้ที่เป็นหัวหน้าฝ่ายข้อมูล ส่วนพัฒนาสังคม สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาโดยตุงฯ ก็ได้ให้ความเห็นว่า

“ถ้าพูดถึงเรื่องการรวมตัวกันเป็นกลุ่มธุรกิจชุมชน ที่บ้านเขาแห่งนี้ถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่ชัดเจนที่สุด เพราะมีตลาด เป็นขั้นตอน” (สัมภาษณ์ ปินน้ำ, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2545.)

นอกจากนี้คุณลุงทองแก้ว หริชัยกุล ผู้ที่เป็นประธานคณะกรรมการสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย ภาคที่ 18 อีกทั้งยังเป็นตัวแทนชาวบ้านที่ทำหน้าที่ประสานงานในพื้นที่ดอยตุงตั้งแต่ยุคเริ่มแรกของการพัฒนาจนเป็นที่ยอมรับนับถือ ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชนและชาวบ้านในพื้นที่ดอยตุง ถือได้ว่าเป็น “แกบ้าน”² หรือผู้นำทางความคิดท่านหนึ่งที่มีบทบาทในพื้นที่ ได้กล่าวถึงกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งนี้ไว้ว่า

“กลุ่มหัตถกรรมที่ชาแห่งนี้แตกต่างไปจากหมู่บ้านอื่นในพื้นที่โครงการพัฒนาโดยตุง เพราะที่อื่นขาดเรื่องการตลาด ขาดผู้นำ เช่น ถ้าชาวบ้านอยากจะทำงานผลิตสินค้ามาขายก็มีกันเพียงไม่กี่คน คือ ทำเป็นการส่วนตัวไม่สามารถรวมกลุ่มได้อย่างนี้ ปัญหาโดยภาพกว้างคือ ชาวเขาบางกลุ่มก็ยังไม่มีการประชาสัมพันธ์ทำให้ไม่สามารถค้าขายหรือรวมกลุ่มได้ อีกอย่างคือเรื่องภาษา บางกลุ่มก็พูดไทยไม่ค่อยได้ สองอย่างนี้เป็นอุปสรรคพอสมควรสำหรับชาวเขา ผมว่ากลุ่มหัตถกรรมที่บ้านเขาแห่งนี้สามารถรวมตัวกันได้แล้วก็พัฒนามาถึงจุดหนึ่ง แต่ก็ยังมีอุปสรรคอยู่เหมือนกัน เช่นเรื่องการตลาด แต่ก็ถือได้ว่ากลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ชัดเจนและเด่นชัดที่สุดในหมู่บ้านที่อยู่ในเขตของโครงการพัฒนาโดยตุงนะ แต่ก็ยังต้องอาศัยหน่วยงานภายนอกมาช่วยประสานให้ ลำพังจะให้ชาวบ้านออกไปติดต่อเองคงไม่สำเร็จ นอกจากจะเอา

² ชุมชนทางภาคเหนือแต่ละหมู่บ้านจะมีหัวหน้าทางการเมือง เพื่อทำหน้าที่ควบคุมดูแลให้คนในหมู่บ้านประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สังคมระบุไว้ ต่อมาคน ๆ นี้คือผู้ที่ทำหน้าที่ประสานกับเจ้าหน้าที่ของทางราชการ เรียกกันว่า “แกบ้าน” (อมรา พงศาพิชญ์, แหล่งเดิม : 180-205)

ของไปขายในลักษณะสินค้าที่ระลึกในพื้นที่เท่านั้น” (ทองแก้ว นริชัญกุล, สัมภาษณ์ 20 พฤศจิกายน 2545.)

ขณะที่ในมุมมองของผู้ที่เข้ามาบุกเบิกงานทางด้านการศึกษา และใกล้ชิดกับชาวบ้านเขาแห่งพัฒนามาเป็นเวลานานอย่าง อาจารย์เจริญพร ศักดิ์แสน ได้กล่าวถึงสาเหตุที่กลุ่มดังกล่าวมีพัฒนาการที่ชัดเจนกว่ากลุ่มอื่น ๆ ว่า

“เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้กลุ่มที่เกิดขึ้นมีความโดดเด่น คือความเชื่อของชาวละหู่ในปัจจุบันที่ไม่ได้ยึดติดกับการนับถือผีถือเจ้ามากนัก แต่ก่อนดั้งเดิมก็เคยมีแต่ปัจจุบันสภาพการณ์มันเปลี่ยนไป มีการเปิดรับเอาวัฒนธรรมที่ทันสมัยเข้ามา มาก อีกอย่างหนึ่งคือละหู่จะใกล้ชิดกับมิชชันนารี ใกล้ชิดกับฝรั่งเพราะรับเอาศาสนาคริสต์มาด้วย ทำให้พัฒนาได้เร็วกว่าชนเผ่าอื่น” (เจริญพร ศักดิ์แสน, สัมภาษณ์ 18 พฤศจิกายน 2545.)

การรวมกลุ่มหัตถกรรมของผู้หญิงในหมู่บ้านเขาแห่งพัฒนา นอกจากจะเป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับสมาชิกของกลุ่มแล้ว ยังเป็นการสนับสนุนให้ชุมชนเกิดความพยายามที่จะพึ่งตนเองอีกด้วย เพราะนอกเหนือจากอาชีพหลักที่ทำกันอยู่และการรับความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกแล้ว ชาวบ้านยังใช้กลุ่มที่รวมตัวกันให้เกิดเป็นพลังและเป็นช่องทางต่อการซื้อขายแลกเปลี่ยนกับภายนอก นอกจากนี้ยังสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับสมาชิกของกลุ่มให้มีทักษะในด้านการผลิต การติดต่อสื่อสาร การสร้างปฏิสัมพันธ์กับองค์กรภายนอก และการดำเนินการธุรกิจชุมชน อีกทั้งยังสนับสนุนให้บทบาทของผู้หญิงในครอบครัวมีความเด่นชัดมากขึ้น เพราะรายได้ของครอบครัวส่วนหนึ่งมาจากการผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอผ้าปักของผู้หญิง อีกส่วนหนึ่งมาจากรายได้ของผู้ชายที่ได้มาจากการทำไร่ทำสวน รับจ้างหรือเพาะปลูกพืชผลการเกษตรซึ่งรับมาจากโครงการพัฒนาโดยตรง รายได้ที่เพิ่มเข้ามาจากงานของผู้หญิงนี้ทำให้บทบาทของผู้หญิงส่วนใหญ่เปลี่ยนสถานะจากที่เคยเป็นเพียงผู้ตาม โดยมีผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัวมาอยู่ทัดเทียมกัน หรือบางครอบครัวผู้หญิงก็เป็นผู้นำเสียเอง

ในเรื่องนี้คุณมยุรา สุขนภาสวัสดิ์ สมาชิก อบต.และมีตำแหน่งเป็นกรรมการหมู่บ้านฝ่ายพัฒนาสตรี อีกทั้งยังเป็นสมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ ได้กล่าวว่า

“งานนี้กลายเป็นอาชีพหลักของผู้หญิงที่บ้านเขาแห่งฯ นี้ไปแล้ว เดี่ยวนี้ผู้ชายในหมู่บ้านกลายเป็นแม่บ้านไปแล้วละ ที่บ้านเขาแห่งนี้ผู้หญิงเป็นหัวหน้าครอบครัวนะ ทำงานมีอาชีพมีรายได้ ส่วนผู้ชายก็ดูแลเรื่องภายในบ้าน จริง ๆ นะ พุดจริง ๆ ผู้หญิงคอยดูแลชื่อของเข้าบ้าน หาเงินมาซื้อ จัดการดูแลกันเองหมดเลย ผู้ชายเขาทำรับจ้างข้างนอกตอนกลางวัน พอกลับมาก็ช่วยงานผู้หญิงบ้าง เป็นบางคนนะ ส่วนใหญ่ผู้หญิงเป็นหัวหน้าครอบครัวเกือบทุกบ้านเลย เพราะผู้หญิงเป็นคนี่หาเงิน หารายได้ให้กับครอบครัวเป็นหลัก” (มยุรา สุขนภาสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 20 พฤศจิกายน 2545.)

ซึ่งในเรื่องนี้ผู้วิจัยสังเกตพบว่า บางครอบครัวในเวลาช่วงกลางวันขณะที่ผู้หญิงนํานางานผ้าทอผ้าปักมาทำรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ ผู้ชายบางคนที่ไม่ได้ไปทำงานนอกบ้าน บ้างก็จับกลุ่มคุยกัน หรือบางคนก็เลี้ยงลูกและเฝ้าบ้านแทนผู้หญิง เมื่อสอบถามชาวบ้านในหมู่บ้านจึงได้พบว่าปกติผู้ชายจะออกไปดูแลไร่นาของตนเองในช่วงเวลากลางวัน หรือออกไปทำงานรับจ้างนอกพื้นที่หรือบริเวณใกล้เคียง ตามแต่จะมีการว่าจ้างเข้ามา และถ้าหากไม่ต้องออกไปไหนก็จะอยู่กับบ้าน บางคนช่วยภรรยาเลี้ยงลูก หรือทำงานบ้านบ้าง บ้างก็อยู่เฝ้าบ้านแทนภรรยาซึ่งไปรวมกลุ่มกับเพื่อนนํานางานเย็บปักถักทอผ้าไปทำรวมกัน

“ส่วนใหญ่ถ้าผู้ชายไม่ได้ไปทำอะไรทำสวน หรือไปรับจ้างข้างนอกหมู่บ้านก็อยู่บ้านทำสวน ปลูกผัก ทำงานจักสาน หรือเลี้ยงลูกแทนผู้หญิง เพราะพวกผู้หญิงเขาจะเอางานไปทำรวมกันที่บ้านเพื่อน ๆ” (ชุมพร พรสกุลไพศาล, ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านชาแห่งพัฒนา, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2545.)

นอกจากมุมมองของผู้ใหญ่บ้านที่กล่าวในฐานะตัวแทนกลุ่มผู้ชายในหมู่บ้านแล้ว คุณพีณา ตัวแทนกลุ่มหัตถกรรมฯ ก็ยังกล่าวขยายความเรื่องดังกล่าวว่า

“ผู้ชายส่วนใหญ่ตอนกลางวันก็ออกไปทำอะไรทำสวนหรือไปรับจ้างกันเป็นส่วนใหญ่ จะมีบางคน ที่มีเวลาว่างแล้วมาช่วยงานภรรยาบ้าง แต่ก็มีไม่กี่คนที่ช่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ทำให้งานส่วนใหญ่ของกลุ่มหัตถกรรมฯ กลายเป็นงานของผู้หญิงล้วน ๆ เป็นอาชีพของผู้หญิงในหมู่บ้านนี้” (นิภา พรสกุลไพศาล สัมภาษณ์ 19 พฤศจิกายน 2545.)

ในยามที่ผู้ชายออกไปทำงานนอกบ้าน ผู้หญิงที่อยู่บ้านก็จะนํานางานเย็บปักถักทอผ้ามาทำเพื่อหารายได้เสริมให้กับครอบครัว การจับกลุ่มนํานางานมาทำรวมกันตามบ้านของเพื่อนหรือบ้านของตนเองนั้น ยังเป็นการรวมกลุ่มทางสังคมของเหล่าบรรดาแม่บ้านอีกด้วย เพราะระหว่างจับกลุ่มทำงานกันนั้น ก็มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นยังเป็นการสานสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นระหว่างในหมู่สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ ประกอบกับความเป็นเครือญาติและเพื่อนบ้านกัน จึงทำให้สมาชิกของชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างสนิทสนมไว้วางใจกันดังที่คุณพีณา พรสกุลไพศาล เล่าให้ฟังว่า

“คนบ้านนี้ส่วนหนึ่งก็เป็นญาติกันเพราะบางบ้านลูกหลานก็แต่งงานกัน แต่ว่าส่วนใหญ่เป็นเพื่อนบ้านก็จะรู้จักกันหมดแหละ เพราะเวลาทำงานก็ทำกันตามบ้าน แล้วย้ายไปเรื่อย ๆ วันนี้ บ้านคนนี้ อีกวันบ้านคนนั้น ก็รู้จักกันหมด นาน ๆ เข้าก็สนิทกัน” (สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

1.9 ลำดับพัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มหัตถกรรมฯ และชุมชน

ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมา และองค์ประกอบอื่นอันเป็นภาพสะท้อนการก่อเกิดและ พัฒนาการของกลุ่มที่เกิดขึ้นเคียงคู่ไปกับการพัฒนาของชุมชน ปัจจุบันกลุ่มหัตถกรรม บ้านเขาแห่ยังพัฒนายังคงผลิตสินค้าหัตถกรรมเย็บปักถักร้อยผ้าพื้นเมือง โดยส่วนใหญ่ ขายส่งให้กับศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหลัก

ข้อมูลที่ได้ผู้วิจัยได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ เมื่อนำมาประกอบกับ ข้อมูลเอกสารที่ทางโครงการพัฒนาโดยดุษฯ ได้รวบรวมไว้ จัดเรียงลำดับเหตุการณ์ที่ เกิดขึ้นในบริบทแวดล้อมชุมชน นำมาประกอบกับบันทึกและคำบอกเล่าเกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมาของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่พัฒนา ทำให้เห็นถึงลำดับขั้นของการเติบโต พัฒนาการ และปฏิสัมพันธ์ทางการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มกับองค์ภภายนอกและ ในชุมชนตามลำดับ ดังนี้

ตารางที่ 3 ลำดับความเป็นมา พัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมฯ ควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

ช่วงเวลา	เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทแวดล้อมชุมชน ³	พัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมฯ
ปีพ.ศ. 2513	นายสีจาง บ้านจะล่อ ได้ชักนำญาติพี่น้องและ เพื่อนบ้านเข้ามาตั้งถิ่นฐานและอาศัยอยู่ประมาณ 56 หลังคาเรือน ทั้งหมดเป็นชาวเขาเผ่าละหู่ดำ (มุเซอดำ) เริ่มสร้างที่อยู่อาศัยจนกลายเป็นชุมชนขึ้น	
ปีพ.ศ. 2514	ก่อตั้งโรงเรียนโกเชนทร์ในความดูแลของมูลนิธิ ละหู่แบ็บติสท์ดำเนินการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับชั้น อนุบาล - ประถมศึกษาปีที่ 3	
ปีพ.ศ. 2516	ได้มีราษฎรจากหมู่บ้านมุเซอลาบา บ้านแม่หม้อ อพยพเข้ามาสมทบอีกประมาณ 120 หลังคาเรือน เมื่อมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นทำให้พื้นที่ทำกิน ลดน้อยลง ส่งผลให้ราษฎรส่วนหนึ่งอพยพโยกย้าย ออกไปอีก คงเหลืออยู่ประมาณ 75 หลังคาเรือน	
ปีพ.ศ. 2517	นายทองแก้ว หรือชัชกุล รับหน้าที่เป็นตัวแทน ประสานงานภาครัฐในการให้ความช่วยเหลือชาวเขา ในพื้นที่ดอยตุง	มีการรวมกลุ่มกันด้วยชาวบ้าน จำนวน 5 คน ร่วมกันผลิต สินค้าหัตถกรรมเย็บปักถักร้อย

³ ข้อมูลบางส่วนจากสรุปผลการปฏิบัติงานฝ่ายพัฒนาสังคม ประจำปี พ.ศ. 2537-2545 จัดทำโดยฝ่ายพัฒนาสังคม สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาโดยดุษฯ (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และบางส่วนได้จากคำบอกเล่าของบุคคลที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์

ช่วงเวลา	เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทแวดล้อมชุมชน	พัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมฯ
ปี พ.ศ.2518	ดร.พอล โลวิสและครอบครัว มิชชันนารีจากประเทศสหรัฐอเมริกาได้เดินทางเข้ามายังหมู่บ้านชาวเขาบริเวณดอยตุง โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อการเผยแพร่ศาสนา หลังจากนั้นได้ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มผลิตงานหัตถกรรมขึ้นในหมู่บ้านชาแห่งพัฒนา	ผ้าพื้นเมืองเป็นการเริ่มต้นอย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มหัตถกรรมฯ
ปี พ.ศ.2523	- เปลี่ยนชื่อโรงเรียนเป็นโรงเรียนบ้านชาแห่งพัฒนา โอนเข้าไปอยู่ในความดูแลของ สปอ.แม่จัน - นายเจริญพร ศักดิ์แสน เข้ารับตำแหน่งอาจารย์ใหญ่คนแรก และปฏิบัติหน้าที่จนเกษียณอายุราชการ	
ปี พ.ศ.2529	นายศักดิ์ดา สะสุวรรณ และคณะ เดินทางเผยแพร่คริสต์ศาสนาในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วภาคเหนือและเห็นว่าที่บ้านชาแห่งฯ มีฝีมือด้านเย็บปักถักร้อยผ้าพื้นเมือง จึงได้ให้ความสนับสนุนกลุ่มด้วยการสั่งสินค้าในนามของศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่	กลุ่มหัตถกรรมฯรับผลิตสินค้าตามคำสั่งซื้อของศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งต่อมาเป็นผู้สั่งสินค้าหลักของกลุ่มติดต่อกันจนถึงปัจจุบัน
ปี พ.ศ.2530	- เริ่มก่อตั้งโครงการพัฒนาดอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ	นอกจากการพัฒนาพื้นที่ของดอยตุงและดำเนินงานส่งเสริมสวัสดิการพื้นฐานแก่ชาวบ้านแล้ว
ปี พ.ศ.2531	- โรงเรียนบ้านชาแห่งพัฒนาโอนเข้าในความดูแลของโครงการพัฒนาดอยตุงฯ	โครงการฯ ยังมีการอบรมและพัฒนาศิลปินกลุ่มหัตถกรรมต่างๆ ในพื้นที่โครงการ และติดตามสำรวจผลเป็นระยะ
ปี พ.ศ.2535	อาจารย์ศิลา พรสกุลไพศาล เดินทางกลับจากประเทศไต้หวัน และทำการเผยแพร่ศาสนาคริสต์พร้อมกับเป็นที่ปรึกษาให้กับโบสถ์	มีการตั้งคณะกรรมการกลุ่มหัตถกรรมฯบ้านชาแห่งพัฒนาขึ้นอย่างเป็นทางการ
ปี พ.ศ.2538	- ฝ่ายพัฒนาสังคม โครงการพัฒนาดอยตุงฯ สรุปผลการติดตามการทำงานของกลุ่มหัตถกรรมฯ ที่หมู่บ้านชาแห่งพัฒนา พบว่าเป็นกลุ่มที่มีการจัดการเป็นระบบและมีตลาดรองรับที่ชัดเจน	กลุ่มหัตถกรรมฯ ดำเนินการโดยสมาชิกกลุ่มทอผ้าจำนวน 8 คน กลุ่มเย็บผ้าอีกจำนวน 22 คน สินค้าที่ผลิตได้จะส่งขายที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยผลิตตามคำสั่งซื้อที่สั่งเข้ามา

ช่วงเวลา	เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทแวดล้อมชุมชน	พัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมฯ
ปีพ.ศ.2539	- สมาคมวางแผนครอบครัว จังหวัดเชียงใหม่เข้ามาให้ความสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มหัตถกรรมบ้านขาแห้งพัฒนาโดยรับสินค้าไปช่วยจำหน่าย - ฝ่ายพัฒนาสังคม โครงการพัฒนาโดยตุงฯ กำหนดแผนงานประสาน/ติดตามความคืบหน้าของการดำเนินงานกลุ่มหัตถกรรมฯ กลุ่มต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่เดือนละ 1 ครั้ง ซึ่งเป็นช่วงต้นของการให้การส่งเสริมจากโครงการฯ	มีการฝากขายสินค้า โดยให้ตัวแทนของสมาคมวางแผนครอบครัวนำไปจำหน่ายที่จังหวัดเชียงใหม่ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ภายหลังจากยุติไป
ปีพ.ศ.2540	- โครงการพัฒนาโดยตุงฯ จัดอบรมและแนะนำอาชีพเพื่อแก้ปัญหาความยากจน (กปคจ.) ในแต่ละหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีการบรรยายและอบรมในด้านต่างๆ สืบเนื่องจากแผนงานพัฒนาที่ผ่านมา และมีการดำเนินการตลอดเป็นระยะ	
ปีพ.ศ.2542	โรงเรียนบ้านขาแห้งพัฒนาจัดตั้งโครงการผ้าปัก-ชาวเขาและต่อเนื่องด้วยโครงการกระเป๋าสุขภาพ	เชิญตัวแทนจากกลุ่มฯ ให้เป็นวิทยากรสอนเด็กๆ ในโรงเรียน
ปีพ.ศ.2544	- ฝ่ายพัฒนาสังคม โครงการพัฒนาโดยตุงฯ ติดตามผลการดำเนินการกลุ่มหัตถกรรมบ้านขาแห้งฯ ระบุว่า เป็นกลุ่มที่เข้มแข็ง สามารถคืนเงินที่ยืมจากโครงการฯ ได้ จึงได้ร่วมกับศูนย์ส่งเสริมการเกษตรที่สูงโดยตุงและสำนักงานเกษตรอำเภอแม่ฟ้าหลวง ขอจดทะเบียนให้กับกลุ่มหัตถกรรมฯ ให้ถูกต้องตามกฎหมาย	มีการจดทะเบียนกับกรมส่งเสริมการเกษตร ตั้ง "กลุ่มหัตถกรรมบ้านขาแห้งพัฒนา" ขณะนั้นมีสมาชิก 29 คน
ปีพ.ศ.2545	- รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมสินค้า 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์	กลุ่มมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้นเป็น 46 คน แบ่ง การดำเนินงาน ออกเป็น 4 กลุ่มย่อย บริหารงานโดยประธานกลุ่มและประธานกลุ่มย่อย

เมื่อพิจารณาจากข้อมูล ข้างต้นจึงสามารถแบ่งพัฒนาการของกลุ่มแบ่งได้เป็น 3 ยุค ดังนี้

ยุคที่ 1 ยุคแรกเริ่ม (พ.ศ.2518-2529)

เป็นยุคของการเริ่มต้นรวมตัวเป็นกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ โดยชาวบ้านจำนวน 5 คน ที่มีฝีมือในการผลิตงานหัตถกรรมเย็บปักถักร้อยผ้าพื้นเมืองด้วยลวดลายเฉพาะตัวของชนเผ่าละหู่ โดยมีมิชชันนารีซึ่งเป็นบุคคลภายนอกชุมชนเข้ามาสนับสนุนซึ่งช่องทางในการเปลี่ยนวิถีการผลิตงานหัตถกรรมเพื่อบริโภคในครัวเรือน มาเป็นระบบการผลิตเพื่อจำหน่าย หารายได้เสริมให้กับครอบครัว จึงถือได้ว่าบทบาทของมิชชันนารีเป็นปัจจัยนำเข้าหรือสิ่งนำเข้า (Input) ที่มีผลต่อวิถีความเป็นอยู่และกระบวนการผลิตงานหัตถกรรมของชาวบ้าน (Process) ให้เปลี่ยนภูมิปัญญาในการเย็บปักถักร้อยผ้าพื้นเมือง มาเป็นสินค้าหัตถกรรมเพื่อจำหน่าย ถือเป็นสิ่งส่งออก (Output) ตามขั้นตอนของกลุ่มที่มีระบบเปิด (Open system) ที่ต้องสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม กระทั่งต่อมาในภายหลังมีศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จ.เชียงใหม่ เข้ามาสนับสนุนด้านการตลาด โดยเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าให้กับกลุ่ม มิชชันนารีเป็นเครือข่ายช่วยอำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านสามารถดำเนินงานได้ด้วยตนเอง จากนั้นจึงค่อย ๆ ลดบทบาทลง

ยุคที่ 2 ยุคแห่งการพัฒนา (พ.ศ.2530-2542)

ผลสำเร็จของการดำเนินงานในยุคแรกเริ่ม ถือเป็นการเพิ่มช่องทางหารายได้เสริมแก่สมาชิกยุคก่อตั้ง ทำให้ในยุคแห่งการพัฒนามีชาวบ้านให้ความสนใจมาเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ เพิ่มมากขึ้น จนต้องมีการจัดระเบียบโครงสร้างภายในกลุ่ม โดยแบ่งเป็นกลุ่มย่อย 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทอผ้าและกลุ่มเย็บผ้า ขณะเดียวกันการเข้ามาให้ความสนับสนุนจากองค์กรภายนอกอื่น ๆ เช่น โครงการพัฒนาโดยตง ที่เข้ามายกระดับคุณภาพชีวิต ให้การอบรมพื้นฐานการประกอบอาชีพ และพัฒนาปัจจัยพื้นฐานในพื้นที่โดยตง และโรงเรียนบ้านเขาแห่งพัฒนาที่สนับสนุนบทบาทของการรวมกลุ่ม โดยเชิญตัวแทนกลุ่มหัตถกรรมฯ ให้เป็นวิทยากรสอนการผลิตงานหัตถกรรมให้แก่เด็กนักเรียน และบทบาทของศูนย์หัตถกรรม จ.เชียงใหม่ ซึ่งยังคงเป็นช่องทางทางการตลาดที่มั่นคงแก่กลุ่ม ทำให้ชาวบ้านในชุมชนสนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนหนึ่งมาจากการที่กลุ่มบรรลุเป้าหมายในการเป็นช่องทางหารายได้ นอกจากนี้กลุ่มที่เกิดขึ้นยังถูกใช้เป็นช่องทางในการเข้าถึงสังคมของเหล่าบรรดาแม่บ้านในชุมชนอีกด้วย

ในช่วงนี้เกิดการแสดงอัตลักษณ์ของชุมชนและกลุ่มหัตถกรรมฯ ออกมาให้เห็นชัดเจน ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มหัตถกรรมฯ คือความเป็นคนละหู่ที่แสดงผ่านทางวัฒนธรรมวิถีชีวิต การใช้ภาษา การนับถือศาสนาคริสต์ และสำนึกในการเป็นคนบ้านเดียวกัน ทำให้กลุ่มหัตถกรรมฯ เป็นตัวแทนของชุมชนในการต่อยอดความเป็นตัวตน ความเป็นคนละหู่ ด้วยการสร้างสรรค์สินค้าหัตถกรรมที่แสดงอัตลักษณ์ออกมาทางลวดลายเฉพาะชนเผ่า ในลักษณะสินค้าที่มีการแฝงตัวของวัฒนธรรมอยู่ด้วย ดังนั้นการรวมกลุ่มจึงเกิดความ

เหนียวแน่นมากขึ้นเพื่อสะท้อนความเป็นชาวเขาเผ่าละหู่ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

จากพื้นฐานความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่าละหู่เหมือนกัน ทำให้มีวัฒนธรรม ภาษาพูด และวิถีชีวิตที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้หลายครอบครัวยังเป็นเครือญาติกัน ทำให้พื้นฐานความสัมพันธ์ในชุมชนและของสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ มีความเหนียวแน่นและไว้วางใจ เกิดเป็นแรงขับเคลื่อนให้กระบวนการกลุ่มดำเนินไปได้ แม้จะไม่มีระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจนหรือการสื่อสารที่เป็นทางการมากนัก

ด้านการดำเนินงานธุรกิจชุมชน ก็เกิดความพยายามที่จะเพิ่มช่องทางการจำหน่ายด้วยตัวเองของชาวบ้าน ที่นำสินค้าที่ผลิตได้ไปฝากขายตามร้านค้าต่าง ๆ ทำให้ในยุคแห่งการพัฒนา กลุ่มหัตถกรรมฯ มีโครงสร้างการดำเนินงาน ระบบของกลุ่ม และช่องทางการตลาดที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ภายใต้พื้นฐานความสัมพันธ์ที่มั่นคงและเหนียวแน่น

ยุคที่ 3 ยุคปัจจุบัน (ตั้งแต่ พ.ศ.2543)

จากการมีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงมีการปรับโครงสร้างและระบบของกลุ่มเพื่อรองรับการดำเนินงาน กลุ่มหัตถกรรมฯ จึงแบ่งสมาชิกออกเป็น 4 กลุ่มย่อยตามลักษณะงานที่ทำ ถือเป็นกำหนดยุทธศาสตร์ของสมาชิกในกลุ่ม ให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น และได้จดทะเบียนกับกรมส่งเสริมการเกษตร เพื่อตอบสนองการดำเนินงานในรูปแบบธุรกิจชุมชนอย่างเต็มตัว ทำให้เกิดเป็นกลุ่มอย่างเป็นทางการ ที่มีระบบเปิดสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม มีการดำเนินงานที่มีระบบชัดเจนจนเป็นที่ยอมรับจากองค์กรภายนอก

ในแง่ของความสัมพันธ์ภายในกลุ่มซึ่งเน้นความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นหลักในการทำงานร่วมกัน ทำให้กระบวนการกลุ่มตลอดจนวิถีการสื่อสารที่เกิดขึ้นเป็นไปอย่างราบรื่น และมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของสินค้าให้ไปตามความต้องการของตลาด แต่ยังคงเอกลักษณ์ที่เป็นลวดลายประจำเผ่าละหู่เอาไว้ ส่งผลให้สินค้าหัตถกรรมที่ผลิตได้นั้นคงคุณค่าและความหมายที่แสดงอัตลักษณ์ความเป็นชนเผ่าละหู่ไว้ได้ ซึ่งถือได้ว่าสินค้านั้นมีวัฒนธรรมประจำเผ่าแฝงอยู่ ตามคุณค่าแห่งการเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม (Cultural product)

แต่การดำเนินงานธุรกิจชุมชนดังกล่าว ก็ยังมีศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จ.เชียงใหม่ เป็นองค์กรหลักที่ให้การสนับสนุนด้านการตลาดแต่เพียงแห่งเดียว เนื่องจากความพยายามที่จะขยายช่องทางการตลาดด้วยตัวเองของชาวบ้าน ต่อการนำสินค้าไปฝากขายตามร้านค้าไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากอุปสรรคด้านภาษา และความด้อยโอกาสของชาวเขาทำให้ร้านค้าไม่ยอมรับฝากสินค้า หรือสินค้าขายไม่ได้เนื่องจากแหล่งที่นำไปฝาก

ขายไม่ให้เกิดการสนับสนุนเท่าที่ควร ทำให้ในช่วงระยะเวลาหลังจำนวนสมาชิกของกลุ่มเริ่มทรงตัว คือไม่เพิ่มหรือลดไปจากจำนวนเดิม ส่วนหนึ่งมาจากการเน้นรับสมาชิกด้วยความสมัครใจโดยไม่ชักจูงให้มาเข้าร่วม แต่อีกส่วนหนึ่งอาจพิจารณาได้ว่าเป็นการทรงตัวที่กลุ่มหัตถกรรมฯ ตอบสนองกับปัญหาอุปสรรคด้านการตลาดที่ไม่สามารถขยายช่องทางเพิ่มได้ ทำให้หยุดการขยายตัวและพยายามรักษาคุณภาพของกลุ่มไว้ก่อนที่จะเดินทางต่อไป

ส่วนที่ 2 กระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยของกลุ่มหัตถกรรมบ้านซาแห้งพัฒนาในการจัดการธุรกิจชุมชน

เมื่อพิจารณาการเกิดขึ้นของกลุ่มหัตถกรรมบ้านซาแห้งพัฒนาแล้ว ทำให้เห็นได้ว่า พื้นฐานของกลุ่มดังกล่าวเกิดจากการรวมตัวของผู้นิยมในชุมชน เป็นกลุ่มสตรีที่ร่วมกันผลิตงานหัตถกรรมเพื่อหารายได้ โดยถ่ายทอดภูมิปัญญาออกมาบนลวดลายของงานเย็บปักถักร้อยผ้าพื้นเมืองที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชนเผ่า แต่เดิมเริ่มจากการผลิตเพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ต่อมาจึงได้ผลิตเพื่อจำหน่ายในลักษณะของการทำเป็นอาชีพเสริม และเมื่อเกิดการรวมกลุ่มหัตถกรรมฯ กันจึงได้มีการจัดระบบและกำหนดขั้นตอนกระบวนการผลิต จากนั้นจึงพัฒนามาเป็นการดำเนินการในลักษณะธุรกิจชุมชน การที่สมาชิกกลุ่มมาเข้าร่วมกลุ่มหัตถกรรมฯ ก็เพราะเห็นว่ากลุ่มหัตถกรรมฯ สามารถสร้างโอกาสสร้างรายได้และเพิ่มอำนาจต่อรองให้มากขึ้น ในอีกทางหนึ่งก็เป็นเพราะข้อจำกัดด้านช่องทางการทำมาหากินและอุปสรรคด้านภาษา ซึ่งเป็นปัญหาที่ชาวเขาประสบอยู่เป็นตัวผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มกัน ทำให้กลุ่มกลายเป็นตัวแทนของการร่วมมือร่วมใจสร้างโอกาสในการแสวงหาประโยชน์ให้กับตนเองร่วมกับชุมชน โดยที่คุณพีณา พรสกุลไพศาล ประธานของกลุ่มหัตถกรรมฯ เล่าให้ฟังว่า

“กลุ่มนี้ก็เริ่มจากไม่กี่คนปักผ้าทอผ้าแล้วเอาไปฝากขาย หารายได้เสริมให้ครอบครัวสมัยก่อนลำบากมากเพราะที่อื่นเขาไม่ค่อยยอมรับชาวเขา พอรวมตัวกันได้ก็ดีขึ้น รับงานจำนวนมากได้ พอมีงานเข้ามามาก ๆ ก็ต้องมีการแบ่งงานกันทำ ถือเป็นภาระแบ่งรายได้และบทบาทของสมาชิกกลุ่มไปในตัว” (นิภา พรสกุลไพศาล, สัมภาษณ์ 19 พฤศจิกายน 2545.)

เหตุผลอีกประการหนึ่งนอกเหนือจากการรวมตัวเพื่อแสวงหารายได้แล้ว การเข้าร่วมกลุ่มยังเป็นการเข้าสังคมและร่วมกิจกรรมที่สร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกและชาวบ้านด้วยตนเอง จากการสอบถามสมาชิกส่วนหนึ่งให้เหตุผลที่เข้าร่วมกลุ่มว่า เป็นการเข้ากลุ่มตามเพื่อนเนื่องจากเห็นว่าเพื่อน ๆ เข้าร่วมกลุ่มนี้กันจึงคล้อยตามและสมัครใจเข้าร่วมด้วย โดยที่สมาชิกของกลุ่มบางท่านได้เล่าให้ฟังอีกว่า

“รวมกลุ่มกันก็ดีเพราะได้ช่วยกัน บางทีเราก็ต้องสอนงานคนที่ยังไม่ค่อยเป็น หรือบางทีเขาก็มาถามเรา เราไปถามเขาบ้าง ช่วยเหลือกันไป” (ศรินวล พรสกุลไพศาล สมาชิกกลุ่มเย็บจักร, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

“เข้ากลุ่มก็ได้พูดคุยกับเพื่อนเพราะต้องให้เขาสอนลายผ้าที่ยาก ๆ ที่ยังทำไม่ได้ คนไหนที่มีฝีมือดี เราก็เอาไปถามเขาวางานนี้ทำยังไง หรือทำยังไงถึงจะสวยแล้วมาหัดเอาเอง” (สุกัญญา แก้วมณีวรรณ สมาชิกกลุ่มทอผ้า, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

“ที่มาเข้ากลุ่มหลัก ๆ เลยก็เพราะได้รายได้ มีเวลาว่างอยู่บ้านก็ไม่ได้เจอใคร แต่ถ้าทำงานกลุ่มก็เอางานมาทำตามบ้านเพื่อน ๆ บ้าง ทำให้ได้เจอเพื่อนทุกวัน ไม่เสียเวลาเพราะได้งานด้วย ได้เจอกันด้วย” (จำเรียง พิมลศักดิ์ภักดี สมาชิกกลุ่มปักผ้า, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

2.1 โครงสร้างการสื่อสารกลุ่ม

การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มจะบรรลุความสำเร็จได้นั้น สมาชิกจะต้องมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นโดยทั่วถึงกัน ซึ่งจะสามารถพิจารณาได้จากโครงสร้างทางการสื่อสารในกลุ่มอันเป็นระบบการแพร่กระจายข่าวสารในบรรดาสมาชิก

ทั้งนี้รูปแบบการสื่อสารในกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนานั้น เป็นเครือข่ายการสื่อสารแบบครบทุกช่องทาง กล่าวคือ ด้วยบทบาทหน้าที่ของประธานกลุ่มที่เป็นผู้นำในการบริหารจัดการกลุ่ม มีประธานกลุ่มย่อยทำหน้าที่เป็นตัวประสานการสื่อสารระหว่างสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม นอกจากนั้นสมาชิกยังสามารถมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันได้ด้วยตนเอง ทำให้มีช่องทางสื่อสารเพิ่มมากขึ้น กลุ่มจึงมีความเป็นเอกภาพและสามารถสื่อสารโต้ตอบกันได้ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม สมาชิกมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและแสดงความสามารถในกระบวนการทำงานกับกลุ่มได้อีกด้วย ตัวแทนของกลุ่มหัตถกรรมฯ แสดงความเห็นเกี่ยวกับลำดับขั้นตอนการสื่อสารการทำงานของกลุ่มไว้ว่า

“ต้องประสานงานกันคือพูดคุยกันก่อน ส่วนการทำงานส่วนใหญ่จะเริ่มที่กลุ่มทอผ้าที่จะทอผ้าเป็นผืนออกมาก่อน จากนั้นพวกเข็บก็จะนำลายผ้าที่ทำไว้มาเย็บติดกันเป็นหนึ่งชิ้นงาน หรืองานเริ่มจากทอผ้าลวดลายแล้วค่อยมาเย็บก็ได้ แล้วแต่ลักษณะของสินค้าคือทั้งหมดต้องมีการประสานงานกันทั้ง 4 กลุ่มอยู่ตลอด” (นิภา พรสกุลไพศาล แหล่งเดิม.)

ซึ่งโครงสร้างการสื่อสารในกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา ผู้วิจัยแยกเป็น 3 ส่วนเพื่อให้เห็นปฏิสัมพันธ์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ

ส่วนที่ 1 เป็นโครงสร้างการสื่อสารของกลุ่มผู้นำ อันประกอบด้วย ประธานกลุ่ม รองประธานกลุ่ม และประธานกลุ่มย่อยทั้ง 4 คน

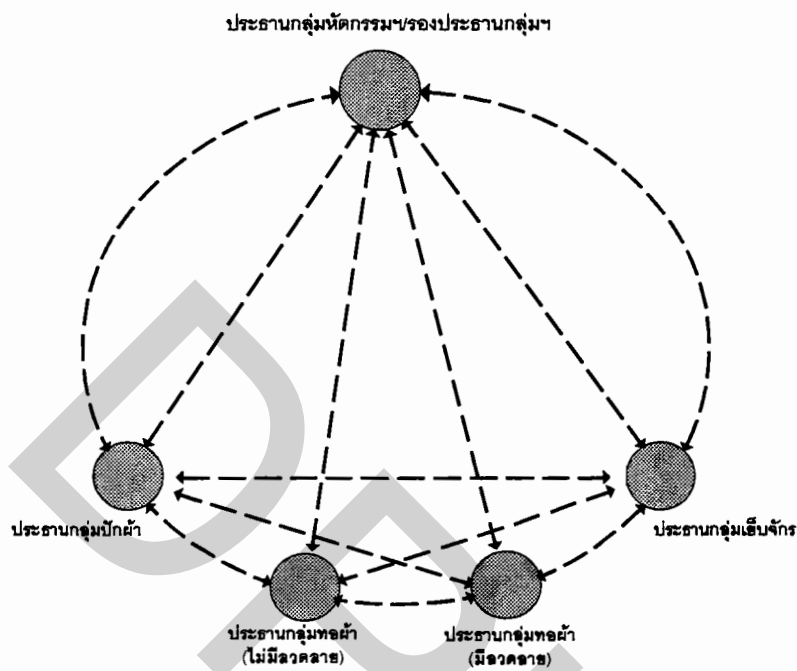
ส่วนที่ 2 เป็นโครงสร้างการสื่อสารระหว่างประธานกลุ่มย่อย กับสมาชิกของแต่ละกลุ่ม

ส่วนที่ 3 แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างการสื่อสารทั้งหมดของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา

รายละเอียดของการสื่อสารในแต่ละส่วนสามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ส่วนที่ 1 โครงสร้างการสื่อสารของกลุ่มผู้นำ

ภาพที่ 20 แสดงโครงสร้างการสื่อสารของกลุ่มผู้นำกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา



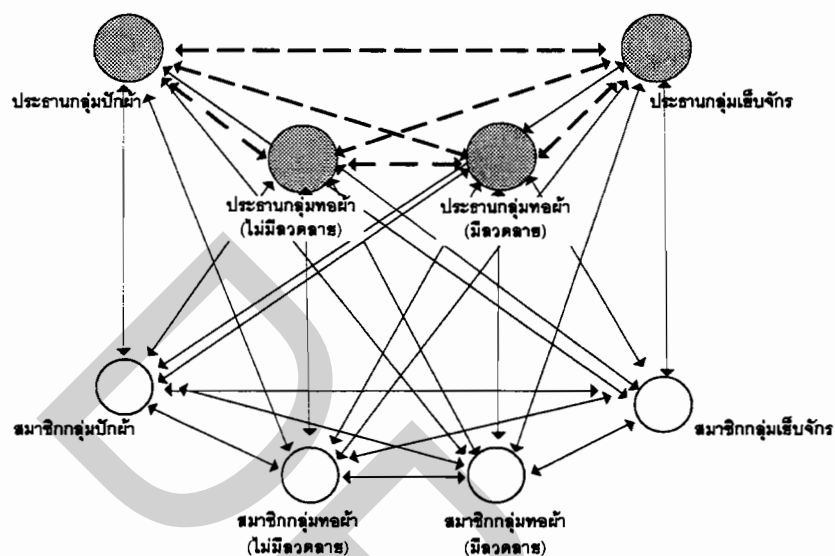
การสื่อสารในส่วนนี้จะเริ่มต้นจากประธานกลุ่มคือคุณพินิกา พรสกุลไพศาล ทำการสื่อสารกับประธานกลุ่มย่อยทั้ง 4 คน เพื่อมอบหมายงานและแจ้งรายละเอียดของสินค้าที่มีการสั่งเข้ามาให้ทราบ นอกจากนี้ในกลุ่มของผู้นำก็ยังมี การสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยทุกคนสามารถสื่อสารถึงกันได้ทั้งหมด ดังจะเห็นจากเส้นประที่มี ลูกศรทั้งสองปลายแทนปฏิสัมพันธ์ที่บุคคลทั้ง 5 มีต่อกัน ซึ่งสามารถสื่อสารเชื่อมโยงกัน ได้ครบทุกช่องทาง คือ สามารถสื่อสารกันได้ทั้งหมดโดยไม่ต้องผ่านบุคคลอื่น

หรือเรียกโครงสร้างการสื่อสารในส่วนนี้ได้ชื่ออย่างหนึ่งว่า โครงสร้างการสื่อสารของผู้นำกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา เนื่องจากเป็นการสื่อสารระหว่างประธานกลุ่มกับประธานกลุ่มย่อยทั้ง 4 คน ก่อนที่จะมอบหมายให้ประธานกลุ่มย่อยนำสารไปแจ้งต่อสมาชิกของแต่ละกลุ่ม

ส่วนที่ 2 โครงสร้างการสื่อสารระหว่างประธานกลุ่มย่อยกับสมาชิกของแต่ละกลุ่ม

ภาพที่ 21

แสดงโครงสร้างการสื่อสารระหว่างประธานกลุ่มย่อยกับสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาเหยงพัฒนา



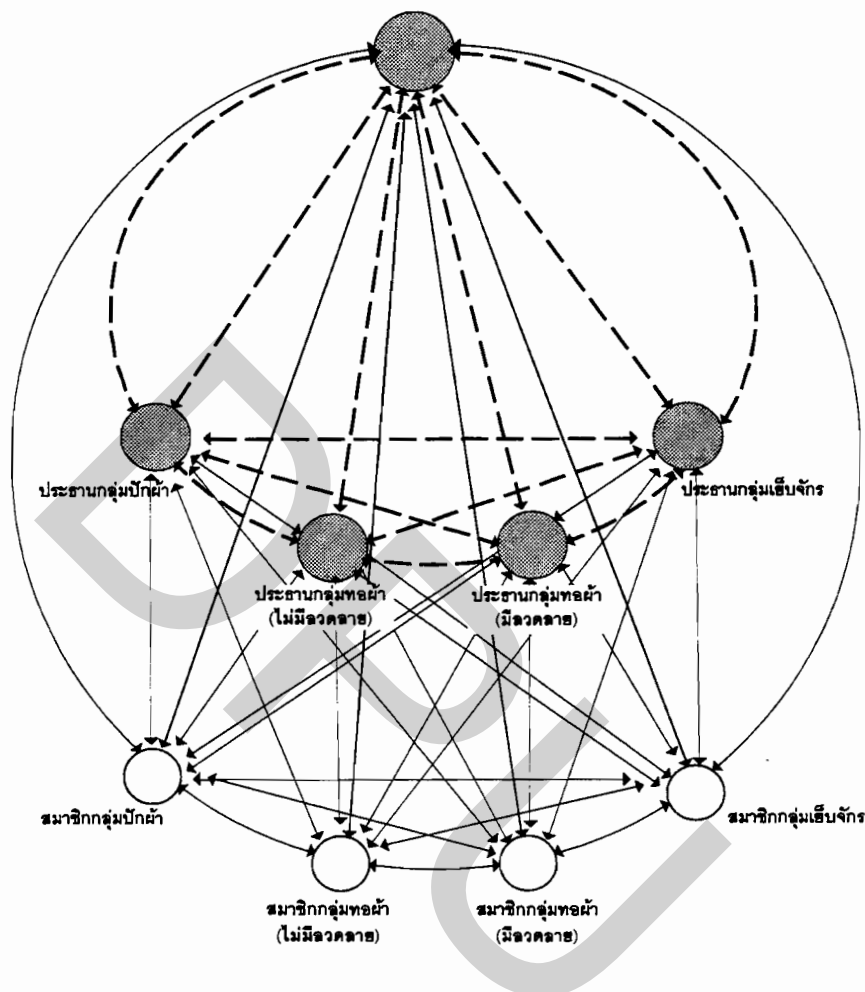
สำหรับการสื่อสารในส่วนนี้จะเห็นว่าประธานกลุ่มย่อยทำการแบ่งงานให้กับสมาชิกของแต่ละกลุ่มตามที่ได้รับมอบหมายมา และสมาชิกก็สามารถสื่อสารโต้ตอบกับประธานกลุ่มย่อยของตนเองได้ นอกจากนี้ทั้งหมดยังสามารถสื่อสารเชื่อมโยงกันได้ทั้งหมดตามเส้นทึบที่มีลูกศรสองปลายแสดงถึงปฏิสัมพันธ์ที่ทุกคนมีต่อกันทำให้สื่อสารกันได้ครบทุกช่องทาง

เมื่อรวมแผนภาพที่ 20 และ 21 เข้าด้วยกันเป็นแผนภาพที่ 22 ทำให้เห็นได้ว่าโครงสร้างของช่องทางการสื่อสารทั้ง 2 ส่วน อันประกอบด้วย การสื่อสารของกลุ่มผู้นำ และการสื่อสารระหว่างประธานกลุ่มย่อยกับสมาชิกแต่ละกลุ่มนั้น สามารถเชื่อมโยงและสื่อสารกันได้ทั่วถึงทุกคน คือ คุณพินิภาผู้ที่เป็นประธานกลุ่มหัตถกรรมฯ สามารถสื่อสารกับประธานกลุ่มย่อยตามเส้นประที่มีลูกศรสองปลาย และประธานกลุ่มย่อยสามารถสื่อสารกับสมาชิกของแต่ละกลุ่มได้ตามเส้นทึบที่มีลูกศรสองปลาย เมื่อรวมทั้งสองส่วนเข้าด้วยกันจะเห็นว่าสมาชิกของกลุ่มก็สามารถสื่อสารกับประธานกลุ่มคือคุณพินิภาได้โดยไม่ต้องผ่านประธานกลุ่มย่อย ดังจะเห็นได้จากเส้นทึบที่มีลูกศรสองปลายที่เชื่อมโยงระหว่างประธานกลุ่มกับสมาชิกแต่ละกลุ่มย่อย สมาชิกของกลุ่มทั้งหมดจึงสามารถเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์และทำการสื่อสารได้ตามโครงสร้างของการสื่อสารแบบครบทุกช่องทาง (All-Channel Network)

ส่วนที่ 3 โครงสร้างการสื่อสารของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา

ภาพที่ 22 แสดงโครงสร้างการสื่อสารในกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา

ประธานกลุ่มหัตถกรรมฯ/รองประธานกลุ่มฯ



2.2 ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มดำรงอยู่และดำเนินไปได้

แต่ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มมีพัฒนาการและบรรลุเป้าหมาย จะต้องอาศัยปัจจัยที่ทำให้กลุ่มดำรงอยู่และดำเนินไปได้ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสื่อสารกลุ่มย่อยอีกด้วย ปัจจัยดังกล่าวมีองค์ประกอบ 5 ประการ ดังนี้

1. ขนาดของกลุ่ม (Group size)
2. การจัดระยะห่าง (Spatial arrangement)
3. บทบาทของสมาชิกกลุ่ม (Role)
4. บรรทัดฐานของกลุ่ม (Group norm)
5. ความผูกพันแน่นของกลุ่ม (Cohesiveness)

ขนาดของกลุ่ม (Group size)

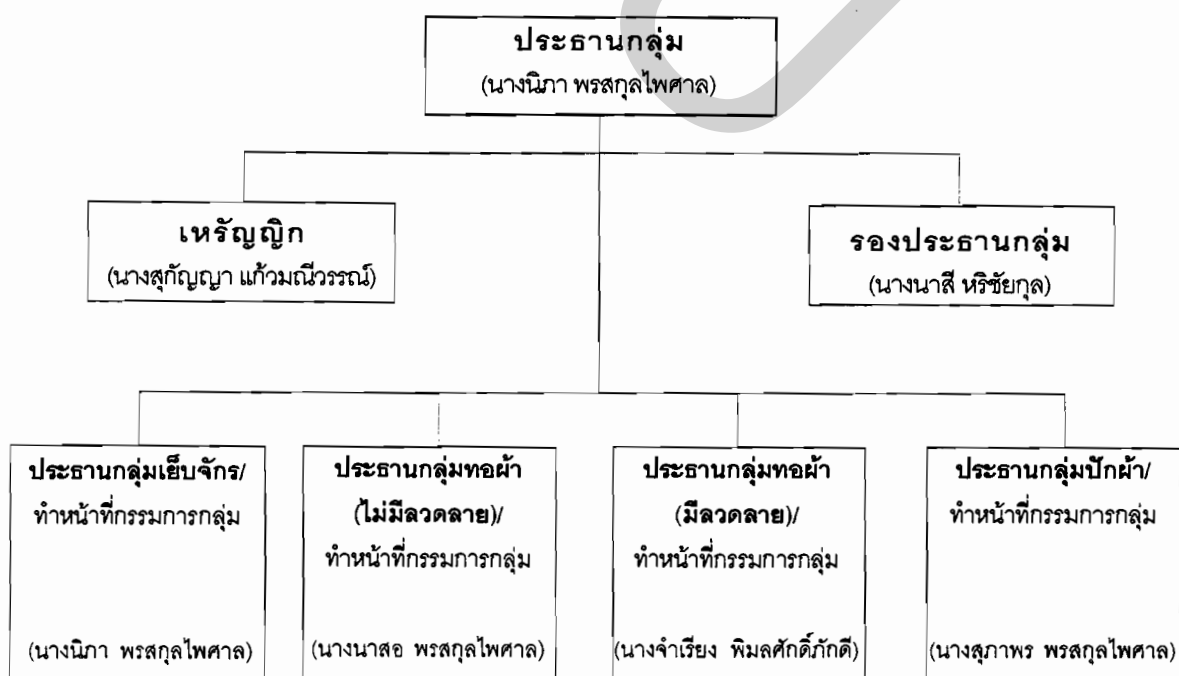
กลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนามีสมาชิกทั้งหมด 46 คน เป็นผู้หญิงล้วน

มีประธานกลุ่มและรองประธานกลุ่มเป็นผู้นำทำหน้าที่บริหารงานทั้งหมด มีเหรียญกษาปณ์ทำหน้าที่ดูแลการเงินและเงินกองทุนของกลุ่ม ปัจจุบัน (ปี 2545) มีเงินกองทุนประมาณ 20,000 บาท โดยที่เงินกองทุนนี้ใช้เป็นทุนสำรองสำหรับสมาชิกกลุ่มหรือชาวบ้านในชุมชน กุ้ยม คิดดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 1 นอกจากนี้ยังมีประธานกลุ่มย่อยจำนวน 4 คน แต่ละคนมีตำแหน่งเป็นกรรมการกลุ่มด้วย สำหรับกลุ่มย่อยนั้นแบ่งเป็น 4 กลุ่มตามประเภทของงาน โดยที่สมาชิกของของแต่ละกลุ่มย่อยนั้นประกอบด้วย

1. กลุ่มเย็บจักร	มีสมาชิกจำนวน	16 คน
2. กลุ่มทอผ้า (ไม่มีลวดลาย)	มีสมาชิกจำนวน	14 คน
3. กลุ่มทอผ้า (มีลวดลาย)	มีสมาชิกจำนวน	12 คน
4. กลุ่มปักผ้า	มีสมาชิกจำนวน	4 คน

สมาชิกของแต่ละกลุ่มจะถูกจัดเข้ากลุ่มตามความสามารถและความถนัดในงาน เย็บปักถักทอผ้าพื้นเมือง โดยประธานกลุ่มเป็นผู้จัดสมาชิกให้เข้ากลุ่ม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสมัครใจด้วย และหากต้องการจะเปลี่ยนกลุ่มก็สามารถทำได้ จากการสอบถามพบว่าจำนวนของสมาชิกกลุ่มไม่ได้เพิ่มขึ้นหรือลดลงมาเป็นระยะเวลา 2-3 ปีแล้ว และกลุ่มก็ไม่ได้เน้นการเพิ่มจำนวน เพราะการเข้าร่วมกลุ่มมาเกิดจากความสมัครใจจึงไม่ชักจูงหรือชักนำผู้อื่นมาเข้ากลุ่ม จากข้อมูลดังกล่าวจึงสามารถแสดงเป็นโครงสร้างการบริหารกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนาได้ดังนี้

ภาพที่ 23 แสดงโครงสร้างการบริหารงานของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา



ที่มา : ปรับปรุงจากใบประกาศของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา

คุณพินิภา พรสกุลไพศาล ประธานกลุ่มหัตถกรรมฯ และประธานกลุ่มย่อยเย็บจักร อธิบายถึงเหตุผลที่ต้องมีการแบ่งเป็นกลุ่มย่อยว่า “ที่แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มย่อยก็แบ่งตามประเภทของงานที่จะต้องทำไม่ว่าจะเป็นงานเย็บผ้า งานทอผ้า หรือปักผ้า ถ้าแบ่งกลุ่มก็ทำงานได้ง่ายขึ้น เร็วขึ้น แล้วคนไหนถนัด อะไรมีฝีมือด้านไหนก็สามารถทำงานที่ตนเองถนัดได้” (นิภา พรสกุลไพศาล, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2545.)

จากการที่ขนาดของกลุ่มรวมทั้งหมด 46 คนนั้น ถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย 4 กลุ่มโดยใช้ลักษณะของงานเป็นเกณฑ์กำหนดทำให้แต่ละกลุ่มย่อยมีจำนวนสมาชิกมากน้อยแตกต่างกันออกไป คุณจำเนียร พิมลศักดิ์ภักดี ประธานกลุ่มย่อยปักผ้า ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีสมาชิกจำนวนน้อยที่สุดคือ 4 คน ให้เหตุผลที่กลุ่มของตนมีสมาชิกน้อยกว่ากลุ่มอื่นว่า

“ที่กลุ่มปักผ้ามีคนน้อยเพราะเป็นงานละเอียด ต้องมีฝีมือดีถึงจะปักผ้าให้สวยได้งานก็ต้องใช้เวลา ส่วนกลุ่มอื่นอย่างเย็บจักรนั้นมันทำได้ง่ายกว่า เเบาแรงกว่า ส่วนงานทอผ้าก็ต้องใช้ฝีมือและเวลาเหมือนกัน สมาชิกเลยมีน้อย เพราะเราแบ่งตามความถนัด” (จำเรียง พิมลศักดิ์ภักดี, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2545.)

การจัดระเบียบโครงสร้างของกลุ่มโดยกำหนดบทบาทตำแหน่งหน้าที่ให้กับสมาชิกจึงถือเป็นการจัดระบบของกลุ่มขึ้น และผลที่ได้จากระบบการแบ่งสมาชิกออกเป็นกลุ่มย่อยนั้น ทำให้ขนาดของสมาชิกมีจำนวนพอเหมาะ สามารถติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้ทั่วถึงและมีโอกาสรับข่าวสารได้เท่า ๆ กัน ซึ่งเป็นการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มย่อย และเมื่อรวมกันเป็นกลุ่มใหญ่แล้วยังทำให้สามารถรักษาคุณภาพของการสื่อสารในกลุ่มได้อีกด้วย เพราะสมาชิกทุกคนสามารถติดต่อกันได้ด้วยตนเอง ประกอบกับการมีประธานกลุ่มย่อยเป็นผู้ประสานเชื่อมโยงการสื่อสารในแต่ละกลุ่ม ทำให้ช่องทางการสื่อสารของกลุ่มมีเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้การกำหนดขนาดของกลุ่มตามลักษณะงานและทักษะฝีมือความถนัดของสมาชิกยังก่อให้เกิดความพึงพอใจเพราะสามารถร่วมกลุ่มและรับงานที่ตรงกับความสามารถของตน

ผู้วิจัยพบว่าในการทำงานนั้นชาวบ้านจะนำงานมาทำร่วมกันตามบ้านของตนหรือเพื่อนบ้าน หมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันไป โดยสมาชิกจะใช้เวลาส่วนใหญ่กับงานหัตถกรรมผ้าพื้นเมือง แต่ก็มีบางส่วนที่ใช้เวลาว่างจากงานประจำมารับงานจากกลุ่ม และถึงแม้ว่าตามโครงสร้างของกลุ่มจะมีการแบ่งเป็นกลุ่มย่อยแล้วก็ตาม แต่ในเวลาทำงานจริงนั้นก็ไม่ได้แบ่งแยกกันชัดเจน ตัวอย่างเช่น เมื่อจับกลุ่มรวมตัวกันทำงานตามบ้านก็ไม่ได้แยกว่ากลุ่มนี้มีเฉพาะสมาชิกกลุ่มปักผ้า หรือกลุ่มนี้มีแต่สมาชิกกลุ่มทอผ้าเท่านั้น แต่ในกลุ่มเล็ก ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการนำงานมาทำร่วมกันนั้นมีสมาชิกจากหลายกลุ่มคละกันอยู่

ภาพที่ 24 แสดงการทำงานร่วมกันของสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา



การจัดระยะห่าง (Spatial arrangement)

ระยะห่างระหว่างสมาชิกนั้น หากพิจารณาตามสภาพภูมิประเทศของชุมชนแล้ว จะเห็นว่าบ้านแต่ละหลังที่ตั้งเรียงรายอยู่ติดกันตลอดสองฝั่งถนน ชาวบ้านสามารถไปมาหาสู่กันได้สะดวกประกอบกับการที่สมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ ใช้บ้านเรือนในชุมชนเป็นแหล่งรวมตัวกันทำงานโดยหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันไป จึงเป็นการลดระยะห่างระหว่างกันลง เพราะไม่มีจุดศูนย์กลางหลักที่ใช้เป็นสถานที่รวมตัวกัน แต่การเปลี่ยนสถานที่ไปเรื่อย ๆ นั้นกลับทำให้สมาชิกมีโอกาสได้ใช้บ้านของตนเป็นที่ทำงาน และเป็นที่ยอมรับของเพื่อน ๆ ได้ ระยะห่างระหว่างกันที่ลดน้อยลงนั้นยังส่งผลให้สมาชิกสามารถร่วมกิจกรรมกันได้ตลอดทั้งวัน เพราะหากมีธุระส่วนตัวก็สามารถปลีกตัวกลับไปยังบ้านตนเองได้ ส่วนหลังจากนั้นจะกลับมาเข้าร่วมกลุ่มดั้งเดิมหรือไม่ก็สามารถทำได้

ดังที่คุณพินิภา พรสกุลไพศาล เล่าถึงการทำงานของสมาชิกส่วนใหญ่ว่า

“ตื่นเช้ามาทำงานบ้านเสร็จแล้วก็ทำงานทอผ้าปักผ้าทั้งวันเลย ทำกันเป็นประจำแทบจะถือได้ว่าเป็นอาชีพหลักของผู้หญิงที่หมู่บ้านเลย ทำบ้านใครบ้านมัน แต่บางทีก็มารวมกลุ่มกันบ้าง ส่วนผู้ชายก็ไปทำงานนอกบ้าน ทำไร้ทำสวนบ้างรับจ้างบ้าง” (นิภา พรสกุลไพศาล, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2545.)

คุณมยุรา สุขนภาสวัสดิ์ ยังได้กล่าวเสริมเรื่องดังกล่าวว่า

“ซึ่งส่วนใหญ่ก็ทำกันทุกบ้าน เพราะงานนี้กลายเป็นอาชีพหลักของเขาไปแล้ว ไม่ได้ไปทำงานอย่างอื่น จะมีบ้างก็ไปดูแลไร่ดูสวนบ้าง กลางคืนก็ทำงานหัตถกรรมทอผ้าปักผ้าเป็นรายได้ของครอบครัว กลางวันก็จะเอางานมานั่งทำรวมกันแล้วแต่สะดวกว่าวันนี้จะไปทำที่บ้านใคร เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ระหว่างทำงานก็พูดคุยเล่นกัน แก่เฒ่า ส่วนกลางคืนถ้ามีเวลาว่างก็เอางานมาทำบ้าง นอกจากนั้นยังให้เด็ก ๆ ที่อยู่ในบ้านได้มีส่วนช่วยบ้างเล็กๆ น้อยๆ ตามแต่จะ

ทำได้ คือชิมเข้าไปนะ อาจจะไม่เก่งมากนัก แต่ก็ไม่ถึงกับว่าทำไม่ได้เลย” (มยุรา สุขนาภสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2545.)

นอกจากนี้ อาจารย์เจริญพร ศักดิ์แสน ยังตั้งข้อสังเกตบางประการว่า

“ผู้หญิงชาวเขาส่วนใหญ่จะไม่ได้ทำอะไร โดยทั่วไปแล้วชาวเขาสมัยก่อนมีอาชีพทำไร่ทำสวนนะ ส่วนผู้หญิงก็จะไปช่วยผู้ชายบ้าง ก็มีเพียงเท่านี้ ต่อมาภายหลังจึงได้มีอาชีพรับจ้างเพิ่มขึ้นมา เพราะได้บัตรเหลืองหรือบางคนได้สัญชาติไทยก็สามารถเดินทางออกนอกพื้นที่ได้ ทีนี้ผู้หญิงก็ต้องอยู่เฝ้าบ้าน เพราะผู้ชายไปทำงานนอกบ้านไกล ๆ เลยมีการเอาภูมิปัญญาชาวเขาพวกผ้าปักบ้าง ทอผ้าบ้างมาทำกัน เมื่อทำกันเยอะ ๆ ก็ลองเอาไปฝากขายบ้าง ขายเองบ้าง หรือมีนักท่องเที่ยวมาขอซื้อบ้าง ปรากฏว่าของมันขายได้ก็เกิดการรวมกลุ่มกันหาลาด แต่ขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่จะต้องได้รับการส่งเสริมจากองค์กรภายนอก ชาวบ้านทำกันเอง ก็จะไม่พัฒนามากนัก” (เจริญพร ศักดิ์แสน, สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2545.)

ซึ่งจากการสังเกตผู้วิจัยพบว่า การนำงานมาทำร่วมกันตามบ้านเพื่อน ๆ หรือบ้านตัวเองนั้นจะหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันไป ผู้วิจัยได้เดินทางเข้าพื้นที่ในต่างช่วงต่างเวลา พบว่า ส่วนใหญ่คุณพินิกา พรสกุลไพศาล ผู้เป็นประธานกลุ่มจะอยู่รวมกลุ่มกับสมาชิกคนอื่น ๆ ทำงานร่วมกันและเปลี่ยนสถานที่ไปเรื่อย ๆ ในขณะที่เดียวกันก็ยังมีสมาชิกบางส่วนที่รวมกลุ่มเล็ก ๆ แยกตัวออกไปทำงานอยู่ตามบ้านหลังอื่นด้วย ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มจำนวนประมาณ 3-4 คน กระจายไปตามบ้านหลายหลัง ลักษณะดังกล่าวจึงทำให้ระยะห่างระหว่างสมาชิกลดน้อยลง เพราะมีโอกาสที่จะทำงานร่วมกัน ได้คลุกคลีและมีการสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ตลอดจนเรียนรู้ซึ่งกันและกันทำให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมเพิ่มขึ้น

บทบาทของสมาชิกกลุ่ม (Role)

จากโครงสร้างของกลุ่มจะเห็นได้ว่าการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกกลุ่มอย่างชัดเจนโดยตำแหน่ง ผู้วิจัยแบ่งบทบาทของสมาชิกกลุ่มให้ดัดกรรมฯ ออกเป็น **บทบาทของผู้นำ** (Group leader) ได้แก่ ประธานกลุ่ม รองประธานกลุ่ม และ **บทบาทของสมาชิกกลุ่ม** (Group member) ซึ่งบทบาทนี้ถูกกำหนดตามความสามารถและความถนัดในการทำงาน โดยที่มีประธานกลุ่มย่อยมีบทบาทเป็นสะพาน (Bridge) เชื่อมโยงการสื่อสารระหว่างกลุ่มผู้นำกับสมาชิกกลุ่มของตน

บทบาทของผู้นำ (Group leader)

ตำแหน่งประธานกลุ่ม ประธานกลุ่มย่อย รวมไปถึงจนถึงเหรัญญิกของกลุ่มอันเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการจะต้องผ่านการคัดเลือกจากสมาชิกของกลุ่มทั้งหมด โดยวิธีลงคะแนนเสียงคัดเลือก (Elected) บุคคลที่เห็นว่าเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของกลุ่มให้มา

ดำรงตำแหน่ง โดยกำหนดวาระไว้ 4 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้ที่ถูกเลือกว่าจะดำรงตำแหน่งจนครบวาระหรือจะขอลดระยะเวลาที่กำหนดไว้ให้สั้นลง เมื่อทำหน้าที่จนสิ้นสุดวาระแล้วก็เปลี่ยนสถานะกลับไปเป็นสมาชิกของกลุ่มดั้งเดิม โดยที่บทบาทของประธานกลุ่มไม่ได้มีสิทธิพิเศษเหนือสมาชิกกลุ่ม ซึ่งคุณมยุรา สุขณภาสวัสดิ์กล่าวว่า

“ประธานจะถูกเลือกจากสมาชิกในกลุ่ม โดยคนที่จะได้เป็นนั้นต้องได้รับการยอมรับจากกลุ่ม มีฝีมือ ใ่วางใจได้ เช่น อาจจะทำงานเย็บจักรแก่งในกลุ่มก็ได้รับเลือกให้เป็นประธานกลุ่มเย็บจักร มีวาระเปลี่ยนทุก ๆ 4 ปี หรือถ้าใครไม่ต้องการเป็นถึง 4 ปีก็อาจจะขอเปลี่ยนได้ เช่น ขอเป็นแค่ 2 ปี เมื่อหมดวาระแล้วจะเป็นต่อหรือไม่ ก็อยู่ที่กลุ่มจะเลือกและเจ้าตัวมีความสมัครใจหรือไม่” (สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

นอกจากนี้สมาชิกของกลุ่มบางท่านยังได้ให้ความคิดเห็นต่อการคัดเลือกประธานไว้ว่า “เวลาเลือกประธานก็เลือกคนที่พูดแทนเราได้ เป็นตัวแทนเราได้ จะได้เป็นปากเป็นเสียงให้กับกลุ่มเวลาที่จะต้องติดต่อกับที่อื่น เพราะกลุ่มเราเป็นชาวเขา บางคนพูดไทยไม่ค่อยได้ จะให้ไปติดต่อกับที่อื่นก็ไม่ค่อยได้รับการยอมรับเท่าไร ต้องให้ประธานเป็นตัวแทนไปติดต่อให้” (สุกัญญา แก้วมณีวรรณ สมาชิกกลุ่มเย็บจักร, สัมภาษณ์ 18 ธันวาคม 2545.)

“เลือกคนที่มีฝีมือ ซึ่งเวลาทำงานด้วยกันก็จะเห็นว่าใครเป็นยังไง นิสัยดีมั๊ย คอยดูแลพวกเราได้รีเปล่า เวลามีปัญหาก็ต้องช่วยกันแก้อยู่แล้วแต่ก็ต้องมีผู้นำคอยดูแลกลุ่มด้วย” (นานะ ดวงพุทธพรกุล สมาชิกกลุ่มปักผ้า, สัมภาษณ์ 22 ธันวาคม 2545.)

จากคำบอกเล่าของสมาชิกบางท่าน ทำให้ทราบว่าปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการเลือกบุคคลมาดำรงตำแหน่งก็คือความยอมรับนับถือในกลุ่ม ทั้งในด้านทักษะฝีมือในการทำงานและความใ่วางใจให้เป็นผู้นำทั้งยังเป็นตัวแทนของกลุ่มได้ และเพื่อเป็นการยืนยันผู้ที่ได้รับตำแหน่งในกลุ่ม จะมีการติดป้ายประกาศชื่อ-ตำแหน่งของกลุ่มไว้ที่สหกรณ์ร้านค้าในหมู่บ้านด้วย

“ตรงจุดนี้เปิดโอกาสให้ทุกคนมีสิทธิ์เป็นได้ ถ้ามีฝีมือดีเป็นที่ยอมรับจากกลุ่ม หากสมาชิกส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกันก็สามารถเป็นประธานกลุ่มได้ทุกคน จากนั้นก็ตกลงกันว่าจะเป็นกี่ปี ตามวาระ 4 ปีเลยหรือน้อยกว่านั้นก็สามารถตกลงกันก่อนได้” (นิภา พรสกุลไพศาล, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

สำหรับหน้าที่ความรับผิดชอบของประธานกลุ่มนั้น จะต้องทำหน้าที่รับคำสั่งซื้อสินค้าจากลูกค้า จากนั้นก็แบ่งงานให้กับประธานกลุ่มย่อยไปมอบหมายงานให้แก่สมาชิกกลุ่ม โดยมีประธานกลุ่มเป็นผู้ดูแลสั่งการ หรือกรณีที่ประธานไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

ก็จะมอบให้รองประธานเป็นผู้ดำเนินการแทน สมาชิกสามารถสื่อสารกลับไปยังประธาน กลุ่มและประธานกลุ่มย่อยอื่น เพื่อพูดคุยสอบถาม หรือแสดงความคิดเห็นได้ด้วย ตนเอง

หลังจากที่สมาชิกผลิตชิ้นงานเสร็จแล้วประธานกลุ่มจะทำหน้าที่ตรวจสอบสภาพสินค้า ก่อนที่จะส่งไปให้กับลูกค้าที่สั่งของเข้ามา เป็นการตรวจสอบคุณภาพ (Quality Control) ก่อน และถ้าหากงานชิ้นใดมีปัญหาก็จะให้เจ้าของงานนำกลับไปแก้ไข และส่งให้ทันก่อน กำหนดที่ตกลงกับลูกค้าเอาไว้

คุณพินิภาเล่าให้ฟังถึงวิธีการตรวจสอบงานก่อนส่งมอบให้ลูกค้าว่า

“สำหรับเรื่องสินค้าที่ถูกส่งคืนนั้น บางครั้งชิ้นงานที่ถูกส่งมาจากสมาชิกหลายคนก็รวม ๆ กันมา ไม่ได้แยกเจ้าของงานเอาไว้ ถ้าชิ้นไหนมีปัญหาไม่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้วไม่สามารถระบุได้ว่า ใครเป็นเจ้าของชิ้นงาน สมาชิกคนอื่นที่มีเวลาว่างก็จะมาช่วยแก้ไขงานชิ้นนั้น ๆ กรณีนี้คือถ้ามีจำนวนมาก แต่ที่ผ่านมามีถ้าหากจะต้องมีแก้ก็แก้จำนวนไม่มาก สมมติ 100 ตัวจะมีแก้สัก 2-3 ตัวเท่านั้น ก็ให้เจ้าของเอากลับไปแก้ หรือบางทีเพื่อน ๆ ก็ช่วยแก้งานให้บ้าง ถ้าแก้เยอะ ๆ ก็ไม่ดี ลูกค้าก็ไม่ เชื่อถือฝีมือและคุณภาพของงานเรา อีกอย่างหนึ่งคือสมาชิกคนนั้นฝีมือยังไม่ดี ยังทำงานยาก ๆ ไม่ได้” (สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

ซึ่งหมายความว่า ถึงแม้จะมีการตรวจสอบคุณภาพของงานก่อนโดยประธานกลุ่มก็ตาม แต่เชื่อว่าสมาชิกจะทำงานเพียงแค่นี้ให้เสร็จทันตามกำหนดเท่านั้น แต่ยังคงรักษาคุณภาพของงานเพื่อเป็นการพิสูจน์ฝีมือและรักษามาตรฐานของตนเอง และของกลุ่มไว้ด้วย มิฉะนั้นอาจมีผลต่อการกระจายงานให้ทำในอนาคต ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อรายได้ อีกด้วย

นอกจากนี้ในการรับสมาชิกเข้าร่วมกลุ่มและการจัดสมาชิกให้เข้ากลุ่มย่อยก็เป็นหน้าที่ของประธานกลุ่มด้วย โดยที่สมาชิกของกลุ่มเริ่มต้นมาจากชาวบ้านในหมู่บ้าน ขาแข็งพัฒนาก่อน เนื่องจากมีความใกล้ชิดกันและมีการถ่ายทอดความรู้และทักษะในการทำงานให้กันและกัน ผู้ที่สนใจต้องการจะเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มสามารถติดต่อสมัครเข้าร่วมได้กับประธานกลุ่มหรือประธานกลุ่มย่อยได้โดยไม่มีกฎเกณฑ์ข้อบังคับ อาจเป็นคนจากหมู่บ้านอื่น หรือเป็นชนเผ่าอื่นก็ได้ แต่ทั้งนี้จะต้องตั้งอยู่บนเงื่อนไขว่าจะต้องสามารถรับงานไปทำได้ มีฝีมือในการทำงาน และมีทักษะในด้านการทอผ้าหรือเย็บปักผ้า

จากข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเรียบเรียงบทบาทของประธานกลุ่มฯ ได้ว่าดำเนินบทบาทของการเป็นผู้นำทำหน้าที่สั่งการและควบคุมดูแลการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม และจัดการกลุ่มให้เป็นระบบ โดยมีประธานกลุ่มย่อยเป็นผู้ประสานกับสมาชิกของแต่ละกลุ่ม แต่สมาชิกก็สามารถสื่อสารย้อนกลับมายังประธานกลุ่มได้ด้วย โดยที่ประธานกลุ่มฯ

มีหน้าที่หลักดังนี้

- ทำหน้าที่รับคำสั่งซื้อสินค้าจากลูกค้า
- แบ่งงานให้กับสมาชิกผ่านประธานกลุ่มย่อย จากนั้นประธานกลุ่มย่อยจะรับช่วงต่อ
- ตรวจสอบสภาพสินค้าก่อนที่จะส่งมอบแก่ลูกค้า
- รับสมาชิกเข้าร่วมกลุ่มและการจัดสมาชิกให้เข้ากลุ่มย่อย
- ประสานงานระหว่างประธานกลุ่มย่อยและสมาชิกกลุ่ม

สำหรับประธานกลุ่มย่อยซึ่งถือว่าเป็นสะพาน (Bridge) เชื่อมระหว่างผู้นำกับสมาชิกจะมีหน้าที่ติดต่อสื่อสารกับสมาชิกในกลุ่มของตนเอง ติดตามงานและคอยดูแลสมาชิก เมื่อผู้วิจัยสอบถามเรื่องบทบาทหน้าที่ของประธานกลุ่มย่อยทำให้ทราบว่า

“เวลาประธานรับงานจากข้างนอกแล้วก็จะมาแบ่งงานกับประธานกลุ่มย่อย ถ้างานไม่มากก็เรียกสมาชิกรับงานเลยไม่ต้องประชุมกับประธานกลุ่มย่อย แต่ถ้างานมาก ๆ ก็คุยกันก่อน แล้วจึงค่อยแบ่งงานให้สมาชิก ถ้าติดขัดอะไรก็ให้ประธานกลุ่มตัดสินใจร่วมกับสมาชิกนั่นแหละ” (จำเรียง พิมลศักดิ์ภักดี, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้สอบถามกับคุณนาสอ พรสกุลไพศาล ประธานกลุ่มทอผ้า ไม่มีลวดลาย และคุณสุภาพร พรสกุลไพศาล ประธานกลุ่มปักผ้า ซึ่งในวันที่สัมภาษณ์บุคคลทั้งสองอยู่ด้วยกันบริเวณลานหน้าบ้าน ทั้งสองท่านอธิบายว่า

“เวลามีปัญหาเรื่องงานหรือเรื่องอื่น เราจะคุยกับสมาชิกเพื่อแก้ปัญหา ก็คุยในลักษณะเพื่อน ๆ กันนี่แหละ ไม่ได้เป็นเจ้านายหรือหัวหน้าอะไร บางทีตกลงอะไรกันได้ เช่น จะสลับงานกัน หรือจะขอเลื่อนส่งงานก็คุยกันกับประธานย่อยก่อน หรือบางที่ประธานใหญ่อยู่ด้วย ก็คุยกันไปเลย ไม่ได้ห้ามว่าจะต้องบอกเราก่อน เพราะยังไ้ก็เป็นเพื่อนบ้านกันทั้งนั้น” (นาสอ พรสกุลไพศาล ประธานกลุ่มทอผ้าไม่มีลวดลาย, 11 มกราคม 2546.)

“ใช่แล้ว เพราะว่าประธานกลุ่มย่อยต้องดูแลงานของสมาชิกในกลุ่มตัวเอง แต่ก็ไม่ได้จำกัดว่าห้ามเขาไปคุยกับประธานใหญ่เอง เพราะเวลาทำงานก็ทำรวม ๆ กันไม่ได้แบ่งแยกกลุ่มใครกลุ่มมัน ขึ้นอยู่กับความสนิทสนมตัวว่าจะจับกลุ่มกันที่บ้านไหนหรือกับใครอีกอย่างตำแหน่งก็ไม่ได้ทำให้เราเป็นเจ้านายเขา แต่เป็นหน้าที่ที่เพิ่มมาว่าจะต้องประสานงานให้เขาเท่านั้น” (สุภาพร พรสกุลไพศาล ประธานกลุ่มปักผ้า, สัมภาษณ์ 11 มกราคม 2546.)

ดังนั้นบทบาทของประธานกลุ่มย่อยจึงเป็นตัวประสานระหว่างสมาชิกของกลุ่มกับประธานกลุ่ม แต่ทั้งนี้ช่องทางการสื่อสารของสมาชิกกลุ่มก็ไม่ได้ถูกปิดกั้น เพราะสมาชิก

ของแต่ละกลุ่ม ก็สามารถสื่อสารกับประธานกลุ่มอื่นและสมาชิกกลุ่มอื่นได้ด้วยตนเอง ดังที่ผู้วิจัยสอบถามสมาชิกหลายท่านพบว่า

“ก็คุยกันได้หมดแหละค่ะ อย่างเราเป็นสมาชิกกลุ่มปักผ้าก็เอางานปักไปทำรวมกันกับเพื่อน ๆ ซึ่งบางคนก็ทำทอผ้าบ้าง หรือบางคนไม่ได้เป็นสมาชิกแต่ถ้าเสร็จจากงานประจำของเขาแล้วนะเขามา นั่งคุยกันเล่นด้วยกันก็มี พี่ว่าขึ้นอยู่กับสนิทกับคนไหนมากกว่า ไม่ได้แบ่งแยกกันหรอก” (นานะ ดวงพุทธพรกุล, แหล่งเดิม.) หรือดังที่สมาชิกอีกท่านกล่าวว่า

“อย่างประธานเขาแบ่งงาน แต่เวลาทำงานก็ทำด้วยกันทั้งคนที่ประธานและคนที่สมาชิก เพราะประธานเขาก็ต้องทำงานของเขาเหมือนกับเรา มีอะไรก็พูดคุยกันตรงนั้นได้เลย” (สุกัญญา แก้วมณีวรรณ, แหล่งเดิม.)

ผู้วิจัยสังเกตว่าขณะที่นำงานมาทำรวมกันนั้น ส่วนใหญ่จะพูดคุยกันเรื่องทั่วไปหรือเป็นเรื่องเล่าสู่กันฟัง หากมีข้อเสนอเกี่ยวกับงาน เช่น มีลูกค้าสั่งซื้อสินค้าเข้ามา คุณพินิจาก็จะบอกรายละเอียดให้แก่ประธานกลุ่มย่อยเพื่อมอบหมายให้ไปแบ่งงานแก่สมาชิกของตน หากสมาชิกคนใดมีข้อสงสัยหรือต้องการสอบถาม ก็สามารถถามได้กับประธานกลุ่มหรือประธานกลุ่มย่อยได้ แต่ถ้าหากประธานกลุ่มฯ ไม่อยู่ก็จะฝากเรื่องกันว่าถ้าใครได้พบประธานก็ฝากบอก ฝากถามกันด้วย หรือดังที่สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่กล่าวว่า “ถ้ามีอะไรก็ฝาก ๆ บอกกันก็ได้” ซึ่งหมายถึงฝากบอกเพื่อนสมาชิกด้วยกัน ไปบอกประธานกลุ่มย่อย หรือฝากบอกประธานกลุ่มย่อยให้ไปบอกประธานกลุ่มอีกทอดหนึ่ง

บทบาทของสมาชิกกลุ่ม (Group member)

สำหรับบทบาทของสมาชิก (Group member) แต่ละกลุ่มนั้นจากการที่ผู้วิจัยมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม สังเกตว่าสมาชิกส่วนใหญ่จะดำรงบทบาทของการเป็นผู้ตามคือรับงานจากประธานกลุ่มแล้วตกลงกันว่าใครจะรับงานไปทำก่อนหรือหลัง เมื่อพูดคุยซักถามจนเป็นที่เข้าใจแล้วก็ไม่มีการสื่อสารย้อนกลับ (Feedback) ใด ๆ อีก และนอกเหนือจากรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมายแล้ว สมาชิกบางคนก็ยังทำหน้าที่เป็นตัวแทนเพื่อน ๆ ในการสื่อสารกับผู้นำ ในลักษณะของการเป็นตัวแทนให้ฝากให้ไปถาม หรือฝากให้ไปบอก เนื่องจากกลุ่มไม่มีการจัดประชุมอย่างเป็นทางการ แต่ใช้การฝากบอกต่อหรือถ่ายทอดเนื้อหาของสารผ่านสื่อบุคคลในชุมชนเป็นช่องทางการสื่อสารหลักที่กลุ่มใช้ประสานระหว่างสมาชิกแต่ละกลุ่มย่อย ทำให้ในบางกรณีสมาชิกบางคนก็มีบทบาทเป็นสะพานเชื่อมการสื่อสารได้ด้วยเช่นกัน

จะเห็นได้ว่าการแสดงบทบาทกระทำได้ด้วยการสื่อสาร (Communication) ระหว่างกัน ดังที่บทบาทของบุคคล 3 กลุ่มตามที่กล่าวมาข้างต้นคือ **ผู้นำ** อันได้แก่ประธาน

กลุ่มและรองประธานกลุ่ม **ผู้เป็นสะพานเชื่อม** คือ ประธานกลุ่มย่อยทั้ง 4 คน และ **กลุ่มสมาชิก** ในแต่ละกลุ่มย่อยมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกันทั้งหมด โดยที่บทบาทของผู้นำจะเป็นผู้ถ่ายทอดและสั่งการ ส่วนประธานกลุ่มย่อยมีบทบาทในด้านการเชื่อมโยงข่าวสารและดูแลการทำงานของสมาชิกในกลุ่มย่อยของตนเอง สำหรับสมาชิกนั้น บทบาทที่แสดงออกมาให้เห็นเด่นชัดคือบทบาทผู้ตาม คือการปฏิบัติงานตามที่รับมอบหมาย ซึ่งบางกรณีก็สามารถปรับบทบาทเป็นผู้เชื่อมโยงข่าวสารได้ด้วยเช่นกัน โดยที่สื่อบุคคลเป็นช่องทางสำคัญในการสื่อสารกลุ่ม ซึ่งใช้วิธีฝากบอกต่อ ๆ กันโดยไม่ใช้การประชุมอย่างเป็นทางการ (รายละเอียดของการประชุมกลุ่มหัตถกรรมฯ ผู้วิจัยจะได้อธิบายไว้ในหัวข้อรูปแบบการสื่อสารกลุ่มต่อไป)

การแสดงบทบาทด้วยวิธีการสื่อสารต่อกันยังเป็นการที่สมาชิกเปิดเผยตัวเองในกลุ่ม ซึ่งเป็นระบบเปิด (Open system) อันเป็นกลุ่มที่เปิดโอกาสให้เกิดกระบวนการสื่อสารและแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างอิสระทั้งจากสมาชิกของกลุ่มและจากสิ่งแวดล้อม ดังที่กลุ่มหัตถกรรมฯ มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนในฐานะส่วนหนึ่งของชุมชน และมีปฏิสัมพันธ์ต่อองค์กรภายนอกในลักษณะการรับความช่วยเหลือและติดต่อกันในเชิงธุรกิจ การแสดงบทบาทดังกล่าวจึงเป็นส่วนหนึ่งของระบบการดำเนินงานกลุ่มธุรกิจชุมชน

บรรทัดฐานของกลุ่ม (Group norm)

บรรทัดฐานของกลุ่มหัตถกรรมฯ นั้น มาจากการที่สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วม และยอมรับนำมาปฏิบัติ เมื่อได้พูดคุยกับคุณพินิภา พรสกุลไพศาล พบว่ากลุ่มหัตถกรรมฯ ไม่ได้มีข้อห้าม หรือข้อบังคับที่กำหนดชัดเจน มีแต่เพียงข้อตกลงที่เป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันในเรื่องของการรับสมาชิกเข้าร่วมกลุ่ม, การแบ่งงานแบ่งรายได้, การเลือกประธานกลุ่ม และการตรวจสอบแก้ไขงานเหล่านี้ล้วนเกิดจากการยอมรับของสมาชิกเป็นสำคัญ คือหากสมาชิกเห็นพ้องและรับมาปฏิบัติ ก็นับได้ว่าเป็นบรรทัดฐานของกลุ่มแต่บรรทัดฐานที่เกิดขึ้นนี้มิได้มีการกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร แต่เป็นการยอมรับปฏิบัติของสมาชิกในลักษณะฉันทามติของกลุ่ม ซึ่งได้จากการตกลงร่วมกันของสมาชิกในกลุ่ม ดังที่คุณมยุรา สุขนภาสวัสดิ์บอกว่า

“มีอะไรก็จะใช้วิธีตกลงร่วมกัน เอาความเห็นของสมาชิกเป็นตัวตัดสิน” (สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

ตัวอย่างการดำเนินงานกลุ่มตามที่สมาชิกตกลงร่วมกันนั้น ประธานกลุ่มคุณพินิภา พรสกุลไพศาล อธิบายถึงการรับสมาชิกเข้ากลุ่มว่า

“กลุ่มไม่ได้ปิดกันว่าจะเป็นคนจากบ้านอื่นหมายถึงคนจากหมู่บ้านอื่นจะมาช่วยด้วยก็ได้ ที่ผ่านมาก็เคยมีแต่เมื่อส่งงานไปให้ลองทำดูปรากฏว่า งานมีปัญหา คุณภาพยังไม่ผ่าน เลยทำ

ไม่ได้ แต่คนของหมู่บ้านเราจะมีฝีมือกว่าเพราะผ่านการเรียนรู้ที่สืบทอดกันมา” (สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

คุณมยุรา สุขนภาสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงขั้นตอนการเป็นสมาชิกกลุ่ม สอดคล้องกับที่คุณพินิกา เล่าให้ฟังว่า

“ถ้าจะเป็นสมาชิกก็สมัครได้ไม่มีข้อจำกัด จะเป็นคนหมู่บ้านอื่นก็ได้ถ้ามีฝีมือและสามารถรับงานไปทำได้ ที่ผ่านมามีทำกันไม่ได้ค่อยได้ ฝีมือยังไม่ถึง แต่คนบ้านเดียวกันจะเห็นถึงความถนัดและความสามารถได้ชัดเจนกว่าเพราะอยู่ใกล้กัน หรือผ่านการถ่ายทอดจากสมาชิกของกลุ่มมาแล้ว ก็จะทำให้สามารถจัดเข้ากลุ่มย่อยได้ง่ายขึ้น” (มยุรา สุขนภาสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2545.)

ในส่วนของการรับงานจากลูกค้า หากมีการติดต่อเข้ามาที่ตัวสมาชิกโดยตรง ไม่ได้สั่งในนามของกลุ่มฯ กรณีนี้สมาชิกของกลุ่มสามารถรับออเดอร์สินค้าเองได้โดยไม่ต้องส่งเข้ากลุ่มก็ได้ หากไม่ได้สั่งในนามของกลุ่ม แต่ส่วนใหญ่กรณีที่ไม่ได้สั่งผ่านกลุ่มจะเป็นการสั่งสินค้าจำนวนไม่มาก ถ้ามีเป็นจำนวนมากก็มักจะส่งต่อเข้ากลุ่มให้แบ่งงานกันทำ ลักษณะอย่างนี้กลุ่มไม่ได้มีข้อห้ามไม่ให้สมาชิกรับงานมาทำเองโดยไม่ผ่านกลุ่ม

“กลุ่มไม่ได้ห้ามรับงานทำส่วนตัว ถ้าสินค้าไม่ได้สั่งมาในนามกลุ่ม สมาชิกก็รับไปทำเอง ได้โดยไม่ผ่านกลุ่ม ซึ่งกลุ่มก็ไม่ได้ว่าอะไรถ้าเขาทำได้ แต่ส่วนใหญ่กรณีอย่างนี้คือสั่งสินค้ามาไม่มาก ถ้ามีมาก ๆ เขาก็จะเอามาแบ่งให้กลุ่มช่วยทำ” (มยุรา สุขนภาสวัสดิ์, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

การที่กลุ่มมีบรรทัดฐานร่วมกันในการรับสมาชิกเข้าร่วมกลุ่ม, การแบ่งงานแบ่งรายได้, การเลือกผู้นำและการตรวจสอบแก้ไขงาน ผนวกกับการให้อิสระในการทำงานและความช่วยเหลือเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน เช่น การเปิดโอกาสให้สมาชิกรับงานมาทำส่วนตัวโดยไม่แบ่งรายได้เข้ากลุ่ม และการแบ่งสินค้าที่รับมาเป็นส่วนตัวให้กลุ่มได้ทำหรือกรณีที่ไม่สามารถระบุเจ้าของชิ้นงานที่ไม่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพ สมาชิกหลาย ๆ คนก็จะช่วยกันแก้ไขงานให้ทันส่งมอบสินค้าตามกำหนด แสดงให้เห็นถึงบรรทัดฐานของกลุ่มที่ยึดมั่นความสามัคคี มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อให้ได้งานที่มีคุณภาพและรักษามาตรฐานของกลุ่มในการดำเนินงานธุรกิจชุมชน ทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนสมาชิกด้วยกันมีความเหนียวแน่นมากขึ้น และส่งผลต่อประสิทธิภาพของกระบวนการกลุ่ม ทำให้บรรทัดฐานของกลุ่มหัตถกรรมฯ เน้นที่ความเป็นกันเอง การช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายใต้วิถีการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ

ความผึกแน่นของกลุ่ม (Cohesiveness)

ความผึกแน่นคือความกลมเกลียวของกลุ่ม อันเป็นส่วนสนับสนุนให้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งและสามารถสร้างสรรคงานได้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าความผึกแน่นของกลุ่มสะท้อนออกมาให้เห็นชัดเจนในเรื่องของการแบ่งงานกระจายรายได้ภายในกลุ่ม ประกอบกับความผึกแน่นที่แสดงออกมาด้วยความมีระเบียบภายในกลุ่มและชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ชาวบ้านยึดมั่นในระเบียบข้อบังคับของชุมชนและยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกัน จนทำให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย และสมาชิกของชุมชนมีความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นกลมเกลียวกันมากยิ่งขึ้น ความผึกแน่นดังกล่าวมีรายละเอียดดังนี้

1) ความผึกแน่นในเรื่องของการแบ่งงานกระจายรายได้

จุดเด่นของการแบ่งงานคือการกระจายงานให้สมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน โดยใช้วิธีการแบ่งตามจำนวนของชิ้นงาน ถ้าหากจำนวนสินค้าที่ส่งเข้ามาไม่ครบจำนวนสมาชิกของกลุ่ม จะมีสมาชิกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้รับงาน นั่นหมายถึงไม่ได้รับรายได้จากการส่งสินค้างวดนั้น ๆ แต่ในครั้งถัดไปเมื่อมีการส่งสินค้าเข้ามา กลุ่มก็จะเปิดโอกาสให้กับสมาชิกที่ไม่ได้รับงานเมื่อครั้งก่อนได้รับงานไปทำบ้าง ถือเป็นการเฉลี่ยให้ได้รับงานแบบเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นฉันทามติของสมาชิกทุกคนของกลุ่มที่ยอมรับแบบแผนปฏิบัติในเรื่องการแบ่งงานด้วยลักษณะนี้

“วิธีการคือเรียกสมาชิกในกลุ่มย่อยนั้นมาประชุมกันเพื่อแบ่งงานให้เท่า ๆ กัน หมุนเวียนกันไป บางทีงานมีไม่มากก็จะเฉลี่ยกันว่า คราวนี้ใครรับไปคราวหน้าก็ให้โอกาสกับคนที่ยังไม่ได้งานเมื่อครั้งก่อน สลับกันไปโดยตกลงกันเองภายในกลุ่ม ได้มากได้น้อยในกลุ่มก็ตกลงกัน” (นิภา พรสกุลไพศาล, แหล่งเดิม.) คุณพินิภา พรสกุลไพศาล ยังได้ยกตัวอย่างให้เห็นเพื่อความ ชัดเจนยิ่งขึ้นอีกว่า

“สมมติออร์เดอร์ไม่ค่อยมาก ทั้งกลุ่มมีอยู่ 40 กว่าคน แบ่งเป็นสมาชิกชุดแรกรับงานไปทำก่อน แล้วพอมีส่งเข้ามาอีกในงวดหน้า สมาชิกชุดแรกที่รับงานไปแล้วก็จะไม่รับงาน ยกให้สมาชิกชุดที่เหลือรับไปทำบ้าง สมมติว่ามีการสั่งทำกระเป๋าอีกมา 20 ชิ้น ก็จะแบ่งให้สมาชิกชุดแรกรับไปทำก่อน จากนั้นเมื่อมีการส่งสินค้างวดหลังก็จะให้สมาชิกที่เหลือที่ยังไม่ได้งานครั้งแรกรับไปทำ แต่ถ้ามีสินค้าส่งเข้ามาเยอะทั้งหมดก็จะทำได้ทำ แต่ถ้าไม่มากก็แบ่งย่อยไปให้เลย คือชุดไหนได้ทำไปครั้งที่แล้ว คราวต่อไปก็จะยกงานให้ชุดที่เหลือไปทำบ้าง ให้รายได้กระจายไปในกลุ่มสมาชิกทุกคน” (นิภา พรสกุลไพศาล, แหล่งเดิม.)

การช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่เกิดขึ้นในขั้นตอนการแบ่งงานกระจายรายได้นั้น

เป็นเพราะกลุ่มหัตถกรรมฯ ใช้หลักการปฏิบัติบนความเท่าเทียมเสมอภาคกัน เมื่อการดำเนินงานของกลุ่มตั้งอยู่บนพื้นฐานของความยุติธรรม การยอมรับของสมาชิกจึงเกิดขึ้นได้ง่าย และยอมเป็นส่วนที่ช่วยสร้างความเหนียวแน่นให้เกิดขึ้นในกลุ่มหัตถกรรมฯ

2) ความฉีกแน่นที่เกิดจากความมีระเบียบในชุมชน

ทั้งนี้ความสามัคคีที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดสนิทสนมกันและยังเป็นผลมาจากการจัดระเบียบภายในชุมชน ซึ่งชาวบ้านรับอิทธิพลจากกรอบกำหนด 2 ส่วน อันได้แก่ กฎระเบียบข้อบังคับของชุมชน และกรอบความเชื่อทางศาสนา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1) *กฎระเบียบข้อบังคับของชุมชน* สำหรับกฎระเบียบข้อบังคับของชุมชนบ้านเขาแห่งพัฒนานั้น เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตความรับผิดชอบของโครงการพัฒนา ดอยตุงฯ ในอดีตเคยเป็นพื้นที่ล่อแหลมต่อปัญหายาเสพติด ปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาชนกลุ่มน้อย ทำให้มาตรการและกฎระเบียบของชุมชนถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจน และมีบทลงโทษตามระดับความรุนแรงของการกระทำความผิด ยกตัวอย่างเช่น

มาตรการด้านการประชุมชนหมู่บ้าน

1. ถ้าหมู่บ้านมีการประชุมช่วงเวลากลางวัน หลังคาเรือนไหน ไม่เข้าร่วมประชุม ปรับ 80 บาท
2. ถ้าหมู่บ้านมีการประชุมช่วงเวลากลางคืน หลังคาเรือนไหน ไม่เข้าร่วมประชุม ปรับ 20 บาท

มาตรการด้านการพัฒนาหมู่บ้าน

1. ทุกหลังคาเรือนจะต้องส่งตัวแทน 1 คน เข้าร่วมพัฒนาหมู่บ้าน แต่ถ้าตัวแทนหลังคาเรือนใดขาดการพัฒนาจะถูกปรับ 80 บาท/หลัง
2. เกี่ยวกับการทำความสะอาดหมู่บ้าน ต้องทำทุกเช้าของวันเสาร์ ถ้าไม่ทำความสะอาดปรับ 20 บาท

มาตรการด้านยาเสพติด

1. ห้ามมีการเสพ ซื้อขาย ล้าเลียง และปลูกสิ่งเสพติดภายในหมู่บ้าน ถ้าฝ่าฝืนจะถูกดำเนินคดี และไล่ออกจากหมู่บ้านทั้งครอบครัว
 - 1.1 กรณีเสพยาเสพติด ถ้าตรวจพบสารเสพติดในร่างกายครั้งแรกปรับเป็นเงิน 3,000 บาท แล้วนำเงินส่วนนี้เป็นค่าใช้จ่ายในการบำบัดรักษาครั้งที่ 2 จะถูกขับไล่ออกจากหมู่บ้านทันที
 - 1.2 กรณีค้ายาเสพติดนอกจากจะถูกดำเนินคดีแล้ว จะถูกยกเลิกทะเบียนบัตร กพต. ส่วนครอบครัวอยู่ในดุลพินิจของคณะกรรมการหมู่บ้าน (ที่มา: มาตรการและกฎระเบียบของหมู่บ้าน, เอกสารประวัติหมู่บ้านเขาแห่งพัฒนา, อัดสำเนา)

โดยที่ คุณชุมพร พรสกุลไพศาล ผู้ใหญ่บ้านเขาแห่งพัฒนาได้อธิบายว่า

“เรื่องข้อบังคับนั้นมีกำหนดไว้ทุกหมู่บ้าน โดยที่รับแนวทางมาจากโครงการพัฒนา ดอยตุง ซึ่งจะเน้นด้านยาเสพติด การดูแลพื้นที่ป่า หรือบุคคลต่างด้าว โดยมีกรรมการหมู่บ้าน เป็นผู้ดูแลคอยประสานกันกับเจ้าหน้าที่ของโครงการฯ กับของรัฐ หากมีการทำผิดก็มีการ ลงโทษ” (ชุมพร พรสกุลไพศาล, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2546.)

ซึ่งที่ผ่านมาชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนด้วยดีตลอดมา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการประชุม การพัฒนาหมู่บ้าน การรักษาความสะอาด และที่สำคัญเรื่อง ยาเสพติดซึ่งในหมู่บ้านจะไม่มีการขายเครื่องดื่มของมึนเมา ดังที่ชาวบ้านเขาแย้งๆ บอกว่า

“เรื่องเหล่านี้จะไม่มีขายในหมู่บ้านนะ แต่ก็มียางคนที่กินบ้าง มันห้ามกันไม่ได้ แต่กินแล้วจะต้องไม่เกิดเรื่องหรือทะเลาะกัน” (สุชาติ สุขชนภาสวัสดิ์, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

ความเป็นระเบียบในชุมชนนั้นยังได้รับอิทธิพลมาจากการมีส่วนร่วมของกิจกรรม สำคัญในชุมชน คือการเข้าโบสถ์อย่างสม่ำเสมอทุกวันอาทิตย์ ทำให้ศาสนากลายเป็นส่วน เสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดในกลุ่มและในชุมชนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากคำสอนและความ เชื่อทางศาสนาที่เน้นการทำดีต่อกัน ทำให้ชาวบ้านมีสิ่งยึดเหนี่ยวหัวใจและชุมชนมีความ สงบสุข

2.2) *กรอบความคิดด้านความเชื่อศาสนา* อันเป็นกรอบระเบียบของชุมชนแห่งนี้ อีกประการหนึ่ง ถือเป็นกรอบกำหนดทางด้านความเชื่อทางใจ อันเกิดจากการสั่งสอน อบรม และการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาในโบสถ์ทุกวันอาทิตย์กันอย่างพร้อมเพรียง ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าร่วมและสังเกตพบว่ากิจกรรมในโบสถ์จะพูดคุยกันแต่เรื่องศาสนา ร่วม ร้องเพลง ร่วมกิจกรรม ฟังคำเทศนา พูดคุยปรึกษาปัญหาของชาวบ้าน นอกจากนี้ยังมีการ เชิญวิทยากรจากภายนอกมาเผยแผ่ศาสนาอีกด้วย โดยสังเกตว่าสมาชิกของกลุ่ม ทัศนคติ จะไม่นำเรื่องงานส่วนตัวของกลุ่มเข้าไปพูดคุยในโบสถ์ และบรรยากาศของ การเข้าโบสถ์จะมีความสำรวมและมีระเบียบวินัย สำหรับเรื่องบทบาทของศาสนาคริสต์ ที่มีต่อความเชื่อของชาวบ้านในชุมชนนั้น ผู้วิจัยสอบถามบุคคลผู้เกี่ยวข้องและได้รับการ อธิบายว่า

“เมื่อก่อนมีมิชชันนารีเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ นอกจากจะมาเผยแผ่แล้วเขายังช่วยด้านการวางแผนครอบครัว ด้านเศรษฐกิจก็ช่วยเหลือด้านเกษตรกรรม เรื่องทำมาหากิน ช่วยเหลือหลาย ๆ อย่าง ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ก่อนที่โครงการดอยตุงจะเข้ามา ศาสนาจึงต้องพยายามสอนให้เขาเป็นคนดี ทำดีต่อกัน คือช่วยกล่อมเกลาคิดใจของเขา เพราะสมัยก่อนยังไม่เจริญเหมือนเดี๋ยวนี้ เราจึงต้องพยายามไม่ให้เขาหลงผิด” (ศิลา พรสกุลไพศาล, แหล่งเดิม.)

“อาจารย์หรือศิษยาภิบาลก็จะทำหน้าที่ดูแลพฤติกรรม เยี่ยมเยียนชาวบ้าน ดูแลความเป็นอยู่ คือ ดูแลด้านจิตใจนะ แล้ววันอาทิตย์ก็จะเป็นผู้นำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเทศน์ การสอน นอกจากนี้ก็ยังเชิญอาจารย์หรือบาทหลวงจากที่อื่นให้มาให้ความรู้กับชาวบ้านได้ด้วย และก็จะมิตัวแทนจากสภาคริสตจักรที่เข้ามารับฟังปัญหาของชาวบ้านแล้วพยายามหาทางแก้ไขหรือช่วยเหลือทุก ๆ 3 เดือน ถือว่าเป็นการช่วยเหลือทั้งทางใจและทางกายของชาวบ้านไปด้วย” (วินุญญ์ ละหูนะ, แหล่งเดิม.)

หรือดังที่ชาวบ้านบางคนให้ความเห็นว่า “ก็พยายามเข้าโบสถ์ทุกวันอาทิตย์มารับการ อบรม มาสวดมนต์” (ชาวบ้านซาแห่งพัฒนา, สัมภาษณ์ 14 มกราคม 2546.)

การให้ความช่วยเหลือในลักษณะของการเป็นที่พึ่งทางใจและรับฟังปัญหาด้านอื่นของชาวบ้าน แล้วหาหนทางช่วยเหลือ ทำให้กิจกรรมทางศาสนาที่มีขึ้นทุกวันอาทิตย์ได้รับการยอมรับและมีชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมด้วยดีถึงแม้จะไม่มี การบังคับก็ตาม คำสอนหรือกรอบระเบียบความเชื่อทางศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ดังเช่นสมาชิกของชุมชนท่านหนึ่งได้แสดงความคิดเห็นว่า

“ที่บ้านซาแห่งนี้ก็ไม่ถึงกับว่าไม่มีปัญหาเลย ก็มีบ้าง แต่ก็ยุติลงได้เพราะสามารถพูดจากันได้ ตกลงกันได้ บางทีก็ให้อาจารย์วินุญญ์หรือผู้ใหญ่บ้านเป็นคนกลางคอยไกล่เกลี่ยหรือใครมีปัญหาอะไรก็เอามาปรึกษากันที่โบสถ์ได้” (สุชาติ สุขนภาสวัสดิ์, แหล่งเดิม.)

ความผูกพันแน่นของกลุ่มเหตุการณ์ฯ และชุมชนบ้านซาแห่งพัฒนาจึงเกิดขึ้นจากการที่สมาชิกของกลุ่มและชาวบ้านมีระเบียบวินัย เคารพและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของหมู่บ้านอย่างเคร่งครัด ซึ่งมีส่วนทำให้ความคิดเห็นและการดำเนินชีวิตของสมาชิกกลุ่มและชาวบ้าน มีลักษณะที่สอดคล้องกันไปในทิศทางเดียวกัน ดังนั้นการแปลกแยกจากแนวทางของกลุ่มไป จึงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ยาก เมื่อกลุ่มมีความเหนียวแน่นและสมาชิกส่วนใหญ่ยังคงเชื่อมั่น มีการปฏิบัติไปในทิศทาง การสื่อสารแบบเดียวกัน

จากที่ได้กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มดำรงอยู่และดำเนินไปได้ทั้ง 5 ปัจจัย ไม่ว่าจะเป็น ขนาดของกลุ่ม ที่มีการแบ่งสมาชิกออกเป็น 4 กลุ่มย่อยตามลักษณะของงานที่ทำ เพื่อความสะดวกในการสื่อสารภายในกลุ่ม, การจัดระยะห่าง ที่ชาวบ้านมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันจากการทำงานร่วมกัน, บทบาทในกลุ่ม ซึ่งมีผู้นำกลุ่มมีบทบาทเป็นผู้สั่งการและประธานกลุ่มย่อยเป็นผู้เชื่อมประสานกับสมาชิก ส่วนสมาชิกนอกจากมีบทบาทในการปฏิบัติงานแล้ว บางกรณียังสามารถปรับบทบาทเป็นสะพานเชื่อมการสื่อสารได้ด้วย, บรรทัดฐานของกลุ่ม อันเป็นแนวทางปฏิบัติที่ยอมรับร่วมกันจนสามารถสร้างความสามัคคีให้กับกลุ่มจนเกิดเป็นประสิทธิภาพในกระบวนการกลุ่ม ความผูกพัน

ของกลุ่ม ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของฉันทามติที่มีต่อการแบ่งงานแบ่งรายได้ภายในกลุ่ม ทำให้เกิดการยอมรับความคิดเห็นและมีความเชื่ออาทรซึ่งกันและกัน ผนวกกับปฏิสัมพันธ์ที่เกิดจากการร่วมกิจกรรมของชุมชน ภายใต้ระเบียบข้อบังคับทั้งของชุมชนและตามความเชื่อทางศาสนา ทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่มีส่วนขับเคลื่อนกระบวนการกลุ่มให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.3 รูปแบบการสื่อสารของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา

รูปแบบการสื่อสารที่มีส่วนขับเคลื่อนให้กลุ่มหัตถกรรมฯ ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ประกอบด้วย

2.3.1 การสื่อสารอย่างเป็นทางการ

2.3.2 การสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ

สำหรับการสื่อสารอย่างเป็นทางการนั้นส่วนใหญ่จะเป็นแนวทางสำหรับการทำงานและการสื่อสารในกลุ่มที่มีการกำหนดขั้นตอน กำหนดบทบาท ช่องทางการสื่อสาร และตำแหน่งของบุคคลภายในกลุ่มอย่างเป็นทางการ เพื่อให้การสื่อสารภายในกลุ่มเป็นไปอย่างราบรื่นและสื่อสารได้ทั่วถึงกัน แต่ในการปฏิบัติงานนั้นสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ ส่วนใหญ่มักจะใช้การสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการที่ไม่ได้เป็นไปตามที่กำหนดไว้เท่าใดนัก คือใช้ช่องทางการสื่อสารตามสะดวก ไม่มีการประชุมอย่างเป็นทางการ แต่ใช้การจับกลุ่มเล็ก ๆ ที่เกิดขึ้นจากการทำงานเป็นช่องทางการประชุมและแบ่งงาน นอกจากนี้การถ่ายทอดและสื่อสารกันก็ไม่ได้เป็นไปตามลำดับขั้นตอนที่กำหนดไว้ แต่เป็นไปตามความสะดวกและความใกล้ชิด ซึ่งการสื่อสารทั้งสองรูปแบบมีรายละเอียดดังนี้

2.3.1 การสื่อสารอย่างเป็นทางการของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา

ในเรื่องของการสื่อสารอย่างเป็นทางการตามลำดับขั้นตอนการดำเนินงานธุรกิจชุมชนของกลุ่ม ประธานกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนาอธิบายว่า เริ่มต้นจากการรับคำสั่งสินค้าจากลูกค้าก่อน ซึ่งจะมีการตกลงเงื่อนไขเช่น ราคา การส่งมอบงาน และลักษณะของสินค้า เป็นต้น จากนั้นจึงนำรายละเอียดที่ได้จากลูกค้ามาปรึกษาร่วมกันกับประธานกลุ่มย่อย แล้วจึงแบ่งงานให้กับประธานกลุ่มย่อยให้ไปมอบหมายงานกับสมาชิกของตนเอง ถ้าหากมีข้อสงสัยหรือต้องการเปลี่ยนแปลง สมาชิกก็สามารถปรึกษากับประธานกลุ่มย่อยหรือตัวประธานกลุ่ม คือคุณพีนิภา พรสกุลไพศาลได้ทันที แต่โดยทั่วไปแล้วการแบ่งงานและมอบหมายนั้นจะกระทำในขณะที่อยู่ร่วมกันทั้งประธานกลุ่มย่อยและสมาชิก ทำให้เมื่อมีข้อสงสัยหรือข้อเสนอก็คจะมีการพูดคุยกันในกลุ่มได้ทันที ดังที่คุณพีนิภา ประธานกลุ่มหัตถกรรมฯ เล่าให้ฟังว่า

“เมื่อมีการสั่งสินค้าเข้ามา ก็จะต้องติดต่อมาที่ประธานกลุ่มก่อน จากนั้นประธานก็จะเรียกประธานกลุ่มย่อยและสมาชิกทั้งหมดมาทำงาน มาตกลงกันว่าใครจะทำอะไร สมมติตกลงว่าคราวนี้จะทำกี่คน ก็สมัครออกมาใครจะทำก่อนก็ทำไป แยก ๆ กันไปว่าใครจะทำก่อน หรือรอทำทีหลัง ไม่มีการแย่งกัน แล้วแต่จะตกลงกันในกลุ่ม ใครที่ยังไม่ได้ทำพอมีงานหน้า มากก็ให้เขาทำ ส่วนคนที่ทำแล้วก็จะไม่ทำละ

โดยงานส่วนใหญ่จะเริ่มที่กลุ่มงานทอและเย็บ คือทอผ้าและเย็บออกมาเป็นรูปทรง ก่อนโดยให้กลุ่มทอผ้าทำหน้าที่ทอผ้าออกมาให้ก่อน (ขึ้นอยู่กับว่าจะต้องใช้เป็นผ้าแบบมีลวดลายหรือไม่มีลวดลาย งานก็จะแบ่งไปตามกลุ่มย่อย) จากนั้นแล้วพวกเย็บก็จะนำมาเย็บต่อให้เสร็จเป็นสินค้าชิ้นหนึ่งได้ โดยสมาชิกจะเบิกของจำพวกวัตถุดิบจากกองกลางของกลุ่มไปใช้ก่อน ทั้งหมดนี้ถือว่ากลุ่มเราสามารถทำได้หมดทุกอย่าง” (นิภา พรสกุลไพศาล, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

สำหรับเรื่องวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตนั้นคุณพินิภาอธิบายว่า

“ส่วนพวกวัตถุดิบ เช่น ด้าย ผ้า ต่าง ๆ มี 2 ส่วน คือส่วนหนึ่งรับจากกองกลางที่กลุ่มมีอยู่แล้ว พอขายของได้เงินแล้วก็มาหักเป็นค่าวัตถุดิบไปที่หลัง อีกส่วนหนึ่งคือรับจากศูนย์หัตถกรรมชาวเขา ที่เชียงใหม่โดยไปรับวัตถุดิบมาได้ก่อน พอผลิตสินค้าขายของได้เงินแล้วค่อยไปจ่ายค่าวัตถุดิบให้เขา หรือให้หักไปจากค่าสินค้าเลยก็ได้ หรือบางทีก็โทรศัพท์ไปบอกให้เขาส่งของมาให้ทางรถเมล์ แล้วเราก็ไปรับของที่สถานีขนส่งแม่สายหรือแม่จันก็ได้ อย่างนี้ก็ทำให้เราไม่ต้องไปเชียงใหม่เอง บางทีถ้าอยากไปก็ไปรับมาก็ได้ หรือมีอีกอย่างคือตอนที่ไปส่งสินค้าก็รับวัตถุดิบกลับมาด้วย อย่างนี้ก็ได้” (นิภา พรสกุลไพศาล, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.) นอกจากนี้คุณพินิภายังได้กล่าวเน้นย้ำว่า

“ที่สำคัญคือประธานต้องทราบว่าสมาชิกในกลุ่มตัวเองคนไหนถนัดอะไร หรือเก่งในด้านไหน ถ้าอย่างนั้นก็ประธานไม่ได้ แล้วประธานก็ต้องตรวจงานก่อนที่จะส่งไปให้ กับทางลูกค้าก่อนว่า งานดีหรือไม่ดีผ่านมั้ย ก่อนจะส่งไปให้ ถ้าอันไหนไม่ดี เช่น ทอลายผ้ามาแล้วมันไม่ตรง ไม่เท่ากัน มีตำหนิอย่างนั้นะ ก็จะส่งกลับไปให้เจ้าของแก้ไข เจ้าของงานก็รับไปแก้ไขแล้วส่งมาใหม่ สำหรับกรณีที่มีการสั่งสินค้าจำนวนมาก ๆ ก็มีอีกวิธีหนึ่งคือให้สมาชิกแต่ละคนเอาสินค้าที่ผลิตได้มาส่งรวมกันที่ประธานกลุ่ม โดยให้ใส่ถุงแล้วเขียนชื่อคนทำไว้เลย พอตรวจสอบผ่านแล้วก็เอามารวมกับของสมาชิกคนอื่นมาเก็บเป็นถุงใหญ่แล้วส่งไปให้ลูกค้า” (นิภา พรสกุลไพศาล, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

ด้านการจัดสรรผลประโยชน์หรือการแบ่งรายได้นั้นคุณพินิภาเล่าว่า

“เมื่อสามารถผลิตงานได้ตามที่มีการสั่งสินค้าเข้ามาแล้ว รายได้ที่ได้รับจะถูกส่งไปยังผู้ที่เป็นคนผลิตสินค้าหรือทำงานนั้น ๆ แต่ละคนผลิตมาเท่าไรก็รับไปเท่านั้น คือถ้า

น้อยขึ้นนี้ ใครทำก็ได้รายได้ตรงนั้นไป แต่ถ้ามีจำนวนเยอะ ๆ ที่ต้องช่วยกันทำทั้งกลุ่ม รายได้ที่ได้มาจะถูกเฉลี่ยให้ได้เท่า ๆ กันภายในกลุ่ม” (นิภา พรสกุลไพศาล, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

ในเรื่องดังกล่าวประธานของแต่ละกลุ่มย่อยได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า “ที่ผ่านมาก็ไม่มีปัญหาอะไรเพราะตกลงกันได้ว่าใครจะรับงานก่อนหรือหลัง คนที่ได้งานไปแล้วในคราวต่อไปก็ยอมให้คนอื่นได้งานไปทำบ้าง ส่วนรายได้ขึ้นอยู่กับว่าทำมากน้อย แค่ไหนก็ได้ตามนั้น”(นาสอ พรสกุลไพศาล ประธานกลุ่มทอผ้าไม่มีลวดลาย,แหล่งเดิม.)

“รายได้ที่ได้มาก็นำมาหักค่าวัสดุที่เบิกไปใช้ เช่นพวกด้าย ผ้า อะไรต่าง ๆ ที่เหลือเจ้าของงานก็ได้ไปทั้งหมด กลุ่มไม่ได้หักค่าใช้จ่ายอะไร” (นางจำเรียง พิมพ์ศักดิ์ภักดี ประธานกลุ่มทอผ้ามีลวดลาย, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2546.)

“เมื่อก่อนงานจะมีมากเป็นช่วง ๆ บางช่วงก็น้อย ตอนที่มากก็ช่วยกันทำหลายคน แต่พองานน้อย ก็แบ่งกันว่าใครจะทำก่อนทำหลัง ตกลงกันได้ในกลุ่ม”(นางสุภาพร พรสกุลไพศาล ประธานกลุ่มปักผ้า, แหล่งเดิม.) นอกจากนี้สมาชิกของกลุ่มยังได้เล่าให้ฟังอีกว่า

“ตอนนี้คนที่ประธานกลุ่มย่อยหรือหัวหน้าจะไม่ได้รับอะไรพูด่าง ๆ คือไม่ได้ค่าหัวคิว สมมติว่า ผ้าผืนนี้ราคา 200 บาท เงินที่ได้ 200 บาทก็จะถูกส่งให้กับสมาชิกผู้ที่เป็นคนผลิตทั้งหมด หัวหน้าไม่ได้หักเงินค่าอะไรไว้ คือคนที่ป็นหัวหน้ากลุ่มหรือประธานกลุ่มนี้ก็ได้ไม่มีสิทธิ์พิเศษอะไร ทุกคนเสมอภาคกัน อีกร้อยคนที่ป็นประธานก็มีงานของตัวเองอยู่แล้ว รายได้ที่ได้ก็จะมาจากชิ้นงานที่ตัวเองทำขึ้นมาเท่านั้น ไม่ได้อะไรจากกลุ่มเลย” (นางสุกัญญา แก้วมณีวรรณ, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

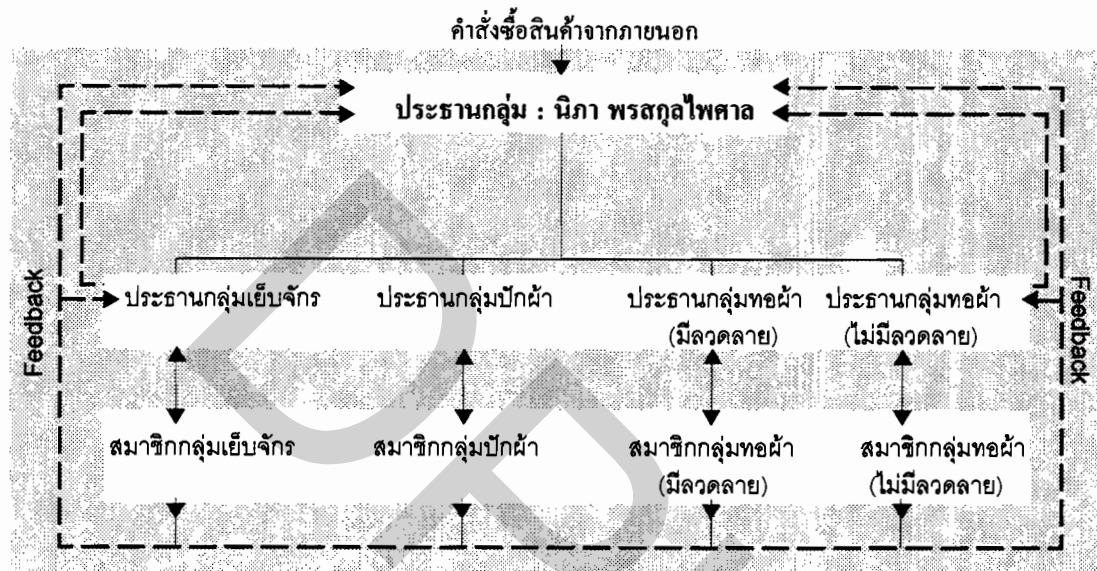
จะเห็นได้ว่าการถ่ายทอดสารอย่างเป็นทางการของกลุ่มนั้น เริ่มต้นจากลูกค้าสื่อสารกับตัวแทนของกลุ่ม คือ คุณพินิภา พรสกุลไพศาล ประธานกลุ่มหัตถกรรมฯ อันเป็นลักษณะของการสื่อสารกับภายนอก คุณพินิภาจึงแสดงบทบาทของการเป็นตัวแทนกลุ่มในการสื่อสาร เพื่อรับเอารายละเอียดและความต้องการของลูกค้ามาถ่ายทอดให้กับประธานกลุ่มย่อย โดยจะทำการถ่ายทอดคำสั่งให้กับประธานกลุ่มย่อยทั้ง 4 คนพร้อม ๆ กัน เพื่อนำสารไปถ่ายทอดและมอบหมายงานแก่สมาชิกของแต่ละกลุ่มย่อยต่อไป

ทำให้การถ่ายทอดสารจากประธานกลุ่มหัตถกรรมฯ สู่มชิกแต่ละกลุ่มย่อยนั้นเป็นการสื่อสารแบบ 2 ขั้นตอน (Two-stage flow) มีประธานกลุ่มย่อยเป็นตัวเชื่อมการสื่อสาร โดยที่สมาชิกสามารถสื่อสารกลับไปยังประธานกลุ่มฯ ได้ด้วยการติดต่อผ่านประธานกลุ่มย่อย หรือจะติดต่อด้วยตนเองโดยไม่ต้องผ่านประธานกลุ่มย่อยก็ได้ และเป็นรูปแบบของระบบการสื่อสารอย่างเป็นทางการของกลุ่มหัตถกรรมฯ ที่กำหนดไว้เป็น

แนวทางในการดำเนินงานธุรกิจชุมชน จากข้อมูลที่ได้ทำให้สามารถจัดลำดับการสื่อสารอย่างเป็นทางการในเรื่องขั้นตอนของการดำเนินงานธุรกิจชุมชนที่กลุ่มหัตถกรรมฯ กำหนดเป็นแนวทางไว้ได้ดังนี้

ภาพที่ 25

แสดงลำดับขั้นตอนการสื่อสารในกลุ่มเพื่อการดำเนินงานธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา



แต่ในการปฏิบัติงานร่วมกันของสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ นั้น ผู้วิจัยพบว่าสมาชิกส่วนใหญ่ใช้การสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการมากกว่า ทำให้บางกรณีก็ไม่ได้สื่อสารกันตามลำดับขั้นตอนที่ได้เสนอมา คือ บางกรณีประธานกลุ่มหัตถกรรมฯ คุณพ่อนิภา ก็มอบหมายงานระหว่างที่จับกลุ่มกันทำงาน โดยมีทั้งผู้ที่เป็นประธานกลุ่มย่อยและสมาชิกของกลุ่มย่อยต่าง ๆ รวมกันอยู่ และใช้วิธีฝากบอกต่อ ๆ กันให้กระจายข่าวไปสู่สมาชิกคนอื่นๆ หรือบางกรณีก็ใช้วิธีเดินไปบอกกับประธานกลุ่มย่อยแต่ละคนที่บ้าน แล้วให้ประธานกลุ่มย่อยนำสารไปบอกแก่สมาชิกของตน

ทั้งนี้เป็นเพราะรูปแบบการทำงานร่วมกันที่ไม่ได้แยกกลุ่มอย่างชัดเจน ทำให้กลุ่มสมาชิกและกลุ่มผู้นำได้พบปะกันในหลายโอกาส และสามารถสื่อสารพูดคุยกันได้ทั้งหมด ซึ่งไม่เป็นไปตามขั้นตอน หรือแนวทางที่กำหนดไว้ แต่เมื่อสอบถามกลุ่มผู้นำทำให้ทราบว่า การสื่อสารที่ไม่เป็นไปตามขั้นตอน หรือไม่เป็นไปตามแนวทางการสื่อสารอย่างเป็นทางการที่กำหนดไว้ ก็ไม่ถือว่าเป็นการข้ามบทบาทกันหรือเป็นความผิดแต่อย่างใด

2.3.2 การสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา

ลักษณะการใช้วิธีสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการมากกว่าการสื่อสารอย่างเป็นทางการ

ที่เกิดขึ้นนั้น ยังเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน เพราะว่าในระหว่างที่สมาชิกร่วมกันทำงานเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ตามที่พักอาศัยนั้น ก็มีการสื่อสารพูดคุยกันในเรื่องราวส่วนตัว ดังที่สมาชิกของกลุ่มหลายคนเห็นว่าการเอางานมาทำร่วมกันนั้นเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ นอกจากจะได้งานและรายได้แล้ว ยังได้เข้าสังคม ได้พบปะกับเพื่อนฝูง สามารถพูดคุยเล่นหัวกันหรือปรึกษาเรื่องต่าง ๆ นานา ซึ่งนอกเหนือจากการเข้าร่วมกลุ่มเพื่อหารายได้ แล้วยังเป็นการสานความสัมพันธ์ระหว่างกันได้ด้วย ทำให้สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ ถือเอาความสะดวกในการสื่อสารระหว่างกันมาใช้เป็นวิธีสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ คือไม่จำเป็นต้องสื่อสารกันตามขั้นตอนหรือแนวทางที่กำหนดขึ้นตลอดเวลา แต่ใช้วิธีสื่อสารกันด้วยความสนิทสนมและไว้วางใจกัน เพราะสมาชิกเชื่อถือซึ่งกันและกัน มีความใกล้ชิด และมีวิธีการสื่อสารไปในแนวทางเดียวกัน จึงทำให้การสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการไม่ได้สร้างความยุ่งยาก หรือสร้างอุปสรรคในการทำงานร่วมกันแต่อย่างใด ดังคำบอกเล่าของคุณสุภาพร พรสกุลไพศาล ประธานกลุ่มปักผ้า ที่ว่า

“ก็เจอกันทุกวัน คุยกันอยู่เรื่อย ๆ มีอะไรก็ถามกันได้ตลอด ถึงจะไม่มีการประชุมสมาชิกทั้งหมด แต่พวกเราก็เจอกันอยู่เป็นประจำอยู่แล้ว บ้านก็ไม่ไกลกัน เดินไปหากันก็ได้ในวันอาทิตย์ก็เข้าโบสถ์ด้วยกัน มีอะไรก็ฝากบอกกันก็รู้เรื่องหมดแล้ว” (สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่ากระบวนการขั้นตอนที่ได้กล่าวมานั้น ไม่มีการประชุมอย่างเป็นทางการ หรือมีกำหนดการประชุมแต่อย่างใด เมื่อสอบถามประธานกลุ่มฯ ถึงการประชุมของกลุ่มหัตถกรรมฯ ว่ามีกระบวนการอย่างไร คุณพินิภาอธิบายว่า

“สำหรับการประชุมของกลุ่มถ้าไม่มีปัญหาหรือจะต้องแบ่งงานจำนวนมาก ๆ ก็จะไม่ประชุม ถ้างานมีมาแบบย่อย ๆ ก็จะจัดสรรกันไปในกลุ่มย่อยได้เลย ก็ไม่ต้องมาประชุมกัน ใช้วิธีทำงานด้วยกัน คุยกันปรึกษากันไป พูดเล่าอะไรให้กันฟังเป็นการตกลงกัน เพราะส่วนใหญ่บ้านอยู่ไม่ไกลกัน เวลากลางวันเอางานมาทำร่วมกันได้ รู้จักกันก็คุยกันแต่จะไม่มารวมกันทั้งหมดนะ เพราะไม่มีคนเฝ้าบ้าน เมื่อก่อนเคยมีมารวมกันทำกันเยอะ ๆ ยกจักรเย็บผ้าออกมาเลย แต่ทำไม่ได้เพราะไม่มีคนเฝ้าบ้าน เนื่องจากกลางวันผู้ชายก็ออกไปทำงานข้างนอกกัน ผู้หญิงจึงทิ้งบ้านไว้ไม่ได้แต่จะมารวมกลุ่มกันย่อย ๆ ได้” (นิภา พรสกุลไพศาล, แหล่งเดิม.)

นอกจากนี้เมื่อสอบถามสมาชิกของกลุ่มยังได้ข้อคิดที่น่ายินดีเกี่ยวกับการประชุมคือ

“พวกเราก็เจอกันทุกวันอยู่แล้ว เพราะเอางานเย็บปักมานั่งทำด้วยกันตอนกลางวัน ถ้ามีปัญหาหรือข้อปรึกษาอะไรก็คุยกันตรงนั้นได้เลย มากัน 2 คนก็ถือว่าประชุมได้แล้ว” (มยุรา สุชนภาสวัสดิ์, แหล่งเดิม.)

จากการบอกเล่าของผู้นำและสมาชิกกลุ่มทำให้เห็นได้ว่า กลุ่มหัตถกรรมฯ ไม่ได้

เน้นความสำคัญของการจัดประชุมอย่างเป็นทางการ แต่ใช้ความใกล้ชิดสนิทสนมที่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกันมาเป็นช่องทางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสื่อสารกัน วิธีการดังกล่าวยังถูกใช้เป็นช่องทางของการสื่อสารที่สามารถสื่อถึงตัวผู้นำกลุ่มโดยตรงได้ อีกทั้งยังเป็นช่องทางเสนอความคิดเห็นด้วย

การประชุมของกลุ่มหัตถกรรมฯ นั้นเป็นการประชุมอย่างไม่เป็นทางการ ใช้การจับกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อทำงานร่วมกันตามที่พักอาศัยเป็นช่องทางประชุม โดยประธานกลุ่มหัตถกรรมฯ จะถ่ายทอดคำสั่งผ่านสมาชิกที่จับกลุ่มกัน ซึ่งอาจจะประกอบด้วยประธานกลุ่มย่อยหรือสมาชิกกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มรวมกันอยู่ และให้กลุ่มคนดังกล่าวกระจายข่าวในลักษณะบอกต่อ ๆ กันไปให้ทั่วถึงสมาชิกทุกคนของกลุ่มหัตถกรรมฯ โดยเนื้อหาของการสื่อสารส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในการประชุมอย่างไม่เป็นทางการนั้น จะเป็นเรื่องราวละเอียดของสินค้าที่ลูกค้าต้องการ กำหนดส่ง การแบ่งงานให้กับสมาชิกแต่ละคน โดยมีประธานกลุ่มหัตถกรรมฯ คือ คุณพินิภา ร่วมกับประธานกลุ่มย่อยเป็นผู้แบ่งงาน ซึ่งจะคัดเลือกจากสมาชิกที่ยังไม่ได้รับงานเมื่อครั้งก่อน ตามหลักการกระจายงานของกลุ่มที่จะหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันรับงาน และนอกจากนี้ยังพิจารณาตามความสามารถของแต่ละบุคคลว่าสามารถรับผิดชอบการผลิตงานหัตถกรรมที่มีความยากง่ายต่างกันได้หรือไม่

เมื่อสอบถามว่าทำอย่างไรจึงสามารถทราบได้ว่าสมาชิกแต่ละคนมีความสามารถหรือมีฝีมือในการทำงานอย่างไรบ้างนั้น คุณพินิภาบอกว่าอาศัยความใกล้ชิดสนิทสนมและสังเกตจากผลงานที่ทำออกมา ซึ่งจำเป็นต้องใช้เวลาพอสมควร หรืออย่างเช่นในการทำงานร่วมกันก็จะใช้วิธีสังเกตจากคุณภาพของงานและความคล่องแคล่วในการทำงาน นอกจากนี้ยังทราบได้จากการพูดคุยระหว่างสมาชิกด้วยกัน ซึ่งบางครั้งจะมีการกล่าวชมหรือเล่าให้ฟังว่าสมาชิกคนใดมีความถนัดหรือความสามารถพิเศษด้านใด ประกอบกับใช้ความคุ้นเคยจากการร่วมกิจกรรมอื่น ๆ เช่น กิจกรรมของโบสถ์ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่มีส่วนร่วม ทำให้ได้คลุกคลีและเรียนรู้ลักษณะนิสัยซึ่งกันและกัน ดังนั้นการที่ประธานจะสามารถทราบถึงคุณสมบัติของสมาชิกแต่ละคนนั้น จึงต้องอาศัยประสบการณ์และระยะเวลาทำงานร่วมกัน เพื่อให้เห็นถึงพฤติกรรมและทักษะฝีมือความสามารถ ตลอดจนอุปนิสัยในการทำงานและการอยู่ร่วมกันของสมาชิกแต่ละคน

ดังนั้นการสื่อสารภายในกลุ่มหัตถกรรมฯ จึงประกอบด้วยการสื่อสารอย่างเป็นทางการ ซึ่งใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและการสื่อสารตามลำดับขั้นตอนภายในกลุ่ม แต่ในการทำงานร่วมกันนั้น เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มใช้ความสนิทสนมและความไว้วางใจเป็นบรรทัดฐานในการทำงานร่วมกัน จึงทำให้การสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการถูกนำมาใช้และมีบทบาทมากกว่า ทั้งนี้เนื่องจากมีความง่ายและสะดวกมากกว่า ประกอบกับวิถีชีวิตและลักษณะการทำงานที่ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสได้พบปะกันตลอดอย่างสม่ำเสมอ ทำให้

สามารถสื่อสารกันได้ทั่วถึง แม้จะไม่มีการจัดประชุมอย่างเป็นทางการก็ตาม

กระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นของกลุ่มหัตถกรรมฯ จึงประกอบด้วย การนำเอา รูปแบบของการสื่อสารอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการมาใช้เป็นวิธีสื่อสารภายใน กลุ่มย่อย โดยผ่านสื่อบุคคลเป็นหลัก แม้จะมีการกำหนดแนวทางการสื่อสารอย่างเป็นทางการไว้ก็ตาม แต่กลุ่มหัตถกรรมฯ ก็ให้ความสำคัญกับการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ มากกว่า เพราะอาศัยความสะดวกและความใกล้ชิดกันเป็นพื้นฐานในการสื่อสารและ ทำงานร่วมกัน ซึ่งกระบวนการสื่อสารดังกล่าวเป็นไปตามองค์ประกอบของปัจจัยหลัก ที่ทำให้กลุ่มดำรงอยู่และดำเนินไปได้ คือ ขนาดของกลุ่ม ระยะห่าง บทบาท บรรทัดฐาน และความผูกพันแน่นของกลุ่ม ผนวกกับการสื่อสารในกลุ่มที่เป็นโครงสร้างการสื่อสารแบบ ครอบคลุมช่องทางที่สนับสนุนให้สมาชิกทุกคนได้สื่อสารกันโดยทั่วถึง ทำให้การสื่อสารของ กลุ่มหัตถกรรมถูกขับเคลื่อนด้วยการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ โดยที่ยังคงรักษาคุณภาพ ของการสื่อสารและความสัมพันธ์ภายในกลุ่มได้ เพราะสมาชิกสนิทสนมไว้วางใจกัน จน เกิดเป็นความสามัคคีในกลุ่ม ส่งผลให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง และมีการสื่อสารเพื่อดำเนิน งานธุรกิจชุมชนอันราบรื่น

ส่วนที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มในกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อย เพื่อจัดการธุรกิจชุมชน

ข้อมูลจากส่วนที่ 1 และ 2 ทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตของชาวบ้าน ความเป็นมาของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา วัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของชนเผ่าละหู่ กระบวนการกลุ่ม โครงสร้างการสื่อสารกลุ่ม อันเป็นส่วนหนึ่งของความเข้มแข็งกลุ่มในการดำเนินงานธุรกิจชุมชน จนกลุ่มหัตถกรรมฯ สามารถเป็นหลักพึ่งพิงให้แก่สมาชิกและชาวบ้านในชุมชนได้ เพราะเป้าหมายของการรวมกลุ่มดังกล่าวคือความพยายามที่จะหารายได้มาช่วยเหลือตนเอง และเป็นการรวมกลุ่มเพื่อเข้าสู่สังคมของเหล่าแม่บ้านอีกด้วย แต่การที่กลุ่มมีความเข้มแข็งเกิดขึ้นนั้นยังเป็นการได้รับการสนับสนุนจาก 2 ปัจจัย คือ **ปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม** ซึ่งเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์อันเหนียวแน่นระหว่างสมาชิกในกลุ่มที่เป็นชนเผ่าเดียวกัน ประกอบกับการที่หลายครอบครัวมีความผูกพันอันแนบแน่นจากการเป็นเครือญาติกันทำให้ยังคงความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ทั้งนี้สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ ส่วนใหญ่รู้จักและสนิทสนมกันมานาน ทำให้มีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน ถ่ายทอดและพัฒนาทักษะฝีมือในงานหัตถกรรมมาด้วยกัน จนสร้างความโดดเด่นในงานหัตถกรรมผ้าพื้นเมือง และรักษาคุณภาพของผลงานซึ่งเป็นผลดีต่อการดำเนินงานธุรกิจชุมชน จนเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือจากองค์กรภายนอก

และอีกปัจจัยหนึ่งคือ **ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม** อันเกิดจากปฏิสัมพันธ์ของชุมชนและกลุ่มหัตถกรรมฯ ที่มีต่อองค์กรภายนอก อันได้แก่ โครงการพัฒนาอดอยตุ้ง, ศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ และโรงเรียนบ้านเขาแห่งพัฒนา ที่สำคัญคือการเข้ามามีบทบาทขององค์กรศาสนาคริสต์ในหลาย ๆ ด้าน ทำให้ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นมีทั้งที่สนับสนุนและที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่ม และกลายเป็นความเข้มแข็งในการดำเนินงานธุรกิจชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

3.1 ปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม

ปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มหัตถกรรมฯ ในกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยเพื่อจัดการธุรกิจชุมชนนั้น ประกอบด้วยการที่สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ เป็นชนเผ่าเดียวกัน หลายครอบครัวมีพื้นฐานความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการเป็นเครือญาติกัน เมื่อเกิดการรวมตัวกันก็พยายามที่จะแสดงอัตลักษณ์บ่งบอกความเป็นคนเผ่าละหู่ออกมาผ่าน วัฒนธรรมชาวละหู่ ใช้ภาษาละหู่ การแต่งกาย และสำนึกของความเป็นคนบ้านเดียวกัน ซึ่งการแสดงออกดังกล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมดทั้งกลุ่ม ประกอบกับการส่งเสริมประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน มีความทักษะ ฝีมืออันโดดเด่นในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าพื้นเมือง สิ่งเหล่านี้จึงเป็นปัจจัยภายในที่ขับเคลื่อนให้การสื่อสารกลุ่มเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ส่งผลต่อการทำงานร่วมกันและการดำเนินงานธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมฯ ให้มีความเข้มแข็ง มีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 ความเข้มแข็งที่เกิดจากความสัมพันธ์ในชุมชน

- **ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ** สถาบันครอบครัวของชาวละหู่มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ภายในครอบครัวหนึ่งๆ จะมีพ่อ แม่ ลูก และผู้สูงอายุซึ่งเป็นญาติทางฝ่ายหญิงอยู่ร่วมด้วย ชาวละหู่นิยมการมีครอบครัวแบบผัวเดียวเมียเดียว แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าไม่มีความเหลื่อมล้ำของสถานภาพทางเพศอย่างรุนแรงในสังคมละหู่ ทำให้เราอาจจะเห็นได้ว่า บางครอบครัวผู้ชายละหู่เข้าครัวทำกับข้าวหรือเลี้ยงลูกเช่นเดียวกับผู้หญิง ลักษณะอย่างนี้เป็นจุดเด่นของระบบครอบครัวและเป็นกลไกที่สร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติของชาวละหู่ (โสฬส ศิริไสย์, 2539 : 24) ซึ่งลักษณะดังกล่าวก็ปรากฏให้เห็นจากการที่ผู้วิจัยพบว่า ขณะที่กลุ่มแม่บ้านนางงามมาทำร่วมกันนั้น ผู้ชายที่ไม่ได้ออกไปทำงานหรือมีเวลาว่างก็จะเป็นผู้ดูแลบ้านและเลี้ยงลูกแทนผู้หญิงซึ่งถือเป็นเรื่องปกติในชุมชน

จากการสอบถามและพูดคุยกับชาวบ้านหลายๆ คนได้ทราบว่า ที่หมู่บ้านนี้ก็มีการที่ชาวบ้านที่แต่งงานกันเองหลายครอบครัว ทำให้กลายเป็นญาติกันเพราะลูกหลานมาแต่งงานกัน จากลักษณะดังกล่าวผู้วิจัยจึงนำมาตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในกลุ่มหัตถกรรมฯ ว่าบุคคลที่มีตำแหน่งเป็นประธานในแต่ละกลุ่มมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในลักษณะเครือญาติกันหรือไม่ เพราะอาจส่งผลกระทบต่อการทำงานของกลุ่ม เนื่องจากผู้วิจัยสังเกตว่านามสกุลของประธานกลุ่มเป็นนามสกุลเดียวกัน คือ “พรสกุลไพศาล” และพบว่า คุณพินิภา พรสกุลไพศาล เป็นพี่สาวของ คุณสุภาพร พรสกุลไพศาล ผู้ที่เป็นประธานกลุ่มปักผ้า สำหรับ คุณนาสอ พรสกุลไพศาล ผู้ที่เป็นประธานกลุ่มทอผ้า (ไม่มีลวดลาย) ก็เป็นน้องสะใภ้ของคุณพินิภา ทั้ง 3 คนมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติกัน แต่เมื่อสอบถามสมาชิกของกลุ่มก็มิได้พบข้อขัดแย้งประการใดเกี่ยวกับลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าว ดังที่ตัวแทนสมาชิกกล่าวว่า

“ไม่เกี่ยวหรอกที่ว่าเขาเป็นญาติกัน ที่เราเลือกเขาเพราะเห็นว่าเขาทำงานได้ดีเป็นตัวแทนเราได้แล้วที่ผ่านมาก็ไม่มีปัญหาอะไร อีกอย่างคนบ้านเราก็เป็นญาติกัน เป็นเพื่อนบ้านกันหมดแหละ” (สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่ย์พัฒนา, สัมภาษณ์ 11 มกราคม 2546.)

จากการสอบถามทำให้ทราบว่า แม้บุคคลที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการของกลุ่มจะเป็นญาติกัน ก็ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อการทำงานของกลุ่มหัตถกรรมฯ แต่ความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาตินั้นได้ส่งผลกระทบต่อความสนิทสนมระหว่างกัน อันทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่รู้จักกัน และส่งเสริมให้เกิดความไว้วางใจกันมากยิ่งขึ้น

- **ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านในชุมชน** สิ่งหนึ่งยึดเหนี่ยวให้ชาวบ้านมีความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่น นอกเหนือไปจากการเป็นเครือญาติกันแล้ว ยังเกิดจากความเป็น

ชนเผ่าละหู่ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความสำคัญและภาคภูมิใจในความเป็นชนเผ่าของตน ซึ่งจะเห็นได้จากการบอกเล่าที่ว่า “นอกเหนือไปจากเรื่องงานแล้ว หากมีอะไรก็จับกลุ่มคุยกันหน้าบ้านนั่นแหละ มีเรื่องอะไรที่พอจะช่วยเหลือกันได้ก็ช่วยกัน ไปเพราะถือว่าเป็นคนบ้านเดียวกัน เป็นชนเผ่าเดียวกัน” (ชาวบ้านซาแห่งพัฒนา, สัมภาษณ์, 12 มกราคม 2546.) และบางคนก็สะท้อนความคิดและความรู้สึกออกมาว่า “เป็นคนบ้านเดียวกันไม่ช่วยกันแล้วจะไปช่วยใครที่ไหน” (ชาวบ้านซาแห่งพัฒนา, สัมภาษณ์, 12 มกราคม 2546.)

นอกจากนี้การเป็นสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ หรือไม่ได้เป็นนั้นก็ไม่ได้สิ้นคลอนความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชน เนื่องจากชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกก็มองภาพว่ากลุ่มหัตถกรรมฯ เป็นช่องทางที่หารายได้เข้ามาในชุมชน โดยผลผลิตที่เป็นของละหู่ ดังนั้นการที่เกิดกลุ่มดังกล่าวขึ้นจึงถือเป็นผลดีกับชุมชน ดังที่ชาวบ้านในชุมชนซึ่งไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ กล่าวว่

“เห็นเขามีงานทำมีรายได้ก็ดี บ้านเราจะได้พัฒนาขึ้น เพราะมีหลายที่เข้ามาให้การช่วยเหลือ ส่วนคนที่เป็หรือไม่เป็นสมาชิกก็ไม่แตกต่างกันตามปกติ มีกิจกรรมหรือมีงานเทศกาลก็ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ไม่ได้แบ่งฝ่ายกันว่าอย่างเราไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มเพราะต้องดูแลงานของตัวเอง ไม่มีเวลา มารับงานไปทำเหมือนกับผู้อื่น ๗ ในหมู่บ้าน แต่ก็ไม่ได้รู้สึกแตกต่างหรือแบ่งแยก ก็ยังใช้ชีวิตร่วมกันตามปกติ ก็ยังเป็นเพื่อนบ้าน บางคนก็เป็นญาติกัน ไม่เคยมีปัญหาอะไรกัน” (สุริพร วิมลสันติสุข, สัมภาษณ์ 30 มีนาคม 2546.)

หรือดังที่คุณสุชาติ สุขนภาสวัสดิ์ซึ่งมีภรรยาเป็นสมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ กล่าวว่

“การรวมตัวกันทำงานเป็นกลุ่มอย่างนี้ก็ดีนะ เพราะว่าสามารถรับงานจากข้างนอกมาทำได้ ทำให้มีรายได้อีกส่วนหนึ่งเข้ามาช่วยครอบครัว แบ่งภาระกันไปได้บ้าง ที่ดีอีกอย่างหนึ่ง คือเอางานมาทำที่บ้านได้ ก็จะได้เฝ้าบ้านไปในตัวหรือทำงานไปด้วยเลี้ยงลูกไปด้วยก็ได้ เพราะปกติถ้าจะต้องไปทำงานข้างนอกก็จะมีคนทำงานบ้าน แต่ถ้าผู้หญิงทำงานอยู่กับบ้านได้ ก็จะได้ดูแลบ้านได้ด้วย” (สุชาติ สุขนภาสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 30 มีนาคม 2546.)

สำหรับปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกด้วยกันในชุมชน คุณพินิภาบอกว่าก็ยังคงอยู่ตามปกติ การเป็นคนบ้านเดียวกันหรือชุมชนเดียวกันมีอะไรก็ช่วยเหลือกัน และคุณพินิภายังเล่าให้ฟังอีกว่ หากมีเวลาว่างเพื่อนบ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มก็มาช่วยงานเล็ก ๆ น้อย ๆ บ้าง ซึ่งเป็นการช่วยเหลือด้วยน้ำใจมากกว่าจะหวังผลตอบแทน หรือบางครั้งก็เป็นการรวมกลุ่มกันทำงานและพูดคุยกันอยู่ ระหว่างนั้นชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกผ่านมาก็เข้าร่วมวงและช่วยหยิบจับงานไปพลงๆ ขณะที่คุยกันตามประสาแม่บ้าน

ความเห็นจากผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มฯ ส่วนใหญ่กล่าวสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มหัตถกรรมฯ ในลักษณะของการเป็นช่องทางที่สามารถเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว และเป็นที่ยอมรับให้แม่บ้านสามารถคบค้าสมาคมสร้างสังคมเฉพาะผู้หญิงได้อีกด้วย ทั้งนี้ก็ไม่ได้ เป็นการปิดกั้นหรือแบ่งแยกความสัมพันธ์ของการเป็นสมาชิกชุมชนเดียวกันแต่อย่างใด

3.1.2 อัตลักษณ์ (Identity) ของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา

ปัจจุบันวัฒนธรรมของชาวละหู่ นั้นได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมค่อนข้างมาก ส่วนหนึ่งเนื่องจากการรับเอาวัฒนธรรมความเจริญจากสังคมภายนอก และผลกระทบจากการดำเนินนโยบายรัฐบาลเกี่ยวกับชาวไทยภูเขาที่ประกาศใช้เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.2502 เรียกว่า “นโยบายรวมพวก” (Intergration policy) โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาระดับคุณภาพชีวิตให้กับคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศ เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีความจงรักภักดีต่อประเทศไทย การดำเนินงานจึงมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาในระดับโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ และการให้การศึกษาเป็นหลัก ซึ่งมีรายงานเกี่ยวกับผลของการดำเนินนโยบายดังกล่าวที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวเขา ซึ่งระบุว่าทำให้ชาวละหู่ถูกดึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์และเปิดรับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกมากขึ้น จนในบางชุมชนปรากฏว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองค่อย ๆ ลดบทบาทลงและสูญหายไปเป็นที่สุด (Pinit Ratanakul, 2524 ใน โสฬส ศิริไสย์ แห่งเดิม:30)

ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวละหู่บางอย่างได้สูญหายไปแล้วก็ตาม แต่ที่หมู่บ้านเขาแห่งพัฒนานั้น ผู้วิจัยพบว่าชาวบ้านยังคงสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวละหู่บางประการที่ปรากฏให้เห็นชัดเจน คือ การใช้ภาษาละหู่ การแต่งกาย ทุกคนนับถือศาสนาคริสต์เหมือนกัน หลายครอบครัวมีความเกี่ยวโยงกันในลักษณะเป็นญาติกัน มีความสนิทสนมและสามัคคีกันจนก่อให้เกิดจิตสำนึกในการเป็นคนบ้านเดียวกัน การมีวิถีชีวิตที่เป็นรูปแบบเหมือนกันนั้นยังทำให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ มีความเป็นหนึ่งเดียว อีกทั้งยังเป็นการหลอมรวมอัตลักษณ์ของการแสดงว่าตนเองเป็นชนเผ่าละหู่ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันอย่างชัดเจน ทำให้มีผลต่อการสื่อสารในกลุ่มและการดำเนินงานกลุ่มธุรกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งอีกด้วย โดยที่**อัตลักษณ์ของกลุ่มหัตถกรรมฯ คือ ความเป็นชาวเขาเผ่าละหู่หรือเป็นคนละหู่** ซึ่งแสดงออกมาผ่าน **ภาษาพูด การแต่งกาย ความเชื่อทางศาสนา และจิตสำนึกในการเป็นคนบ้านเดียวกัน** มีรายละเอียดดังนี้

- **ภาษาพูด** เรื่องของภาษาพูดนั้น David Bradley นักภาษาศาสตร์ชาวออสเตรเลีย (1979 อ้างใน โสฬส ศิริไสย์ : 12) ได้ทำการศึกษาภาษาถิ่นในตระกูลธิเบต-พม่าและจัดกลุ่มภาษาละหู่ให้เป็นภาษาที่ไม่มีตัวอักษรหรือระบบการเขียนเป็นของตนเอง

จนกระทั่งนักสอนศาสนาจากตะวันตกได้ใช้อักษรโรมันสร้างเป็นระบบของการเขียนภาษาละหู่ขึ้นมา มีจุดประสงค์เพื่อเผยแพร่พระคัมภีร์ไบเบิลโดยใช้สื่อภาษาพื้นเมือง ความสำเร็จดังกล่าวทำให้ละหู่ที่นับถือศาสนาคริสต์สามารถอ่านภาษาของตนเอง ซึ่งถูกบันทึกด้วยตัวอักษรโรมันในคัมภีร์ไบเบิลได้

แต่โครงสร้างของพยางค์ในภาษาละหู่ก็แตกต่างไปจากภาษาไทย คือภาษาละหู่ไม่มีตัวสะกด ทำให้ชาวละหู่ไม่คุ้นเคยกับการออกเสียงภาษาไทย และมีความยุ่งยากในการออกเสียงตัวสะกด เช่น คำว่า “หมด กบ ตก” ชาวละหู่จะออกเสียงเป็น “โหมะ โกะ โตะ” ความยุ่งยากในการออกเสียงไทยนี้ ทำให้ชาวบ้านที่มีอายุหลายคนและผู้วิจัยพบในหมู่บ้านซาแห่งฯ ไม่สามารถพูดไทยได้ แต่สำหรับกลุ่มเด็กเยาวชน และคนรุ่นหนุ่มสาวนั้นสามารถใช้ภาษาไทยสื่อสารกันได้ดีดังเช่นคนพื้นราบทั่วไป แต่จะสังเกตเห็นได้ว่าระหว่างพิธีกรรมทางศาสนาที่ชาวบ้านปฏิบัติร่วมกันในโบสถ์นั้น การสวดจะสวดเป็นภาษาละหู่ และในชีวิตประจำวันชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ยังคงใช้ภาษาละหู่สื่อสารระหว่างกัน โดยใช้สลับกับภาษาไทย เช่นเดียวกับการที่คนเมืองใช้คำเมืองพูดสลับกับคำไทยที่ใช้ในภาคกลาง

ทั้งนี้ภาษาละหู่ยังมีความสำคัญต่อการใช้เรียกชื่ออีกด้วย เพราะชาวบ้านก็ยังคงใช้วิธีการเรียกขานกันตามภาษาละหู่ของตน โดยชาวบ้านจะมีชื่อทั้งที่เป็นภาษาละหู่ และชื่อนามสกุลที่เป็นภาษาไทย แต่จะให้ความสำคัญกับชื่อละหู่มากกว่าชื่อภาษาไทย ดังจะพบว่าบ่อยครั้งที่ชาวบ้านจำชื่อไทยของเพื่อน ๆ ไม่ได้ แต่จะจำชื่อที่เป็นละหู่ได้ดีกว่า

นอกจากนี้ชาวบ้านหลาย ๆ คนก็มีนามสกุลเดียวกัน และเมื่อพิจารณานามสกุลของชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ ก็พบว่ามีความคล้ายคลึงกันที่มีนามสกุลเหมือนกัน เช่น พรสกุลไพศาล ละหู่ นะ หรือ ดวงพุทธพรกุล เป็นต้น ผู้วิจัยจึงได้สอบถามและได้รับคำตอบว่า ส่วนหนึ่งก็มีความสัมพันธ์กันในลักษณะเครือญาติกันจริง แต่ก็มีชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งที่มีนามสกุลเดียวกัน แต่ไม่ได้เป็นญาติกัน ทั้งนี้เป็นเพราะในอดีตชาวเขาที่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทย ก็ไม่ได้มีชื่อ-นามสกุลที่เป็นภาษาไทย แต่ใช้เป็นชื่อสกุลตามภาษาของตน เมื่อได้รับการโอนสัญชาติแล้ว จึงมีการตั้งชื่อ-นามสกุลเป็นภาษาไทยในภายหลัง และบางคนก็ถูกโอนให้เป็นนามสกุลเดียวกัน โดยแท้จริงแล้วมิได้เกี่ยวข้องกันแต่อย่างใด แต่ชาวบ้านก็ไม่ได้ยึดถือหรือให้ความสำคัญกับชื่อไทยของตนเองเท่าใดนัก เพราะในชุมชนเองก็เรียกขานกันตามชื่อภาษาละหู่มากกว่า

แต่สำหรับการดำเนินงานกลุ่มในลักษณะธุรกิจชุมชนนั้น ช่องว่างที่เกิดขึ้นจากการใช้ภาษาที่ต่างกันก็ยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางการสื่อสารระหว่างกลุ่มกับสังคมภายนอกด้วยเช่นกัน ซึ่งก็เป็นเหตุผลส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านที่ไม่สามารถพูดภาษาไทยหรือพูดได้ไม่คล่องมากนัก มาเข้าร่วมกลุ่มหัตถกรรมฯ เพราะ

กลุ่มดังกล่าวมีตัวแทนที่สามารถสื่อสารกับภายนอกแทนตนเองได้ ทำให้สามารถลดช่องว่างทางการสื่อสารกับสังคมภายนอกของชาวบ้านผู้ที่มีปัญหาในการสื่อสารภาษาไทย ดังที่คุณพีณา พรสกุลไพศาล เคยเล่าว่าสมาชิกกลุ่มบางคนก็พูดไทยไม่ได้ แต่การติดต่อกับภายนอกนั้นตนเองหรือตัวแทนกลุ่มหัตถกรรมฯ จะเป็นผู้ติดต่อแทนให้

- **การแต่งกาย** แต่เดิมชาวละหู่แต่ละกลุ่มจะมีการแต่งกายที่แตกต่างกันออกไป ดังเช่นละหู่สะหรือมุเซอตำนั้น ผู้หญิงจะแต่งกายด้วยเสื้อสีดำ คล้ายเสื้อคลุมผ่าอกยาวถึงน่องคาดด้วยแถบสีขาว และสวมกางเกงสีดำรัดรูป ส่วนผู้ชายจะแต่งกายด้วยกางเกงสีฟ้า คล้ายกางเกงขาก๊วย สวมเสื้อแขนกระบอกสีดำ ประดับด้วยโลหะเงิน แต่ปัจจุบันชาวละหู่ส่วนใหญ่ได้ละทิ้งเครื่องกายแบบเดิมแล้วหันมาใช้เสื้อผ้าตามชาวไทยพื้นราบ และจะแต่งกายตามแบบประเพณีเฉพาะช่วงงานเทศกาลเท่านั้น

ซึ่งความสำคัญของเครื่องนุ่งห่มตามธรรมเนียมเดิมได้ถูกแปรเปลี่ยนให้เป็นสินค้าประเภทหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน โดยใช้เอกลักษณ์ในลวดลายของผ้าปักตนเองเป็นจุดเด่นของสินค้า ซึ่งลวดลายดังกล่าวก็ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมความเป็นชาวเผ่าละหู่ เพราะลวดลายการปักผ้าของชาวเขาแต่ละชนเผ่าจะมีความแตกต่างกัน มีเอกลักษณ์ที่เป็นของตัวเอง ทำให้สินค้าหัตถกรรมของกลุ่มถือเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมได้ เพราะมีการแฝงตัวของวัฒนธรรมเฉพาะชนเผ่าอยู่ด้วย ดังที่ทราบจากคำบอกเล่าของคุณศักดิ์ดา สะสุวรรณ ผู้จัดการศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าที่กล่าวว่า ลูกค้าชาวต่างชาติที่สั่งสินค้าเข้ามานั้น ถึงแม้จะต้องการให้เปลี่ยนองค์ประกอบเช่น สี หรือลักษณะของผ้า แต่ก็ยังให้คงลวดลายเดิมของชาวเขาเอาไว้ให้เป็นจุดเด่นของสินค้า

- **ความเชื่อทางศาสนา** ถือได้ว่าชาวเขาเผ่าละหู่เป็นกลุ่มที่มีความสับสนในชนบธรรมเนียมประเพณีทางศาสนาของตนเองมากที่สุด ผู้ที่คลุกคลีอยู่กับคนละหู่จะเห็นว่าศาสนากับวิถีชีวิตของพวกเขาไม่อาจแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด คนละหู่จะเชื่อฟังคำสั่งสอนทางศาสนาของตนอย่างเคร่งครัด มีการไปชุมนุมและรับฟังคำสั่งสอนเกี่ยวกับชนบธรรมเนียมประเพณีอย่างต่อเนื่อง (ไลฟส์ สิริไสย์, 2539 : 26) แต่เดิมชาวละหู่นับถือพระเจ้าของตนเอง ดังที่เรียกกันว่า “กือมา” (กือ หมายถึงดิน, มา หมายถึงเพศหญิง) อันเป็นตัวแทนของแม่ธรณี ดังคำกล่าวของชาวละหู่ที่มีถึงการกำเนิดชีวิตในจักรวาลว่า

“พระเจ้ากือมาเนรมิตให้เกิดแผ่นดินขึ้นมา แล้วก็ใช้ไม้เท้าเขี่ยดินลงไปบนพื้นดินและหิน จนกระทั่งเกิดมีน้ำไหลออกมา ทำให้เกิดต้นไม้ เกิดมนุษย์ และสัตว์ต่าง ๆ ขึ้นมาบนโลกนี้”

ตำนานเกี่ยวกับการสร้างโลกและจักรวาลของละหู่เป็นเหมือนปฏิกิริยาเพศสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตเพศผู้เพศเมีย อันเป็นตัวอย่างี่แสดงให้เห็นว่าชนชาวเขาเผ่านี้มีภูมิความรู้

และมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติมาตลอด (โสฬส ศิริไสย์, แหล่งเดิม : 27)

แต่จากการดำเนินนโยบายรวมพวกของรัฐบาลซึ่งเป็นการนำเอาความเจริญและความช่วยเหลือมาสู่ชาวเขานั้นยังส่งผลทางอ้อมที่ทำให้วัฒนธรรมและการนับถือศาสนาดั้งเดิมของชาวละหู่ค่อยๆ สูญหายไป จนปัจจุบันชาวเขาในหลายชุมชนหันมานับถือศาสนาคริสต์เนื่องจากรับอิทธิพลมาจากการเข้ามาเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารีในอดีต ประกอบกับการเข้าถึงในการสื่อสารด้านภาษาที่มีการจัดระบบภาษาละหู่ให้สามารถอ่านคัมภีร์ไบเบิลได้ นอกจากนี้การเข้ามาเผยแพร่ศาสนาดังกล่าวยังนำมาซึ่งการช่วยเหลือในด้านอื่นๆ ด้วย ดังจะเห็นได้จากที่กลุ่มหัตถกรรมบ้านขาเหยงฯ นี้ก็เกิดขึ้นจากการส่งเสริมของมิชชันนารีด้วยเช่นกัน แต่ถึงแม้ว่าจะหันมานับถือศาสนาคริสต์แล้วก็ตาม ชาวบ้านก็ยังคงความศรัทธาเสมอในขนบธรรมเนียมประเพณีทางศาสนาที่ตนเองนับถืออยู่เช่นเดิม เพราะกิจกรรมของโบสถ์ที่จัดขึ้นทุกวันอาทิตย์นั้น ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่มีชาวบ้านส่วนใหญ่มาเข้าร่วมเป็นประจำ เสมอมา

นอกจากศาสนาจะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านและสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ แล้ว ยังมีส่วนจัดระเบียบภายในชุมชนให้มีความสงบเรียบร้อย และเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงชาวบ้านและสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ ให้ได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันภายใต้ความเชื่อทางศาสนาเดียวกัน และมีผลต่อการจัดระเบียบในกระบวนการกลุ่มหัตถกรรมฯ ที่ยึดหลักการทำงานร่วมกันด้วยความไว้วางใจ สามัคคี และช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อทางศาสนา ดังที่ตัวแทนของโบสถ์ กล่าวว่า

“ในหมู่บ้านเราก็เน้นกิจกรรมเข้าโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ ซึ่งจะมีกิจกรรมในแต่ละช่วงเวลา สำหรับชาวบ้านแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน เป็นต้น ศาสนาก็จะเป็นส่วนช่วยส่งเสริมพัฒนาจิตใจชาวบ้าน บางครั้งก็เชิญวิทยากรจากข้างนอกมาให้ความรู้หรือเข้ามาสอนศาสนาเพิ่มเติม ผมเชื่อว่าการได้ร่วมกิจกรรมทางศาสนาสม่ำเสมอ ก็มีผลทำให้ชาวบ้านเรามีความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นยิ่งขึ้น” (วิบูลย์ ละหู่ละ, ศิษยาภิบาลโบสถ์บ้านขาเหยงพัฒนา, 12 มกราคม 2546.)

จากการร่วมกิจกรรมของโบสถ์ ผู้วิจัยสังเกตว่าสมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ ส่วนใหญ่ก็จะเข้าโบสถ์อย่างสม่ำเสมอ ร่วมกิจกรรมทางศาสนาในฐานะสมาชิกของชุมชนคนหนึ่ง ไม่ได้มีการแยกตัวหรือจับกลุ่มเฉพาะผู้ที่เป็นสมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ แต่อย่างใด ทำให้ศาสนามีบทบาทค่อนข้างเด่นชัดในการเป็นศูนย์รวมด้านกิจกรรม และด้านจิตใจของชาวบ้าน

- **จิตสำนึกในการเป็นคนบ้านเดียวกัน** พื้นฐานความสัมพันธ์ภายในกลุ่มอันเกิดจากความ เป็นชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันหรือกล่าวแบบภาษาเหนือว่า “เป็นคนบ้านเดียวกัน” ส่งผลต่อความรู้สึกส่วนบุคคลว่า การเป็นคนบ้านเดียวกันนั้นส่วนใหญ่จะรู้สึกใกล้ชิดกันทำให้ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มเป็นไปอย่างราบรื่นสนิทสนมและลดระยะห่างระหว่างกัน

เมื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ จึงพบว่าการรวมกลุ่มกันทำงานเป็นช่องทางสื่อสารที่กลุ่มแม่บ้านได้พบปะกัน นอกเหนือไปจากกิจกรรมของโบสถ์ เมื่อสอบถามทำให้ทราบว่าผู้หญิงที่อยู่บ้านจะพบเจอกันตลอด เพราะนำงานมาทำร่วมกัน และก็ยังมีการไปมาหาสู่กันตามปกติ สำหรับคนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกถ้าว่างจากงานส่วนตัวก็จะมาร่วมด้วยในลักษณะของการมาจับกลุ่มพูดคุยกันตามประสาผู้หญิง ส่วนคนที่ออกไปทำงานนอกพื้นที่จะเดินทางกลับเข้าบ้านในช่วงเย็น หลังจากเสร็จงานในครอบครัวแล้ว ก็จะออกมาผ่อนคลายด้วยการจับกลุ่มนั่งคุย แลกเปลี่ยนกัน บริเวณลานหน้าบ้าน ซึ่งสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ ใช้เป็นที่รวมตัวและทำงานร่วมกันอยู่แล้ว ทำให้เกิดเป็นการพบปะสังสรรค์ของกลุ่มแม่บ้านทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่เป็น นอกจากนี้บางครั้งก็ยังมีเหล่าพ่อบ้านหรือเด็กๆ ที่ผ่านไปมาในบริเวณนั้นมาร่วมด้วย การรวมกลุ่มดังกล่าวจึงไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะสมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ หรือผู้หญิงเท่านั้น

ดังที่สมาชิกบางท่านที่จับกลุ่มสนทนากันเล่าให้ฟังว่า เป็นเพราะในหมู่บ้านมีถนนสายหลักที่ผ่านกลางหมู่บ้าน เวลาจับกลุ่มกันทำงานหน้าบ้านก็จะมีคนผ่านไปมาก็มักจะมีการทักทายกัน หรือบางคนก็มาร่วมกลุ่มด้วย ทำให้การจับกลุ่มกันไม่ได้เกิดขึ้นเพราะทำงานเพียงอย่างเดียว เพียงแต่กลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวกันทำงานหัตถกรรมนั้น มีเกิดขึ้นประจำ สม่่าเสมอ และมีกิจกรรมให้ทำร่วมกันอยู่ตลอด จึงทำให้ความสัมพันธ์แนบแน่นขึ้น

และเมื่อสอบถามจากสมาชิกคนอื่น ๆ ก็ได้รับคำตอบว่า “นอกเหนือไปจากเรื่องงานแล้ว หากมีอะไรก็จับกลุ่มคุยกันหน้าบ้านนั่นแหละ มีเรื่องอะไรที่พอจะช่วยเหลือกันได้ก็ช่วยกันไปเพราะถือว่าเป็นคนบ้านเดียวกัน เป็นชนเผ่าเดียวกัน” (ชาวบ้านซาเหียงพัฒนา, สัมภาษณ์, 12 มกราคม 2546.) และบางคนก็สะท้อนความคิดและความรู้สึกออกมาว่า “เป็นคนบ้านเดียวกันไม่ช่วยกันแล้วจะไปช่วยใครที่ไหน” (ชาวบ้านซาเหียงพัฒนา, สัมภาษณ์, 12 มกราคม 2546.)

ซึ่งความคิดเห็นดังกล่าวก็ได้รับความเห็นพ้องจากชาวบ้านหลาย ๆ คน ทำให้ทราบถึงการให้ความสำคัญของการเป็นคนบ้านเดียวกันหรือเป็นคนชนเผ่าเดียวกันว่าชาวบ้านให้ความสำคัญและยึดถือการช่วยเหลือเอื้ออาทรแก่กันเป็นหลักในการอยู่ร่วมกัน นอกจากนี้ ความใกล้ชิดสนิทสนมอันเกิดจากที่อยู่อาศัยอยู่ใกล้กันและความเป็นคนบ้าน

เดียวกัน ยังส่งผลให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีทั้งในกลุ่มและในชุมชนอีกด้วย เพราะหากพิจารณาจากสภาพหมู่บ้านที่แต่ละบ้านอยู่ติดกัน มีถนนตัดกลางหมู่บ้านเพียงเส้นเดียว ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมหลักและมีถนนเล็ก ๆ แยกย่อยไปตามสองฝั่งถนนแต่ไม่ถึงมากนัก ทำให้บ้านแต่ละหลังที่เรียงรายไปตามสองข้างทางจะรู้จักและสนิทกัน ทำให้สิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยพบบ่อยครั้งในการลงพื้นที่เพื่อขอสัมภาษณ์หรือพูดคุยกับสมาชิกในชุมชน กรณีที่ไม่พบผู้ที่ต้องการจะสัมภาษณ์ จึงใช้วิธีสอบถามจากเพื่อนบ้านและมักจะได้รับคำตอบว่า “เขาไม่อยู่แต่มีอะไรก็ฝากบอกไว้ได้” หรือเมื่อต้องการจะขอนัดพบล่วงหน้า คุณพินิภาซึ่งช่วยประสานงานให้จะบอกว่า “ฝาก ๆ บอก กันไว้ก็ได้ว่าจะมาวันไหน เดี่ยวเขาก็จะช่วยบอกให้” ซึ่งคุณพินิภาบอกว่าเวลาทำงานกลุ่มหรือหมู่บ้านมีการประชุมก็จะใช้วิธีนี้คือฝากบอกต่อกันไป อันเป็นวิธีที่ได้ผลและใช้กันอยู่

ความใกล้ชิดที่เกิดจากการเป็นคนบ้านเดียวกันยังสะท้อนออกมาในการรับสมาชิกเข้าร่วมกลุ่ม ดังที่คุณมยุรา สุชนภาสวัสดิ์ เคยให้สัมภาษณ์ว่า

“ถ้าจะเป็นสมาชิกก็สมัครได้ไม่มีข้อจำกัดจะเป็นคนหมู่บ้านอื่นก็ได้ ถ้ามีฝีมือและสามารถรับงานไปทำได้ที่ผ่านมาทำกันไม่ได้ค่อยได้ฝีมือยังไม่ถึง แต่คนบ้านเดียวกันจะเห็นถึงความถนัดและความสามารถได้ชัดเจนกว่า เพราะอยู่ใกล้กันหรือผ่านการถ่ายทอดจากสมาชิกของกลุ่มมาแล้วก็จะทำให้สามารถจัดเข้ากลุ่มย่อยได้ง่ายขึ้น” (มยุรา สุชนภาสวัสดิ์, สัมภาษณ์)

สิ่งที่สะท้อนออกมาคือความใกล้ชิดของคนบ้านเดียวกัน ในการที่จะสังเกตความถนัด และความสามารถในการทำงานได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้การทำงานร่วมกันของสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ มีความใกล้ชิดกันประกอบกับการเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นในกลุ่ม ถือเป็นกาให้ความสำคัญแก่สมาชิกทุกคน และใช้ฉันทมติของกลุ่มเป็นแนวทางดำเนินงาน การยอมรับซึ่งกันและกันนี้เองที่ทำให้เกิดความสามัคคีของกลุ่มและยังเป็นส่วนหนึ่งที่ยึดเหนี่ยวและสร้างความเข้มแข็งภายในกลุ่ม

- **ความเป็นสินค้าวัฒนธรรม (Cultural product)** วัฒนธรรมบ่งบอกความเป็นคนละหู่ที่แสดงออกมาผ่านภาษาพูด การแต่งกาย ความเชื่อทางศาสนา และจิตสำนึกในการเป็นคนบ้านเดียวกันนั้น ถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของชาวละหู่ที่บ้านขาแห่่งพัฒนาที่แสดงออกมาให้เห็นเด่นชัดระหว่างการวิจัย ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่สะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นแบบแผนเดียวกันทั้งชุมชน ส่งผลให้สมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ มีระบบการดำเนินชีวิตที่เหมือนกัน ซึ่งการที่สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่มีความคล้ายหรือเหมือนกันนี้ ก็จะทำให้การสื่อสารกันได้ง่ายยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันสมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มย่อย (sub group) ในชุมชนก็ยังยึดถืออัตลักษณ์ไว้อย่างเหนียวแน่น และพยายามตอกย้ำอัตลักษณ์ดังกล่าวให้ปรากฏออกมาในสินค้าหัตถกรรมที่กลุ่มผลิตออกมา โดยใช้ความโดดเด่นในลวดลายการเย็บปักผ้าเป็นจุดขาย ถือเป็นกาตอกย้ำอัตลักษณ์ของกลุ่มที่

แสดงความเป็นละหู่ให้ปรากฏในสินค้าหัตถกรรม หรือเรียกได้ว่าเป็นวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในสินค้า (Embodiment Culture) ตามลักษณะของการเป็นสินค้าวัฒนธรรม

สินค้าของกลุ่มหัตถกรรมฯ นั้นเป็นงานฝีมือเย็บปักถักทอผ้าพื้นเมือง โดยถ่ายทอดลักษณะเฉพาะของชนเผ่าออกมาบนลวดลายของผ้าปักและผ้าทอ แต่ก็สามารถปรับเปลี่ยนรูปลักษณะของสินค้าได้ตามที่ลูกค้ากำหนดมา เช่น เปลี่ยนสี เปลี่ยนวัสดุ หรือถ้าหากต้องการให้ประยุกต์เป็นรูปแบบใหม่ ๆ ทางกลุ่มหัตถกรรมฯ ก็สามารถจัดทำให้ได้ อันเป็นความสามารถในการนำเอาภูมิปัญญามาดัดแปลงให้เข้ากับยุคสมัย แต่ยังคงลวดลายอันเป็นความภูมิใจและสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นชาวเผ่าละหู่ไว้ตามเดิม ดังที่คุณศักดิ์ดา ฮะสุวรรณ ซึ่งเป็นผู้จัดการของศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ และเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าของกลุ่มที่บ้านชาแห่งฯ ได้กล่าวว่า

“จุดเด่นของงานเผ่าละหู่จะอยู่ตรงลวดลายครับ เป็นลวดลายเฉพาะเผ่าเขา แต่ตรงนี้การสั่งสินค้าบางทีลูกค้าก็สั่งเข้ามาให้ปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เป็นไปตามที่เขา ต้องการ เพราะสินค้าพวกนี้ก็ต้องตามแฟชั่นให้ทัน อีกอย่างหนึ่งคือลูกค้าเป็นชาวต่างประเทศมาจากหลายประเทศ ยุโรปก็มี ออสเตรเลียก็มี หรือทางอเมริกา ทำให้รูปแบบ สินค้าที่ต้องการต่างกัน แต่จะต่างกันเฉพาะรูปแบบ เช่น กระเป๋าอาจจะดัดแปลงให้มีขนาด หรือสีที่เปลี่ยนไป ที่ยังคงไว้คือลวดลายพื้นเมืองของชาวเขา เราก็แจ้งไปที่กลุ่มผู้ผลิตให้ปรับเปลี่ยนรูปแบบ หรือบางทีก็มีตัวอย่างส่งไปให้ดู เขาก็จะเปลี่ยนให้ ซึ่งขั้นตอนแบบนี้ที่บ้านชาแห่งเขาสามารถทำได้” (ศักดิ์ดา ฮะสุวรรณ, สัมภาษณ์ 13 มกราคม 2546.)

เมื่อผู้วิจัยสอบถามตัวแทนของกลุ่มหัตถกรรมฯ ถึงที่มาของงานหัตถกรรมที่สืบทอดกันมาว่ามีความเป็นมาอย่างไร ได้คำตอบว่า

“การทำผ้าทอ ผ้าปักเป็นงานที่สืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่นแม่เฒ่าแล้ว”

คุณพินิภา พรสกุลไพศาล ประธานกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา ได้ย้อนความหลังเกี่ยวกับความเป็นมาของงานหัตถกรรมเย็บปักถักทอผ้าในหมู่บ้านของตนให้ฟัง และไม่สามารถระบุได้ว่างานดังกล่าวเริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อไหร่ ทราบแต่เพียงว่าเป็นการสืบทอดต่อกันมาหลายรุ่นแล้ว (นิภา พรสกุลไพศาล, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2545.)

นอกจากนี้สมาชิกของกลุ่มฯ ยังได้พูดถึงงานหัตถกรรมในหมู่บ้านว่า

“ทำกันมานานจนจำไม่ได้แล้วว่าตั้งแต่รุ่นไหน เขาเป็นว่าจำความได้ก็เห็นผู้หญิงในหมู่บ้านทำงานทอผ้าปักผ้ากันมาแล้ว” (มยุรา สุขนภาสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2545.)

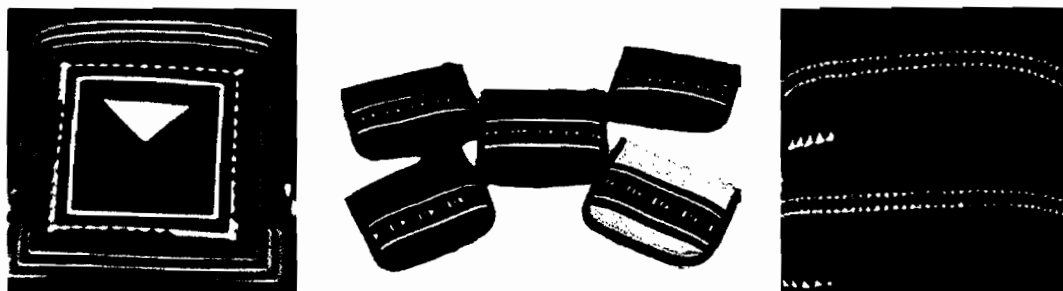
จากการบอกเล่าที่ถ่ายทอดเรื่องราวออกมาในแนวทางเดียวกันว่า งานเย็บปัก

ถักทอผ้า นั้นเป็นมรดกที่ตกทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ถือเป็น การส่งสมภูมิปัญญาของชาว ละหู่ในงานหัตถกรรม ซึ่งถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว การทอผ้าในแต่ละถิ่นแต่ละที่ก็มีความแตกต่างกันไป แต่ทั้งหมดก็ล้วนแล้วแต่เริ่มต้นที่การใช้ผ้าที่มีความสำคัญเป็นปัจจัยเครื่องใช้ และเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน สำหรับผ้าพื้นเมืองที่กลุ่มหัตถกรรมฯ ผลิตออกมาก็เช่นเดียวกัน คือมีลวดลายเฉพาะตัว ซึ่งถือเป็น ลวดลายประจำเผ่าละหู่ อันเป็นการบอกย่ำว่าสินค้าที่ผลิตออกมานี้มีจุดเด่นอยู่ที่ลวดลาย ของเผ่า เป็นความภาคภูมิใจ และเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มหัตถกรรมฯ ประกอบกับเมื่อมี การรวมตัวตั้งเป็นกลุ่มขึ้นจึงเกิดการเรียนรู้ และถ่ายทอดแลกเปลี่ยนทักษะให้แก่กัน

ดังที่ อาจารย์อัมพร เมตตาทั่ว อาจารย์ประจำโรงเรียนบ้านขาแข้งพัฒนาได้ อธิบายถึงจุดเด่นของกลุ่มหัตถกรรมบ้านขาแข้งพัฒนาว่า อยู่ที่การรวมกลุ่มของผู้หญิง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านที่มีฝีมือทางด้านงานเย็บปักถักทอผ้าพื้นเมือง สินค้าที่ผลิตได้ มีเอกลักษณ์อยู่ที่ลวดลายประจำเผ่าที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และพูดถึงจุดเด่นของลวดลาย ผ้าปักของเผ่าละหู่ว่า

“ลวดลายของละหู่จะแตกต่างจากเผ่าอื่น คือของเขาจะเป็นการนำเอาผ้าชิ้นเล็กๆ มาเย็บติดกันเป็นลายเหลี่ยม ๆ ซ้อนกันไปมา เป็นชิ้นเล็ก ๆ แล้วจึงเอาผ้าที่เย็บไว้มาติดกับ ผ้าทอ หรือกระเป่า เพื่อให้เป็นลวดลายประดับ ลักษณะอย่างนี้เป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่าที่เขา สืบทอดต่อ ๆ กันมาตั้งแต่อดีต มองดูแล้วอาจจะเห็นว่าเรียบง่ายแต่ทำยาก เปรียบเทียบกัน แล้วงานบางชิ้นที่นักเรียนนำมา ครูยังทำไม่ได้เลย เพราะเป็นงานที่ต้องอาศัยฝีมือ” (อัมพร เมตตาทั่ว, สัมภาษณ์ 19 พฤศจิกายน 2545.)

ภาพที่ 26 แสดงลวดลายผ้าปักของชาวละหู่



ที่มา: ศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่

การที่กลุ่มตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ในชุมชน ทั้งจากการเป็นเครือญาติกัน หรือเป็นชนเผ่าเดียวกัน ทำให้สมาชิกส่วนใหญ่มีวิถีการดำรงชีวิต การใช้ภาษา นับถือ ศาสนาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน อันเป็นการบอกย่ำอัตลักษณ์ความเป็นคนละหู่เช่นเดียวกัน และกลุ่มหัตถกรรมฯ ก็พยายามสะท้อนความเป็นละหู่ออกมาทางลวดลายของผ้าปัก

และภูมิใจที่ผลผลิตของตนสามารถคงความเป็นละหู่เอาไว้ได้จนเป็นที่ยอมรับจากองค์กรภายนอก องค์กรประกอบเหล่านี้ส่งผลให้สมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ มีความผูกแน่นภายในกลุ่มค่อนข้างมาก จนกลุ่มสามารถดำรงอยู่ได้เป็นเวลานาน และดำเนินงานธุรกิจชุมชนได้ราบรื่นโดยไม่จำเป็นต้องมีข้อบังคับที่เข้มงวดแต่อย่างใด แต่นอกจากนี้การจะดำเนินงานได้ราบรื่นและผลิตสินค้าหัตถกรรมผ้าพื้นเมืองให้มีคุณภาพ และรักษาคุณภาพนั้นไว้ให้ได้ ยังต้องพิจารณาประกอบกับปัจจัยด้านทักษะฝีมือในการผลิตงานหัตถกรรมซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1.3 การสั่งสมประสบการณ์และทักษะฝีมือในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าพื้นเมือง

เหตุที่กลุ่มหัตถกรรมฯ มีกระบวนการทำงานและการสื่อสารที่เข้มแข็งนั้นยังเกิดจากปัจจัยอีกส่วนหนึ่งซึ่งมาจากการที่สมาชิกมีประสบการณ์ทำงานร่วมกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน ดังที่ตัวแทนกลุ่มกล่าวถึงความเป็นมาในการสืบทอดงานหัตถกรรมเย็บปักถักทอผ้าพื้นเมืองที่หมู่บ้านขาหย่างพัฒนาว่า “การทำผ้าทอผ้าปักเป็นงานที่สืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่นแม่แล้ว” (นิภา พรสกุลไพศาล, สัมภาษณ์ แหล่งเดิม.) หรือคำกล่าวที่ว่า “ทำกันมานานจนจำไม่ได้แล้ว ว่าตั้งแต่รุ่นไหน เขาเป็นว่าจำความได้ก็เห็นผู้หญิงในหมู่บ้านทำงานทอผ้าปักผ้ากันมาแล้ว” (มยุรา สุขนภาสวัสดิ์, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

จากคำกล่าวข้างต้นทำให้ทราบว่าภูมิปัญญาในงานหัตถกรรมผ้าพื้นเมืองของชาวบ้านที่ชุมชนแห่งนี้มีการสั่งสมและถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งสมาชิกของกลุ่มก็ไม่สามารถระบุได้ว่าเริ่มต้นตั้งแต่เมื่อใด และเมื่อทบทวนจากการสอบถามผู้คนในหมู่บ้านขาหย่างพัฒนาพบว่า การเย็บปักถักทอผ้าเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพในครอบครัวหรือผลิตเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ชาวบ้านยังให้ความสำคัญกับผ้าในงานพิธีกรรมอีกด้วย โดยที่จะมีการสวมใส่ชุดประจำเผ่าในโอกาสหรือเทศกาลสำคัญ ดังนั้นจึงมีการตัดเย็บและตกแต่งชุดด้วยลวดลายประจำเผ่าให้มีความโดดเด่นและสวยงาม ตามที่ได้รับถ่ายทอดมา ดังนั้นการผลิตงานหัตถกรรมของชาวเผ่าละหู่จึงมีมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานซึ่งในอดีตนั้นเป็นการสั่งสมและถ่ายทอดสืบทอดกันมาซึ่งเป็นการรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ความเป็นละหู่เอาไว้ แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย โดยมีการรวมกลุ่มกันดำเนินงานในรูปแบบธุรกิจชุมชน

นอกจากประสบการณ์ที่สั่งสมกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้วทักษะฝีมือในการผลิตงานหัตถกรรมของกลุ่มที่บ้านขาหย่างพัฒนา ก็ยังมีความโดดเด่นจนได้รับการยอมรับจากองค์กรภายนอก ดังที่คุณศักดา ฮะสุวรรณ ผู้จัดการศูนย์หัตถกรรมชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ ผู้ที่มีประสบการณ์ในการร่วมก่อตั้งและมีส่วนสนับสนุนกลุ่มหัตถกรรมจำนวนหลายกลุ่มในภาคเหนือ จนกระทั่งทุกวันนี้มีการประสานงานกับกลุ่มลักษณะ

ดังกล่าวถึง 50 กลุ่ม กระจายไปตามจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศเหนือ ได้แสดงความเห็นว่า ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา กลุ่มหัตถกรรมที่บ้านชาแหยงพัฒนา มีผลงานได้รับการยอมรับมาก และถือว่าดีที่สุดในเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ ที่ติดต่อกับศูนย์หัตถกรรมชาวเขา ทั้งนี้เป็นเพราะ

“ในมุมมองของคนที่คิดว่ากลุ่มที่บ้านชาแหยงนั้นมีความสามารถดีกว่าที่อื่นมาจาก 2 สาเหตุคือ หนึ่ง ทำมานานแล้วทำให้สิ่งสมฝีมือและประสบการณ์เลยทำงานออกมาได้คุณภาพดี และ

สอง เขามีความตั้งใจในการทำงานมากกว่าที่อื่น รับผิดชอบกันได้ดี สามารถรองรับออเดอร์ที่เราส่งไปให้ได้คือยกตัวอย่างเช่น ส่งงานไปให้แล้วกำหนดวันรับสินค้า เขาก็ทำตามกำหนด งานมีคุณภาพดี ผมว่าสาเหตุสองข้อนี้แหละเป็นข้อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่น เพราะบางกลุ่มก็มีความพยายาม แต่ฝีมือไม่ดี ไม่สวย ทำงานออกมาแล้วสินค้าคุณภาพไม่ค่อยดี เราก็จะเลือกงานล่งวางงานที่ยาก ๆ จะไม่ส่งไปให้เขาเพราะเขาทำไม่ได้ บางทีก็ไม่ค่อยตั้งใจทำ กำหนดส่งมอบสินค้าก็ไม่ทัน ล่าช้าบ้าง ปัญหาอย่างนี้ละนะมันก็เกิดกันได้ แต่ที่ชาแหยงไม่เป็นอย่างนั้น นี่ก็ทำให้ที่ชาแหยงมีงานเข้าตลอด (ศักดิ์ดา สะสุวรรณ์, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2546.)

ทักษะฝีมือในการผลิตสินค้าหัตถกรรมของสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแหยงพัฒนานั้น เป็นภูมิปัญญาที่ถูกสั่งสมและถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นตั้งแต่อดีต เหตุที่ชาวบ้านยังคงฝีมือและยังรักษาความโดดเด่นของงานหัตถกรรมไว้ได้นั้น เกิดจากความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์ทางการสื่อสารในการถ่ายทอดและเรียนรู้การผลิตงานหัตถกรรมร่วมกัน การสื่อสารแลกเปลี่ยนนั้นเกิดขึ้นระหว่างที่สมาชิกจับกลุ่มร่วมกันทำงาน ซึ่งขณะที่จับกลุ่มนั้นก็มีการถ่ายทอดวิธีการให้แก่เพื่อนสมาชิกด้วยกัน ดังจะสังเกตได้จากคำบอกเล่าของสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ ที่ว่า “เข้ากลุ่มก็ได้พูดคุยกับเพื่อน เพราะต้องให้เขาสอนหลายผ้าที่ยาก ๆ ที่ยัง ทำไม่ได้ คนไหนที่มีฝีมือดี เราก็เอาไปถามเขาวางงานนี้ทำยังไง หรือทำยังไงถึงจะสวยแล้วมาหัดเอาเอง” (สุกัญญา แก้วมณีวรรณ, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.) หรือ “แม่สอนให้ทำแล้ว ก็ทำเรื่อยมา แรก ๆ ก็ทำใช้เองก่อน พอมีกลุ่มหัตถกรรมแล้วขายได้ก็เลยรับทำขาย” (ศรินทร์ฉัตร พชรกุลไพศาล, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

การสั่งสมและถ่ายทอดภูมิปัญญาในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าพื้นเมืองจากรุ่นสู่รุ่น และทักษะฝีมือของสมาชิกกลุ่มที่โดดเด่น ผนวกกับประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน จึงเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง ทั้งนี้เนื่องจากการได้รับการยอมรับในคุณภาพของสินค้าหัตถกรรมที่ผลิตจากกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแหยงพัฒนา ทำให้สมาชิกมีความเชื่อมั่นในกลุ่ม และเห็นถึงความสำคัญของการ

รวมกลุ่ม มีการสื่อสารถ่ายทอดทักษะฝีมือและเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้สามารถรักษาคุณภาพของสินค้าหัตถกรรมให้เป็นที่ยอมรับต่อไป สิ่งเหล่านี้ยังมีผลด้านจิตใจต่อสมาชิกของกลุ่มในแง่ของความภาคภูมิใจและให้ความสำคัญกับกลุ่มหัตถกรรมฯ มากยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลต่อกลุ่มให้สามารถคงอยู่และมีความเข้มแข็งต่อไป

3.2 ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม

การเป็นกลุ่มที่มีระบบเปิด (Open system) นั้น จำเป็นต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือองค์กรภายนอก เพื่อให้กลุ่มดำรงอยู่ได้ เพราะจะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังที่กลุ่มหัตถกรรมบ้านขาหย่างพัฒนานั้นมีการสื่อสารกับองค์กรภายนอกในลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งองค์กรเหล่านี้ได้แก่ โครงการพัฒนาออยตุงฯ, ศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่, โรงเรียนบ้านขาหย่างพัฒนา และองค์การศาสนาคริสต์ ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้น เป็นทั้งส่วนที่สนับสนุนงานธุรกิจชุมชน และส่วนที่ผลักดันให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกัน ผู้วิจัยได้รวบรวมรายละเอียดของแต่ละองค์กรและลักษณะการมีปฏิสัมพันธ์ทางการสื่อสารที่มีต่อกลุ่มหัตถกรรมฯ ไว้ดังนี้

1. *โครงการพัฒนาออยตุงฯ* ที่ทำหน้าที่ประสานและนำเอาความช่วยเหลือจากองค์กรภาครัฐเข้ามาพัฒนาพื้นที่ ยกกระดับคุณภาพชีวิตด้วยการให้สวัสดิการ การคมนาคม และสาธารณูปโภคพื้นฐานที่ดียิ่งขึ้นแก่ชุมชน นอกจากนี้ยังอบรมให้ความรู้และพัฒนาทักษะความสามารถในการทำงานแก่สมาชิกแต่ละชุมชนอีกด้วย โดยเน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมกับการดำเนินงานประสานกับภาครัฐและหน่วยงานอื่น ในส่วนของการดำเนินงาน และลักษณะของปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อชุมชนและกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่นั้น ปลัดอนุชา มูลคำ อธิบายว่า

“ช่วงนี้กำลังเข้าสู่ช่วงที่สามของแผนการพัฒนาคือตั้งแต่ปี 2546 ไปจนถึง ปี 2560 โดยจะมุ่งเน้นในเรื่องของการให้การศึกษาที่ต่อเนื่อง มีเป้าหมายหลักอยู่ที่ว่าเมื่อเจ้าหน้าที่องค์กรต่าง ๆ ถอยออกมาแล้ว ทำยังไงจะให้คนที่อยู่ในชุมชนซึ่งอยู่ในเขตพัฒนาออยตุงสามารถอยู่ได้ด้วยตัวเอง อยู่ได้ด้วยตัวของชุมชนเอง พึ่งตนเองได้ และมีจิตสำนึกว่าเป็นคนไทยมีสัญชาติไทย และสามารถที่จะจ่ายภาษีคืนให้กับรัฐ อันนี้ก็ประเด็นสำคัญก็คือว่าในอนาคตเขาสามารถจ่ายภาษีคืนให้กับรัฐได้ รายได้ต่อหัวต่อคนต่อปีเพิ่มขึ้น จิตสำนึกแห่งความเป็นคนไทยเพิ่มขึ้น สามารถคืนอะไรทุกอย่างให้กับสังคมได้โดยชุมชนเขาอยู่ได้ด้วยตัวเอง การดำเนินงานจึงมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะฝีมือและส่งเสริมให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตัวเองได้เป็นหลัก” (อนุชา มูลคำ, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

การสื่อสารระหว่างโครงการพัฒนาโดยดุษฎี กับชุมชน

สำหรับวิธีการติดต่อสื่อสารกับชาวบ้านในแต่ละชุมชนนั้น ปลัดอนุชาอธิบายว่า “ทางโครงการจะมีเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานอยู่ในสำนักงานส่วนหนึ่งและปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้าน เข้าไปฝังตัวอยู่ในหมู่บ้าน เป็นผู้ประสานงานในหมู่บ้านทั้งหมด แต่คนหนึ่งอาจจะรับผิดชอบสามหมู่บ้าน สี่หมู่บ้าน เป็นต้น เมื่อแรกเริ่มโครงการฯ เรามีอยู่ประมาณ 45 คนที่ฝังตัวอยู่ในหมู่บ้าน เพราะหมู่บ้านหนึ่งอาจจะมี 4-5 คนก็ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนประชากร แต่จากการพัฒนาตนเองของชุมชนจนถึง ปัจจุบันดีขึ้นเป็นลำดับ ปัจจุบันมีอยู่เพียงแค่ 7 คน คนหนึ่งรับผิดชอบ 3-4 หมู่บ้าน หมายความว่าชาวบ้านนั้นดูแลตนเองได้ละ และคนที่อยู่ในหมู่บ้านก็เริ่มทำหน้าที่เพียงประสานงาน แต่ก่อนนี้เราจะต้องไปกระตุ้นไปอะไรต่าง ๆ บทบาทเราจะมีเยอะมาก แต่เดี๋ยวนี้เราเป็นผู้ประสานงาน กระตุ้น เหมือนกับที่เราเป็นพี่เลี้ยง แต่ก่อนนี้เหมือนสอนเด็กหัดเดินเลย แต่พอเขาเริ่มที่จะเดินได้ด้วยตัวเขาเองแล้ว เราก็เป็นพี่เลี้ยงคอยแนะนำ นโยบายจากโครงการพัฒนาโดยดุษฎีสู่ชุมชน ที่ว่าสู่ชุมชนในที่นี้เช่นว่า โครงการเรามีนโยบายไปทางใด ชุมชนจะมีส่วนร่วมไปในทางใด เป็นเหมือนตัวเชื่อมระหว่างชาวบ้านกับโครงการฯ เท่านั้นเอง” (อนุชา มูลคำ, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

ปลัดอนุชายังอธิบายอีกว่า การใช้เจ้าหน้าที่เป็นสื่อบุคคลเข้าไปฝังตัวในชุมชนนั้น ทำให้โครงการฯ สามารถสื่อสารกับชาวบ้านแต่ละชุมชนซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม สามารถรับทราบถึงความต้องการและปัญหาของแต่ละหมู่บ้านได้ และเมื่อโครงการฯ จะดำเนินการอะไรก็ใช้เจ้าหน้าที่เป็นสื่อเชื่อมโยงกับชาวบ้าน หรือกล่าวได้ว่าสามารถเข้าถึงความต้องการของชาวบ้านได้ และเมื่อชาวบ้านเริ่มดูแลตัวเองและพึ่งตนเองได้ เจ้าหน้าที่ของโครงการฯ ก็จะลดบทบาทลง

จากการที่ผู้วิจัยได้พูดคุยกับตัวแทนชาวบ้านในชุมชนบ้านเขาแหงพัฒนา นั้น พบว่า ความเห็นของบางท่านมองว่าการเข้ามาของโครงการพัฒนาโดยดุษฎี ถือเป็นภารกิจที่เข้ามาช่วยเหลือและพัฒนาระบบชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนได้รับโอกาสที่เพิ่มขึ้น ดังเช่น

“โครงการฯ ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องออกไปทำอะไรเสียน้อย อยู่บ้านก็มีงานทำได้ เมื่อก่อนทำอะไรไม่ใช้ว่าทำได้ตลอดปี แค่ว่าบางครั้งบางคราว ตั้งแต่โครงการเข้ามาทำให้ชาวบ้านมีงานทำ เช่น ไปรับจ้างทางโครงการบ้าง รับกาแฟมาปลูกบ้าง นอกจากนี้ก็ยังมีบางคนไปรับจ้าง ทำงานนอกพื้นที่ ที่สำคัญเรื่องสาธารณูปโภค น้ำ ไฟ ถนนหนทางดีขึ้น ลูกหลานมีโรงเรียนให้เรียนไม่ต้องลำบากไปไกล ๆ การกินการอยู่ก็ดีขึ้นกว่าแต่ก่อน” (ชาวบ้านเขาแหงพัฒนา, สัมภาษณ์ 11 มกราคม 2546.)

ในขณะที่บางมุมมองก็แสดงความเห็นว่าเงื่อนไขบางอย่างที่ทางโครงการฯ นำมาใช้ ก็ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในเขตพื้นที่เช่นกัน

“พอมีโครงการพัฒนาโดยตุงเข้ามาที่ดินะ สมัยก่อนชาวบ้านไม่มีน้ำไม่มีไฟใช้ เดียวนี้ก็มีแล้ว แต่เรื่องที่ดินทำกินซึ่งเขาจัดสรรให้ ก็ไม่ค่อยพอหรือเพราะพื้นที่จำกัด บางส่วน จึงต้องออกไปรับจ้าง หารายได้จากที่อื่นบ้าง ชาวบ้านในพื้นที่โดยตุงก็โดนจำกัดที่ดินทำกิน พอสมควร โครงการเข้ามาจำกัดที่ทำกิน ถ้าดูภาพกว้าง ๆ ก็จะเหมือนกับว่าโดยตุงนี้เข้ามาให้ ในส่วนของการสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน แต่ว่าเรื่องสิทธิของชาวบ้านถูกจำกัดจนหากิน ได้ไม่เต็มที่ ทุกวันนี้ชาวบ้านเขาก็ต้องดิ้นรนของเขาเอง” (ชาวบ้านซาเหียงพัฒนา, สัมภาษณ์ 11 มกราคม 2546.)

การจำกัดสิทธิในการครอบครองที่ดินทำกินของราษฎรแต่ละครัวเรือนที่อยู่อาศัยใน เขตของโครงการพัฒนาโดยตุงนั้น เนื่องจากพื้นที่มีจำกัดทางโครงการฯ จึงต้องควบคุมการใช้พื้นที่ให้เป็นประโยชน์และเพื่อให้เป็นไปตามแผนการพัฒนา นอกนี้ยังมีนโยบายด้านการ ควบคุมจำนวนการเกิดของประชากร (Birth control) ในพื้นที่อีกด้วย แต่ในทางกลับกันการ ถูกควบคุมลักษณะดังกล่าว อาจเป็นแรงกดดันให้ชาวบ้านต้องขวนขวายเพื่อหารายได้ เลี้ยงชีพ ตัวอย่างของการแสวงหาช่องทางทำมาหากินเพิ่มขึ้นนี้ที่เห็นได้ชัดก็คือความ พยายามในการรวมกลุ่มกันดำเนินงานธุรกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมบ้านซาเหียงพัฒนาซึ่ง พยายามที่จะเพิ่มช่องทางทำกิน หารายได้ให้กับครอบครัว โดยการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ประกอบกับได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกทำให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นใน กระบวนการกลุ่ม ซึ่งส่งผลต่อชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ สำหรับเรื่องดังกล่าวปลัดอนุชา มูลคำ ได้ให้ความเห็นว่า

“ที่ซาเหียงที่เห็นได้ชัดจนเลยจากกลุ่มเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ละครอบครัว แต่ละ ชุมชน มาเป็นกลุ่มที่ใหญ่ขึ้น เป็นชุมชนที่ใหญ่ขึ้น ความสำเร็จของกลุ่มอย่างที่บอกก็คือ แต่ละ ครอบครัวมีส่วนร่วมทำให้มันเกิด เพราะฉะนั้นเขาจะมีความผูกพันกับกลุ่ม และมีเจตนาที่ดีกับ กลุ่มตรงนี้ผมเชื่ออย่างนั้นนะ ถ้าจะถามว่าความเข้มแข็งของชุมชนอยู่ตรงไหนล่ะ ผมว่าอยู่ที่ ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีปัญหาในเรื่องความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินลดน้อยลง ถือว่า ในชุมชนนั้นประสบความสำเร็จ สิ่งที่ได้ชัดก็คือ ระบบเชื้อชาติ ระบบชนเผ่า ระบบ ชนธรรมนิยมประเพณี ระบบของการเป็นสมาชิกของโครงการพัฒนาโดยตุง เหล่านี้เป็น หลักสำคัญในการที่ทำให้เกิดเป็นชุมชนมาจนถึงทุกวันนี้” (อนุชา มูลคำ, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

จะเห็นได้ว่าในมุมมองของปลัดอนุชานั้น มองว่าความเข้มแข็งของชุมชนคือ ความอยู่ดีกินดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ในขณะที่ลักษณะของเชื้อชาติ ชนเผ่าและชนธรรมนิยมของชาวบ้านก็เป็นพื้นฐานสำคัญของการเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง แต่การที่โครงการพัฒนาโดยตุงฯ จะมาควบคุมดูแลผู้คนซึ่งมีความแตกต่างหลากหลาย ทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมค่อนข้างมากนั้น อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นและอาจจะเป็น อุปสรรคต่อการพัฒนา จึงต้องมีการวางแผนไว้ล่วงหน้า ซึ่งในเรื่องนี้ ดร.ฤกษ์ ศยามานนท์

รองผู้อำนวยการโครงการพัฒนาโดยดุงฯ ได้กล่าวถึงภาพรวมของแผนงานพัฒนาพื้นที่โดยดุงว่า

“ถึงเวลานี้คนบนดอยดุงสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง แต่ว่ามันก็ยังต้องพัฒนาต่อไป เพราะที่ทำมามันแค่ครึ่งทางเท่านั้นเองคือ 15 ปี โครงการกำหนดระยะเวลาไว้ทั้งหมด 30 ปี เพราะฉะนั้น เราจะต้องพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ให้มันเกิดขึ้นได้ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม แล้วในที่สุดก็จะเป็นเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งหมายความว่า จะต้องจัดสัดส่วนของการพัฒนาทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมกับด้านวัตถุให้มันพอเหมาะ ดังนั้นจัดสมดุลในสองสิ่งให้พอเหมาะกัน การพัฒนาก็ต้องให้ทุกอย่างเกิดขึ้น ด้วยมันอาจจะเกิดขึ้นกับบางคนมาก บางคนน้อย แต่องค์ประกอบเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความรับผิดชอบ จริยธรรมต่าง ๆ จะต้องเกิดขึ้นอยู่ในตัวคน ในสังคม การพัฒนาจึงจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้คนมีความรับผิดชอบ มีจิตตระหนักรู้ คิดถึงประโยชน์ส่วนรวม” (ดร.ฤกษ์ ศยามานนท์, สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2545.)

ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างโครงการพัฒนาโดยดุงฯ กับชุมชนและกลุ่มหัตถกรรมฯ จึงเป็นการให้ความช่วยเหลือด้านสาธารณูปโภค การยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น และพยายามให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ นอกจากนี้ยังนำเอาความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกอื่นเข้ามายังพื้นที่อีกด้วย

2. ศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ ในฐานะตัวแทนจำหน่ายและให้การสนับสนุนการรวมกลุ่มและการแสวงหาตลาดให้แก่กลุ่มชาวเขา องค์กรแห่งนี้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2516 ภายใต้ความสนับสนุนจากมูลนิธิคริสเตียน (แบ็บติสต์) จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์หลักในการเปิดโอกาสให้แก่ชาวเขาทุกเผ่าในภาคเหนือให้สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ด้วยการดำเนินการในลักษณะขององค์กรไม่มุ่งหวังผลกำไร มุ่งเน้นการสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่ชาวเขา นอกจากนี้ยังมีการอบรมพัฒนาทักษะให้แก่ชาวเขา ด้านงานหัตถกรรมฝีมืออีกด้วย (ข้อมูลจาก : Compact Disc Presentation : Thai Tribal Crafts) ในเรื่องปฏิสัมพันธ์ต่อกลุ่มหัตถกรรมฯ คุณศักดิ์ดา ฮะสุวรรณ ผู้จัดการศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่กล่าวว่า

“เราเริ่มต้นมามากกว่า 30 ปีแล้วนะ โดยเริ่มที่กลุ่มคริสเตียนแบ็บติสต์ดำเนินงานประสานกับองค์กรมิชชันนารีทั่วประเทศไทย จัดตั้งขึ้นเป็นโครงการช่วยเหลือชาวเขา โดยเรามองว่าจะทำยังไงให้เขาสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ นั่นคือการช่วยให้เขามีงานทำ เมื่อมีงานเขาก็สามารถหารายได้มาช่วยเหลือตัวเองได้ พึ่งพาตัวเองได้ สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนชาวเขาในแต่ละแห่ง แต่เมื่อจะต้องดำเนินการในระบบธุรกิจมากขึ้นจึงคิดว่าให้มิชชันนารี

ทำเองจะไม่เหมาะสม จึงตั้งองค์กรขึ้นมาใหม่ในส่วนงานธุรกิจที่เป็นองค์กรไม่มุ่งหวังผลกำไร ดำเนินงานภายใต้ความดูแลของมูลนิธิคริสเตียนแบ็บติสต์ ใช้ชื่อ “ห้างหุ้นส่วน (คณะบุคคล) ศูนย์หัตถกรรมชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่” ลักษณะธุรกิจคือเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองที่ผลิตจากชาวเขาทั่วภาคเหนือส่วนใหญ่เป็นสินค้าผ้าพื้นเมือง

สินค้าของเรา 70% ส่งออกต่างประเทศตามออร์เดอร์ที่มีการสั่งเข้ามา ที่เหลือก็เป็นการขายในประเทศ โดยเราอาศัยเครือข่ายมิชชันนารีเป็นตัวประสานให้ในแต่ละประเทศ เขาก็จะช่วยเหลือเรา ด้านการตลาดในประเทศเขา ส่วนสินค้าจากชนเผ่าละหู่นี้ก็สั่งจากกลุ่มที่บ้านชาแห่งฯ มากที่สุด จะว่าไปแล้วเราเริ่มงาน 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์มาตั้งนานแล้วนะ น่าจะ พูดได้ว่าเราทำมาตั้งนานแล้วละ ก่อนที่รัฐบาลจะเริ่มเสียอีก เพียงแต่ว่าแรงงานน้อย มีแรงสนับสนุนน้อยกว่า” (ศักดิ์ดา สะสุวรรณ, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2546.)

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้ทราบถึงความเป็นมาและความแข็งแกร่งทางธุรกิจของศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ก่อตั้งโดยมีองค์กรศาสนาคริสต์เป็นผู้สนับสนุน โดยดำเนินงานในลักษณะของการไม่มุ่งหวังผลกำไรเป็นหลัก แต่เน้นการสนับสนุนชาวเขาให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยกำหนดให้ศูนย์หัตถกรรมฯ เป็นตัวแทนจำหน่าย และยังมอบรมให้ความรู้โดยใช้ทรัพยากรบุคคลในแต่ละท้องถิ่นมาเป็นวิทยากรช่วยสอนและพัฒนากลุ่มต่าง ๆ ที่กระจายอยู่ทั่วภาคเหนืออีกด้วย แต่ที่สำคัญและเป็นสิ่งที่น่าสนใจคือเครือข่ายทางการตลาดของศูนย์หัตถกรรมฯ แห่งนี้คือการใช้มิชชันนารีที่มีอยู่ทั่วโลก เป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ในการเผยแพร่และแนะนำสินค้าให้เป็นที่รู้จัก และทำให้การตลาดของสินค้าหัตถกรรมฯ สามารถแผ่กว้างไปได้ทั่วโลก ซึ่งในเรื่องนี้ คุณศักดิ์ดา สะสุวรรณ ยังได้อธิบายการดำเนินงานที่ผ่านมาของศูนย์หัตถกรรมฯ เพิ่มเติมอีกว่า

“นอกจากนี้การดำเนินงานของเราเป็นแบบไม่มุ่งหวังผลกำไรก็มีอุปสรรคด้านเงินทุนนะ ทุกวันนี้ ในภาคเหนือก็มีองค์กรที่ดำเนินงานแบบเรามีวัตถุประสงค์คล้าย ๆ กัน มีมากถึง 200-300 องค์กร แต่องค์กรประเภทนี้จะมีปัญหาเรื่องเงินทุน เพราะส่วนใหญ่จะเริ่มต้นที่เงินสนับสนุนจากหน่วยงาน หรือบุคคลภายนอก เมื่อทำงานมาได้ซักรักเงินหมด งานพัฒนาก็จะหยุด หรือบ้างที่ก็ยุติไปเลยก็มี แต่เราผ่านจุดนั้นมาแล้ว ตลอดเวลาที่ทำงานมากเราใช้เงินสนับสนุนแค่ครั้งแรกเท่านั้น หลังจากนั้น รายได้ก็มาจากการทำธุรกิจขายสินค้าขายงานหัตถกรรมนี้แหละ เอารายได้ตรงนั้นมาเลี้ยงตัวเอง ก็สามารถอยู่ได้ ค่าจ้างพนักงานหรือค่าสินค้าที่เราจ่ายให้กับชาวเขาก็คือมาจากรายได้จากการขายนี้แหละ ถึงตอนนี้เราสามารถพูดได้เต็มที่ว่าเราสามารถเลี้ยงตัวเองได้แล้ว ปีที่ผ่านมายอดขายของเรา ตกอยู่ประมาณ 10 ล้านบาท หมายถึงทั้งปีนะ ซึ่งในอนาคตก็หวังว่าจะเพิ่มขึ้นเป็น 15-20 ล้านบาทต่อปี ก็หวังเอาไว้” (ศักดิ์ดา สะสุวรรณ, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

เมื่อสอบถามถึงกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา คุณศักดิ์กล่าวว่ การที่ชาวบ้านสามารถรวมกลุ่ม และพัฒนาระบบการทำงานจนเป็นที่ยอมรับในคุณภาพของสินค้า และได้รับความไว้วางใจมากกว่ากลุ่มอื่นในพื้นที่โครงการพัฒนาโดยตุงฯเป็นเพราะ

“ส่วนการพัฒนาของกลุ่มนั้นผมคิดว่าเป็นเพราะเราเข้าไปเผยแพร่ศาสนานะ เขาก็เป็นสมาชิกของแบ็บติสต์ ทีนี้มีอะไรก็จะติดต่อประสานกันได้ในเรื่องศาสนา เพราะจะมีตัวแทน มูลนิธิที่เข้าไปรับฟังปัญหาแล้วช่วยแก้ไข ส่วนศูนย์หัตถกรรมฯ ก็ช่วยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงที่ตั้งกลุ่มรวมตัวกันขึ้นมา แต่มูลนิธิฯ เขาช่วยได้ทั้งชุมชนทั้งหมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่กว้างกว่าในหลายๆ จังหวัด นี่ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ กลุ่มมีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ” (ศักดิ์ อະสุวรรณ, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

การสื่อสารระหว่างศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จ.เชียงใหม่ กับกลุ่มหัตถกรรมฯ

คุณศักดิ์ อະสุวรรณ เห็นว่ากลุ่มหัตถกรรมที่บ้านเขาแห่งพัฒนานั้น มีการรวมตัวและพัฒนาขึ้นจากการเข้ามามีส่วนร่วมขององค์กรศาสนาคริสต์ ทั้งทางด้านการส่งเสริมช่องทางทำกินและการเป็นที่พึ่งทางใจ แต่สำหรับศูนย์หัตถกรรมชาวเขานั้นให้การสนับสนุนทางด้านการตลาดโดยติดต่อกับกลุ่มชาวเขากว่า 50 กลุ่ม และที่กลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งฯ ได้รับการยอมรับก็เพราะมีฝีมือและมีความรับผิดชอบ และคุณศักดิ์ได้เล่าให้ฟังถึงวิธีการติดต่อประสานกับชาวเขาแต่ละกลุ่มว่า จะใช้คุณภาพของสินค้าเป็นตัวตัดสินว่ากลุ่มไหนมีความสามารถระดับใด เมื่อมีลูกค้าสั่งสินค้าเข้ามาก็จะประเมินว่างานหรือสินค้าลักษณะนี้มีความยากง่าย หรือใช้ฝีมือมากเท่าใด ก็จะเลือกส่งงานให้กับกลุ่มนั้น ซึ่งวิธีการเช่นนี้จำเป็นต้องอาศัยความค้ำค้ำและระยะเวลาพอสมควร

สำหรับกลุ่มที่ยังต้องการเรียนรู้และพัฒนาทางศูนย์ก็จะมีเจ้าหน้าที่เข้าไปอบรมให้ความรู้ บางครั้งก็ใช้ชาวบ้านจากกลุ่มอื่นที่มีฝีมือไปเป็นวิทยากรสอนชาวบ้านในห้องดินอื่นๆ ถือเป็นการใช้ทรัพยากรบุคคลในแต่ละห้องดินให้เป็นประโยชน์ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการให้ชาวบ้านสอนกันเอง เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทั้งยังเป็นการสืบทอดและดำรงภูมิปัญญาห้องดินไว้ ดังเช่นในอดีตก็เคยเลือกตัวแทนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งฯ คือ คุณพินิภา พรสกุลไพศาล ให้ไปสอนชาวเขาที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนและจังหวัดตาก จากนั้นก็จะให้ชาวบ้านสอนและเรียนรู้กันเองในกลุ่ม

ในเรื่องของการเข้ามาให้ความสนับสนุนส่งเสริมด้านการตลาดแก่กลุ่มชาวเขานั้น คุณลุงทองแก้ว หรือชัยกุล แสดงความเห็นในมุมมองของตัวเองแทนสภาคริสตจักรว่

“แบ็บติสต์ก็ช่วยกลุ่มหัตถกรรมในด้านการหาตลาดนะ เกี่ยวกับรับของไปขายให้บ้าง หรือติดต่อผ่านศูนย์หัตถกรรมเชียงใหม่ ตรงนี้ช่วยมากเลย หาตลาดต่างประเทศให้เพราะลำพังชาวบ้านคงทำไม่ได้ ตรงนี้จึงเป็นตัวประสานให้ แต่เรื่องการทำงานนั้นเมื่อชาวบ้าน

สามารถดำเนินการเองได้แบบดิษฐ์ ก็ลดบทบาทลงไปช่วยในด้านอื่นต่อไป” (ทองแก้ว ทรัพย์กุล, สัมภาษณ์, แหล่งเดิม.)

ดังนั้นรูปแบบปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนากับ ศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ จึงเป็นการสนับสนุนด้านการตลาดให้กับกลุ่ม หัตถกรรมฯ หรือเป็นตัวแทนจำหน่ายหลักให้กับกลุ่มหัตถกรรมฯ ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ในแง่ บวกที่ส่งผลให้กลุ่มมีการดำเนินงานธุรกิจชุมชนที่เข้มแข็งและมีโอกาสประสบความสำเร็จ มากยิ่งขึ้น เพราะปัญหาของกลุ่มหัตถกรรมฯ คือการไม่สามารถเพิ่มช่องทางการตลาดได้ ประกอบกับอุปสรรคด้านภาษา และสัญชาติของชาวเขาที่ทำให้ขยายตลาดเพิ่มขึ้นด้วย ตนเองไม่ได้ แต่ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

3. โรงเรียนบ้านเขาแห่งพัฒนา นั้นก็มีจุดเริ่มต้นที่เกี่ยวข้องกับองค์การศาสนา ด้วยเช่นกัน เพราะแต่เดิมชื่อโรงเรียนบ้านโกเชนทร์ เริ่มเปิดทำการสอนเมื่อปี พ.ศ.2514 โดย การควบคุมของมูลนิธิลาหู่แบบติสต์จัดการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในปี พ.ศ.2523 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนบ้านเขาแห่งพัฒนาและเข้าสังกัดโครงการ พัฒนาดอยตุงเมื่อ ปี พ.ศ.2531 ปัจจุบันเปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงชั้นประถมปีที่ 6 (โรงเรียนบ้านเขาแห่งพัฒนา, ประวัติโรงเรียน, อัดสำเนา)

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่สร้างปฏิสัมพันธ์ซึ่งถือเป็นการสนับสนุนกลุ่มหัตถกรรมฯ ในทางอ้อมคือ การเชิญตัวแทนของกลุ่มหัตถกรรมฯ ซึ่งเป็นชาวบ้านในพื้นที่มาเป็นวิทยากร มาสอนเด็ก ๆ ในโรงเรียน ตามนโยบายของรัฐที่ต้องการให้ใช้ทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่น มาให้ความรู้พัฒนาเด็กนักเรียน ทางโรงเรียนจึงได้ตั้งโครงการ“กิจกรรมผ้าปักชาวเขา” และ “กิจกรรมกระเป๋าสุภาพ” ขึ้น ซึ่งอาจารย์อำพร เมตตาทั่ว ผู้ดูแลโครงการได้อธิบายรูปแบบ การดำเนินงานว่า

“โครงการทั้งสองนี้เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2542 ดำเนินการต่อเนื่องกัน มีจุดประสงค์ เพื่อปลูกฝังเด็กนักเรียนทางอ้อม ซึ่ง “โครงการผ้าปักชาวเขา” เป็นโครงการสอนปักผ้า ลวดลายง่าย ๆ แก่เด็กนักเรียนผู้หญิง ที่มาของโครงการคือรัฐบาลมีนโยบายให้ส่งเสริมด้าน วิชาชีพแก่เด็ก ทางโรงเรียนเห็นว่าชาวบ้านมีกลุ่มหัตถกรรมและทำงานด้านนี้กันอยู่แล้ว จึงนำเอาการปักผ้าเป็นลวดลายมาส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้ เป็นการปูพื้นฐานตั้งแต่เด็ก ๆ และมีการเชิญตัวแทนจากกลุ่มหัตถกรรมฯ มาเป็นวิทยากรสอนเด็ก ๆ ด้วย ถือเป็นการ ใช้ทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นมาถ่ายทอดภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมา ซึ่งโครงการนี้ไม่ได้เน้นเด็ก ว่าจะต้องทำออกมาแล้วสวยงาม ขายได้หรือสมบูรณ์แบบ แต่เน้นให้ปักผ้าเป็นและไม่ลืม ภูมิปัญญาพื้นบ้านของตนเอง แล้วก็ให้นักเรียนลองออกแบบลวดลายด้วยตนเองตามแต่

จินตนาการของเขา เราไม่ได้ปิดกั้น ขณะเดียวกันก็พยายามให้เกิดเป็นวิชาติดตัวเด็กนักเรียนไปในอนาคตด้วย ซึ่งจะเน้นเด็กชั้น ป.4-6 สำหรับเด็กผู้ชายไม่บังคับ ถ้าสนใจก็สามารถเข้าร่วมได้

อีกโครงการหนึ่งถือเป็นโครงการต่อเนื่องคือ “โครงการกระเป๋าสุขภาพ” คือนำเอาผ้าที่นักเรียนปักไว้แล้วมาติดไว้กับกระเป๋า โดยกระเป๋านี้จะเป็นกระเป๋าประจำตัวเอาไว้ใช้ใส่อุปกรณ์เครื่องใช้ส่วนตัวของเด็ก เช่น ยาสีฟัน แปรงสีฟัน ผ้าเช็ดหน้าของจิปาถะ พยายามส่งเสริมให้เห็นความสำคัญของสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่า เพราะลวดลายที่ปักของชาวเขาแต่ละชนเผ่าจะไม่เหมือนกัน ซึ่งบางคนสามารถทำออกมาได้ดี ๆ ก็มองไปถึงว่าจะสามารถผลิตเพื่อขายได้ด้วยในอนาคต” (อำพร เมตตาทั่ว, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2546.)

นอกจากนี้ทางโรงเรียนยังมีการส่งเสริมให้เด็กนักเรียนเกิดสำนึกและภูมิใจในชนเผ่าผนวกกับการปลูกฝังความรู้สึกเป็นคนไทยไปด้วย ดังที่อาจารย์ธนากร พันธะเกษมอาจารย์โรงเรียนบ้านขาแข้งพัฒนาเล่าว่า

“ทางโรงเรียนก็ได้มีการส่งเสริมให้เด็กรักชุมชน รักพื้นฐานทางครอบครัวเพราะโรงเรียนของเรามีนักเรียนเป็นชาวเขาหลายเผ่า จึงได้จัดให้มีโครงการให้นักเรียนแต่งชุดพื้นเมืองทุกวันศุกร์ ให้เขาภูมิใจในความเป็นชนเผ่า แต่เราก็พยายามสอนให้เขาเกิดจิตสำนึกด้วยว่าเขาเป็นคนไทย” (ธนากร พันธะเกษม สัมภาษณ์ 19 พฤศจิกายน 2545.)

การสื่อสารระหว่างโรงเรียนบ้านขาแข้งพัฒนากับกลุ่มหัตถกรรมฯ

ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างโรงเรียนกับกลุ่มหัตถกรรมฯ ส่งผลทางอ้อมในการสนับสนุนให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็งขึ้น เนื่องจากการเชิญตัวแทนของกลุ่มไปเป็นวิทยากรสอนเด็กนักเรียนผลิตงานหัตถกรรมเย็บปักถักทอผ้าพื้นเมืองตามโครงการที่ตั้งขึ้นนั้น ถือเป็น การยอมรับและยกย่องในฝีมือ ตลอดจนความสามารถของสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมบ้านขาแข้งพัฒนาในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าพื้นเมือง ซึ่งส่งผลทำให้สมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ เกิดความภาคภูมิใจในทักษะฝีมือของตนเองและในผลงานของกลุ่ม อีกทั้งยังทำให้เห็นถึงความสำคัญของงานหัตถกรรมหรือภูมิปัญญาที่ตนเองสั่งสมอยู่ ดังนั้นเมื่อได้รับการยอมรับจากองค์กรภายนอกจึงส่งผลทางจิตใจต่อสมาชิกของกลุ่ม และส่งผลให้เกิดความเต็มใจในการมีส่วนร่วมกับกระบวนการกลุ่ม จนกลุ่มมีความเข้มแข็งในการดำเนินงานธุรกิจชุมชน

4. ศาสนาคริสต์ เป็นปัจจัยภายนอกที่ถือได้ว่ามีความสำคัญที่สุดในการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มหัตถกรรมฯ และชุมชน เนื่องจากจะเห็นได้ว่าเป็นปัจจัยที่มี

บทบาททั้งในด้านจิตใจ และเป็นศูนย์รวมของชาวบ้าน นอกจากนี้ยังมีบทบาทเกี่ยวข้องกับองค์กรภายนอกอื่นในทางอ้อมอีกด้วย คือในด้านการศึกษาก็เป็นองค์กรแรกที่เข้าไปตั้งโรงเรียนในพื้นที่ก่อนจะโอนให้เป็นโรงเรียนที่อยู่ในความดูแลของระบบราชการ และศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ ก็เป็นองค์กรที่ก่อตั้งโดยความดูแลของมูลนิธิคริสเตียน (แบ็บติสต์) จังหวัดเชียงใหม่ด้วยเช่นกัน โดยที่ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ได้อธิบายปฏิสัมพันธ์ของศาสนาคริสต์ที่มีต่อชาวบ้านในชุมชนว่า

“ในหมู่บ้านก็แบ่งหน้าที่กันดูแลนะ งานด้านการปกครองก็จะมีคณะกรรมการหมู่บ้านแต่ละฝ่ายดูแลอยู่ ส่วนศาสนาก็ทำหน้าที่เชื่อมโยงและคอยดูแลอบรมชาวบ้าน พูดได้ว่าเป็นส่วนกล่อมเกลาคิดใจ และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้ชาวบ้านอยู่ร่วมกันได้ นอกจากนี้ยังเป็นช่องทางของการส่งเสริมอาชีพ เพราะได้รับการส่งเสริมจากมิชชันนารีอย่าง เช่นที่ส่งเสริมกลุ่มหัตถกรรมฯอยู่” (ศิลา พรสกุลไพศาล, ศึกษาศึกษาภิบาล, สัมภาษณ์, 12 มกราคม 2546.)

จะเห็นได้ว่าปฏิสัมพันธ์จากองค์กรภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแหงพัฒนา นั้น หลายส่วนมีความเกี่ยวข้องกับการศาสนาคริสต์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งในเรื่องนี้คุณลุงทองแก้ว หรือชัชกุล ผู้เป็น “แก่บ้าน” ได้แสดงความเห็นว่า

“จะว่าไปแล้วศาสนาคริสต์เข้าไปนอกจากจะเผยแพร่และเป็นศูนย์รวมทางจิตใจให้แก่ชาวบ้านแล้ว ก็ยังมีการรับฟังปัญหาจากแต่ละชุมชนแต่ละกลุ่มแล้วช่วยเหลือตามกำลังเท่าที่จะทำได้ หรือบางทีก็เป็นตัวแทนชาวบ้านไปเรียกร้องสิทธิหรือไปตกลงเงื่อนไขกับโครงการพัฒนาโดยตุงฯ บ้างหรือประสานกับภาครัฐบ้าง สำหรับกลุ่มหัตถกรรมฯ นั้นเขาได้รับการสนับสนุนจากศูนย์หัตถกรรมที่เชียงใหม่อยู่แล้ว และที่เชียงใหม่นั้นก็ดูแลโดยมูลนิธิคริสเตียน ผมคิดว่าที่กลุ่มเขาพัฒนาขึ้นมาได้ส่วนหนึ่งก็ได้จากศาสนาแหละ” (ทองแก้ว หรือชัชกุล, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2546.)

หากพิจารณาในแง่ของการดำเนินงานธุรกิจชุมชนแล้ว จะเห็นได้ว่าการรับเอาความช่วยเหลือและการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการรับวัตถุดิบมาผลิตสินค้า หรือการรับเอาความช่วยเหลือด้านการตลาดหรือด้านอื่นๆ จึงเป็นสิ่งนำเข้า (Input) ที่กลุ่มหัตถกรรมรับมาเพื่อดำเนินการตามระบบหรือกระบวนการ (Process) ของกลุ่ม เพื่อให้ได้สิ่งนำออก (Output) อันได้แก่ สินค้าหัตถกรรมพื้นเมืองที่ถือได้ว่าเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม (Cultural product) และปฏิสัมพันธ์ทางการสื่อสารที่ย้อนกลับไปหาองค์กรเหล่านั้น ระบบของกลุ่มหัตถกรรมจึงเป็นระบบเปิด (Open system) ที่พึ่งพาสิ่งแวดล้อมภายนอก และจากนั้นจึงส่งผลผลิตสุดท้ายกลับคืนสู่สิ่งแวดล้อมนั้น อันเป็นประโยชน์ที่

กลุ่มสร้างให้ชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างงานสร้างรายได้ หรือรักษาอัตลักษณ์ความเป็นคนเผ่าละหู่เอาไว้ด้วยการคงไว้ซึ่งลวดลายผ้าพื้นเมืองประจำเผ่า โดยมีกลุ่มหัตถกรรมฯ เป็นช่องทางให้สมาชิกกลุ่มแม่บ้านในชุมชนได้มีโอกาสสื่อสารแลกเปลี่ยนสร้างความสัมพันธ์ที่ตระหว่งกันมากยิ่งขึ้น

ดังนั้นความเข้มแข็งในการดำเนินงานธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา จึงประกอบด้วยความเข้มแข็งที่เกิดจากการพื้นฐานความสัมพันธ์ของสมาชิกกลุ่มภายใต้อัตลักษณ์ความเป็นคนละหู่ที่แสดงผ่านการมีวัฒนธรรม ภาษาพูด วิถีชีวิต และนับถือศาสนาเดียวกัน ผนวกกับการรับเอาความช่วยเหลือสนับสนุนจากองค์กรภายนอกในลักษณะปฏิสัมพันธ์ต่อกัน นอกจากนี้การให้ความสำคัญต่อกลุ่มในฐานะช่องทางการสื่อสารเพื่อเข้าถึงคนของกลุ่มแม่บ้านนั้นยังเป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดการสื่อสารแลกเปลี่ยนทั้งภายในและภายนอก ถือได้ว่าเป็นการพึ่งพาอาศัยสิ่งแวดล้อม และมีระบบที่เป็นขั้นตอนทำให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็งสามารถดำรงอยู่ได้ไม่ล่มสลาย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การสื่อสารกลุ่มกับการจัดการธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา ในพื้นที่โครงการพัฒนาดอยตุงฯ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลตามประเด็นปัญหาคำถามวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนามีพัฒนาการและความเป็นมาอย่างไร
2. กระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยในการดำเนินงานธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนามีขั้นตอนและกระบวนการอย่างไร
3. มีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม ในกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อย เพื่อจัดการธุรกิจชุมชน ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน

สรุปผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 ความเป็นมาและพัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา

ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษาเป็น 6 ส่วนคือ ความเป็นมาของหมู่บ้านเขาแห่งพัฒนา, ลักษณะของชุมชน, วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวละหู่, การเกิดขึ้นของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา, ประเภทของกลุ่ม และพัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงสภาพทั่วไปของชุมชน ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวบ้าน และพัฒนาการจากอดีต ถึงปัจจุบันของกลุ่มหัตถกรรมฯ เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาทำความเข้าใจชุมชน และกระบวนการสื่อสารกลุ่ม ดังนี้

1.1 ความเป็นมาของหมู่บ้านเขาแห่งพัฒนา

เนื่องจากพื้นที่บนดอยตุงนั้นประกอบด้วยผู้คนส่วนใหญ่ที่เป็นชาวเขา 6 เผ่าหลัก คือ อาข่า (อีเก้อ) ละหู่ (มุเซอ) เย้า ลัวะ ลื้อ และชนกลุ่มน้อยสัญชาติไทยใหญ่นอกจากนี้ยังมีชาวจีนฮ่อและชาวไทยพื้นราบเข้าไปอาศัยปะปนกันอยู่ ทำให้สภาพทั่วไปของชุมชนบนดอยตุงมีลักษณะดังนี้

1. เกิดจากการรวมกลุ่มกันตามชนเผ่า โดยที่แต่ละชนเผ่าจะแยกกันตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในแต่ละชุมชน แต่ก็ไม่ได้แยกกันอย่างชัดเจนจนตัดขาดจากกัน เพราะยังมีการอาศัยปะปนกันระหว่างชนเผ่า ส่วนหนึ่งเกิดจากการแต่งงานและโยกย้ายถิ่นฐาน
2. ชุมชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ดอยตุงได้รับการพัฒนาและจัดระเบียบจากโครงการพัฒนา ดอยตุงฯ ซึ่งเป็นไปตามพระราชปณิธานของสมเด็จพระองค์ทรงเน้น

อยู่เสมอว่า “จะปลูกป่าและปลูกคนในเวลาเดียวกัน ปลูกป่าก็คือรักษาสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น ปลูกคนคือทำให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และในขณะเดียวกันจะต้องอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่าได้” ทำให้ในชุมชนได้รับการพัฒนาในหลายด้าน เช่น สาธารณูปโภคพื้นฐาน การศึกษา คมนาคม อันเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการฯ ที่มุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตและพยายามให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ นอกจากนี้ยังมีองค์กรภายนอกอื่นทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน เข้ามาให้ความช่วยเหลืออีกด้วย

1.2 ลักษณะของชุมชน

สำหรับชุมชนบ้านขาแข้งพัฒนาเกิดจากการรวมตัวซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ระบบเครือญาติที่เริ่มต้นจากการชักชวนญาติพี่น้องให้อพยพโยกย้ายเข้ามาลงหลักปักฐานสร้างหมู่บ้านสร้างชุมชนตั้งแต่ครั้งอดีต สมาชิกส่วนใหญ่ของชุมชนเป็นชนเผ่าละหู่ ยึดถือวัฒนธรรมประจำเผ่าซึ่งแสดงออกทางการใช้ภาษาละหู่ แต่งกาย ทั้งหมดนับถือศาสนาคริสต์ โดยที่ลักษณะเด่นของชุมชนบ้านขาแข้งพัฒนา มีดังนี้

1. มีความสัมพันธ์กันในลักษณะเครือญาติและความเป็นชนเผ่าเดียวกัน อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการรวมตัวเป็นชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีความผูกพันกัน โดยมีผู้นำตามระบบ และผู้นำทางความคิดเป็นผู้ประสานเชื่อมโยงการสื่อสารภายในชุมชน และใช้สื่อบุคคลเป็นช่องทางสำคัญในการสร้างปฏิสัมพันธ์ในชุมชน
2. เป็นชุมชนที่เพศหญิงค่อนข้างมีบทบาทในการประกอบอาชีพ ซึ่งเห็นได้จากการรวมตัวของแม่บ้านเป็นกลุ่มหัตถกรรม โดยมีเหตุผลส่วนหนึ่งของการรวมกลุ่มก็เพื่อหารายได้ให้กับครอบครัว และชาวบ้านถือว่าการเข้าร่วมกลุ่มนั้นเป็นการร่วมสังคมกัน เพราะได้พบปะสนทนากัน อีกทั้งกลุ่มผู้ชายและกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชนก็ให้การสนับสนุน เพราะเป็นการหารายได้เสริมให้กับครอบครัว แต่เมื่อศึกษาย้อนหลังถึงประวัติของชาวละหู่พบว่าแต่เดิมชนเผ่าดังกล่าวก็ไม่ได้มีความเหลื่อมล้ำของสถานภาพทางเพศในสังคมละหู่อยู่แล้ว เพราะผู้ชายจะช่วยผู้หญิงทำงานบ้านหรือเลี้ยงลูกซึ่งถือเป็นเรื่องปกติของชนเผ่านี้
3. มีการเปิดรับเอาความรู้และวัฒนธรรมจากภายนอก ต่างไปจากชาวเขาบางเผ่าที่ยังคงยึดถือความเชื่อประเพณีดั้งเดิมของตนจนไม่เปิดรับสิ่งใหม่ ๆ ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากความใกล้ชิดกับมิชชันนารี ผ่านการเผยแพร่คริสต์ศาสนาและการส่งเสริมช่องทางทำมาหากิน ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาในการทำงานและกระบวนการกลุ่ม
4. มีการส่งเสริมและถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตงานหัตถกรรมเย็บปักถักทอผ้าพื้นเมือง ซึ่งยังคงเอกลักษณ์ลวดลายการปักผ้าของชนเผ่าละหู่ไว้ และนำเอาภูมิปัญญา

ดังกล่าวมาแปรรูปเป็นสินค้า ในลักษณะเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือนมาเป็นผลิตเพื่อจำหน่าย

1.3 วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวละหู่

ชุมชนบ้านขาแข้งพัฒนาเป็นชุมชนชาวละหู่ขนาดเล็ก เมื่อพิจารณาจากสภาพภูมิประเทศของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนไหล่เขา มีถนนสายหลักผ่านกลางหมู่บ้าน โดยที่แต่ละครัวเรือนจะตั้งบ้านเรือนเรียงรายไปตามสองฝั่งถนน ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความใกล้ชิดรู้จักและสนิทสนมกัน มีวิธีการสื่อสารภายในชุมชนด้วยการฝากบอกต่อ ๆ กัน โดยผ่านสื่อบุคคลภายในหมู่บ้านถ่ายทอดสารให้กระจายไปยังสมาชิกในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นวิธีที่ชุมชนแห่งนี้ใช้กันอยู่เป็นปกติ

กิจกรรมหลักของชุมชนแห่งนี้คือการเข้าโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่มีชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ ถึงแม้จะไม่มีการบังคับก็ตาม และในวันอาทิตย์ชาวบ้านจะไม่ทำงาน แต่จะใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับกิจกรรมทางศาสนาตลอดทั้งวัน

ลักษณะของกิจกรรมการเข้าโบสถ์ของชาวบ้านจะเริ่มตั้งแต่ช่วงเช้าประมาณ 08.00 น. จนถึงช่วงเย็นประมาณ 15.00 น. ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 3 ช่วงให้สมาชิกแต่ละกลุ่มเข้าร่วมตามลำดับคือ ชาวบ้านทั้งหมด กลุ่มสตรี และกลุ่มเยาวชน ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสร่วมกิจกรรมและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันค่อนข้างมาก นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่จัดขึ้นตามเทศกาลประเพณีของชนเผ่าที่สืบทอดปฏิบัติต่อ ๆ กันมาทุกปีตามความเชื่อและวัฒนธรรมของเผ่าละหู่ด้วย

1.4 การเกิดขึ้นของกลุ่มหัตถกรรมบ้านขาแข้งพัฒนา (Group format)

ดังที่อริสโตเติล (Aristotle, 384-322 B.C.) กล่าวไว้ว่ากลุ่มเกิดจากความต้องการและปัญหาที่มนุษย์ประสบและมุ่งหวังจะช่วยกันแก้ปัญหา หรือร่วมมือร่วมใจในการให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ จากแนวคิดดังกล่าวจะเห็นได้ว่ากลุ่มหัตถกรรมบ้านขาแข้งพัฒนาเกิดขึ้นจาก

1. การร่วมตัวกันเพื่อเพิ่มช่องทางทำมาหากิน แสวงหารายได้จากการรับงานเย็บปักถักทอผ้าพื้นเมือง สมาชิกของกลุ่มส่วนหนึ่งทำเป็นอาชีพเสริม และอีกส่วนหนึ่งทำเป็นอาชีพหลัก แต่ทั้งหมดมีเป้าหมายเดียวกันคือต้องการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว

2. ได้รับการส่งเสริมจากองค์กรภายนอก คือ โครงการพัฒนาอดอยตุ่ง ศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ องค์กรภาครัฐ และองค์กรศาสนาคริสต์ ด้วยการให้

ความช่วยเหลือทั้งด้านวัตถุดิบและการตลาด เนื่องจากเห็นว่าชาวบ้านมีฝีมือในงานหัตถกรรมผ้าพื้นเมือง อันเป็นภูมิปัญญาที่สั่งสมมายาวนาน จึงสนับสนุนให้เปลี่ยนวิธีการผลิตจากผลิตเพื่อใช้สอยในครัวเรือนมาเป็นผลิตเพื่อจำหน่าย

3. ข้อจำกัดที่เกิดจากปัญหาความด้อยโอกาสทางสังคม อันเนื่องมาจากอุปสรรคด้านสัญชาติและภาษา เพราะชาวเขาถูกมองว่าเป็นชนกลุ่มน้อย ทำให้ไม่เป็นที่ยอมรับจากสังคมภายนอก จะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ของตัวแทนกลุ่มที่บอกกล่าวถึง การที่ร้านค้าภายนอกไม่ยอมรับสินค้าชาวเขาไปขาย ดังนั้นการรวมกลุ่มกันจึงเป็นทางออกของการลดข้อจำกัดลง และเป็นการเพิ่มอำนาจในการต่อรอง อีกทั้งจัดอุปสรรคด้านภาษา เพราะกลุ่มมีตัวแทนทำหน้าที่สื่อสารกับภายนอกผนวกกับการได้รับความสนับสนุนด้านการตลาดจากองค์กรภายนอก ทำให้การที่ชาวบ้านร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มก็จะสามารถต่อรองและเพิ่มช่องทางทำกินให้กับตนเองได้

4. แรงขับซึ่งเป็นแรงกดดันจากแผนพัฒนาของโครงการพัฒนาโดยดุษฎี ในการควบคุมจำนวนประชากรและจัดสรรพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด จึงมีการจำกัดพื้นที่ของแต่ละครัวเรือน แต่ผลในอีกทางหนึ่งกลับทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าคุณจำกัดพื้นที่จึงต้องพยายามหาช่องทางทำมาหากินเพิ่มเพื่อหารายได้มาเลี้ยงชีพ จนเกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อแสวงหารายได้

5. เนื่องจากกลุ่มเป็นช่องทางรวมตัวกันทางสังคมของแม่บ้านในชุมชน เพราะการร่วมกิจกรรมของกลุ่มถือเป็นโอกาสให้ได้พูดคุยสนทนาพบเจอกัน การสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้น ส่งผลต่อความผูกพันระหว่างบุคคลและระหว่างบุคคลกับกลุ่ม ทำให้การเข้าร่วมกลุ่มถือเป็น การเข้าร่วมสังคมไปในตัว นอกจากนี้สมาชิกบางคนเข้าร่วมกลุ่มเนื่องจากการคล้ายตามกัน (Conformity) เพราะเมื่อเพื่อน ๆ หรือเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกันเข้าร่วมกลุ่ม ตนเองจึงเข้าร่วมตามเพราะเห็นว่ากลุ่มสามารถตอบสนองความต้องการด้านรายได้ให้กับตนเอง และยังเป็นการรักษาความสัมพันธ์ส่วนตัวกับเพื่อนสมาชิกอีกด้วย จึงกล่าวได้ว่าการเข้าร่วมกลุ่มเป็นการตอบสนองความต้องการส่วนตัวและความต้องการทางสังคมไปพร้อมกัน

1.5 ประเภทของกลุ่ม

กลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนาถือเป็นกลุ่มย่อย (Sub group) เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสมาชิกของกลุ่มมีส่วนร่วมไปกับกิจกรรมของชุมชนอยู่ตลอด แต่เนื่องจากการมีสมาชิกเป็นผู้หญิงล้วน อันเป็นผลมาจากลักษณะของงานที่เหมาะสมสำหรับเพศหญิงมากกว่า เพราะงานหัตถกรรมผ้าพื้นเมืองต้องใช้ทักษะฝีมือที่ประณีต เน้นความละเอียด

ด้วยเหตุนี้จึงกลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้สมาชิกของกลุ่มเป็นหญิงล้วน แต่กลุ่มก็มีได้จำกัดไม่ให้เพศชายเข้าร่วมกลุ่ม เหตุที่ไม่มีผู้ชายเข้าร่วมก็เนื่องจากลักษณะของงานอันเป็นเงื่อนไขดังที่กล่าวมาแล้ว จึงอาจจัดได้ว่าเป็นกลุ่มที่ถูกแบ่งตามเพศ (Gender) นอกจากนี้ยังสามารถจำแนกประเภทตามลักษณะความเป็นกลุ่มที่ เจน วอร์เตอร์ (Jane Waters, อ้างใน วินิจ เกตุขำและคมเพชร ฉัตรศุภกุล, แหล่งเดิม : 4) แบ่งไว้ดังนี้

1. **ในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม** ถือได้ว่ากลุ่มหัตถกรรมบ้าน ขาเหยงพัฒนาเป็นกลุ่มทุติยภูมิ (Secondary group) คือเป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวทางวิชาชีพเพื่อร่วมกันผลิตสินค้าหัตถกรรม โดยที่มีการสื่อสารและรวมตัวดำเนินงานตามขั้นตอนกระบวนการผลิต แต่ความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างสมาชิกนั้น ได้พัฒนามาจากกลุ่มปฐมภูมิ (Primary group) คือความสัมพันธ์อันใกล้ชิดสนิทสนมกัน ด้วยความเป็นเครือญาติและความเป็นเพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน

2. **ในแง่สังคมและจิตวิทยา (Sociogroups and Psychogroups)** กลุ่มทางสังคมนั้นเกิดขึ้นจากการที่มีจุดมุ่งหมายในการทำงานบางอย่างร่วมกัน ส่วนกลุ่มทางจิตวิทยานั้นสมาชิกจะเข้าร่วมกลุ่มด้วยความมุ่งหมายส่วนตัว แต่กลุ่มทั้งสองนั้นไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังที่สมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ ถือว่าการเข้าร่วมกลุ่มหัตถกรรมฯ นั้นนอกเหนือจากจะเป็นการเข้าร่วมเพื่อสร้างรายได้แล้ว ยังเป็นช่องทางที่ทำให้ตนเองได้เข้าสังคมด้วยการพบปะพูดคุยกับเพื่อนสมาชิกระหว่างที่ทำงานร่วมกัน กลุ่มหัตถกรรมฯ จึงตอบสนองความต้องการของสมาชิกทั้งความต้องการส่วนตัวคือมุ่งหวังผลกำไรที่ได้จากการขายสินค้า และตอบสนองความต้องการทางสังคม คือการรักษาความสัมพันธ์ส่วนตัวกับเพื่อนสมาชิก

3. **ในแง่การจัดระเบียบ (Organized and Unorganized groups)** กลุ่มหัตถกรรมฯ เป็นกลุ่มที่เกิดจากชาวบ้านรวมตัวกันดำเนินงานในลักษณะธุรกิจชุมชน มีการแสดงบทบาทแตกต่างกันไปตามหน้าที่ที่ได้รับ มีการจัดโครงสร้างของกลุ่มและลำดับขั้นตอนการทำงานร่วมกัน ประกอบกับกลุ่มเปิดโอกาสให้มีการติดต่อสื่อสารโดยทั่วถึงกัน ทำให้ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มเชื่อมโยงถึงกัน สมาชิกสามารถแสดงความคิดเห็น อันจะส่งผลให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกลุ่ม และสร้างกระบวนการกลุ่มขึ้น กระบวนการดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการจัดระเบียบให้กับกลุ่มเพื่อให้กลุ่มดำรงอยู่และขับเคลื่อนไปได้

4. **ในแง่ของการมีส่วนร่วม (Ingroup and Outgroup)** สมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ นั้นมีความรู้สึกที่ตนเองมีส่วนร่วมอยู่ในกลุ่ม เนื่องจากมีการแบ่งสมาชิกออกเป็น 4 กลุ่มย่อย ตามความถนัดและความสามารถ นอกจากจะทำให้ขนาดของกลุ่มเล็กลง

และมีผลต่อคุณภาพของการสื่อสาร ยังทำให้สมาชิกแต่ละคนสามารถแสดงออกและมีส่วนร่วมกับกลุ่มได้มากกว่ากลุ่มขนาดใหญ่ ทำให้การสื่อสารในกลุ่มย่อยเป็นช่องทางในการสานสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และสร้างความรู้สึกมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของกลุ่ม

1.6 พัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา

การเย็บปักถักทอผ้าพื้นเมืองของชาวเขาเผ่าละหู่ที่หมู่บ้านเขาแห่งพัฒนาได้ดำเนินต่อเนื่องกันจากรุ่นสู่รุ่นมาเป็นระยะเวลายาวนาน โดยเริ่มต้นจากการผลิตเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน แต่ปัจจุบันหลังจากได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากองค์กรภายนอกจนมีสมาชิกเข้าร่วมกลุ่มเพิ่มขึ้น ทำให้เปลี่ยนรูปแบบมาเป็นธุรกิจชุมชนเน้นการผลิตเพื่อจำหน่าย กลายเป็นอาชีพหลักของผู้หญิงในหมู่บ้าน ระบบของกลุ่มมีการแบ่งสมาชิกตามประเภทของงานเพื่อรองรับการผลิตจำนวนมาก สินค้าที่ผลิตออกมาก็เน้นไปทางของที่ระลึกเป็นส่วนใหญ่ ข้อมูลจากตารางที่ 3 (หน้า 121) แสดงลำดับความเป็นมา พัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมฯ ควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงในชุมชนนั้น ทำให้สามารถแบ่งพัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมฯ ออกเป็น 3 ยุคได้ดังนี้

ยุคที่ 1 ยุคแรกเริ่ม (พ.ศ.2518-2529)

เป็นยุคแห่งการเริ่มต้นที่เริ่มเปลี่ยนจากวิถีการผลิตเพื่อบริโภคหรือใช้ในครัวเรือนมาเป็นวิถีการผลิตเพื่อจำหน่าย ได้รับการสนับสนุนจากมิชชันนารีให้รวมกลุ่มกันทำงานเป็นรายได้เสริม ลักษณะกลุ่มยังเป็นการรวมตัวแบบไม่เป็นทางการ ภายหลังมิชชันนารีได้ติดต่อให้ศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จ.เชียงใหม่ เข้าไปเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้า โดยมีการให้ชาวบ้านผลิตงานตามคำสั่งซื้อที่มีลูกค้าติดต่อเข้ามา ตามพัฒนาการของกลุ่มที่เกิดขึ้นในยุคนี้ สามารถแสดงความเป็นระบบเปิดของกลุ่มหัตถกรรมฯ ตามหลักทฤษฎีระบบได้ดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงความเป็นระบบเปิดของกลุ่มหัตถกรรมฯ ในยุคแรกเริ่ม

สิ่งนำเข้า (Input)	กระบวนการ (Process)	สิ่งนำออก (Output)
<ul style="list-style-type: none"> - ปัญหาความด้อยโอกาสของชาวเขา ด้านการยอมรับ การถูกจำกัดสิทธิที่ทำกิน ด้านภาษา 	<ul style="list-style-type: none"> - เกิดเป็นแรงผลักดันให้ชาวบ้านพยายามหาทางออกให้กับตนเอง โดยหางานนอกพื้นที่, รวมกลุ่มกัน 	<ul style="list-style-type: none"> - การรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ ผลิตงานหัตถกรรม
<i>Feedback : ชาวบ้านพยายามรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตงานหัตถกรรมจำหน่ายเป็นรายได้เสริม</i>		
<ul style="list-style-type: none"> - มิชชันนารี เข้ามาให้ความรู้พร้อมกับเผยแพร่ศาสนาคริสต์ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านให้ดีขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - เกิดการรวมกลุ่มผลิตสินค้าหัตถกรรม - เปลี่ยนจากการผลิตเพื่อบริโภคมาเป็นผลิตสินค้าเพื่อจำหน่าย 	<ul style="list-style-type: none"> - สินค้าหัตถกรรม - รายได้เสริมของชาวบ้าน
<i>Feedback : ชาวบ้านเขาแห่งพัฒนาทั้งหมดหันมานับถือศาสนาคริสต์</i>		

สิ่งนำเข้า (Input)	กระบวนการ (Process)	สิ่งนำออก (Output)
- ศูนย์หัตถกรรมฯ จ.เชียงใหม่	- การเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าไปยังต่างประเทศ	- เกิดการผลิตสินค้าอย่างต่อเนื่อง - เพิ่มช่องทางการตลาดทั้งในและนอกประเทศ
<i>Feedback : ศูนย์หัตถกรรมฯ จ.เชียงใหม่ เป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าหลักของกลุ่มหัตถกรรมฯ</i>		

ยุคที่ 2 ยุคแห่งการพัฒนา (พ.ศ.2530-2542)

เป็นยุคที่กลุ่มหัตถกรรมฯ เริ่มพัฒนาขึ้นทั้งด้านจำนวนสมาชิกที่เพิ่มขึ้น ยอดขายหรือคำสั่งซื้อสินค้าที่มีเข้ามาอย่างต่อเนื่อง จนต้องมีการจัดระบบกลุ่มให้แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย ในยุคนี้มีองค์กรภายนอกอื่นเข้ามาสนับสนุนกลุ่มหัตถกรรมฯ เพิ่มเติมเช่น โครงการพัฒนาออยตุง โรงเรียนบ้านขาแข้งพัฒนา ทำให้กลุ่มหัตถกรรมฯ ถูกใช้เป็นช่องทางในการหารายได้และกลายเป็นงานประจำของผู้หญิงในหมู่บ้าน นอกจากนี้กลุ่มยังเป็นช่องทางในการเข้าถึงสังคมของเหล่าแม่บ้านอีกด้วย การได้รับการส่งเสริมและการยอมรับจากภายนอกทำให้เกิดความภาคภูมิใจในผลงานและเห็นถึงความสำคัญของการรวมกลุ่ม จนเกิดการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มที่พยายามแสดงตัวตนความเป็นคนเผ่าละหู่ออกมา ทำให้สินค้าของกลุ่มจัดอยู่ในลักษณะของสินค้าทางวัฒนธรรมที่แฝงวัฒนธรรมความเป็นละหู่ออกมาทางลวดลายเฉพาะของเผ่า ซึ่งยังทำให้กลุ่มสามารถเป็นตัวแทนของคนละหู่ได้ด้วยการต่อยอดอัตลักษณ์ของตัวเองผ่านลวดลายผ้าพื้นเมือง พร้อมทั้งรักษาคุณภาพสินค้าให้เป็นที่ยอมรับจากสังคมภายนอกได้

การที่มีอัตลักษณ์ร่วมกันชัดเจน ประกอบกับพื้นฐานความสัมพันธ์ในชุมชนที่ส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน ภายใต้วัฒนธรรมเดียวกัน ทำให้เกิดเป็นแรงขับเคลื่อนให้กระบวนการกลุ่มดำเนินไปได้ แม้จะไม่มีระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจนหรือการสื่อสารที่เป็นทางการมากนัก ตามพัฒนาการของกลุ่มที่เกิดขึ้น สามารถแสดงความเป็นระบบเปิดของกลุ่มหัตถกรรมฯ ตามหลักทฤษฎีระบบได้ดังนี้

ตารางที่ 5 แสดงความเป็นระบบเปิดของกลุ่มหัตถกรรมฯ ในยุคแห่งการพัฒนา

สิ่งนำเข้า (Input)	กระบวนการ (Process)	สิ่งนำออก (Output)
- ความสำเร็จของสมาชิกในยุคแรกเริ่มที่สามารถหารายได้เสริมจากการรวมตัวผลิตสินค้า	- ชาวบ้านเกิดความสนใจที่จะเข้าร่วมกลุ่ม	- มีสมาชิกกลุ่มเพิ่มขึ้นจาก 5 คนเพิ่มเป็น 22 คน
- จำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น	- จัดระบบโดยแบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย	- เพิ่มศักยภาพในการผลิตสินค้าหัตถกรรม
<i>Feedback : สมาชิกได้รับงานเพิ่มมากขึ้นจากการที่กลุ่มสามารถรองรับการผลิตจำนวนมากได้</i>		

สิ่งนำเข้า (Input)	กระบวนการ (Process)	สิ่งนำออก (Output)
<ul style="list-style-type: none"> - ความต้องการทางสังคม และการคล้อยตามกัน ชักจูงให้สนใจเข้าร่วมกลุ่มหัตถกรรมฯ - การแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่ม <p><i>Feedback : ตอกย้ำความเป็นคนละหู่กันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มหัตถกรรมฯ และของชุมชน</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - ส่วนใหญ่สนใจเข้าร่วมกลุ่มหัตถกรรมฯ - เน้นผลิตสินค้าที่มีลวดลายเฉพาะ เผ่าละหู่เป็นจุดขายสินค้า 	<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มถูกใช้เป็นช่องทางในการเข้าสังคมของชาวบ้าน เพื่อพบปะสนทนากัน - สินค้าทางวัฒนธรรม
<ul style="list-style-type: none"> - โครงการพัฒนาโดยตุงฯ <p><i>Feedback : เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ และชาวบ้านพยายามพึ่งตนเอง อันเป็นไปตามจุดประสงค์ของโครงการ</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาพื้นที่ ยกระดับคุณภาพชีวิต 	<ul style="list-style-type: none"> - ส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อให้ชาวบ้านพึ่งตนเองได้
<ul style="list-style-type: none"> - ศูนย์หัตถกรรมฯ จ.เชียงใหม่ <p><i>Feedback : ศูนย์หัตถกรรมฯ จ.เชียงใหม่ เป็นศูนย์กลางของการจำหน่ายสินค้าของชาวบ้านในภาคเหนือ</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - ให้เครือข่ายมิชชันนารีทั่วโลก หาลูกค้าให้กับพวกเขา 	<ul style="list-style-type: none"> - คำสั่งซื้อสินค้าที่มีเข้ามาอย่างต่อเนื่อง
<ul style="list-style-type: none"> - โรงเรียนบ้านชาแหียง <p><i>Feedback : สร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนและชุมชน</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - เชิญตัวแทนกลุ่มเป็นวิทยากร สอนเด็กนักเรียน 	<ul style="list-style-type: none"> - ความภาคภูมิใจในฝีมือ และเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม

ยุคที่ 3 ยุคปัจจุบัน (ตั้งแต่ พ.ศ.2543)

ยุคนี้จำนวนสมาชิกที่เคยเพิ่มขึ้นหยุดอยู่ที่จำนวน 46 คน เนื่องจากกลุ่มไม่ได้เน้นการเพิ่มจำนวนสมาชิกแต่ให้ความสำคัญต่อคุณภาพของสินค้าที่ผลิตได้มากกว่า จึงเกิดการจัดระบบโครงสร้างภายในกลุ่ม โดยแบ่งสมาชิกเป็น 4 กลุ่มย่อยตามลักษณะงาน เน้นการสื่อสารเพื่อดำเนินงานธุรกิจชุมชนแบบไม่เป็นทางการ ภายใต้บรรทัดฐานที่แสดงออกด้วยความสามัคคี ช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน ในยุคนี้กลุ่มรับคำสั่งซื้อจากศูนย์หัตถกรรมจังหวัดเชียงใหม่เป็นหลักแต่เพียงแห่งเดียว นอกนั้นเป็นการจำหน่ายลักษณะสินค้าที่ระลึกในพื้นที่เท่านั้น เนื่องจากความพยายามขยายช่องทางการตลาดด้วยตัวเองของชาวบ้านในการนำสินค้าไปฝากขายตามร้านค้าไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากอุปสรรคด้านภาษาและความด้อยโอกาสของชาวบ้าน ทำให้ร้านค้าไม่ยอมรับฝากสินค้า หรือสินค้าขายไม่ได้เนื่องจากแหล่งที่นำไปฝากขายไม่ให้การสนับสนุนเท่าที่ควร กลุ่มจึงหันมาผลิตตามคำสั่งซื้อเพียงช่องทางเดียว การจัดระบบดังกล่าวนำไปสู่การจดทะเบียนอย่างเป็นทางการกับกรมส่งเสริมการเกษตร เพื่อตอบสนองการดำเนินงานในรูปแบบธุรกิจชุมชนอย่างเต็มตัว

โดยเน้นการผลิตสินค้าหัตถกรรมผ้าพื้นเมืองที่คงลวดลายประจำเผ่าละหู่ไว้ดั้งเดิม อันเป็นคุณลักษณะของสินค้าทางวัฒนธรรม ตามพัฒนาการของกลุ่มที่เกิดขึ้น สามารถแสดงความเป็นระบบเปิดของกลุ่มหัตถกรรมฯ ตามหลักทฤษฎีระบบได้ดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงความเป็นระบบเปิดของกลุ่มหัตถกรรมฯ ในยุคปัจจุบัน

สิ่งนำเข้า (Input)	กระบวนการ (Process)	สิ่งนำออก (Output)
- จำนวนสมาชิกที่เพิ่มขึ้น	- จัดระบบแบ่งเป็น 4 กลุ่มย่อย	- รักษาคุณภาพของการสื่อสารกลุ่ม และความสะดวกในการทำงาน
<i>Feedback : สมาชิกทุกคนสามารถสื่อสารกันได้ โดยเน้นรูปแบบการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ</i>		
- ปัญหาที่ไม่สามารถเพิ่มช่องทางการตลาดได้	- พยายามนำสินค้าไปฝากขายตามร้านค้าในตัวเมือง	- ไม่ได้รับการตอบรับจากร้านค้าเท่าที่ควร
<i>Feedback : ยุติความพยายามแสวงหาช่องทางการตลาดอื่น เนื่องจากไม่ได้รับการตอบรับ</i>		
- โครงการพัฒนาโดยตุงฯ	- ผลกระทบจากการจำกัดพื้นที่กลายเป็นแรงกดดันให้ชาวบ้านต้องดิ้นรนด้วยตนเอง	- ความพยายามรวมกลุ่มและแสวงหางานจากนอกพื้นที่
<i>Feedback : การที่ชาวบ้านพยายามพึ่งตนเอง อันเป็นไปตามจุดประสงค์ของโครงการ</i>		
- ศูนย์หัตถกรรมฯ จ.เชียงใหม่	- ปฏิสัมพันธ์ที่สนับสนุนกลุ่มโดยให้การอบรมพัฒนาทักษะฝีมือ และใช้ชาวบ้านเป็นวิทยากรสอนชาวเขากลุ่มอื่นๆ	- ชาวเขาเกิดการเรียนรู้พัฒนาทักษะฝีมือในงานหัตถกรรม ทำให้รักษาคุณภาพของสินค้าไว้ได้
<i>Feedback : เกิดเป็นเครือข่ายกลุ่มย่อยที่เชื่อมโยงกัน โดยมีศูนย์หัตถกรรม จ.เชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง</i>		
- ปัญหาด้านการตลาด	- ยุติความพยายามหาช่องทางตลาดอื่น	- จำนวนสมาชิกไม่เพิ่มขึ้น -หันมาใช้ศูนย์หัตถกรรมฯ เป็นช่องทางหลักเพียงแห่งเดียว

ส่วนที่ 2 กระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนาในการจัดการธุรกิจชุมชน

แบ่งผลการศึกษาเป็น 3 ส่วนคือ โครงสร้างการสื่อสารของกลุ่มหัตถกรรมฯ, ปัจจัยทางการสื่อสารที่ทำให้กลุ่มดำรงอยู่ได้ และ รูปแบบการสื่อสารกลุ่มในการดำเนินงานธุรกิจชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงช่องทางการสื่อสารของกลุ่มในการจัดการงานธุรกิจชุมชน ปัจจัยที่เป็นการจัดระบบโครงสร้างการสื่อสารของกลุ่มเพื่อคงคุณภาพของการสื่อสาร และรูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นอันเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนกระบวนการสื่อสารของกลุ่มให้ดำเนิน

ไปอย่างราบรื่น ดังนี้

2.1 โครงสร้างทางการสื่อสารของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา

รูปแบบการสื่อสารในกลุ่มหัตถกรรมฯ นั้นเป็นเครือข่ายการสื่อสารแบบครบทุกช่องทาง (All Channel Network) กล่าวคือ ประธานกลุ่มเป็นผู้นำในการบริหารจัดการกลุ่ม ใช้ช่องทางสื่อสารกับสมาชิกในแต่ละกลุ่มโดยผ่านประธานกลุ่มย่อย ในลักษณะการสื่อสาร 2 ขั้นตอน (Two-stage flow) ทำให้ประธานกลุ่มย่อยมีบทบาทเป็นสะพาน (Bridge) เชื่อมการสื่อสารระหว่างสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม นอกจากนี้สมาชิกยังมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันได้ด้วยตนเอง และสามารถสื่อสารย้อนกลับ (Feedback) ไปยังประธานกลุ่มได้ด้วยตนเอง ทำให้มีช่องทางสื่อสารเพิ่มมากขึ้น กลุ่มจึงมีเกิดเอกภาพขึ้นจากการที่สมาชิกสามารถสื่อสารโต้ตอบกันได้ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม สมาชิกมีโอกาสแสดงความเห็นและแสดงบทบาทอันเป็นการเปิดเผยตัวเองต่อกลุ่มอีกด้วย

ซึ่งโครงสร้างดังกล่าวแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ **ส่วนที่ 1** เป็นการสื่อสารภายในกลุ่มผู้นำ ได้แก่ ประธานกลุ่มกับประธานกลุ่มย่อยทั้ง 4 กลุ่ม การสื่อสารในส่วนนี้จะเริ่มจากประธานกลุ่ม คือคุณพินิภา พรสกุลไพศาล ทำการสื่อสารกับประธานกลุ่มย่อยเพื่อมอบหมายและแจ้งรายละเอียดของงาน ในส่วนนี้การสื่อสารเป็นแบบสองทาง (Two way communication) หากมีข้อสงสัยหรือข้อซักถาม กลุ่มผู้นำเหล่านี้ก็สามารถพูดคุยปรึกษากันก่อน ทุกคนสามารถสื่อสารถึงกันได้ทั้งหมดโดยไม่ต้องผ่านบุคคลอื่น จากนั้นประธานกลุ่มย่อยจะนำงานไปกระจายกับสมาชิกของตน ซึ่งเป็นโครงสร้าง **ส่วนที่ 2** คือการสื่อสารระหว่างประธานกลุ่มย่อยกับสมาชิกของแต่ละกลุ่ม สำหรับการสื่อสารในส่วนนี้ประธานกลุ่มย่อยจะนำงานที่ได้รับมอบหมายจากประธานกลุ่ม (คุณพินิภา) มาแบ่งให้กับสมาชิกของตน ทำให้รูปแบบการสื่อสารระหว่างประธานกลุ่มกับสมาชิกในแต่ละกลุ่มซึ่งสื่อสารผ่านประธานกลุ่มย่อยนั้นเป็นการสื่อสาร 2 ขั้นตอน (Two-stage flow) แต่สำหรับสมาชิกนั้นสามารถสื่อสารย้อนกลับ (Feedback) ไปยังประธานกลุ่มหรือประธานกลุ่มย่อยได้โดยไม่ต้องผ่านบุคคลใด และในกรณีที่การสั่งสินค้ามีเข้ามาไม่มากนัก ประธานกลุ่มคือ **คุณพินิภา** ก็สามารถสื่อสารไปยังสมาชิกกลุ่มได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องผ่านประธานกลุ่มย่อยได้เช่นเดียวกัน ช่องทางการสื่อสารที่เกิดขึ้นดังกล่าวทำให้สมาชิกของกลุ่มทั้งหมดสามารถเชื่อมโยงการสื่อสารและสร้างปฏิสัมพันธ์ต่อกันได้ อันเป็นไปตามโครงสร้างการสื่อสารแบบครบทุกช่องทาง

2.2 ปัจจัยทางการสื่อสารที่ทำให้กลุ่มดำรงอยู่ได้

เพื่อให้กลุ่มมีพัฒนาการและบรรลุเป้าหมาย จะต้องอาศัยปัจจัยที่ทำให้กลุ่มดำรงอยู่และดำเนินไปได้ อันประกอบด้วยปัจจัย 5 ประการที่เป็นสิ่งนำเข้า (Input) ดังนี้

1. **ขนาดของกลุ่ม (Group size)** สมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ ทั้งหมดจำนวน 46 คน ถูกแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มย่อยตามลักษณะของงานและความสามารถของแต่ละบุคคล คืองานเย็บจักร, ทอผ้าไม่มีลวดลาย, ทอผ้ามีลวดลาย และงานปักผ้า ผลที่ได้จากการแบ่งสมาชิกออกเป็นกลุ่มย่อยนั้น ทำให้สมาชิกมีโอกาสรับข่าวสารได้เท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มย่อย และเมื่อรวมกันเป็นกลุ่มใหญ่แล้วก็ยังคงคุณภาพของการสื่อสารในกลุ่มไว้ได้ เนื่องจากมีประธานกลุ่มย่อยทำหน้าที่เป็นสะพาน (Bridge) เชื่อมประสานระหว่างกลุ่มผู้นำกับสมาชิกแต่ละคน

ผลอีกด้านหนึ่งของการแบ่งขนาดของสมาชิกออกเป็นกลุ่มย่อย ยังเป็นการจัดระบบการทำงานของกลุ่มให้มีขั้นตอน มีโครงสร้าง นอกจากนี้ยังเป็นการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มอีกด้วย การรวมกลุ่มดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นระบบเปิด (Open system) เนื่องจากมีกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างอิสระทั้งภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่ม

2. **การจัดระยะห่าง** การหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันใช้บ้านของสมาชิกแต่ละคน เป็นสถานที่ทำงานร่วมกันนั้น ถือเป็นการลดระยะห่างระหว่างสมาชิก จากการที่ไม่มีจุดศูนย์กลางหลักที่ใช้เป็นแหล่งรวมตัวกัน ทำให้สมาชิกมีโอกาสที่จะใช้บ้านของตนเอง เป็นสถานที่ทำงาน ผลจากการกระทำดังกล่าวก่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนม และลดระยะห่างระหว่างสมาชิกลง ด้วยวิธีการหมุนเวียนเปลี่ยนสถานที่ทำงานไปตามบ้านของสมาชิกแต่ละคน รวมตัวเป็นกลุ่มเล็ก ๆ จับกลุ่มกันทำงานตามความพึงพอใจส่วนตัว และตามความสะดวกว่าจะใช้บ้านของสมาชิกผู้ใดเป็นแหล่งรวมตัวกัน

การจับกลุ่มรวมตัวเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ดังกล่าวนั้นยังเป็นการรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ เพราะไม่มีการนัดหมายเวลา หรือกำหนดจำนวนสมาชิกที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับความสะดวกและความพึงพอใจว่าจะใช้บ้านของสมาชิกคนใดเป็นสถานที่ทำงาน และระหว่างที่ทำงานร่วมกัน กลุ่มดังกล่าวก็สามารถแยกตัวกันได้หากสมาชิกมีเหตุหรือมีธุระอื่นใดที่จะต้องแยกตัวไป ส่วนสมาชิกที่เหลืออาจทำงานต่อหรือแยกไปร่วมกับกลุ่มอื่นก็ได้

3. **บทบาท (Role)** ผู้วิจัยแบ่งสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ ออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มผู้นำ (Leader) และสมาชิกกลุ่มย่อย (Member) ซึ่งมีบทบาทดังนี้

- **บทบาทของผู้นำ (Leader)** คือประธานกลุ่ม, รองประธานกลุ่ม, เกรียนุญิก และประธานกลุ่มย่อย ถือเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการเพราะมาจากการเลือกตั้ง (Elected) บทบาทสำคัญของผู้นำกลุ่มคือการสั่งการและควบคุมดูแลกลุ่มให้ดำเนินงานไปตามเป้าหมาย และเป็นตัวแทนกลุ่มในการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก เพราะสมาชิกส่วนหนึ่งมีข้อจำกัดด้านภาษาคือพูดภาษาไทยไม่ได้ หรือบางคนก็พูดได้แต่ไม่ชัดเจนนัก กลุ่มจึง

ต้องมีผู้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนติดต่อกิจการด้านธุรกิจ

- บทบาทของสมาชิกกลุ่มย่อย (Member) บทบาทที่แสดงออกมาให้เห็นเด่นชัดคือ บทบาทของการเป็นผู้ตามซึ่งรับผิดชอบงานตามที่ถูกมอบหมาย และปฏิบัติตามที่กลุ่มผู้นำหรือประธานกลุ่มสั่งการ

แต่การที่ผู้นำจะทำการสื่อสารกับสมาชิกในแต่ละกลุ่มย่อยนั้น ยังมีประธานกลุ่มย่อยที่แสดง บทบาทในการเป็นสะพาน (Bridge) เชื่อมต่อการสื่อสารระหว่างผู้นำกับสมาชิกในแต่ละกลุ่มย่อยซึ่งอยู่ในความดูแลของตนเอง การแสดงบทบาทดังกล่าวกระทำได้ด้วยการรับสารจากประธานแล้วนำไปแจ้งแก่สมาชิกในกลุ่มของตนเองให้ทราบโดยทั่วถึงกัน หรือการฝากบอกต่อให้สมาชิกช่วยกันกระจายข่าวสารออกไป ทำให้การสื่อสารระหว่างผู้นำกับสมาชิกของกลุ่มบางโอกาสจึงเป็นการสื่อสาร 2 ขั้นตอน (Two-stage flow) นอกจากนี้ประธานกลุ่มย่อยยังมีหน้าที่หลักคือ การติดตามงานและคอยดูแลสมาชิก

4. **บรรทัดฐาน (Norm)** บรรทัดฐานของกลุ่มเน้นที่การมีส่วนร่วมและความสามัคคีกันของสมาชิกในกระบวนการกลุ่มสำหรับการกำหนดข้อตกลงหรือแนวทางที่ถือปฏิบัติร่วมกัน เนื่องจากกลุ่มไม่มีข้อห้ามหรือข้อบังคับที่กำหนดชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร มีแต่เพียงแนวทางที่ถือปฏิบัติร่วมกันในเรื่องของการรับสมาชิกเข้าร่วมกลุ่ม, การแบ่งงานแบ่งรายได้, การเลือกประธานกลุ่ม, การตรวจสอบและแก้ไขสินค้า แสดงให้เห็นถึงการยึดมั่นในความสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน อันเป็นบรรทัดฐานของกลุ่มที่เน้นการช่วยเหลือกัน

5. **ความผึกแน่น (Cohesiveness)** ความผึกแน่นของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนาเป็นปัจจัยสนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกให้แน่นแฟ้นและกลมเกลียวกันยิ่งขึ้น แสดงออกในเรื่องของการแบ่งงานกระจายรายได้ที่สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ นำมาเป็นหลักของการทำงานร่วมกัน คือ ใช้ฉันทามติของกลุ่มที่ให้มีการหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันรับงาน เพื่อความเท่าเทียมกันและเป็นการกระจายรายได้ในชุมชน อีกทั้งยังแสดงออกถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและสัมพันธ์ภาพอันดีที่มีต่อกันระหว่างหมู่สมาชิกในกลุ่มอีกด้วย โดยความผึกแน่นที่เกิดขึ้นนั้นส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากกฎระเบียบของชุมชนและความเชื่อทางศาสนา เนื่องจากชาวบ้านค่อนข้างยึดมั่นในคำสอนของศาสนา และกฎระเบียบของชุมชน นำมาใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันและในกิจกรรมของกลุ่มหัตถกรรมฯ อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ อันเป็นส่วนเสริมที่จะเพิ่มพูนความผึกแน่นให้แก่กลุ่ม และสร้างความเป็นระเบียบในสังคมที่ต้องอยู่ร่วมกัน

2.3 รูปแบบการสื่อสารของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา

รูปแบบการสื่อสารของกลุ่มหัตถกรรมฯ ประกอบด้วยการสื่อสารอย่างเป็นทางการและการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ มีรายละเอียดดังนี้

- **การสื่อสารอย่างเป็นทางการ** เป็นแนวทางการสื่อสารที่กำหนดขึ้นเพื่อดำเนินงานธุรกิจชุมชนของกลุ่มในเรื่องเกี่ยวกับการรับคำสั่งซื้อสินค้า การแบ่งงานและกระจายรายได้ให้กับสมาชิกของกลุ่ม ตามหลักการหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันรับงานโดยทั่วถึงกัน คือสมาชิกที่เคยรับงานไปแล้วจะเปิดโอกาสให้สมาชิกที่ยังไม่ได้รับงานเมื่อครั้งก่อนได้รับงานไปทำบ้าง ขั้นตอนการสื่อสารจะเริ่มจากตัวแทนของกลุ่มคือ ประธานกลุ่มติดต่อกับลูกค้าเพื่อรับคำสั่งซื้อสินค้า จากนั้นจึงถ่ายทอดรายละเอียดให้กับประธานกลุ่มย่อยทั้ง 4 คน ก่อนที่จะมอบหมายให้ประธานกลุ่มย่อยนำสารไปยังสมาชิกของแต่ละกลุ่มย่อย ทำให้การสื่อสารระหว่างประธานกลุ่มหัตถกรรมฯ กับสมาชิกเป็นแบบสองขั้นตอน (Two-stage flow) โดยมีประธานกลุ่มย่อยทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมการสื่อสาร (Bridge)

- **การสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ** ถึงแม้ว่ากลุ่มหัตถกรรมฯ จะกำหนดแนวทางการสื่อสารอย่างเป็นทางการไว้แล้วก็ตาม แต่ในการปฏิบัติงานร่วมกันนั้น สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ มิได้สื่อสารอย่างเป็นทางการต่อกันตามแนวทางการดำเนินงานที่กำหนดไว้ แต่ใช้การสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการติดต่อกันมากกว่า เนื่องจากมีความสะดวกและสมาชิกมีความไว้วางใจกัน ทำให้ถึงแม้ว่าจะสื่อสารกันอย่างไม่เป็นทางการ แต่ก็สามารถขับเคลื่อนกระบวนการกลุ่มให้ดำเนินไปอย่างราบรื่นได้

ซึ่งการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มหัตถกรรมฯ นั้นเห็นได้จากการการประชุมอย่างไม่เป็นทางการ หรือการหมุนเวียนสับเปลี่ยนกันใช้บ้านของสมาชิกแต่ละคนเป็นสถานที่ทำงาน การแบ่งงานหรือมอบหมายงานโดยใช้กลุ่มขนาดเล็กที่รวมตัวกันทำงานเป็นช่องทางในการสื่อสาร หรือการใช้สื่อบุคคลในชุมชนฝากบอกต่อเพื่อกระจายข่าวสารถึงกัน ประกอบกับกลุ่มไม่มีข้อจำกัดหรือกฎระเบียบมากนัก แต่ใช้การตกลงร่วมกันเป็นฉันทามติของกลุ่มมาเป็นแนวทางในการทำงานร่วมกัน ทำให้ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในกลุ่มหัตถกรรมฯ และในชุมชนบ้านเขาแห่งพัฒนาเน้นไปที่การสื่อสารที่ไม่ยึดติดกับรูปแบบหรือโครงสร้าง แต่ใช้วิธีการสื่อสารที่สามารถติดต่อกันได้สะดวกเป็นช่องทางหลักในการสื่อสารระหว่างกันทั้งภายในกลุ่ม และภายนอกชุมชน ภายใต้วัฒนธรรม ภาษาลักษณะความเป็นอยู่ที่เหมือนกัน อันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มและเป็นปัจจัยพื้นฐานของการสร้างความสัมพันธ์ต่อกัน ส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารกลุ่มที่สามารถเชื่อมโยงและสร้างปฏิสัมพันธ์ให้กลุ่มขับเคลื่อนไปได้ ซึ่งผลจากการศึกษากระบวนการสื่อสารของกลุ่มที่เกิดขึ้น สามารถสรุปและแสดงความเป็นระบบเปิดของกลุ่มหัตถกรรมฯ ตามหลักทฤษฎีระบบได้ดังนี้

ตารางที่ 7 แสดงกระบวนการระบบของการสื่อสารกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา

สิ่งนำเข้า (Input)	กระบวนการ (Process)	สิ่งนำออก (Output)
- กลุ่มเด็กเยาวชน	- ช่วยเหลืองานบ้าน งานหัตถกรรม เล็กๆ น้อยๆ	- ปลุกฝังทักษะการผลิตงาน หัตถกรรมในครัวเรือน
- กลุ่มผู้ชาย	- ช่วยงานบ้านในยามที่ภรรยาแยกตัว ไปร่วมกลุ่มทำงานหัตถกรรม	- ฝอเนภาระงานบ้าน
- กลุ่มผู้หญิงที่ไม่ได้เป็น สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ	- คบค้าสมาคมกัน ในลักษณะ เพื่อนบ้านหรือกลุ่มแม่บ้าน	- รักษาความสัมพันธ์ที่ดี ต่อกัน ไม่หมางเมินหรือ แบ่งแยกกัน
- เพศสภาพที่สมาชิก กลุ่มทั้งหมดเป็นเพศหญิง	- การสื่อสารที่เป็นไปในทิศทาง เดียวกัน	- ความราบรื่นในการทำงาน ร่วมกัน
- การสื่อสารที่ครบทุกช่องทาง	- เกิดรูปแบบการสื่อสารแบบเป็น ทิศทางและไม่เป็นทางการ สมาชิก สามารถสื่อสารกันได้ทั้งหมด	- เกิดความสะดวกในการ ทำงานและการสื่อสารใน กลุ่ม
- การเป็นเพื่อนบ้าน/ บ้านใกล้เรือนเคียง	- การหมุนเวียนกันใช้บ้านเป็น สถานที่ทำงานหัตถกรรม	- ความสนิทสนมอันนำมาซึ่ง ความไว้วางใจกัน
- ความเป็นเครือญาติ	- การช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกัน	- ความผูกพันและ สนิทสนมกันมากยิ่งขึ้น
- ความเป็นชนเผ่าละหู่	- แสดงออกทางวัฒนธรรม ภาษา การนับถือศาสนาเดียวกัน	- ยึดมั่นในอัตลักษณ์ร่วมกัน
- ความเป็นสมาชิกกลุ่ม	- เกิดปฏิสัมพันธ์จากกระบวนการ กลุ่ม การทำงานร่วมกัน	- ตอกย้ำอัตลักษณ์ความ เป็นคนละหู่เหมือนกัน
- กิจกรรมทางศาสนา	- เข้าโบสถ์ทุกวันอาทิตย์	- ได้พบปะเจอกันตลอด สร้างสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน
- การจัดขนาดของกลุ่ม	- แบ่งสมาชิกออกเป็น 4 กลุ่มย่อย	- รักษาคุณภาพของการ สื่อสารภายในกลุ่มและจัด ระบบการทำงาน
- การจัดระยะห่าง	- เกิดการหมุนเวียนกันใช้บ้าน เป็นสถานที่ทำงานของกลุ่ม	- ลดระยะห่าง สร้างความ ใกล้ชิดให้มากขึ้น

สิ่งนำเข้า (Input)	กระบวนการ (Process)	สิ่งนำออก (Output)
- การกำหนดบทบาทสมาชิก	- แบ่งเป็นบทบาทผู้นำ/ผู้ตาม/ผู้ที่เป็นสะพานเชื่อมการสื่อสาร	- สมาชิกชัดเจนในหน้าที่และบทบาทของตนเอง
- บรรทัดฐานกลุ่ม	- เน้นความสามัคคีและความเอื้ออาทรต่อกัน	- สร้างความผูกพันให้เกิดขึ้น
- กฎระเบียบในชุมชน	- การจัดระเบียบภายในกลุ่มและภายในชุมชน	- เกิดระเบียบในการทำงานร่วมกัน และการอยู่ร่วมกัน
- กรอบความเชื่อทางศาสนา	- กลอมเกล้าจิตใจ ให้ความช่วยเหลือด้านการเป็นที่ปรึกษาหรือแก้ปัญหา	- เป็นศูนย์รวมจิตใจ สร้างความสงบสุขในชุมชน

ส่วนที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มในกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยเพื่อจัดการธุรกิจชุมชน

ผลการศึกษาแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม และปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการที่เป็นระบบเปิด (Open system) ของกลุ่มหัตถกรรมฯ ที่ต้องสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม (Environment) เพื่อรักษาความมั่นคงและสร้างความเข้มแข็งในงานธุรกิจชุมชน ดังนี้

3.1 ปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มหัตถกรรมฯ

ในกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยเพื่อจัดการธุรกิจชุมชนที่เข้มแข็งของกลุ่มหัตถกรรมฯ นั้น เกิดขึ้นจากพื้นฐานความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นภายในชุมชน ที่เกิดจากการเป็นเครือญาติ และชนเผ่าเดียวกัน ทำให้สมาชิกกลุ่มมีการสื่อสารกันภายใต้วัฒนธรรมชาวละหู่ ใช้ภาษาละหู่ และนับถือศาสนาคริสต์เช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านเขาแห่ย์พัฒนา ที่ตอกย้ำความเป็นตัวตนความเป็นคนละหู่ของสมาชิกกลุ่ม ทั้งยังเป็นความคล้ายกันของสมาชิกที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนในแง่การสร้างปฏิสัมพันธ์ทางการสื่อสารต่อกัน และส่งผลต่อการขับเคลื่อนงานด้านธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมฯ เพราะการสื่อสารจะสัมฤทธิ์ผลมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับความคล้ายกันของความเชื่อ ค่านิยม สถานะทางสังคม ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร (อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท, แหล่งเดิม : 145) นอกจากนี้สมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ ยังได้ส่งเสริมประสบการณ์ทำงานร่วมกันมาเป็นระยะเวลา ยาวนาน มีทักษะฝีมือในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าพื้นเมืองที่โดดเด่น จนเป็นที่ยอมรับจากองค์กรภายนอก ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มหัตถกรรมฯ อธิบายได้ดังนี้

3.1.1 ความสัมพันธ์อันเหนียวแน่นภายในชุมชน

ชุมชนแห่งนี้เริ่มต้นจากการอพยพโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวละหู่ จากนั้นจึงชักชวนให้ญาติพี่น้องเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกัน สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่จึงเป็นคนละหู่ และเป็นญาติกัน ภายหลังจากที่ได้มาตั้งครอบครัวก็ได้มีการแต่งงานระหว่างกัน เชื่อมโยงจนกลายเป็นครอบครัวขยายขนาดใหญ่ที่พักอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน ทำให้สมาชิกต่างรู้จักและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมาโดยตลอด ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่มหดถดถอยฯ ดำเนินไปภายใต้ความรู้สึกของการเป็นคนบ้านเดียวกัน เป็นคนเผ่าเดียวกัน มีวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และเป็นเครือญาติกัน ทั้งหมดนับถือศาสนาคริสต์เหมือนกัน มีโบสถ์เป็นที่พึ่งทางใจ และเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมร่วมกัน ทำให้ชุมชนมีความเหนียวแน่นและสามัคคีกัน ประกอบกับมีผู้นำตามระบบและผู้นำทางความคิดเป็นผู้ดูแลควบคุมระเบียบข้อบังคับของชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นตัวแทนชาวบ้านในการติดต่อสื่อสารกับองค์กรภายนอก ทำให้ลดอุปสรรคในงานธุรกิจชุมชน จนกลุ่มเกิดความมั่นคงและเข้มแข็ง ดำเนินงานไปจนสามารถเป็นที่พึ่งของชุมชนได้

3.1.2 อัตลักษณ์ (Identity) ของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนา

การแสดงถึงความเป็นตัวตนของกลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่งพัฒนานั้น แสดงอัตลักษณ์ออกมาผ่านทางวิถีวัฒนธรรม ภาษา และศาสนาร่วมกัน คือ

ภาษา ชาวบ้านใช้ภาษาพูด 3 ภาษา คือ ภาษาละหู่ ภาษาไทย และคำเมือง โดยให้ความสำคัญต่อภาษาละหู่มากกว่าภาษาอื่นเนื่องจากเป็นภาษาประจำเผ่า แสดงออกให้เห็นจากการให้ความสำคัญต่อชื่อภาษาละหู่ของตน และการสวดมนต์เป็นภาษาละหู่ระหว่างประกอบกิจกรรมในโบสถ์

การแต่งกาย ชุดประจำเผ่าแต่เดิมใช้เพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปัจจุบันชาวบ้านหันมาแต่งกายตามแบบชาวพื้นราบทั่วไป ส่วนชุดประจำเผ่าจะใช้สวมใส่เฉพาะงานประเพณีเท่านั้น และที่บ้านชาแห่งพัฒนานี้ได้แปรรูปเป็นสินค้าหัตถกรรมเพื่อจำหน่ายไปแล้ว ในลักษณะของการเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม

ศาสนา ปัจจุบันชุมชนบ้านชาแห่งพัฒนาหันมานับถือศาสนาคริสต์กันทั้งหมู่บ้าน ส่วนหนึ่งเป็นเพราะสามารถสร้างระบบภาษาเขียนให้กับละหู่จนสามารถอ่านคัมภีร์ไบเบิลได้ องค์กรศาสนาคริสต์เป็นองค์กรที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับค่อนข้างมากในชุมชนแห่งนี้ ในแง่ของการให้ความช่วยเหลือและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ก่อนที่หน่วยงานจากภาครัฐจะเข้ามาดำเนินการ ทำให้ชาวบ้านมีความผูกพันยอมรับและเข้าร่วมกิจกรรมของโบสถ์อย่างเต็มใจและสม่ำเสมอ ศาสนาคริสต์จึงมีส่วนสำคัญต่อการเป็นศูนย์รวมจิตใจ สร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มและชุมชน เพราะชาวบ้านรับเอาระเบียบและความเชื่อทางศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันและการอยู่ร่วมกัน

จิตสำนึกในการเป็นคนบ้านเดียวกัน เป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ทางด้านจิตวิทยาที่เกิดจากการอยู่ร่วมอาศัยในชุมชนที่มีความเป็นชนเผ่าเดียวกัน มีวิถีชีวิตลักษณะความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน ภายใต้ระบบวัฒนธรรมเดียวกัน ส่งผลต่อความรู้สึกของสมาชิกในชุมชนว่าส่วนใหญ่อะไรมีความเหมือนกัน ทำให้เกิดจิตสำนึกในการเป็นคนบ้านเดียวกัน อันจะทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยและเอื้ออาทร มีการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนกัน และไว้วางใจกันค่อนข้างมาก ดังจะพบว่าสมาชิกในกลุ่มหัตถกรรมฯ เน้นการทำงานแบบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งด้านการแบ่งงานกันทำหรือเรียนรู้วิธีการผลิตงานให้ได้คุณภาพ อีกทั้งความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่สมาชิกมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันค่อนข้างมาก เนื่องจากมีวัฒนธรรมและภาษาพูดเดียวกัน สามารถสื่อความกันได้ทำให้เกิดความเป็นหนึ่ง (Wholeness) ซึ่งส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน

ความเป็นสินค้าวัฒนธรรม เมื่อทราบว่าคุณลักษณะของกลุ่มหัตถกรรมฯ คือความเป็นชนเผ่าละหู่ และใช้จุดเด่นด้านลวดลายการเย็บปักผ้าที่เป็นลักษณะเฉพาะของชนเผ่าละหู่มาเป็นจุดขายของสินค้า ถือเป็น การนำเอาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่สั่งสมสืบทอดกันมาของคนละหู่มาแฝงไว้ในสินค้าของกลุ่มหัตถกรรมฯ ทำให้สินค้านั้นมีคุณลักษณะของการเป็นสินค้าวัฒนธรรม (Cultural product) ทั้งนี้เพื่อเป็นการตอกย้ำว่าเป็นสินค้าที่ชาวละหู่ผลิตขึ้น เป็นสินค้าของกลุ่มหัตถกรรมฯ ที่ชุมชนบ้านเขาแห่งพัฒนา อันเป็นชุมชนชาวละหู่ มีวัฒนธรรม ภาษาพูด และอัตลักษณ์ของการเป็นคนละหู่ที่แสดงออกมาชัดเจน การที่กลุ่มสามารถผลิตสินค้าทางวัฒนธรรมได้นั้น ย่อมเป็นการตอกย้ำอัตลักษณ์ของกลุ่มและของชุมชนให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และส่งผลต่อความมั่นคงของกลุ่ม ตลอดจนความผูกพันระหว่างสมาชิกให้ดำรงอยู่ได้ไม่สั่นคลอน

3.1.3 ประสบการณ์และทักษะฝีมือในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าพื้นเมือง

ปัจจัยภายในอีกส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้การดำเนินงานของกลุ่มมีความเข้มแข็ง และสามารถรักษาคุณภาพของสินค้าหัตถกรรมที่ผลิตออกมาได้จนเป็นที่ยอมรับจากองค์กรภายนอกนั้น เกิดจากการมีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันมาเป็นระยะเวลา ยาวนาน ทำให้มีการสั่งสมและถ่ายทอดภูมิปัญญาในงานหัตถกรรมเย็บปักถักทอผ้าพื้นเมืองของชาวละหู่จากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้การรวมกลุ่มกันยังก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ดังที่สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ ได้มีการถ่ายทอดวิธีการผลิตงานผ้าพื้นเมืองให้แก่กันและกันในระหว่างที่จับกลุ่มกันทำงาน และควมามีฝีมือในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าพื้นเมือง ยังได้รับการยอมรับด้วยการเชิญตัวแทนของกลุ่มไปเป็นวิทยากรสอนเด็กนักเรียนที่โรงเรียนบ้านเขาแห่งพัฒนา และเป็นวิทยากรสอนชาวเขากลุ่มอื่นที่ศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่เป็นผู้ประสานงาน การได้รับการยอมรับเช่นนี้ยังทำให้สมาชิกเกิดความภาคภูมิใจในผลงานของตนเองและผลงานของกลุ่ม ตลอดจนเห็นถึง

ความสำคัญของการเข้าร่วมกลุ่ม และร่วมมือร่วมใจกันขับเคลื่อนกลุ่มให้บรรลุเป้าหมาย

3.2 ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มหัตถกรรมฯ

ในกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยเพื่อจัดการธุรกิจชุมชนนั้น คือปฏิสัมพันธ์ที่กลุ่มหัตถกรรมมีต่อองค์กรภายนอก การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือองค์กรภายนอกนั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องมีเพื่อให้กลุ่มดำรงอยู่ได้เพราะจะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ตามลักษณะของการเป็นกลุ่มที่มีระบบเปิด (Open system) ดังที่กลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา มีการสื่อสารกับองค์กรภายนอก ในลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งองค์กรเหล่านี้ได้แก่ โครงการพัฒนาตอยตุฯ, ศูนย์หัตถกรรมชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่, โรงเรียนบ้านเขาแห่งพัฒนาและองค์การศาสนาคริสต์ ซึ่งปฏิสัมพันธ์ที่กลุ่มหัตถกรรมฯ มีต่อองค์กรภายนอกสามารถสรุปได้ดังนี้

โครงการพัฒนาตอยตุฯ ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นมีทั้งด้านบวกและด้านลบ สำหรับปฏิสัมพันธ์ด้านบวกนั้นเกิดจากการที่โครงการมีแผนงานและนโยบายพัฒนาพื้นที่ และพยายามยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนบนตอยตุฯ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ ทำให้เกิดการพัฒนาทั้งทางด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน การคมนาคม และการอบรมวิชาชีพให้แก่ชาวบ้าน แต่เนื่องจากผลบางประการของแผนพัฒนาที่ชาวบ้านเขาแห่งพัฒนา รู้สึกว่าเป็นการจำกัดที่ดิน จนต้องขนขวายหารายได้จากช่องทางอื่นมาเสริม กระทั่งเกิดการรวมกลุ่มกันดำเนินงานธุรกิจชุมชน ปฏิสัมพันธ์ทั้งสองด้านนั้นจึงมีส่วนทำให้เกิดกลุ่มหัตถกรรมฯ และผลักดันให้ชาวบ้านพยายามแสวงหาช่องทางทำมาหากินเพิ่ม และพยายามที่จะพึ่งตนเองมากขึ้น

ศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ เป็นองค์กรที่ดำเนินงานเชิงธุรกิจที่ไม่มุ่งหวังผลกำไรของคริสต์จักรแบ็บติสต์ภาคเหนือ ที่เข้ามาให้ความสนับสนุนด้านการตลาดเป็นหลัก ในลักษณะของตัวแทนจำหน่ายสินค้าผ้าพื้นเมืองและส่งออกไปยังต่างประเทศ โดยอาศัยเครือข่ายมิชชันนารีเป็นช่องทางในการกระจายสินค้า ซึ่งเป็นการสนับสนุนที่ช่วยแก้ปัญหาใหญ่ให้กับกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งได้เป็นอย่างดี เนื่องจากข้อจำกัดของชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยกับสังคมภายนอกได้ และความด้อยโอกาสทางสังคม เพราะร้านค้าในตัวเมืองเชียงใหม่ไม่ยอมรับสินค้าจากชาวเขา ทำให้ปัญหาใหญ่ของกลุ่มคือไม่สามารถหาตลาดมารองรับสินค้าของตนเองได้ ซึ่งก็ไม่แตกต่างไปจากกลุ่มธุรกิจชุมชนในท้องถิ่นอื่นที่ประสบปัญหาเดียวกัน แต่การที่มีศูนย์หัตถกรรมฯ เป็นช่องทางการตลาดเพียงช่องทางเดียวก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรมฯ เพราะเป็นช่องทางที่มีเครือข่ายครอบคลุมหลายประเทศ และมีองค์การศาสนาคริสต์เป็นผู้อุปถัมภ์ค้ำจุนอยู่เบื้องหลัง

โรงเรียนบ้านขาแข้งพัฒนา ปฏิสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับกลุ่มหัตถกรรมฯ แม้จะไม่ชัดเจนนัก เพราะเป็นปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นทางอ้อม จากการเชิญให้ตัวแทนของกลุ่มหัตถกรรมฯ เป็นวิทยากรสอนเด็กนักเรียนให้สามารถการเย็บปักถักร้อยผ้าพื้นเมือง ตาม **โครงการผ้าปักชาวเขา** และ **โครงการกระเป๋าสุขภาพ** ซึ่งเป็นโครงการต่อเนื่องกัน มีจุดประสงค์หลักเพื่ออนุรักษ์งานฝีมือของชุมชนเอาไว้ และพยายามให้เด็กนักเรียนตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชนเผ่าของตนสืบทอดกันมา ประกอบกับการสร้างสำนึกและความภูมิใจในชนเผ่าของตน และพยายามปลูกฝังความรู้สึกเป็นคนไทยให้กับเด็กนักเรียน สิ่งที่เกิดขึ้นจึงเป็นปัจจัยเสริมที่สร้างความสำคัญให้กับงานหัตถกรรมผ้าพื้นเมืองของชาวบ้าน และกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกร่วมกันในการที่จะรักษางานหัตถกรรมดังกล่าวเอาไว้ และพยายามให้เด็กนักเรียนสืบทอดภูมิปัญญาต่อไปได้

องค์กรศาสนาคริสต์ เป็นองค์กรที่มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับกลุ่มหัตถกรรมฯ และชุมชนบ้านขาแข้งพัฒนามากที่สุด ดังจะเห็นได้จากความเกี่ยวข้องที่มีต่อศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของมูลนิธิคริสเตียน (แบ็บติสต์) จังหวัดเชียงใหม่ ดำเนินงานแบบองค์กรไม่มุ่งหวังผลกำไร (Ngos) สำหรับโรงเรียนบ้านขาแข้งพัฒนานั้น แต่เดิมเริ่มต้นจากโรงเรียนที่ชาวบ้านร่วมกับมิชชันนารีก่อตั้งขึ้นมา ในนามโรงเรียนบ้านโกเชนท์ ภายหลังจึงส่งมอบให้อยู่ในความดูแลของรัฐ ความเกี่ยวข้องดังกล่าวนี้เองทำให้ชุมชนแห่งนี้มีความผูกพันกับศาสนาและให้ความสำคัญต่อกิจกรรมทางศาสนามาก่อนข้างมาก ซึ่งผลจากการศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มในกระบวนการสื่อสารเพื่อดำเนินงานธุรกิจชุมชนนั้นสามารถสรุปแสดงความเป็นระบบเปิดของกลุ่มหัตถกรรมฯ ตามหลักทฤษฎีระบบได้ดังนี้

ตารางที่ 8 แสดงกระบวนการระบบของกลุ่มต่อปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม

สิ่งนำเข้า (Input)	กระบวนการ (Process)	สิ่งนำออก (Output)
- ความสัมพันธ์ภายในชุมชน	- สื่อสารกันอย่างไม่เป็นทางการ เน้นความสะดวกและไว้ใจกัน	- ความผูกพันในกลุ่ม และชุมชน และความเข้มแข็งในกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อย
- ความภูมิใจในการเป็นคนละหู่	- พยายามเน้นความเป็นชนเผ่า ละหู่ผ่านทางภาษา วิถีชีวิต	- อัตลักษณ์ความเป็นคนละหู่
- วัฒนธรรม	- สืบทอดและยึดถือปฏิบัติ ตามวัฒนธรรมประจำเผ่า	- ยึดมั่นในความเป็นคนเผ่าละหู่อย่างเหนียวแน่น นำมาซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่ม

สิ่งนำเข้า (Input)	กระบวนการ (Process)	สิ่งนำออก (Output)
- ภาษาละหู่	- เน้นการใช้ภาษาละหู่สื่อสารกันภายในหมู่บ้านมากกว่าภาษาอื่น	- มีการสื่อสารที่เป็นไปในวิถีเดียวกัน
- การแต่งกาย	- แต่งกายชุดประจำเผ่าในงานเทศกาล และนำมาแปรรูปเป็นสินค้าเพื่อจำหน่าย	- สินค้าทางวัฒนธรรม
- จิตสำนึกเป็นคนบ้านเดียวกัน	- ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	- ความผูกแน่นในกลุ่มและชุมชน
- อัตลักษณ์ของกลุ่ม	- การตอกย้ำความเป็นคนละหู่	- ผลิตสินค้าทางวัฒนธรรมที่แสดงความเป็นละหู่ออกมาทางลวดลายของสินค้า
- องค์การศาสนา	- เผยแพร่ศาสนา - ยกย่องคุณภาพชีวิตชาวบ้าน - นำมาซึ่งความช่วยเหลือจากองค์กรอื่น ๆ	- ความเข้มแข็งของกลุ่มและชุมชนในการดำเนินงานธุรกิจชุมชน
- โครงการพัฒนาอดอยตุงฯ	- พัฒนาพื้นที่ ยกย่องคุณภาพชีวิต	- ส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อให้ชาวบ้านพึ่งตนเองได้
- ศูนย์หัตถกรรมฯ จ.เชียงใหม่	- ใช้เครือข่ายมิชชันนารีทั่วโลกหาลูกค้าให้กับชาวเขา	- คำสั่งซื้อสินค้าที่มีเข้ามาอย่างต่อเนื่อง
- โรงเรียนบ้านชาแห่่ง	- เชิญตัวแทนกลุ่มเป็นวิทยากรสอนเด็กนักเรียน	- ความภาคภูมิใจในฝีมือและเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม

อภิปรายผล

1. กลุ่มหัตถกรรมบ้านชาแห่่งพัฒนามีพัฒนาการและความเป็นมาอย่างไร

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านชาแห่่งพัฒนา ลักษณะวิถีชีวิตของชาวบ้าน ตลอดจนพัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมฯ ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่เป็นพื้นฐานของการรวมตัวกันก่อตั้งเป็นชุมชน โดยมีลักษณะเด่นอยู่ที่การรวมตัวกันตามความเป็นชนเผ่า ภายใต้การจัดระเบียบของโครงการพัฒนาอดอยตุงฯ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความ

สัมพันธ์กันในลักษณะเครือญาติ นับถือศาสนาคริสต์และใช้ภาษาประจำเผ่าเดียวกัน อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่น ชาวบ้านมีความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่งผลให้การรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นมีความเข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมเดช อภิขยกุล (2540) ที่พบว่าความผูกพันและยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น รวมทั้งความเป็นเครือญาติของคนในท้องถิ่นที่ยังมีอยู่สูง ทำให้กลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กลุ่มในท้องถิ่นสามารถรวมกลุ่มได้ง่ายและมีความยั่งยืน และงานวิจัยของ นิคม พรหมมาเทพย์ (2536) ที่พบว่าชุมชนที่ตั้งขึ้นโดยการนำเอาคนจากท้องถิ่นต่าง ๆ มาอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ทำให้ชุมชนขาดความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการดำเนินงานไม่ราบรื่น เพราะการจัดตั้งชุมชนมิได้คำนึงถึงวัฒนธรรม ความเชื่อของคนทั่วไปอยู่ในหมู่บ้านและชาติที่พึงทางจิตใจ ดังนั้นความสัมพันธ์ของชาวบ้านชาวแห่งพัฒนาที่เกิดขึ้นจากการมีวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเป็นมาร่วมกัน ชาวบ้านก็พยายามแสดงออกด้วยการบ่งบอกความเป็นคนละห่อออกมาผ่านทาง วัฒนธรรม ภาษา วิถีชีวิต ทำให้ความเป็นคนละห่อมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการใช้ชีวิตร่วมกัน ตลอดจนกระบวนการกลุ่ม การดำเนินงานธุรกิจชุมชน และการสื่อสารกลุ่ม เหล่านี้จึงเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลให้สมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ มีความสามัคคีและไว้วางใจกัน จนสามารถสื่อสารต่อกันได้ทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

ผลจากการที่กลุ่มหัตถกรรมบ้านชาวแห่งพัฒนาเกิดขึ้นโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์กันตามระบบเครือญาติ จึงเป็นสิ่งที่สนับสนุนให้ชาวบ้านมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น จากเดิมที่มีความสัมพันธ์เป็นเพียงเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกัน แต่เมื่อมีการเชื่อมโยงกันด้วยความเป็นเครือญาติ ก็จะทำให้เกิดความไว้วางใจกันมากขึ้น ประกอบกับสมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่มหัตถกรรมฯ มีจุดมุ่งหมายในการเข้ากลุ่มร่วมกันคือ เพื่อแสวงหารายได้และใช้กลุ่มเป็นช่องทางให้ได้พบปะสนทนากัน ซึ่งถือเป็นการตอบสนองความต้องการทางสังคมพัฒนาการของกลุ่มหัตถกรรมฯ จึงเริ่มจากการผลิตผ้าพื้นเมืองเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย และเมื่อมีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น จึงเกิดการจัดโครงสร้างการบริหารงานกลุ่ม กำหนดขั้นตอนสื่อสารเพื่อรองรับการดำเนินงานธุรกิจชุมชน ทำให้สมาชิกของกลุ่มมีเป้าหมายร่วมกัน เกิดเป็นแรงขับเคลื่อนกลุ่มให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

พัฒนาการในแต่ละยุคของกลุ่มหัตถกรรมฯ จึงเริ่มต้นจากยุคแรกเริ่มที่เป็นการเปลี่ยนวิถีการผลิต จากการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนมาเป็นผลิตเพื่อจำหน่าย ภายใต้การช่วยเหลือของมิชชันนารีที่บุกเบิกเข้ามาในพื้นที่ตั้งแต่อดีต ก่อนที่หน่วยงานภาครัฐอื่นจะยื่นมือเข้ามาสานต่อความช่วยเหลือ ผลด้านหนึ่งทำให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อผลิตสินค้าหัตถกรรมนำไปจำหน่าย อันเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว ขณะเดียวกันผลอีกด้านหนึ่งก็ทำให้ชาวบ้านชาวแห่งพัฒนาหันมานับถือศาสนาคริสต์ทั้งหมด และยึดมั่นในศรัทธามาจนปัจจุบัน

จึงนับได้ว่าในยุคแรกนี้ มิชชันนารีหรือศาสนาคริสต์เป็นสิ่งนำเข้า (Input) ที่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวบ้าน และนำมาซึ่งการริเริ่มก่อตั้งกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา ถึงแม้ว่าในยุคนั้นจะเป็นการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการก็ตาม และนอกจากการส่งเสริมด้านอาชีพเสริมแล้ว กระบวนการ (Process) ช่วยเหลือชาวบ้านที่เกิดขึ้นยังรวมไปถึงการนำมาซึ่งความเจริญด้านอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างโรงเรียน โบสถ์ สาธารณูปโภคพื้นฐาน ถือเป็นกระบวนการยกระดับคุณภาพชีวิตที่ปูพื้นฐานให้ชาวบ้านพึ่งตนเองได้ และเมื่อชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง การเผยแพร่ศาสนาจึงเริ่มขึ้นและเรียกศรัทธาจากชาวบ้านและวางรากฐานของคริสต์ศาสนาในชุมชนได้อย่างมั่นคง นอกจากนี้ผลผลิต (Output) ที่ชาวบ้านได้รับนอกจากความเจริญที่เข้ามาในพื้นที่แล้ว ยังได้รับการกระตุ้นให้พยายามหาช่องทางทำกินเพิ่มเติมด้วยตนเอง โดยการนำงานหัตถกรรมพื้นบ้านมาแปรรูปให้เป็นสินค้าหารายได้อีกทางหนึ่ง พัฒนาการในยุคแรกนี้ถึงแม้กลุ่มจะยังไม่เป็นรูปร่างชัดเจน แต่ก็จุดประกายให้เกิดการพัฒนาในยุคต่อมา

ทำให้ในยุคแห่งการพัฒนานั้น ถือเป็นการพัฒนาทั้งในด้านปริมาณ คือจำนวนสมาชิกที่สนใจเข้าร่วมกลุ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพของการทำงานกลุ่ม ด้วยการแบ่งสมาชิกเป็น 2 กลุ่มเพื่อรองรับงานที่เพิ่มขึ้น ในยุคนี้มีการเข้ามาให้ความช่วยเหลือจากหลายองค์กร ไม่ว่าจะเป็นโครงการพัฒนาโดยตรงฯ โรงเรียนบ้านเขาแห่งพัฒนา ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งนำเข้า (Input) ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง แต่การเข้ามาให้การสนับสนุนด้านการตลาดของศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จ.เชียงใหม่ถือเป็นสิ่งนำเข้าสำคัญที่มีผลทำให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้อย่างชัดเจนในชุมชน เพราะสามารถป้อนคำสั่งซื้อให้กับกลุ่มได้อย่างต่อเนื่อง กลุ่มจึงเริ่มมีการจัดระบบและกำหนดโครงสร้างแบบหลวม ๆ ในยุคนี้การเข้าร่วมกลุ่มยังเป็นการใช้กลุ่มกลายเป็นช่องทางที่เหล่าแม่บ้านใช้ติดต่อสื่อสาร คบค้าสมาคมสร้างสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมากขึ้น ทำให้เป้าหมายที่ชาวบ้านมาร่วมกลุ่มนอกเหนือจากต้องการรายได้แล้ว ยังเพิ่มเป้าหมายที่จะเข้าถึงคมจากการเข้าร่วมกลุ่มอีกด้วย โดยกระบวนการ (Process) ของยุคนี้จึงเป็นการสร้างงานภายในชุมชน และสร้างสังคมจากการเข้ากลุ่ม ผลผลิตที่ได้ (Output) คือกลุ่มเริ่มยกระดับขึ้นมาเป็นช่องทางสร้างรายได้หลักให้กับหลายครอบครัว และเป็นช่องทางที่ทำให้ชาวบ้านได้สานสัมพันธ์กันให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

แต่สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การพบว่าสมาชิกกลุ่มแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนาที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันทั้งชุมชน คือการพยายามแสดงความเป็นชาวเขาเผ่าละหู่หรือเป็นคนละหู่ ออกมาทางวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภาษา การแต่งกาย และพยายามสะท้อนว่าพฤติกรรมทางการสื่อสารต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นล้วนแล้วแต่บ่งบอกว่าเป็นแนวทางของคนละหู่ และในการที่กลุ่มธุรกิจชุมชนสามารถผลิตงานหัตถกรรมผ้าพื้นเมืองโดยใช้เอกลักษณ์ลวดลายผ้าของละหู่มาเป็นจุดเด่นของสินค้า

ก็ ถือเป็นวิธีการพยายามแสดงความเป็นละหู่ด้วยเช่นกัน ดังนั้นผลผลิตที่ได้จึงถือได้ว่าเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่แสดงจุดยืนของกลุ่มหัตถกรรมฯ และถูกกำหนดให้สินค้าเป็นผลผลิตของคนละหู่ ทั้งนี้เพื่อตอกย้ำอัตลักษณ์ของตนเองนั่นเอง

การพัฒนาที่ยังดำเนินต่อเนื่องจนกระทั่งเข้าสู่ ยุคปัจจุบัน กลุ่มหัตถกรรมฯ กลายเป็นกลุ่มธุรกิจชุมชนอย่างเป็นทางการ มีการจดทะเบียนอย่างเป็นทางการ มีการกำหนดโครงสร้างบทบาทหน้าที่สมาชิก ระบบขั้นตอนการทำงานชัดเจนขึ้น แต่ในแง่ของการเติบโตด้านจำนวนสมาชิกหยุดลง ซึ่งเหตุผลส่วนหนึ่งอาจเป็นไปได้ที่ว่ากลุ่มยุติความพยายามที่จะเพิ่มช่องทางการตลาดด้วยตนเอง แต่หันมารับการสนับสนุนจากศูนย์หัตถกรรมฯ จ.เชียงใหม่ เพียงช่องทางเดียว ทำให้แม้ว่าจะมีคำสั่งซื้อสินค้าเข้ามาตลอดสม่ำเสมอ แต่ไม่ได้มีปริมาณที่มากพอที่จะกระตุ้นให้ชาวบ้านหันมาสนใจเข้าร่วมกลุ่มเพิ่มแต่อย่างใด กลุ่มจึงจัดระบบการจัดการจัดสรรงานและรายได้ พยายามให้กระจายไปยังสมาชิกทุกคนอย่างทั่วถึง สิ่งนำเข้า (Input) ที่สำคัญในยุคปัจจุบัน คือปัญหาด้านการตลาดอันเป็นอุปสรรคในการเติบโตของกลุ่ม ทำให้กระบวนการ (Process) ในการขจัดปัญหานี้ของกลุ่มคือความพยายามหาช่องทางจำหน่ายสินค้าด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการฝากขายตามร้านค้าหรือขายสินค้าที่ระลึกในพื้นที่ ผลผลิตที่ได้ (Output) จากกระบวนการนี้คือ การไม่ได้รับการตอบสนองเท่าที่ควร กลุ่มจึงหันมารับการช่วยเหลือด้านการตลาดจากแหล่งเดิมและมีเพียงช่องทางเดียว ทำให้ศูนย์หัตถกรรมฯ จ.เชียงใหม่ กลายเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าหลักของกลุ่มหัตถกรรมฯ แห่งนี้

แต่การมีช่องทางการจำหน่ายเพียงช่องทางเดียวก็ไม่ได้ส่งผลให้กลุ่มล่มสลายหรือยุติลง เพราะศูนย์หัตถกรรมฯ จ.เชียงใหม่ นั้น เป็นช่องทางตลาดที่มีศักยภาพ เนื่องจากเป็นองค์กรที่ถูกตั้งขึ้นจากหน่วยงานของศาสนาคริสต์ ให้ดำเนินงานในลักษณะไม่มุ่งหวังผลกำไร แต่เน้นการช่วยเหลือชาวเขาในภาคเหนือ ทำให้การประสานงานของศูนย์หัตถกรรมฯ แห่งนี้มีเครือข่ายที่เป็นมิชชันนารีซึ่งกระจายอยู่ทั่วโลก สามารถประสานและสั่งสินค้าระหว่างประเทศได้เป็นประจำและสม่ำเสมอ ทำให้การที่กลุ่มหัตถกรรมฯ จะมีช่องทางการตลาดเพียงช่องทางเดียว แต่ก็ยังเป็นช่องทางที่มั่นคงและเข้มแข็งมาก ส่งผลให้กลุ่มหัตถกรรมฯ แม้ไม่เติบโตขึ้นแต่ยังคงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน

สำหรับการดำเนินชีวิตของสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่่งพัฒนาถือได้ว่าเป็นระบบของวิถีชีวิตที่มีแบบแผนและแนวทางปฏิบัติที่เหมือนกัน คือ สมาชิกแต่ละคนจะใช้เวลาส่วนใหญ่ในช่วงกลางวันไปกับงานผลิตสินค้าหัตถกรรม โดยจับกลุ่มรวมตัวกันตามบ้าน ทำให้สมาชิกใช้การรวมกลุ่มเป็นช่องทางสื่อสารสนทนากัน ซึ่งระบบวิถีชีวิตจะดำเนินไปเช่นนี้เกือบทุกวัน แต่สำหรับวันอาทิตย์ชาวบ้านจะหยุดงานประจำที่ทำกันอยู่ และใช้เวลาเกือบทั้งวันในการร่วมกิจกรรมทางศาสนาของโบสถ์ ซึ่งถือเป็นกิจกรรมหลักของ

ชุมชนวิถีชีวิตที่ดำเนินไปอย่างเป็นแบบแผน และชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ใช้แบบแผนดังกล่าว เป็นแนวทางการใช้ชีวิตประจำวัน ทำให้ระบบการใช้ชีวิตของผู้คนในชุมชนแห่งนี้มีความ คล้ายคลึงกันซึ่งส่งผลไปยังการสื่อสารภายในชุมชนที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ถึงแม้ว่าสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ จะรู้สึกว่าการดำเนินงานของโครงการพัฒนา ดอยตุงฯ ด้านการจัดสรรที่ทำกินนั้นส่งผลให้ชาวบ้านถูกจำกัดสิทธิทำให้ขาดรายได้จน กลายเป็นแรงขับประการหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านพยายามหาช่องทางทำมาหากิน ด้วยการตั้ง กลุ่มหัตถกรรมฯ ขึ้นเพื่อหารายได้เสริม แต่สิ่งที่เกิดขึ้นก็ถือได้ว่าเป็นไปตามจุดประสงค์ หลักของโครงการฯ ที่ต้องการให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้นผลกระทบของแผน พัฒนาพื้นที่ดอยตุงซึ่งชาวบ้านหาแห่งฯ รู้สึกว่าเป็นการบีบบังคับ แต่ในทางกลับกัน ก็อาจเป็นไปได้ว่า การจำกัดที่ทำกินนั้นอาจกลายเป็นแรงขับหรือแรงกระตุ้นให้ชาวบ้าน พยายามดิ้นรนที่จะพึ่งตนเองให้ได้มากยิ่งขึ้น และเมื่อชาวบ้านในแต่ละชุมชนสามารถ พึ่งตนเองได้ ก็ถือได้ว่าเป็นไปตามแผนของโครงการพัฒนาดอยตุงฯ เช่นเดียวกัน เพราะ กลุ่มหัตถกรรมฯ เป็นการรวมกลุ่มธุรกิจชุมชนเพื่อแก้ปัญหาเรื่องรายได้ของชาวบ้าน โดย สมาชิกดำเนินงานกลุ่มเองแต่รับเอาความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก และมีการสื่อสาร แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน มีกระบวนการเริ่มต้นที่ชาวบ้านนำภูมิปัญญาในการผลิตสินค้า ผ่าพื้นเมืองมาจำหน่าย เพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวจนกระทั่งกลุ่มมีการดำเนินงานที่ เข้มแข็งและเป็นที่ยอมรับกับชุมชนได้

2. กระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยในการดำเนินการธุรกิจชุมชนของกลุ่มหัตถกรรม บ้านหาแห่งพัฒนามีขั้นตอนและกระบวนการอย่างไร

ลักษณะของกลุ่มหัตถกรรมบ้านหาแห่งพัฒนานั้น ถือได้ว่าเป็นการรวมกลุ่ม ที่มีระบบเปิด (Open system) คือมีกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างอิสระ ทั้งภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่ม มีการเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมภายนอก เพื่อรับและส่ง ข้อมูลข่าวสารในลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กัน

โดยที่รูปแบบการสื่อสารภายในกลุ่มหัตถกรรมฯ นั้นเป็นโครงสร้างการสื่อสาร แบบครบทุกช่องทาง (All-Channel Network) โดยเริ่มต้นที่ประธานกลุ่มจะสื่อสารผ่าน ประธานกลุ่มย่อยทั้ง 4 คน เพื่อนำสารไปเผยแพร่กับสมาชิกของแต่ละกลุ่มย่อย ทำให้ รูปแบบการสื่อสารเป็นแบบสองขั้นตอน (Two-step flow) ซึ่งมีประธานกลุ่มย่อยทำหน้าที่ เป็นสะพานเชื่อมโยงการสื่อสาร (Bridge) ระหว่างผู้นำกับสมาชิกในแต่ละกลุ่มย่อย โครงสร้างการสื่อสารดังกล่าว นั้นเป็นแนวทางการสื่อสารอย่างเป็นทางการที่กลุ่มกำหนด ขึ้นเพื่อดำเนินงานธุรกิจชุมชน แต่ในการปฏิบัติงานนั้นเนื่องจากการมีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดสนิทสนมกัน ทำให้สมาชิกของกลุ่มให้ความสำคัญต่อความเป็นเพื่อนบ้าน และการเป็นคน

รู้จักกันมากกว่าบทบาทหน้าที่ที่เกิดจากการแต่งตั้งของกลุ่ม ดังจะเห็นได้จากการสื่อสารในกลุ่มที่ส่วนใหญ่ดำเนินไปอย่างไม่เป็นทางการคือ สมาชิกทุกคนสามารถสื่อสารกันได้โดยไม่จำเป็นต้องสื่อสารตามลำดับขั้นตอน แต่ใช้ความสะดวกและความใกล้ชิดเป็นช่องทางในการสื่อสาร นอกจากนี้ยังใช้วิธีฝากบอกต่อ ๆ กันเพื่อให้เผยแพร่กระจายข่าวสารไปยังสมาชิกของกลุ่มอีกด้วย แต่วิธีการดังกล่าวก็ยังเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนสามารถสื่อสารเชื่อมโยงกันได้อย่างทั่วถึง ตามลักษณะโครงสร้างการสื่อสารแบบครบทุกช่องทาง แม้จะไม่ใช่ไปตามลำดับที่กำหนดไว้ก็ตาม

นอกจากนี้การสื่อสารด้วยวิธีการฝากบอกต่อก็ยังเป็นวิธีสื่อสารที่ใช้กันมากภายในชุมชนด้วย เพราะส่วนใหญ่ชาวบ้านจะใช้วิธีการฝากบอกต่อเพื่อกระจายข่าวสารให้ทั่วถึง อันเป็นวิธีการที่ใช้กันเป็นปกติในชุมชนบ้านเขาแห่งพัฒนา เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีความสนิทสนมและไว้วางใจกันเป็นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกัน จึงสามารถสื่อสารเชื่อมโยงกันได้ด้วยวิธีการที่ไม่เป็นทางการ

รูปแบบของการสื่อสาร ที่เป็นแรงขับเคลื่อนให้กลุ่มหัตถกรรมฯ สามารถดำเนินไปได้และก่อให้เกิดความเข้มแข็งในกระบวนการกลุ่ม จนกลุ่มสามารถดำรงอยู่ได้ไม่ล่มสลายไปนั้น จึงมาจากการขับเคลื่อนของกระบวนการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการมากกว่าการสื่อสารอย่างเป็นทางการ ซึ่งเป็นเพียงแนวทางที่กำหนดไว้เท่านั้น

โดยที่การสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ (Informal communication) ของกลุ่มหัตถกรรมฯ นั้นจะแสดงออกในเรื่องของการรวมกลุ่มกันทำงานที่ไม่มีกำหนดระยะเวลาหรือกำหนดจำนวนสมาชิกที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับความสะดวกและความพึงพอใจว่าจะใช้บ้านของสมาชิกคนใดเป็นสถานที่ทำงาน และระหว่างที่ทำงานร่วมกันกลุ่มดังกล่าวก็สามารถแยกตัวกันได้ หากสมาชิกมีเหตุหรือมีธุระอื่นใดที่จะต้องแยกตัวไป ส่วนสมาชิกที่เหลืออาจจะทำงานต่อไป หรือแยกไปร่วมกับกลุ่มอื่นก็ได้ นอกจากนี้ยังใช้การจับกลุ่มดังกล่าวเป็นช่องทางในการประชุมอย่างไม่เป็นทางการโดยผู้นำจะถ่ายทอดข่าวสารในกลุ่มแล้วใช้วิธีการฝากบอกต่อ ๆ กันไปยังสมาชิกคนอื่น ๆ ซึ่งเป็นการสื่อสารที่เป็นไปตามความสะดวกไม่คำนึงถึงลำดับขั้นตอนเท่าใดนัก

สิ่งที่ทำให้การสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการด้วยวิธีการฝากบอกต่อมีพลังจนสามารถขับเคลื่อนกลุ่มได้นั้นเป็นเพราะขนาดของชุมชนไม่ใหญ่มากนัก ชาวบ้านหลายครอบครัวเป็นญาติกัน ส่วนใหญ่รู้จักสนิทสนมกันเนื่องจากได้เข้าร่วมกิจกรรมหลักของชุมชน คือการเข้าโบสถ์ทุกวันอาทิตย์เป็นประจำสม่ำเสมอ จึงเกิดความคุ้นเคยกัน ประกอบกับในพื้นที่โครงการพัฒนาอดอยตุฯ นี้แต่ละชุมชนเกิดจากการรวมตัวกันตามชนเผ่า ที่หมู่บ้านเขาแห่งพัฒนา ชาวบ้านเกือบทั้งหมดก็เป็นชาวเขาเผ่าละหู่ ทำให้เกิดความเหมือนกันทาง

ด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ทั้งยังมีอัตลักษณ์ร่วมกันคือความเป็นคนละหู่ ซึ่งมีผลทำให้สื่อสารระหว่างกันกระทำได้อย่างง่าย เพราะชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทำให้ถึงแม้ว่ากลุ่มหัตถกรรมฯ จะใช้การสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการในกระบวนการกลุ่ม แต่ก็ไม่ได้ทำให้เกิดอุปสรรคหรือปัญหาในการสื่อสารดำเนินงานธุรกิจชุมชนแต่อย่างใด

เหตุผลอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งในการดำเนินกระบวนการกลุ่มคือบทบาทของสตรีที่เป็นสมาชิกในกลุ่มหัตถกรรมฯ เนื่องจากสมาชิกทั้งหมดเป็นเพศหญิงล้วน ถึงแม้กลุ่มจะไม่ได้ปิดกั้นไม่ยอมรับเพศชาย แต่ด้วยลักษณะของงานซึ่งต้องการความละเอียดและมีมือทักษะในการผลิตงานหัตถกรรม จึงทำให้เงื่อนไขดังกล่าวกลายเป็นเหตุที่ทำให้สมาชิกทั้งหมดของกลุ่มหัตถกรรมฯ เป็นหญิงล้วน ดังนั้นการดำเนินงานธุรกิจชุมชน ตลอดจนการสื่อสารในกลุ่ม และการสร้างปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกที่ทั้งหมดเป็นเพศหญิงจึงมีแนวโน้มที่จะสามารถสร้างความสนิทใจและสร้างความผูกพันระหว่างกัน ได้มากกว่า อีกทั้งยังส่งผลต่อระบบการตัดสินใจของกลุ่มที่สมาชิกจะมีความเห็นที่สอดคล้องกัน สามารถบรรลุข้อตกลงจนเป็นฉันทามติของกลุ่มได้ อีกทั้งยังส่งผลให้กระบวนการกลุ่มมีความเข้มแข็ง และมีการสื่อสารที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน แต่การที่กลุ่มจะดำรงอยู่ได้นั้น ยังต้องพิจารณาประกอบปัจจัยการสื่อสารที่ถือเป็นสิ่งนำเข้า (Input) มาประกอบด้วย

การจัดระเบียบโครงสร้างขนาดของกลุ่ม (Group size) หรือการจัดระบบของกลุ่มด้วยการแบ่งสมาชิกออกเป็น 4 กลุ่มย่อย ตามลักษณะของงานและตามความสามารถของสมาชิกในการเย็บปักถักร้อยผ้าพื้นเมือง ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในกระบวนการผลิตสินค้าหัตถกรรมผ้าพื้นเมือง ที่จะต้องประสานกันในแต่ละกลุ่มย่อย อีกทั้งยังเป็นการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกให้เหมาะสมกับงาน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความพึงพอใจ เพราะสมาชิกสามารถร่วมกลุ่มและรับงานที่ตรงกับความสามารถของตน นอกจากนี้การแบ่งกลุ่มดังกล่าวยังทำให้ขนาดของสมาชิกในแต่ละกลุ่มย่อยมีจำนวนพอเหมาะ อีกทั้งยังเป็นการรักษาความสัมพันธ์ และสร้างความพึงพอใจแก่สมาชิกแต่ละคนในกลุ่มย่อย ดังผลการศึกษาของแฮร์และสเลเตอร์ (Hare and Slater) ที่พบว่ายิ่งกลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้น ความพึงพอใจที่สมาชิกจะได้รับก็จะน้อยลง (อ้างใน อรวรรณ ปิณฑน์โอวาท, แหล่งเดิม, 287) แต่กลุ่มหัตถกรรมฯ ได้จัดโครงสร้างให้ขนาดของกลุ่มไม่ใหญ่จนเกินไป โดยแบ่งสมาชิกออกเป็นกลุ่มย่อย เพื่อให้สมาชิกสามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างทั่วถึง และสมาชิกมีโอกาสที่จะได้รับข่าวสารเท่าเทียมกัน ซึ่งมีผลทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกดำเนินไปอย่างราบรื่น

สาเหตุที่ทำให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกมีความราบรื่นนั้นส่วนหนึ่งมาจาก

การจัดระยะห่าง (Spatial arrangement) ของกลุ่มที่ถูกลดลงด้วยระบบการหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันใช้บ้านของสมาชิกแต่ละคนเป็นสถานที่ในการจับกลุ่มทำงานร่วมกัน จากการใช้ที่ไม่มีจุดศูนย์กลางหลักที่ใช้เป็นแหล่งรวมตัวกัน ทำให้สมาชิกมีโอกาสที่จะใช้บ้านของตนเองเป็นสถานที่ทำงานหรือรวมตัวกัน จึงเป็นไปได้ว่าผลจากการหมุนเวียนกันใช้บ้านเป็นสถานที่ทำงานนั้น ทำให้สมาชิกเกิดความใกล้ชิดสนิทสนมกันมากขึ้น เพราะเป็นเหมือนการไปเยี่ยมเยียนกันตามบ้าน สมาชิกแต่ละคนได้ต้อนรับขับสู้และแลกเปลี่ยนสนทนากันในเรื่องอื่น ๆ นอกเหนือจากมาจับกลุ่มเพื่อทำงานร่วมกันเท่านั้น

ประกอบกับชาวบ้านส่วนใหญ่มีความสนิทสนมและไว้วางใจกัน ซึ่งเกิดมาจากความสัมพันธ์ในลักษณะของการเป็นเพื่อนบ้านหลายครอบครัวเป็นเครือญาติกัน ชาวบ้านเกือบทั้งหมดเป็นชนเผ่าเดียวกัน สิ่งเหล่านี้มีผลทำให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ มีความเหนียวแน่นมากยิ่งขึ้น และมีผลต่อ**บรรทัดฐาน (Norm)** ของกลุ่มที่เน้นการมีส่วนร่วม และความสามัคคีกันของสมาชิกในการร่วมงาน และกระบวนการกลุ่ม เนื่องจากกลุ่มไม่มีข้อห้ามหรือข้อบังคับที่กำหนดชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร มีแต่เพียงแนวทางที่ถือปฏิบัติร่วมกันในเรื่องของการรับสมาชิกเข้าร่วมกลุ่ม, การแบ่งงานแบ่งรายได้, การเลือกประธานกลุ่ม และการตรวจสอบแก้ไขสินค้า โดยใช้ฉันทามติของกลุ่มเป็นแนวทางตัดสินใจ สะท้อนให้เห็นถึงการยึดมั่นในความสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน อันเป็นบรรทัดฐานของกลุ่มที่เน้นการช่วยเหลือกัน ทำให้กระบวนการกลุ่มมีประสิทธิภาพ เพราะสมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดข้อตกลงอันเป็นที่ยอมรับร่วมกัน

หากพิจารณาถึงการที่กลุ่มไม่มีกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่เข้มงวดมากนัก ก็อาจจะมีผลทำให้สมาชิกไม่อดัดและไม่รู้สึกกดดันเมื่อเข้าร่วมกลุ่ม นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมกับกลุ่ม เพราะกลุ่มให้ความสำคัญในการทำงาน สมาชิกได้รับรายได้จากการขายสินค้าโดยที่กลุ่มไม่ได้หักค่าใช้จ่ายหรือส่วนแบ่งใด ๆ ที่สำคัญยังได้เข้าสังคมพบปะพูดคุยกัน แรงจูงใจที่เกิดขึ้นดังกล่าวจึงเป็นแรงขับเคลื่อนให้กลุ่มดำรงอยู่และดำเนินต่อไปได้

ผลอีกด้านหนึ่งของการแบ่งขนาดสมาชิกออกเป็นกลุ่มย่อยเพื่อความสะดวกในการทำงานนั้น ยังเป็นการกำหนด**บทบาท (Role)** ของสมาชิกในกลุ่มอีกด้วย เพราะบทบาทที่แสดงออกอย่างเด่นชัดในกลุ่มหัตถกรรมฯ นั้นแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือบทบาทในฐานะผู้นำ (Group leader) และบทบาทในฐานะสมาชิกกลุ่ม (Group member) โดยที่บทบาทของการเป็นผู้นำนั้นเกิดจากตำแหน่งภายในกลุ่ม คือ ประธานกลุ่ม, รองประธานกลุ่ม, เหนรัญญิก และประธานกลุ่มย่อย ซึ่งถือเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการเพราะมาจากการเลือกตั้ง (Elected) บทบาทสำคัญของผู้นำกลุ่มคือการสั่งการและควบคุมดูแลกลุ่มให้ดำเนินงานไปตามเป้าหมาย และเป็นตัวแทนกลุ่มในการติดต่อสื่อสารกับองค์กรภายนอก

เพราะสมาชิกส่วนหนึ่งมีข้อจำกัดด้านภาษา กลุ่มจึงต้องมีผู้ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการติดต่องานด้านธุรกิจ ส่วนบทบาทของสมาชิกกลุ่มแสดงออกในลักษณะของการเป็นผู้ตาม มีบทบาทในการรับผิดชอบงานตามที่ได้รับมอบหมาย และปฏิบัติตามที่ผู้นำหรือประธานกลุ่มสั่งการ

สาเหตุหนึ่งที่ทำให้สมาชิกของกลุ่มแสดงบทบาทในการเป็นผู้ตามออกมาอย่างเด่นชัดนั้น เป็นเพราะกลุ่มหัตถกรรมฯ ใช้การรวมกลุ่มเล็ก ๆ ที่รวมตัวกันตามบ้านเป็นช่องทางในการมอบหมายหรือกระจายงาน โดยมีประธานเป็นผู้สั่งการร่วมกับประธานกลุ่มย่อย จำนวนสมาชิกที่รวมตัวกันอยู่ขณะที่มีการมอบหมายงานจึงมีน้อย หรือเป็นกลุ่มขนาดเล็ก และอาจส่งผลให้สมาชิกไม่กล้าแสดงความรู้สึกจริง ๆ ของตนออกมา ดังผลวิจัยของเบลส์และบอร์กัตตา (Bales and Bergatta) ที่ศึกษาถึงพฤติกรรมการสื่อสารเกี่ยวกับกลุ่มขนาดเล็ก พบว่าสมาชิกจะไม่กล้าแสดงความรู้สึกออกมาเช่น ไม่เข้าใจสารก็ไม่กล้าบอกเพราะเห็นว่าคนอื่น ๆ เข้าใจหมดแล้ว ดังนั้นสมาชิกจะมีพฤติกรรมตามคนส่วนใหญ่ในกลุ่ม (อรวรรณ ปิลันธนีโอวาท, แหล่งเดิม : 287) เหตุผลดังกล่าวจึงอาจเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงบทบาทผู้ตามของสมาชิกในกลุ่มหัตถกรรมฯ

หรือในอีกมุมมองหนึ่งอาจเป็นเพราะกลุ่มหัตถกรรมฯ มีความผูกแน่น (Cohesiveness) ที่เป็นปัจจัยสนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกให้แน่นแฟ้นและกลมเกลียวกันนั้น ส่งผลต่อการแสดงบทบาทของสมาชิกในกลุ่ม เนื่องจากสมาชิกกลุ่มที่มีความผูกแน่นสูง จะมีค่านิยมและพฤติกรรมที่สอดคล้องไปในทางเดียวกัน มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ในการประกอบภารกิจร่วมกัน (อรวรรณ ปิลันธนีโอวาท, แหล่งเดิม : 295) ดังนั้นกลุ่มที่มีความผูกแน่นมาก ๆ สมาชิกก็จะมีพฤติกรรมที่สอดคล้องเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ซึ่งความผูกแน่นของกลุ่มหัตถกรรมฯ นั้นแสดงออกด้วยความกระตือรือร้นที่จะทำงานกับกลุ่มต่อไป สมาชิกให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของกลุ่มอยู่ตลอด ดังที่ผู้นำของกลุ่มเล่าให้ฟังว่าไม่มีปัญหาเรื่องการทำงานภายในกลุ่ม เพราะกลุ่มใช้ฉันทามติเป็นแนวทางในการทำงานร่วมกัน ส่งผลให้สมาชิกมีความรู้สึกใกล้ชิด และมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีลักษณะเป็นแบบเดียวกัน (Uniform) ไม่ว่าจะเป็นการตกลงร่วมกัน หรือมีแนวทางสื่อสารและการทำงานเดียวกัน

นอกจากนี้ความผูกแน่นของกลุ่มยังแสดงออกอย่างชัดเจนด้วยวิธีการจัดระบบหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันรับงาน ซึ่งถือเป็นขั้นตอนของการแบ่งงานกระจายรายได้ที่สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ นำมาเป็นหลักของการทำงานร่วมกัน ระบบการบริหารแบบห้องดินหรือแบบชาวบ้านดังกล่าวเริ่มต้นจากการรับคำสั่งซื้อสินค้าจากลูกค้า ซึ่งถือเป็นสิ่งนำเข้า (Input) มายังกลุ่มเพื่อเข้าสู่กระบวนการผลิตสินค้าหัตถกรรม (Process) โดยจะใช้วิธีแบ่งงานด้วยการหมุนเวียนสมาชิกให้ได้รับงานอย่างทั่วถึง โดยสมาชิกผู้ที่เคยรับงาน

ไปเมื่อครั้งก่อนแล้วจะเปิดโอกาสให้สมาชิกผู้ที่ยังไม่ได้รับงานได้รับงานไปทำบ้างหมุนเวียนไปจนครบทุกคน เพื่อให้ได้รายได้โดยทั่วถึงกัน และกลุ่มก็มีสินค้าหัตถกรรมฯ (Output) ส่งไปยังลูกค้าอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งระบบดังกล่าวเป็นฉันทามติของกลุ่มที่ต้องการให้มีการหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันรับงานเพื่อความเท่าเทียมกัน และเป็นการกระจายรายได้ภายในชุมชน ทั้งยังแสดงออกถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และสัมพันธ์ภาพอันดีที่มีต่อกันระหว่างหมู่สมาชิกในกลุ่มอีกด้วย

การที่กลุ่มมีความผูกพันแน่นและมีการจัดระบบภายในที่ดี ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากกฎระเบียบของชุมชนและความเชื่อทางศาสนา เนื่องจากกฎระเบียบดังกล่าวมุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันและความสงบสุขของสังคม ทำให้สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ และชาวบ้านมีระเบียบวินัย เคารพและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของชุมชนอย่างเคร่งครัด ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดความคิดเห็น และการดำเนินชีวิตของสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมฯ มีลักษณะที่สอดคล้องกันไปในทิศทางเดียวกัน ดังนั้นการแปลกแยกจากแนวทางของกลุ่มไปจึงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ยาก เมื่อกลุ่มมีความเหนียวแน่นสมาชิกส่วนใหญ่ยังคงเชื่อมั่นต่อกลุ่มและมีรูปแบบการสื่อสารแบบเดียวกัน

3. มีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มในกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อย เพื่อจัดการธุรกิจชุมชนซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน

ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มในกระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยเพื่อจัดการธุรกิจชุมชนนั้น ประกอบด้วยปัจจัยภายในที่เกิดจากพื้นฐานความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนบ้านเขาแห่่งพัฒนาที่เป็นเครือญาติ และเป็นคนเผ่าเดียวกัน สมาชิกกลุ่มยึดมั่นในอัตลักษณ์ของตนเอง ประกอบกับการมีประสบการณ์ทำงานร่วมกันมาเป็นเวลานาน ตลอดจนพัฒนาฝีมือให้โดดเด่นเป็นที่ยอมรับจากองค์กรอื่น และปัจจัยภายนอกชุมชน คือ ปฏิสัมพันธ์กับองค์กรภายนอก ผลของการศึกษาส่วนนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ *ปณิธา รื่นบรรเทิง (2542)* ที่พบว่าปัจจัยที่ส่งผลทำให้ชุมชนเกิดการก่อตัวเป็นชุมชนที่พัฒนานั้นสามารถแยกเป็น 2 ลักษณะคือ ปัจจัยภายในชุมชนคือ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ลักษณะทางกายภาพ และแนวคิดการพัฒนาของคนในชุมชน ส่วนปัจจัยภายนอกได้แก่ ความเจริญเติบโตของสังคมเมือง และการได้รับความสนับสนุนจากองค์กรภายนอกชุมชน

โดยที่ปัจจัยภายในนั้นเกิดขึ้นจากอัตลักษณ์ความเป็นคนเผ่าละหู่ซึ่งแสดงออกทางภาษา การแต่งกาย วิถีชีวิต และการนับถือศาสนาคริสต์ ประกอบกับความสัมพันธ์กันทางเครือญาติ และจิตสำนึกในการเป็นคนบ้านเดียวกัน ซึ่งทำให้ชาวบ้านมีค่านิยม ความเชื่อ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน ภายใต้วัฒนธรรมประเพณีของชาวละหู่ที่เหมือนกัน อันจะส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารภายในกลุ่มและชุมชนที่สามารถกระทำได้ง่ายและลด

อุปสรรคลงไปได้ เนื่องจากการสื่อสารสัมฤทธิ์ผลมากน้อยแค่ไหน ขึ้นกับความคล้ายกันของความเชื่อ ค่านิยม สถานะทางสังคม ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารยิ่งคล้ายกันเท่าใด การสื่อสารก็จะสัมฤทธิ์มากขึ้นเท่านั้น (อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท, แหล่งเดิม : 145)

ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ *ทรงศักดิ์ ประยงค์ (2542)* ที่พบว่าปัจจัยพื้นฐานด้านเพศ ระดับการศึกษา และสถานภาพครอบครัวก่อให้เกิดความต้องการของสมาชิกกลุ่มที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน สามารถสื่อสารกันเข้าใจได้ และ *สุมิตรา จิระวุฒินันท์ (2542)* พบว่าในส่วนของผลการศึกษาด้านกลยุทธ์การบริหารของกลุ่มคือการสร้างความรู้สึกมีส่วนร่วม และรู้สึกเป็นเจ้าของ ซึ่งพิจารณาได้ว่าการศึกษาที่ชาวบ้านมีปัจจัยพื้นฐานที่เหมือนกันนั้นก่อให้เกิดความต้องการที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ประกอบกับการดำเนินงานธุรกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จนั้น ส่วนหนึ่งจำเป็นต้องสร้างความรู้สึกมีส่วนร่วมให้กับสมาชิกของกลุ่ม

แต่การที่ปัจจัยภายในสามารถขับเคลื่อนกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนาได้นั้น เป็นเพราะอิทธิพลของศาสนาคริสต์ที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อของชาวบ้าน และมีบทบาทในการจัดระเบียบชุมชน นอกจากนี้องค์การศาสนาคริสต์ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับค่อนข้างมากในชุมชนแห่งนี้ ในแง่ของการให้ความช่วยเหลือและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ ทำให้ชาวบ้านมีความผูกพัน ยอมรับ และเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาอย่างเต็มใจจนทำให้ศาสนาคริสต์เป็นศูนย์รวมจิตใจในการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มและชุมชน เพราะชาวบ้านรับเอาระเบียบและความเชื่อทางศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันและการอยู่ร่วมกัน ดังผลการศึกษาของ *โคจิวัจน์ บุญประดิษฐ์ (2543)* ซึ่งพบว่าลักษณะที่ชาวชุมชนแสดงถึงความรู้สึกผูกพันติดถิ่นและผ산ความร่วมมือ แสดงออกด้วยกิจกรรมทางศาสนาและการพัฒนาสภาพแวดล้อมในชุมชน แต่เนื่องจากชุมชนที่ *โคจิวัจน์* ศึกษาเป็นชาวมุสลิมทำให้พบว่าปัจจัยที่ชาวชุมชนแสดงถึงความผูกพันต่อชุมชน ได้แก่ ความเป็นมุสลิม ลักษณะของกิจกรรมและผลกระทบจากปัญหาที่ชุมชนประสบร่วมกัน ทำให้กลยุทธ์การสื่อสารของแกนนำชุมชนในการจัดการปัญหาได้แก่ การใช้ศาสนาอิสลามในการรวมคนในชุมชน การประสานกลุ่มแกนนำและการใช้หลักศาสนา ในการสร้างความสามัคคี ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกับผลการศึกษาที่ผู้วิจัยพบว่าศาสนาคริสต์ก็มีส่วนและมีบทบาทในหลายด้านที่ส่งผลต่อการพัฒนาของชุมชนและความเข้มแข็งของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนา

ปัจจัยภายในอีกด้านหนึ่งคือการที่สมาชิกของกลุ่มมีประสบการณ์ในการทำงานและสั่งสมฝีมือ พัฒนาทักษะในการผลิตงานหัตถกรรมผ้าพื้นเมืองมาเป็นระยะเวลายาวนานจนเป็นที่ยอมรับจากองค์กรภายนอกที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์ด้วย ส่งผลให้กลุ่มหัตถกรรมฯ ได้รับคำสั่งซื้อสินค้าอย่างสม่ำเสมอ และตัวแทนของกลุ่มยังได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรสอนเด็กนักเรียน และเป็นวิทยากรสอนชาวเขากลุ่มอื่น ๆ อีกด้วย ซึ่งการได้รับการยอมรับ

ในผลงานและมีมือ ส่งผลทำให้สมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ เกิดความภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง และเห็นถึงความสำคัญของการรวมกลุ่มธุรกิจชุมชน ประกอบกับการนำเอาลวดลายของลวดลายมาเป็นจุดเด่นของสินค้าหัตถกรรม ทำให้เป็นการชูอัตลักษณ์ของกลุ่มและชุมชนออกมาอย่างชัดเจน ถือเป็น การแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ในสินค้าและทำให้สินค้านั้นมีวัฒนธรรมประจำเผ่าแฝงอยู่ สะท้อนความเป็นสินค้าวัฒนธรรมที่ต่อยอดอัตลักษณ์ของตนเอง

นอกจากนี้ปัจจัยภายนอกอันได้แก่ปฏิสัมพันธ์ที่กลุ่มหัตถกรรมฯ มีต่อองค์กรภายนอกในลักษณะของระบบเปิด (Open system) ก็ยังมีส่วนทำให้กระบวนการกลุ่มมีความเข้มแข็งขึ้น ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารและสร้างระบบขึ้น เพราะระบบของกลุ่มนั้น ประกอบด้วยโครงสร้างที่ทำให้สมาชิกแต่ละคนมีการแสดงบทบาทของตนเอง ด้วยการสื่อสารต่อกันและจากการเปิดเผยตัวเองในกลุ่ม (ชัยวัฒน์ ติระพันธ์, อัฒสัณเภา) ซึ่งจำเป็นจะต้องมีการนำเข้า (Input) หรือรับเอาความช่วยเหลือและปฏิสัมพันธ์จากภายนอก ดังที่กลุ่มหัตถกรรมฯ สร้างปฏิสัมพันธ์กับหลายองค์กรเพื่อให้ กลุ่มดำรงอยู่ได้ มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างอิสระกับสิ่งแวดล้อมเพื่อคืนผลผลิตสุดท้าย (Output) กลับสู่สังคมภายนอก ซึ่งในการศึกษาส่วนนี้ การนำเข้า (Input) คือ การให้ความช่วยเหลือต่างๆ จากองค์กรภายนอก เกิดเป็นกระบวนการ (Process) คือปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกัน จนได้ผลผลิตสุดท้าย (Output) คือสินค้าหัตถกรรมผ้าพื้นเมืองที่มีคุณลักษณะเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมออกมานั่นเอง

ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะของการให้ความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกนั้น หากมองกลับกันอาจจะเป็นไปได้ว่ากลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาเหยงพัฒนาจำเป็นต้องรับการช่วยเหลือจากภายนอกอยู่ตลอด เนื่องจากอุปสรรคด้านภาษาและสัญชาติ ซึ่งเป็นข้อจำกัดให้ชาวบ้านไม่สามารถขยายตลาด หรือเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายใหม่ ๆ ได้ด้วยตนเอง ทำให้เกิดปัญหาด้านการตลาด แต่เนื่องจากกลุ่มหัตถกรรมฯ นั้น ได้รับการสนับสนุนจากศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประสานกับองค์กรศาสนาคริสต์ จึงทำให้ช่องทางการตลาดของกลุ่มยังไม่ถึงกับติดตันมากนัก แต่จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าศักยภาพของกลุ่มหรือของสมาชิกกลุ่มนั้นไม่สามารถแก้ปัญหาด้านการตลาดได้เลย เพราะชาวบ้านยังคงค้าขายรูปแบบเดิม ๆ คือผลิตสินค้ากันตามบ้าน เมื่อมีนักท่องเที่ยวผ่านมาก็อาจจะได้ขายบ้าง หรือออกนั้นก็เป็นการฝากขายร้านค้าทั่วไป ปัญหาด้านการตลาดจึงเป็นปัญหาสำคัญที่สุดที่สามารถทำให้การดำเนินงานธุรกิจชุมชนแห่งนี้อาจล้มเหลวได้ หากขาดการสนับสนุนจากสถาบันหรือองค์กรภายนอก

และเนื่องจากปัจจุบันคำสั่งซื้อสินค้าของกลุ่มหัตถกรรมฯ นั้นรับจากศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่เพียงแห่งเดียว ด้วยวิธีการปรับเปลี่ยนลักษณะ

องค์ประกอบของสินค้าตามความต้องการของลูกค้าที่สั่งสินค้าเข้ามา จากลักษณะดังกล่าวชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในการคิดออกแบบหรือประยุกต์สินค้าด้วยตนเอง เพราะรับคำสั่งซื้อมาจากลูกค้าแต่เพียงอย่างเดียวแล้วดัดแปลงตามนั้น ซึ่งอาจเป็นจุดอ่อนในด้านพัฒนาการทางการผลิตของกลุ่ม

แต่อย่างไรก็ตาม ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับองค์กรภายนอกในลักษณะของการรับความช่วยเหลือด้านการดำเนินงานหรือการตลาดนั้น ก็ถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของกลุ่มธุรกิจชุมชน ดังที่งานวิจัยของ *ปาริชาติ วัลย์เสถียร (2540)* ที่สำรวจ สถานะความรู้เกี่ยวกับธุรกิจชุมชนในประเทศไทยและศึกษาวิจัยเกี่ยวกับนโยบายและมาตรการในการส่งเสริมธุรกิจชุมชน ที่ระบุไว้ว่าบทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมธุรกิจชุมชนประกอบด้วย 3 หน่วยงานหลัก คือ ภาครัฐ หน่วยงานพัฒนา และภาคธุรกิจเอกชน โดยที่การประสานความร่วมมือจากคนในชุมชนและจากนโยบายของรัฐก็เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของธุรกิจชุมชน

โดยที่ความสำเร็จของธุรกิจชุมชนที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์จนส่งผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มและชุมชนนั้น มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเกี่ยวกับธุรกิจชุมชนหลายชิ้นที่ล้วนแล้วแต่ระบุว่า ปฏิสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการดำเนินงานธุรกิจชุมชน เช่น ผลวิจัยของ *ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2540)* ที่พบว่ากลุ่มธุรกิจชุมชนจำเป็นต้องดำเนินการโดยอาศัยปฏิสัมพันธ์จาก 4 ฝ่ายคือ ชุมชน นักวิชาการ ภาคธุรกิจ และภาครัฐ โดยปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นมีทั้งในด้านบวกและด้านลบ ซึ่งจะเป็นสิ่งที่สนับสนุนและผลักดันให้ธุรกิจชุมชนขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายที่วางเอาไว้

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของ *วัชรวิ ศรีทองกุล (2544)* ที่พบว่ากลุ่มที่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐทั้งด้านการอบรมทักษะฝีมือ ด้านเงินทุน ด้านข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจะเป็นแรงผลักดันที่สร้างความเข้มแข็งของชุมชน แต่การรวมกลุ่มจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้นจะต้องมีจิตสำนึกในธุรกิจ รู้สึกเป็นเจ้าของ และมีความภาคภูมิใจกับการดำเนินงาน และ *ใจมานัส พลอยดี (2540)* พบว่าปัจจัยหลักที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลว ได้แก่ ปัจจัยเกี่ยวกับความเป็นผู้นำ ตัวสมาชิก การมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก และปัจจัยด้านการเงิน ซึ่งสิ่งสำคัญที่สุดของแนวคิดธุรกิจชุมชนคือหลักการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน และการเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมยังต้องได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านอีกด้วย ส่วนกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จนั้น พบว่าปัจจัยด้านการเงินถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ธุรกิจชุมชนต้องประสบปัญหา

กระบวนการสื่อสารของกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนาในการจัดการธุรกิจชุมชนจึงเกิดขึ้นจากการที่สมาชิกมีเป้าหมายในการรวมกลุ่มเหมือนกัน คือมุ่งแสวงหารายได้และ

ใช้กลุ่มเป็นช่องทางในการสื่อสารเข้าสังคม ภายใต้การมีอัตลักษณ์ความเป็นคนละหู่ที่แสดงออกโดยผ่านทางวัฒนธรรมเผ่าละหู่ ภาษา วิถีชีวิต หลายครอบครัวมีความสัมพันธ์กันในลักษณะเครือญาติ และนับถือศาสนาเดียวกัน จึงทำให้สมาชิกของกลุ่มมีความสนิทสนมกัน และไว้วางใจกันค่อนข้างมาก จนเกิดเป็นความผูกพันแน่นของกลุ่มที่เป็นผลมาจากการจัดระเบียบของชุมชน และความเชื่อทางศาสนา ทำให้กลุ่มมีบรรทัดฐานที่ยึดมั่นในความสามัคคีและมีระบบการทำงานที่ใช้ฉันทามติเป็นเครื่องตัดสิน นอกจากนี้เนื่องจากการเป็นชุมชนขนาดเล็ก สมาชิกจึงสามารถสื่อสารกันได้แบบครบทุกช่องทาง โดยการใช้การสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการซึ่งมีบทบาทอย่างมากในการขับเคลื่อนกลุ่ม

ปัจจัยที่ส่งผลให้กระบวนการกลุ่มมีความเข้มแข็งนั้น ประกอบด้วยปัจจัยภายในคือ การที่กลุ่มหลุดถดถอยฯ สามารถแสดงอัตลักษณ์แฝงไว้ในสินค้าก็ถือเป็นการต่อยอดความเป็นละหู่ หรือความเป็นสินค้าของละหู่ให้โดดเด่นขึ้นมา และถือว่าเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่กลุ่มหลุดถดถอยฯ ได้ผลิตออกมา และสามารถเผยแพร่สู่สังคมภายนอกได้สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชุมชนและคนละหู่ ประกอบกับการส่งเสริมประสบการณ์และฝีมือในการทำงานมาเป็นเวลายาวนาน จนมีทักษะที่โดดเด่น สามารถรักษาคุณภาพสินค้าได้ดีจนเป็นที่ยอมรับจากภายนอก และปัจจัยภายนอกที่เป็นปัจจัยสนับสนุนการดำเนินงานธุรกิจชุมชน คือการมีปฏิสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือสนับสนุนการรวมกลุ่ม ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ทางอ้อมซึ่งส่งผลต่อสมาชิกให้เกิดความภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง และเห็นความสำคัญของกลุ่ม อันได้แก่ โครงการพัฒนาตอยตุงฯ ศูนย์หลุดถดถอยบ้านชาแห่งพัฒนา โรงเรียนบ้านชาแห่งพัฒนา และองค์กรศาสนาคริสต์

สรุปแล้วปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มหลุดถดถอยบ้านชาแห่งพัฒนานั้น แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นปัจจัยที่ทำให้กระบวนการสื่อสารกลุ่มย่อยมีประสิทธิภาพ สามารถขับเคลื่อนกระบวนการกลุ่มให้ดำเนินงานได้อย่างราบรื่นนั้นมาจาก พื้นฐานความสัมพันธ์ในชุมชนที่มีการเชื่อมโยงในลักษณะของการเป็นเครือญาติเพื่อนบ้าน ภายใต้อัตลักษณ์เดียวกันคือการเป็นคนเผ่าละหู่ที่มีวัฒนธรรม มีวิถีชีวิต ภาษาพูด และนับถือศาสนาคริสต์เช่นเดียวกัน ทำให้มีการสื่อสารที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน สัมพันธภาพค่อนข้างแน่นแฟ้น ไว้วางใจซึ่งกันและกันเพราะถือว่าเป็นคนละหู่เช่นเดียวกัน กระบวนการสื่อสารจึงสัมฤทธิ์ผลแม้จะไม่เป็นไปตามระบบหรือขั้นตอนที่กลุ่มกำหนดไว้ก็ตาม

ส่วนที่สองเป็น ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มเข้มแข็งและสามารถดำเนินงานธุรกิจชุมชนได้อย่างมั่นคง ถึงแม้จะมีรายได้น้อย ขาดการตลาดรองรับ คือ การสนับสนุนของศาสนาคริสต์ผ่านทางศูนย์หลุดถดถอยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีเครือข่ายที่เข้มแข็งอันเป็นเครือข่ายของศาสนาคริสต์ โดยใช้มิชชันนารีเป็นช่องทางกระจายสินค้าในต่างประเทศ ทำให้ถึงแม้ว่า

กลุ่มหัตถกรรมฯ จะมีช่องทางการตลาดเดียว แต่ก็ยังเป็นช่องทางที่เข้มแข็งมาก การดำเนินงานธุรกิจชุมชนจึงไม่ล่มสลายหรือยุติไป

ข้อเสนอแนะ

การที่กลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนามีการดำเนินงานที่เข้มแข็งจนสามารถเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนใช้กลุ่มเป็นหลักพึ่งพิงด้านการสร้างรายได้และเป็นช่องทางในการเข้าถึงคมนั้น หากพิจารณาในภาพรวมจะเห็นได้ว่ากลุ่มดังกล่าวยังขาดการสร้างเครือข่ายธุรกิจชุมชนกับกลุ่มที่ดำเนินงานลักษณะเดียวกันในชุมชนอื่น จึงควรมีการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่น ๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้หรือเพื่อพัฒนาทักษะฝีมือให้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ถ้าหากสามารถขยายเครือข่ายออกไปยังเป็นการสร้างความหลากหลายให้กับสินค้าของกลุ่มหรือของเครือข่าย ทำให้เพิ่มช่องทางการสื่อสารระหว่างกลุ่มหัตถกรรมกับกลุ่มอื่นในพื้นที่ดอยตุง อันจะนำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับชาวเขาในพื้นที่ให้มีมากยิ่งขึ้น

เนื่องจากกลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห่งพัฒนามีช่องทางด้านการตลาดหลักเพียงช่องทางเดียว คือการรับคำสั่งซื้อจากศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนั้น ก็จะเป็นการขายสินค้าที่ระลึกในพื้นที่ ซึ่งไม่สามารถเป็นหลักประกันถาวรได้มากนัก หากมีการสร้างเครือข่ายจึงอาจเป็นการขยายช่องทางการตลาดให้มีเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย

นอกจากนี้ภายในชุมชนบ้านเขาแห่งพัฒนาเองยังขาดการสืบทอดภูมิปัญญาในการผลิตสินค้าหัตถกรรมอย่างเป็นทางการ เพราะไม่มีกลุ่มคนรุ่นใหม่หรือเยาวชนเข้ามาร่วม ดังจะเห็นได้จากจำนวนสมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมฯ ที่ไม่เพิ่มขึ้นมาช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้ว ผลทำให้กลุ่มไม่เติบโตขึ้นในแง่ของจำนวนสมาชิก ขาดการสืบทอดสู่รุ่นต่อไป ถึงแม้จะมีการประสานกับโรงเรียนบ้านเขาแห่งพัฒนา เพื่อจัดการอบรมและถ่ายทอดทักษะให้กับเด็กนักเรียนก็ตาม แต่ภายในกลุ่มเองยังขาดการสืบทอดอย่างจริงจัง ซึ่งในระยะยาวแล้วงานหัตถกรรมหรือกลุ่มหัตถกรรมฯ อาจจะต้องล่มสลายไปเพราะขาดสมาชิกรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการกลุ่มให้ต่อเนื่องไป

เพราะที่ผ่านมากการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดและปลูกฝังภูมิปัญญาดั้งเดิมในแต่ละครอบครัว ยังปฏิบัติแบบไม่จริงจังมากนัก ถ้าหากมีการถ่ายทอดภายในกลุ่มหัตถกรรมฯ หรือภายในชุมชนในลักษณะของการปลูกฝังอย่างจริงจัง เช่น ตั้งกลุ่มเยาวชนให้เรียนรู้การผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอ หรือตั้งกลุ่มย่อยในรูปแบบอื่น เพื่อให้สามารถสืบทอดงานหัตถกรรมและกลุ่มหัตถกรรมฯ ต่อไปได้ ก็จะเป็นการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องอาศัยช่องทางจากกลุ่มเพียงกลุ่มเดียว แต่จะเป็นเครือข่ายภายในชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

งานวิจัยต่อเนื่อง

1. ผลจากการศึกษากลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห้งพัฒนา ผู้วิจัยพบว่าปัจจัยด้านเพศสภาพจะเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ควรศึกษาเพิ่มเติมว่า ในกระบวนการกลุ่มธุรกิจชุมชนนั้น ปัจจัยด้านเพศสภาพมีส่วนที่ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งหรือสร้างความหมายให้กับเพศหญิงในการทำงานร่วมกัน หรือมีส่วนต่อการแสดงบทบาทในสังคมชาวละหู่มากน้อยเพียงใด

2. การเข้ามาพัฒนาพื้นที่ของโครงการพัฒนาโดยดุงมีผลหลายประการต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาหลากหลายชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ นำมาซึ่งประเด็นที่น่าสนใจอีกด้านหนึ่งคือการต่อสู้ทางวาทกรรมของการพัฒนาระหว่างชนกลุ่มน้อยหรือชาวเขากับองค์กรภาครัฐหรือองค์กรพัฒนาต่าง ๆ ที่บางกรณีอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้ หากศึกษาวิจัยในมุมมองของการต่อสู้ทางวาทกรรมการพัฒนา ระหว่างชาวบ้านกับองค์กรพัฒนา อาจทำให้สามารถทำความเข้าใจการดำรงอยู่และการต่อสู้ดิ้นรนของชาวบ้านได้ในอีกทางหนึ่ง

3. เป็นที่น่าสนใจว่าเพราะเหตุใดกลุ่มชาวเขาอื่น ๆ ในพื้นที่โครงการพัฒนาโดยดุงฯ จึงไม่สามารถรวมตัวและดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จได้ดังที่กลุ่มหัตถกรรมบ้านเขาแห้งพัฒนาเป็นอยู่ จึงควรศึกษาเพิ่มเติมในกลุ่มอื่น ๆ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการรวมกลุ่ม และค้นหาว่าสาเหตุใดกลุ่มอื่นจึงไม่สามารถรวมตัวกันได้ เพื่อให้ได้ภาพรวมของการรวมกลุ่มของชาวเขาในพื้นที่โครงการพัฒนาโดยดุงฯ ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการศึกษาแนวทางการส่งเสริมการสร้างกลุ่มและชุมชนให้เข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองได้ต่อไป

4. ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งของการดำเนินงานธุรกิจชุมชนคือปฏิสัมพันธ์ทางการสื่อสารที่มีต่อองค์กรภายนอก และการสื่อสารกับกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชนหรือระหว่างชุมชน ทั้งในลักษณะเครือข่ายและการสื่อสารระหว่างหน่วยงานหรือองค์กร ประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มเติมคือเครือข่ายการสื่อสารระหว่างองค์กรพัฒนากับชุมชนภายในพื้นที่โครงการฯ เพื่อให้ทราบถึงเครือข่ายทางการสื่อสารทั้งหมดของชุมชนในพื้นที่โดยดุงฯ ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายทั้งในแง่ของวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ภูมิประเทศ ซึ่งประโยชน์จากการศึกษาจะทำให้ทราบถึงปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น และประสิทธิผลต่อการสื่อสารในการพัฒนาของแต่ละชุมชน แต่ละหน่วยงานหรือองค์กร อันเป็นภาพรวมของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในพื้นที่โครงการพัฒนาโดยดุงฯ

5. สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจคือการศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ในกลุ่มหรือในชุมชนบ้านเขาแห้งพัฒนาที่ปรากฏออกมาในวิถีชีวิตประจำวัน ความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประจำเผ่า

ตลอดจนถึง อัตลักษณ์ที่แสดงออกมาทางลวดลายของงานหัตถกรรมเย็บปักถักร้อยผ้าพื้นเมืองว่า ท่ามกลางกระแสความเจริญของวัฒนธรรมภายนอกที่กำลังเข้ามาครอบงำสังคมของชาวเขา หนทางที่จะรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมให้คงอยู่นั้นจะเป็นอย่างไร

6. สืบเนื่องจากผลของการศึกษาที่ผู้วิจัยพบว่าบทบาทของศาสนาคริสต์มีส่วนทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ชาวบ้านมีที่พึ่งทางใจและนำเอาคำสอนมาใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้เป็นหลักในการอยู่ร่วมกัน แต่ยังมีประเด็นที่น่าสนใจให้ศึกษาต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นบทบาทการดำเนินงานขององค์กรดังกล่าว การสื่อสารระหว่างตัวแทนศาสนากับชาวเขา แต่ละชนเผ่าในพื้นที่โครงการพัฒนาตอยตุง ตลอดจนสัมฤทธิ์ผลที่เกิดขึ้นของการเผยแพร่ศาสนา เนื่องจากปัจจุบันชาวเขาส่วนใหญ่ในพื้นที่โครงการตอยตุงฯ นับถือศาสนาคริสต์ จึงเป็นที่น่าสนใจว่าการดำเนินงานดังกล่าวมีกลยุทธ์การสื่อสารอย่างไรในการเผยแพร่และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนชาวเขาในหลาย ๆ แห่ง

7. จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าโครงการพัฒนาตอยตุงฯ มีส่วนอย่างมากในการพัฒนาชุมชน จึงเป็นอีกประเด็นที่ควรศึกษาถึงรูปแบบการสื่อสารและวิธีการ หรือกลยุทธ์ที่โครงการฯ นำมาใช้ในการพัฒนาพื้นที่และยกระดับคุณภาพชีวิต โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือพยายามให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของโครงการพัฒนาตอยตุงฯ และนอกจากนี้อาจจะขยายผลการศึกษาไปยังองค์กรอื่นที่เข้ามาดำเนินงานในพื้นที่ได้อีกด้วย

DRPU

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. **เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง แนวความคิดและยุทธศาสตร์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, 2541
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **ค้อยตุง**. กรุงเทพฯ : บริษัท ด้านสุทธนาการพิมพ์ จำกัด, 2541
- กาญจนา แก้วเทพ. **การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาของชนบท**. กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการ สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2530
- _____ และคณะ. **สื่อเพื่อชุมชน การประมวลองค์ความรู้**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543
- _____ **เมื่อสื่อส่องและสร้างวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : บริษัท โรงพิมพ์ศาลาแดง จำกัด, พิมพ์ครั้งที่ 2, 2545
- ขจิตภัย บุรุษพัฒน์. **ชาวเขา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2518
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพิไล เลิศวิชา. **วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาชนบท มูลนิธิหมู่บ้าน สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2537
- _____ **บ้านและเมือง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540
- ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ บรรณาธิการ. **สืบสานล้านนา สืบต่อลมหายใจของแผ่นดิน**. เชียงใหม่ : คณะกรรมการจัดงานสืบสานล้านนา, 2542
- มาลี สนั่นเกษมรัตน์. **เอกสารการสอนชุดวิชา พลศาสตร์ของการสื่อสาร**. สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ สุขภาพ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2531
- ยุพร แสงทักษิณ. **ไทยศึกษา**. กรุงเทพฯ : กองบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541
- วินิจ เกตุขำและคมเพชร ฉัตรศุภกุล. **กระบวนการกลุ่ม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2522
- วิทยากร เชียงกุล. **เศรษฐศาสตร์มิติใหม่**. กรุงเทพฯ : โครงการวิถีสรรค์, 2542
- วันชัย มีชาติ. **พฤติกรรมกรรมการบริหารองค์การสาธารณะ**. ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ โครงการผลิตตำราคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ 2544
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. **ธุรกิจชุมชน: เส้นทางที่เป็นไปได้**. กรุงเทพฯ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2542
- _____ บรรณาธิการ. **หนึ่งครัวเรือน สองวิถีการผลิต ทางออกวิกฤติเศรษฐกิจไทย**. กรุงเทพฯ : เศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน) ฉบับที่ 6. บริษัท เอดิสันเพรส โปรดักส์, 2541
- _____ . บรรณาธิการ. 1999 **จุดเปลี่ยนแห่งยุคสมัย**. กรุงเทพฯ : เศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน) ฉบับที่ 8. บริษัทเอดิสันเพรส โปรดักส์, 2542
- _____ . พิทยา ว่องกุล บรรณาธิการ. **วิสาหกิจชุมชนกลไกเศรษฐกิจฐานราก**. กรุงเทพฯ : บริษัท เอดิสันเพรส โปรดักส์ จำกัด, 2545

- ณรงค์ เส็งประชา. **กลุ่มธุรกิจพื้นฐานกับการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไอเดียเนสต์โร, 2543
- ทิตานา แชมมณี และคณะ. **กลุ่มสัมพันธ์ : ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : บุรพาศิลป์ การพิมพ์, 2522
- ดิเรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. **การสื่อสารในกลุ่ม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ณ ฌาน, 2534
- _____. **พฤติกรรมกรรมการสื่อสาร**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไอเดียเนสต์โร, 2528 **นักวิจัยประจำสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น. องค์การชุมชน กลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2540
- พยอม วงศ์สารศรี. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภา. 2534
- พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา. **พฤติกรรมกลุ่ม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, 2542
- พิทยา ว่องกุล. **สร้างสังคมใหม่ ชุมชนาธิปไตย ธัมมาธิปไตย**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา, 2542
- _____. **บรรณาธิการ. รั่ววิกฤตโลกปี 2000 เศรษฐกิจยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสำหรับการวิจัย (สกว.) มูลนิธิภูมิปัญญา, 2542
- พัชนี เขยจรรยา. **เมตตาวินิจฉัยนุกูล และดิเรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์**. กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง จำกัด, 2541
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2543
- บุญภาค ตีวกุล. **ชนบทไทย : การพัฒนาสู่ประชาสังคม**. กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543
- ปรมะ สตะเวทิน. **การสื่อสารมวลชน กระบวนการและทฤษฎี**. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, 2539
- สมพันธ์ เตชะอธิก, ปรีชา อวยตระกูล และชื่น ศรีสวัสดิ์. **ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น**. ขอนแก่น สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537
- _____. **ชุมชนเข้มแข็ง**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท (กป. อพช.) ภาคอีสาน, 2541
- _____. **การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2541
- สนิท สมัครการ บรรณาธิการ. **สังคมและวัฒนธรรมของภาคเหนือ ประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์, 2521
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ.2545-2549**. กรุงเทพฯ, 2544
- เสถียร เขยประทับ. **การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศด้อยพัฒนา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531
- เสรี พงศ์พิศ. **รั่ววิกฤตโลกปี 2000 เศรษฐกิจยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานสกว, 2542
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. **ความขัดแย้ง การบริหารเพื่อความสร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ตะเกียง, 2534

- โสฬส ศิริไสย์. **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ ลาฮู**. กรุงเทพฯ : สำนักงานวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย
 อาคเนย์ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล ณ
 ศาลายา, 2539
- ศรีศักร วัลลิโภดม. **ทัศนะนอกรีต สังคม-วัฒนธรรมปัจจุบันผันแปร**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
 เมืองโบราณ, 2543
- เศรษฐสยาม. **ลัทธิบริโภคนิยมกับชุมชน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมพันธ์ จำกัด, 2540
- อรนุช เลิศจรรยาภักดิ์ และดาราวรรณ สุขุมาลชาติ. **ทฤษฎีสื่อสารมวลชน**. กรุงเทพฯ : ฝ่ายตำราและ
 อุปกรณ์การศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2531
- อรวรรณ ปิรันธน์โอภาว. **การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, 2542
- อภิชัย พันธเสน. **พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรค แนวคิด ทฤษฎี และภาพรวมของการ
 พัฒนา**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา, 2539
- อมรา พงศาพิชญ์. **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา**.
 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541
- _____ . **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม**.
 สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545
- โอภาส ปัญญา. **พิเชษฐ์ หนองช้าง บรรณาธิการ. ประชาคมรากหญ้า ขบวนการคนกล้าสร้างบ้าน
 วันใหม่**. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2542
- อาภรณ์พันธ์ จันท์สว่าง. **การพัฒนาบุคคล กลุ่ม และชุมชน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
 ธรรมศาสตร์, 2525

วารสารและเอกสาร

- กองส่งเสริมธุรกิจเกษตร. "การผลิตและการเชื่อมโยงจัดการสินค้าเกษตรเพื่อการตลาด" **ส่งเสริมการ
 เกษตร**. 31 (ตุลาคม 2543)
- ขนิษฐา สุวรรณชาติ, "แต่แม่ที่สวรรค์เบื้องบนประทานมาให้" **นิตยสารอสมท**, ตุลาคม 2543
- "แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ" **เอกสารประกอบสัมมนาระดับความเห็นในระดับ
 จังหวัดระดับอนุภาคและระดับชาติตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิต่างๆ ระหว่างเดือน
 ธันวาคม2542-พฤษภาคม 2543**. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และ
 สังคมแห่งชาติ
- ส่วนพัฒนาสังคมสำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาออยตุงฯ, **ข้อมูลการสำรวจสภาพเศรษฐกิจ
 และสังคม ประจำปี พ.ศ.2544 ของประชากรหมู่บ้านชาแห่งพัฒนา, อัดสำเนา**
 _____ . **ข้อมูลการสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคม ประจำปี พ.ศ.2543**
 ของประชากรหมู่บ้านชาแห่งพัฒนา, อัดสำเนา
- _____ . **ข้อมูลการสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคม ประจำปี พ.ศ.2542**
 ของประชากรหมู่บ้านชาแห่งพัฒนา, อัดสำเนา

ชัยวัฒน์ ภิระพันธ์. **เอกสารประกอบวิชาสัมมนากรณีศึกษาธุรกิจ. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, อุดลำนนา**

รังสรรค์ ปิติปัญญา. "ประสบการณ์ธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มพรรณไม้" **วารสารธ.ก.ส.** 21, 2 (สิงหาคม-พฤศจิกายน 2541)

โรงเรียนบ้านขาหย่งพัฒนา, **ประวัติโรงเรียนบ้านขาหย่งพัฒนา, อุดลำนนา**

อรวรรณ สุทธิพิทักษ์. "การบริหารและการจัดการธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษาธุรกิจชุมชนยางพาราของชุมชนตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช" **สุทธิปริทัศน์.** 16, 48 (มกราคม-เมษายน 2545)

อภิญา เพ็ญฟูสกุล. "แนวความคิดหลักทางสังคมวิทยาเรื่องอัตลักษณ์" **เอกสารประกอบการนำเสนอ ในการประชุมวิชาการระดับชาติสาขาสังคมวิทยา ครั้งที่ 1. คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ, 2543**

อารีย์ เชื้อเมืองพาน. "ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของธุรกิจชุมชนสะสมทุนในภาคเหนือ" **วารสารเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.** 4, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2540)

วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

ใจมานัส พลอยดี. "ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชน:เปรียบเทียบระหว่างภาพรวมและภาพย่อย อ.คำเขื่อนแก้ว จ.ยโสธร และ อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช" **กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540**

นรมน นันทมนตรี. "ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ กรณีศึกษา:ชุมชนสุขสันต์ 26" **กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2545**

นิคม พรหมมาเทพย์. "ภาวะผู้นำและกระบวนการกลุ่มในการพัฒนาชุมชน" **เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538**

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. "รายงานวิจัยเบื้องต้น เรื่อง การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจชุมชนโครงการทดลองบริษัทธุรกิจชุมชนหัวไทร ต.เขาพังไกร อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช" **กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย อุดลำนนา, 2540**

วัชร ศรีทองกุล. "ธุรกิจชุมชน:การศึกษาการรวมกลุ่มเพื่อทำธุรกิจของกลุ่มแม่บ้านในหมู่ที่ 1 ตำบลขามสะแกแสง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา" **กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2544**

ปาริชาติวิลัยเสถียร. "โครงการการสำรวจสถานะความรู้เกี่ยวกับธุรกิจชุมชน" **กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) อุดลำนนา, 2540**

_____. "นโยบายและมาตรการในการส่งเสริมการทำธุรกิจชุมชน" **กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) อุดลำนนา, 2540**

- รังสรรค์ ปิติปัญญา. "ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมต่อการทำธุรกิจชุมชน" กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2540
- ลำแพน จอมเมือง. "บทบาทธุรกิจชุมชนที่มีต่อความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษาตำบล ศิลาแลง อ.ป่า จ.น่าน" เชียงใหม่ : วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540
- ทรงศักดิ์ ประยงค์. "เศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษาจากหมู่บ้านก้นจาด-ระหาร ต.กระหวั้น อ.ขุนหาญ จ.ศรีสะเกษ" มหาสารคาม : วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2542
- ธีระวัฒน์ เจริญราษฎร์. "ธุรกิจชุมชน วิถีทางสู่การพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน กรณีศึกษา อ.กุดชุม จ.ยโสธร" กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544
- สมเดช อภิษยกุล. "วิจัยและพัฒนาศักยภาพและองค์ความรู้พื้นฐานเพื่อการพัฒนาชุดโครงการ ประชาคมจังหวัดน่าน" กรุงเทพฯ : หน่วยงานวิจัย Nan Sarapatchang Vocational Collage. ผู้ให้ทุนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2540
- สุมิตรา จิระวุฒินันท์. "การจัดการธุรกิจชุมชน : กรณีกลุ่มแพรรณ จ.ขอนแก่น" มหาสารคาม : วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2542
- สุทธิชัย หาญตระกูล. "ความสำเร็จของการดำเนินธุรกิจชุมชน กรณีศึกษา โรงสีข้าวชุมชนเขตอีสานใต้" กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต วิทยาศาสตร์(เศรษฐศาสตร์). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2543

ภาษาอังกฤษ

Books

- Dominic A. Infante, Andrew S. rancer, and Deanna F. Womack. **Building Communication Theory.** second edition, Waveland Press, Inc. 1993.
- Larry L.Barker, Kathy J. Wahlers, and Kittie W.Watson. **Groups in Process an Introduction to Small Group Communication.** Fifth Edition, Massachusetts, USA, 1995.
- Donald G. Ellis and B. Aubrey Fisher, **Small Group Decision Making Communication and the Group Process.** McGraw-Hill, Inc., USA, 1994.
- Peter Hartley. **Group communication.** Routledge, New York, 1997.
- Malcolm Knowles and Hilda Knowles. **Introduction to Group Dynamics.** Revised ed. New York: Association Press, 1964.

เว็บไซต์

วุฒิชัย หลักเมือง. ประชาสังคมเพื่อการพัฒนากระบวนการชุมชนเข้มแข็ง

(<http://www.rakbankerd.com/benny/01>)

ประเทือง นรินทรางกุล ณ ออยุธยา. ทิศทางการพัฒนาสถาบันเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นที่สูง

(<http://www.agri.cmu.ac.th/trfn/Project/details>)

วิทยากร เชียงกุล, แนวทางแก้ไขปัญหาคอนจันอย่างยั่งยืน (<http://www.welfareforall.org>)

เว็บไซต์ไทยตำบลดอทคอม (<http://www.thaitombon.com>)

เว็บไซต์โครงการพัฒนาอดอยตุงฯ (<http://www.doitung.org>)

เว็บไซต์ศูนย์หัตถกรรมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ (<http://www.ttcrafts.co.th>)

<http://thesis.tiac.or.th/>

มหาวิทยาลัยวันศุกร์ (http://www_fridaycollege_org-vkn-index.htm)

Cybernetics and Systems Theory (<http://pespmc1.vub.ac.be/CYBSYSTH.html>)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นายรัฐพงศ์ ปานเชื้อ

วันเดือนปีเกิด 20 กุมภาพันธ์ 2518

สถานที่เกิด เชียงราย

การศึกษา ปริญญาตรี เกียรตินิยมอันดับสอง นิเทศศาสตรบัณฑิต
สาขาหนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ วิทยาลัยโยนก จังหวัดลำปาง
มัธยมศึกษา โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม จังหวัดเชียงราย

การทำงาน ปัจจุบัน (2546) ตำแหน่ง Project Manager
บริษัท we too are StarDust จำกัด